

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกในงานฉลอง
ครบรอบปีที่ ๑๐๐ ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระนคร วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

พระราชนิพนธ์โดย **กิตติโกวิท (กิตติโกวิท)**

พิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกในงานฉลองครบรอบปีที่ ๑๐๐ ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

พิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกในงานฉลองครบรอบปีที่ ๑๐๐ ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

พิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกในงานฉลองครบรอบปีที่ ๑๐๐ ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

พิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกในงานฉลองครบรอบปีที่ ๑๐๐ ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในสุวัณณสังฆชาดก ภาพจิตรกรรมฝาผนัง
วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

พระนันทธำมัญญ์ กิตติโสภโณ (อินตาพรหม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2563

ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในสุวัณณสังฆชาดก ภาพจิตรกรรมฝาผนัง
วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

พระนันทนัษฐ์ กิตติโสภโณ (อินตาพรหม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2563

ANALYTICAL STUDY OF BUDDHIST ETHICS IN SUWANNASANGKAJATAKA
ON MURAL PAINTING OF WATPHRASINGH WORAMAHAVIHARN
CHIANG MAI

PHRA NUNTANAT KITTISOBHANO (INTAPHROM)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE MASTER DEGREE OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2020

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในสุวณณสังฆชาดก ภาพจิตรกรรม
ฝาผนังวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
ชื่อนักศึกษา : พระนันท์ธัญญ์ กิตติโสภโณ (อินตาพรหม)
ชื่อปริญญา : ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช : 2563
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก : พระครูสมุห์ ธนโชติ จิระธมฺโม, ดร.
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ดร.อุเทน ลาพิงค์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสตราจารย์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์:

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี)

กรรมการ(อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)

(พระครูสมุห์ ธนโชติ จิระธมฺโม, ดร.)

กรรมการ/อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ดร.อุเทน ลาพิงค์)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โผน นามณี)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สยาม ราชวัตร)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Topic : Analytical Study of Buddhist Ethics in Murals on
Suwannasangkhajataka of Wat Phrasingh
Waramahavihan Chiang Mai Province
Student's Name : Phra Nantanat Kittisobhaṇo (Intaphrom)
Degree Sought : Master of Arts
Program : Buddhism and Philosophy
Anno Domini : 2020
Advisor : Phrakrusamu Thanachot Ciradhammo, Dr.
Co-Advisor : Dr.Uten Larping

Accepted by the Graduate School, Mahāmākut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for the Master Degree of Arts (Buddhism and Philosophy)

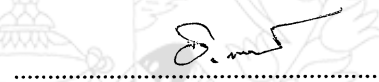
Dean of Graduate School

.....
(Phra Srivinayaphon, Dr.)

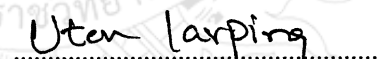
Thesis Committee:
Chairman

.....
(Asst.Prof.Dr.Songsakdi Promdee)

Member (Advisor)

.....
(Phrakrusamu Thanachot Ciradhammo, Dr.)

Member/Co-Advisor

.....
(Dr.Uten Larping)

Member

.....
(Asst.Prof.Dr.Phon Namanee)

Member

.....
(Asst.Prof.Dr.Sayam Ratchawat)

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในสุวัณณสังฆชาดก ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
ชื่อนักศึกษา	: พระนันท์ธัญญ์ กิตติโสภโณ (อินตาพรหม)
ชื่อปริญญา	: ศาสตศาสดรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	: ศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช	: 2563
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	: พระครูสมุห์ธนโชติ จิระธมโม, ดร.
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: ดร.อุเทน ลาพิงค์

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาประวัติและภูมิหลังของจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) และศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่างๆ ทั้งในภาพจิตรกรรม รูป สิ่งพิมพ์ เสียงบันทึก ในการรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า :

พุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า เป็นหลักการ วิธีคิด และวิธีการปฏิบัติ เพื่อพัฒนามนุษย์สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบตามอุดมคติทางพุทธศาสนาเถรวาท โดยการปฏิบัติตามศีล 5 ทำให้บรรลุจริยศาสตร์ระดับต้น การปฏิบัติตามกุศลกรรมบถ 10 ทำให้บรรลุจริยศาสตร์ระดับกลาง และการปฏิบัติตามมรรค 8 ทำให้บรรลุจริยศาสตร์ระดับสูง ก่อให้เกิดความพฤติกรรมที่ดีสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข มีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือนิพพาน

ประวัติและภูมิหลังของจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ภาพจิตรกรรมแบบเล่าเรื่อง สุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร สันนิษฐานว่าสร้างสรรค์ โดย แจ็กเส็ง ช่างฝีมือชาวจีน โดยใช้เทคนิคการลงสีฝุ่น ภาพจิตรกรรมนี้ได้รับอิทธิพลศิลปกรรมจากตะวันตก ประยุกต์เข้ากับรูปแบบงานจิตรกรรมไทย และล้านนา จิตรกรได้หยิบยกวรรณกรรมที่นิยมของคนในสังคมยุคนั้น จึงเห็นได้ถึงอิทธิพลทางการเมือง การรับวัฒนธรรมต่างถิ่น การเลื่อนไหลของวัฒนธรรม

วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาตก วัดพระสิงห์
วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า จิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาตกปรากฏพุทธจริยศาสตร์ทั้ง
3 ระดับ วิธีอรรถลักษณะล้านนาในเนื้อหาสามารถสะท้อนวิถีชีวิตผู้คนในอดีต ทำให้เกิดความรู้สึกร่วม
ทางมโนธรรมสำนึก และแนวทางการปฏิบัติตามพุทธจริยศาสตร์ คุณค่า โทษของการละเมิดพุทธจริย
ศาสตร์ สร้างสำนึกทางจริยธรรม มีการพัฒนาชีวิตตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์ก่อให้เกิดผลเชิง
จริยธรรม และดึงดูดความสนใจธรรมะให้ควบคู่ไปกับงานศิลปะได้

คำสำคัญ พุทธจริยศาสตร์, จิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาตก, วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร

Abstract

Thesis Topic : Analytical Study of Buddhist Ethics in Murals on Suwannasangkajataka of Wat Phrasingh Waramahavihan Chiang Mai Province

Student's Name : Phra Nantanat Kittisobhano (Intaphrom)

Degree Sought : Master of Arts

Program : Buddhism and Philosophy

Anno Domini : 2520

Advisor : Phrakrusamu Thanachot Ciradhammo, Dr.

Co-Advisor : Dr.Uten Larping

The objectives of this thesis were as follows; 1) to study Buddhist ethics in Theravada Buddhist Philosophy, 2) to study history and background in the murals on Suwannasangkajataka of Wat Phrasingh Waramahavihan, Chiang Mai province, and 3) to analyze Buddhist ethics and value in the murals on Suwannasangkajataka of Wat Phrasingh Waramahavihan, Chiang Mai province. It was a qualitative research or documentary research implying in-depth interview and study from various documents including paintings, photographs, publications and sound recording in collecting data.

The results of research were found that:

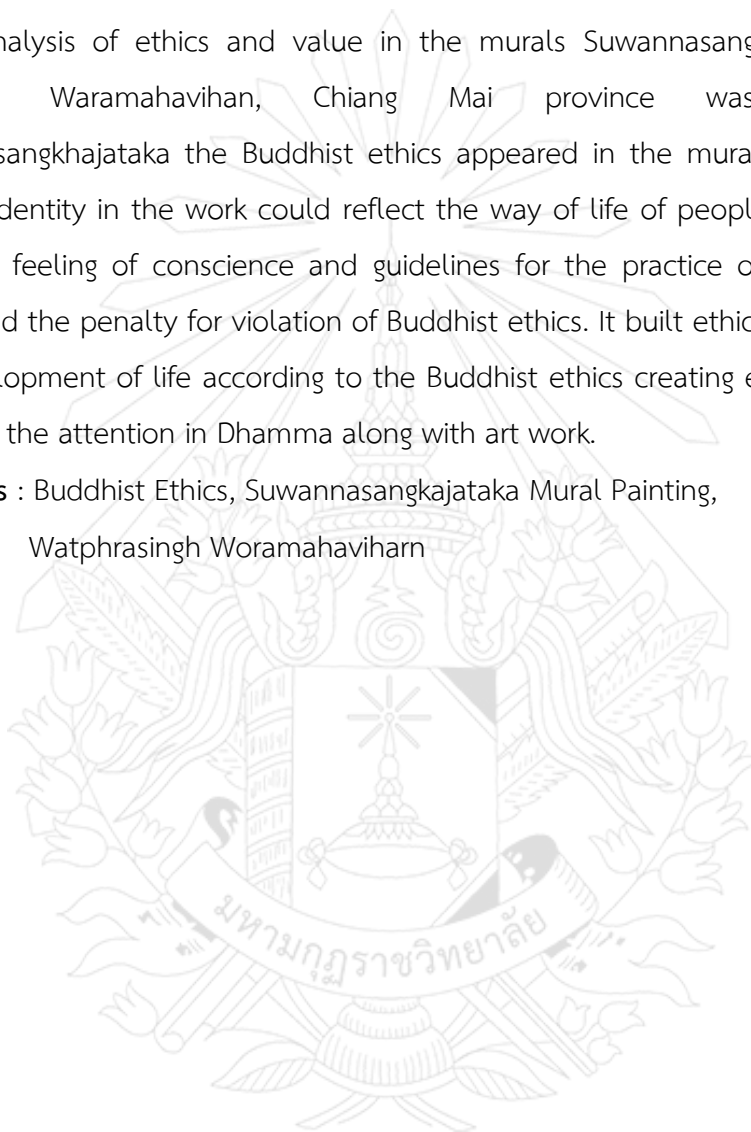
Buddhist Ethics in Theravada Buddhism was found that it was a principle, a way of thinking and a way of practice to develop human beings into perfect humanity according to the ideals of Theravada Buddhism. The practice of 5 precepts led to achieve primary ethics, the practice of tenfold wholesome courses of action led to achieve intermediate ethics and the practice of Noble Eightfold Path led to achieving high ethics. These practices caused good behaviors for living together in a peaceful society with the ultimate aim as Nibbāna.

History and background of Suwannasangkajataka in Wat Phrasingh Waramahavihan, Chiang Mai province were found that story-telling paintings of Suwannana Sangkhachatok, Wat Phra Singh Woramahawihan, assumed that it was

created by Jek Seng, a Chinese craftsman by using powder painting techniques. This painting had been influenced by western art by applying the styles of Thai and Lanna paintings. The painter brought up the popular literature of the people in that society. Therefore, the political influence, the acceptance of foreign cultures and the flow of culture could be seen here.

Analysis of ethics and value in the murals Suwannasangkajataka of Wat Phrasingh Waramahavihan, Chiang Mai province was found that Suwannasangkajataka the Buddhist ethics appeared in the murals at all 3 levels. Lanna's identity in the work could reflect the way of life of people in the past that caused a feeling of conscience and guidelines for the practice of Buddhist ethics, values and the penalty for violation of Buddhist ethics. It built ethical awareness with the development of life according to the Buddhist ethics creating ethical results and attracting the attention in Dhamma along with art work.

Keywords : Buddhist Ethics, Suwannasangkajataka Mural Painting,
Watphrasingh Woramahaviharn

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากบุคคลหลายฝ่าย ในการให้คำแนะนำปรึกษา และปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา มหาวิทยาลัยที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา ที่ได้ได้รับโอกาสมีสถานที่ในการศึกษาเล่าเรียน ค้นคว้า รวบรวมความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ตลอดระยะเวลาที่ได้ศึกษาด้านพุทธศาสนาและปรัชญา ระดับปริญญาโท ในมหาวิทยาลัยแห่งนี้

ขอกราบขอบพระคุณคุณบดี คณะศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ได้อำนวยความสะดวกในการศึกษาตลอดหลักสูตร ขออนุโมทนาผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สยามราชวัตร ที่กรุณาเป็นประธานควบคุมการสอบ ขอขอบพระคุณ อนุโมทนาคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับความถูกต้องของเนื้อหาในเล่มวิทยานิพนธ์ด้วยดี

ขอขอบพระคุณ อนุโมทนาคณาจารย์สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ขอขอบพระคุณ พระครูสมุห์ธนโชติ จิระมโฆ,ดร. และขออนุโมทนา ดร.อุเทน ลาพิงค์ ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้ให้คำปรึกษาตลอดจนตรวจสอบข้อบกพร่องต่างๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุง แก้ไขเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จนสำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี

ขออนุโมทนาเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ให้ความสะดวกด้วยดีเสมอมา และขออนุโมทนาครอบครัวและญาติมิตรทุกท่าน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ ที่คอยห่วงใยให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจตั้งแต่เริ่มเรียนจนถึงจบการศึกษาเป็นอย่างดี

คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องสักการบูชาคุณพระรัตนตรัย พระคุณของมารดา บิดา ครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ที่มีคุณค่า ยิ่ง และขอแผ่คุณความดีนี้ให้แก่เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนาม พร้อมทั้งเจ้ากรรมนายเวรในทุภพทุกชาติด้วยเทอญ

พระนนท์ธัญญ์ กิตติโสภโณ (อินตาพรหม)

สารบัญย่อ

ตำราที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าหลักคำสอนในการศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในสุวินณสังฆชาดก ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นข้อมูลอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 โดยมีคำย่อและคำเต็มที่อ้างอิง ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	=	ทีฆนิกาย	มหาวรรค
ที.ปา.	=	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค
ม.ม.	=	มัชฌิมนิกาย	มูลปัญญาสก์
ม.อุ.	=	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัญญาสก์
ส.ส.	=	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค
ส.ม.	=	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค
อง.ติก.	=	อังคุตตรนิกาย	ติกนิปาต
อง.ปญจก.	=	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิปาต
อง.เอกาทสก.	=	อังคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิปาต
ขุ.ขุ.	=	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ
ขุ.สุ.	=	ขุททกนิกาย	สุตตนิปาต
ขุ.ชา.	=	ขุททกนิกาย	ชาดก

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ปุคค.	=	อภิธัมมปิฎก	ปุคคบัญญัติ
อภิ.วิ.	=	อภิธัมมปิฎก	วิงค์

คัมภีร์อรรถกถา

อรรถุสาลีนี้	=	อรรถุสาลีนี้	อรรถกถาธรรมสังคณี
--------------	---	--------------	-------------------

สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของคัมภีร์ มีรายละเอียดตัวอย่าง ดังนี้

แบบ 3 ตอน คือ เล่ม/ข้อ/หน้า ใช้อ้างอิงพระไตรปิฎก เช่น ขุ.ชา.ทสก. 27/272/111.

หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ทสกนิบาตชาดก เล่มที่ 27 ข้อที่ 272 หน้าที่ 111 เป็นต้น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ช
กิตติกรรมประกาศ.....	ฅ
สารบัญคำย่อ.....	ญ
สารบัญ.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฒ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
1.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	12
1.9 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย.....	13
บทที่ 2 พุทธจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท.....	14
2.1 แนวคิด เกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์.....	14
2.1.1 ความหมายของพุทธจริยศาสตร์.....	17
2.1.2 ความเป็นมาของพุทธจริยศาสตร์.....	17
2.1.3 ระดับของพุทธจริยศาสตร์.....	19
2.1.4 ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์.....	25
2.1.5 หลักการสำคัญของพุทธจริยศาสตร์.....	26
2.1.6 เป้าหมายของพุทธจริยศาสตร์.....	27
2.2 เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท.....	28
2.2.1 เกณฑ์หลักในการตัดสินจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท.....	28

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.2.2 เกณฑ์รอง หรือเกณฑ์ร่วมในการตัดสินจริยธรรม.....	38
2.2.3 ขอบเขตการตัดสินจริยธรรมของพุทธปรัชญา.....	40
บทที่ 3 ประวัติและภูมิหลังภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์	
   รวมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่.....	42
3.1 ภูมิหลังพระวิหารลายคำ.....	42
3.1.1 ความเป็นมา.....	42
3.1.2 ลักษณะทางสถาปัตยกรรม.....	45
3.2 ประวัติศาสตร์ผ่านเนื้อหาภาพจิตรกรรม.....	48
3.2.1 ภูมิหลังของ เจ๊กเส็ง จิตรกรผู้สร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมสุวัณณสังฆชาดก.....	48
3.2.2 ภูมิหลังเนื้อหาจิตรกรรม.....	52
3.3 ภูมิหลังด้านศิลปกรรม.....	56
3.3.1 รูปแบบการเขียนภาพจิตรกรรม.....	57
3.3.2 สีและองค์ประกอบด้านวัสดุ.....	59
3.4 อิทธิพลของพุทธศาสนาในภาพจิตรกรรม.....	61
3.4.1 ชาดกกับคุณธรรม.....	62
3.4.2 ชาดกกับงานจิตรกรรม.....	63
3.4.3 งานจิตรกรรมกับภูมิสถาปัตยกรรม.....	65
3.5 ภูมิหลังด้านสังคมวิทยา.....	66
3.5.1 บทบาทของจิตรกรรมต่อบุคคลในสังคม.....	67
3.5.2 บทบาทของจิตรกรรมต่อสถาบันในสังคม.....	68
3.5.3 บทบาทของสังคมต่อจิตรกรรม.....	70
3.6 เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ รวมหาวิหาร...	71
3.6.1 เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 1.....	71
3.6.2 เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 2.....	73
3.6.3 เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 3.....	75
3.6.4 เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 4.....	76

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังข	
ชาดก.....	78
4.1 วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังขชาดก.....	78
4.1.1 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังขชาดก ห้องภาพที่ 1.....	78
4.1.2 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังขชาดก ห้องภาพที่ 2.....	89
4.1.3 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังขชาดก ห้องภาพที่ 3.....	94
4.1.4 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังขชาดก ห้องภาพที่ 4.....	97
4.2 วิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังขชาดก	
ตามเกณฑ์ตัดสินพุทธจริยศาสตร์ในเถรวาท.....	100
4.2.1 วิเคราะห์บุพพเจตนา.....	100
4.2.1 วิเคราะห์กุศลกรรม และอกุศลกรรม.....	101
4.2.1 วิเคราะห์เสรีภาพ และสิทธิส่วนบุคคล.....	102
4.2.1 วิเคราะห์พฤติกรรมตัวบุคคล.....	103
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	106
5.1 บทสรุป.....	106
5.1.1 พุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท.....	106
5.1.2 ประวัติและภูมิหลังของจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังขชาดก.....	107
5.1.3 วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังขชาดก....	108
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	110
5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	110
5.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย.....	110
บรรณานุกรม	111
ภาคผนวก	115
ประวัติผู้วิจัย	174

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
3.1 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 1.....	73
3.2 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 2.....	75
3.3 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 3.....	77
3.4 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 4.....	78
4.1 ภาพจิตรกรรมพรานยิงเนื้อ.....	81
4.2 ภาพจิตรกรรมพรานกำลังอัดดินปืนใส่กระบอกปืน.....	82
4.3 ภาพจิตรกรรมพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์อาศัยอยู่กับนางพันธุรัตในเมืองยักษ์.....	82
4.4 ภาพจิตรกรรมนางพันธุรัตสั่งเหล่าบริวารพี่เลี้ยงให้ดูแลพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ ระหว่างที่นางไม่อยู่ในเมืองยักษ์.....	83
4.5 ภาพพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ก่อนจะเข้าไปในสวนต้องห้าม.....	83
4.6 ภาพจิตรกรรมพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์แอบลงชุบตัวในบ่อเงิน บ่อทอง และขโมย รูปเงาะ.....	84
4.7 ภาพจิตรกรรมพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ถอดรูปเงาะ แล้วปิดบอกทาง บริวารยักษ์ที่ออกตามหา.....	84
4.8 ภาพจิตรกรรมนางยักษ์พันธุรัตออกจับสัตว์เพื่อกินเป็นอาหาร.....	85
4.9 ภาพจิตรกรรมนางยักษ์พันธุรัตกำลังจับสัตว์กินเป็นอาหาร.....	85
4.10 ภาพจิตรกรรมขบวนเชิญศพนางยักษ์พันธุรัต.....	86
4.11 ภาพจิตรกรรมขบวนเสด็จเจ้าชายต่างเมืองที่จะไปทำพิธีเลือกคู่เมืองสามล.....	86
4.12 ภาพจิตรกรรมขบวนเสด็จเจ้าชายต่างเมืองที่จะไปทำพิธีเลือกคู่เมืองสามล.....	87
4.13 ภาพจิตรกรรมแสดงวิถีชีวิตนางพันธุรัต พระสุวรรณสังข์ ในเมืองยักษ์.....	88
4.14 ภาพจิตรกรรมการตีกลองระดมพลยักษ์ เพื่อตามหาพระสุวรรณสังข์.....	88
4.15 ภาพจิตรกรรมแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของประชาชนชาวเมือง.....	91
4.16 ภาพจิตรกรรมแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของเด็กเลี้ยงโค.....	92
4.17 ภาพจิตรกรรมแสดงให้เห็นบ้านเรือนในอดีต.....	92
4.18 ภาพจิตรกรรมแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตในราชสำนัก.....	93
4.19 ภาพจิตรกรรมแสดงให้เห็นการดำเนินวิถีชีวิตที่ผิดหลักเบญจศีล.....	95
4.20 ภาพจิตรกรรมการนำตัวเจ้าเงาะไปเข้าเฝ้าท้าวสามล.....	95

4.21 ภาพจิตรกรรมสองคนกอดกันที่ประตูเมือง.....	96
4.22 ภาพจิตรกรรมที่สันนิษฐานว่าเป็นภาพของเจ๊กเส็ง จิตรกร ผู้สร้างสรรคงาน จิตรกรรม.....	97
4.23 ภาพจิตรกรรมท้าวสามล ถือไม้เพื่อที่จะเขียนตีนางรจนา.....	98
4.24 ภาพจิตรกรรมนางรจนา ถูกพระพีนางทั้ง 6 รุมต่อว่าตำท้อ.....	98
4. 25 ภาพจิตรกรรมนางรจนา เสี่ยงทายพวงมาลัยให้กับพระสุวรรณสิงห์.....	99
ค_1 สัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช อาจารย์ประจำคณะพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ วิทยาเขตเชียงใหม่.....	173

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมมนุษย์ที่ประกอบด้วยประชาชนที่มีเชื้อชาติเดียวกัน มีภาษาและศาสนาเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกัน ก็อาจจะทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันเป็นพวกเดียวกัน สามารถเข้าใจซึ่งกันและกันได้ ง่าย แต่ในสังคมโลกที่ประชาชนมีเชื้อชาติ ภาษา และศาสนาต่างกัน ก็จะนำไปสู่การเกิดปัญหาได้ง่าย ในสภาวะการณ์ของสังคมมนุษย์ยุคปัจจุบัน ประสบกับสภาพของปัญหามากมาย ทั้งปัญหาเรื่อง ปัญหา การเพิ่มประชากรและการขาดแคลนอาหาร ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหายาเสพติด ปัญหาการละเมิด กฎหมายและสิทธิมนุษยชน เป็นต้น โดยเฉพาะปัญหาการละเมิดกฎหมายและสิทธิมนุษยชนนั้น เป็น ปัญหาที่น่าจับตามองอย่างยิ่งในสังคมยุคปัจจุบัน เพราะกฎหมาย คือ ข้อบังคับของรัฐ ซึ่งกำหนด ความประพฤติของมนุษย์ ถ้าฝ่าฝืนจะได้รับผลร้าย หรือถูกลงโทษ เป็นสิ่งที่สร้างความเป็นระเบียบ เรียบร้อยแก่สังคมและประเทศชาติทำให้การบริหารราชการแผ่นดินและการปกครองบ้านเมืองเป็นไป ด้วยความเรียบร้อย¹ สังคมจะสงบสุขเมื่อทุกคนปฏิบัติตามกฎหมาย ก่อให้เกิดความยุติธรรม สร้าง ความเท่าเทียมในความเป็นมนุษย์ ส่วนสิทธิมนุษยชน คือ สิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน มี ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ของบุคคลที่ได้รับการรับรอง ทั้ง ความคิดและการกระทำ ที่ไม่มีการล่วงละเมิดได้ โดยประกอบไปด้วยสิทธิตามธรรมชาติและสิทธิที่มี กฎหมายรับรอง² แต่ในสังคมปัจจุบันนั้น มนุษย์ได้แสดงพฤติกรรมโดยอ้างหลักการแห่งสิทธิมนุษยชน จนบางครั้งไม่ได้คำนึงถึงกฎหมาย บรรทัดฐานทางสังคม รวมไปถึงหน้าที่ที่จะต้องพึงปฏิบัติ เป็น สาเหตุให้เกิดความวุ่นวายขึ้นมาในสังคมนั้นได้ ทั้งนี้การที่มนุษย์จะสามารถประพฤติปฏิบัติหน้าที่ได้ อย่างเหมาะสม และสามารถอยู่ร่วมสังคมเดียวกันอย่างสงบสุขนั้น จะต้องมีหลักเกณฑ์ที่มนุษย์ใน สังคมนั้นจะต้องยึดถือปฏิบัติ

หลักจริยศาสตร์ ถือเป็นหลักการสากลที่กล่าวถึงหลักความประพฤติ เกณฑ์การตัดสิน ความผิด – ถูก ควร - ไม่ควร ที่มนุษย์แสดงออกมาตามความเชื่อของตนเองในแต่ละกลุ่ม ถือว่าเป็น

---

¹หยุด แสงอุทัย, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป*, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพฯ : ประกายพริก, 2535), หน้า 43.

²สุรชัย ศรีสารคาม, “หลักสิทธิมนุษยชน”, 20 ตุลาคม 2560, <<https://www.constitutionalcourt.or.th>> (26 March 2020)

บรรทัดฐานทางสังคม และหลักการประสานมนุษย์ในแต่ละสังคมให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ทำให้เกิดความสงบสุขในสังคม จึงทำให้หลักจริยศาสตร์ เป็นข้อประพฤติและเป็นหลักเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งในส่วนตัวประพฤติต่อตนเองและต่อสังคมที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน โดยที่หลักจริยศาสตร์จะต้องอิงอาศัยกับศาสนา เพราะศาสนาถือเป็นพื้นฐานอันดีงามของจริยศาสตร์ ส่วนจริยศาสตร์นั้นเป็นการแสดงออกให้ศาสนาปรากฏชัด คือศาสนาต้องมีหลักจริยศาสตร์ และศาสนาที่มีจริยศาสตร์เป็นเครื่องแสดงออก โดยจริยศาสตร์เน้นหนักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับสังคม ส่วนศาสนาเน้นหนักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับพระเจ้า ศาสนาและจริยศาสตร์ต่างทำหน้าที่ไปด้วยกัน จึงต้องควบคู่กันไป³ แต่ศาสนาพัฒนาไปได้ไกลกว่า เพราะสามารถทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากพันธนาการทางโลกได้เป็นโลกุตตรชน ส่วนจริยศาสตร์เป็นเพียงผู้บอกหน้าที่ของมนุษย์ที่จะพึงปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ว่าหลักการแห่งความเป็นเหตุและผล กล่าวคือ ธรรมชาติของสรรพสิ่งต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน มีเหตุ มีปัจจัย มีความสัมพันธ์กันเป็นลำดับชั้น ดังปรากฏในทฤษฎีปฏิจกสมุปบาท หรือที่เรียกอีกอย่างว่า อิทัปปัจจยตา ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นว่า ชีวิตในทางพระพุทธศาสนา ว่าเกิดมาจาก กรรม เพราะมีกรรมเป็นตัวนำเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยและมีกรรมเป็นของๆ ตน ใครทำกรรมอันใดไว้ก็ได้รับผลของกรรมนั้น เมื่อชีวิตเกิดมาแล้วมนุษย์ควรดำเนินการอย่างไรกับชีวิต จึงจะมีความสุข และนั่นเองมนุษย์จึงแสวงหาความสุขและความจริงที่สูงสุดให้แก่ตนเองตามลำดับชั้นของหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา โดยเมื่อทำความดีและได้รับผลของความดีจะทำให้เกิดความงามที่เป็นปรากฏการณ์ของการทำความดี คืองามทั้งภายใน ที่เรียกว่าคุณงามความดี งามทั้งภายนอก ที่เรียกว่างามด้วยกิริยา มารยาท ความประพฤติ ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักการในพุทธศาสนา เป็นหลักการประพฤติและหลักปฏิบัติของมนุษย์ที่จะทำให้เกิดความสุข ความสงบในสังคม ซึ่งความสุขดังกล่าวนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง เพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นหรือสิ่งทีกระทบต่อคนอื่น และเพื่อประโยชน์สุขต่อสาธารณชน ในสังคมมนุษย์เอง โดยที่เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าสู่สังคมใดก็จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเชิงจริยศาสตร์ของคนในสังคมนั้นด้วย และพุทธจริยศาสตร์ก็จะถูกปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่น ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น

เมื่อพุทธจริยศาสตร์ถูกผนวกเข้ากับจริยธรรมท้องถิ่นจนก่อให้เกิดอัตลักษณ์ทางสังคมขึ้น เช่นเดียวกับท้องถิ่นภาคเหนือที่ได้รับเอาแนวคิดและข้อปฏิบัติทางพุทธจริยศาสตร์มาใช้ให้เหมาะสมกับสังคม ทำให้มีวิถีทางวัฒนธรรมดีงาม เมื่อผ่านยุคสมัยจึงทำให้เกิดการสังสมวิถีวัฒนธรรมทางพุทธ

³เมธา ทริมเทพาธิป, “ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับศาสนา”, 19 กันยายน 2560, <<https://www.gotoknow.org/posts/637278>> (5 March 2020)

จริยศาสตร์กับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งส่วนของภาษา วรรณกรรม การละเล่น และภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น โดยกระบวนการถ่ายทอดจริยศาสตร์มีหลากหลายรูปแบบ ทั้งการอบรมสั่งสอน การปฏิบัติเป็นแบบอย่าง การถ่ายทอดผ่านวรรณกรรม การร้องรำขับขาน และภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งในภาคเหนือเองจะมีการวาดภาพเชิงจริยศาสตร์ไว้ตามผนังอุโบสถ ผนังศาลา ผนังกุฏิ ผนังวิหาร เป็นต้น เพื่อเป็นการถ่ายทอดพุทธจริยศาสตร์ในเชิงพุทธศิลป์ ซึ่งเป็นการบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านตัวละครในภาพวาดที่สอดแทรกคติทางพุทธจริยศาสตร์ให้เกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

พระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร มีภาพจิตรกรรมเก่าแก่ เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีเค้าโครงมาจากปัญญาสชาดก เรื่อง สุวัณณสังขชาดก อันเป็นคัมภีร์วรรณกรรมโบราณทางพระพุทธศาสนา ที่ปราชญ์พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่ได้แต่งเอาไว้ โดยในภาพจิตรกรรมนั้นได้สอดแทรกขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต แบบพื้นบ้านล้านนาในอดีต และอาจสอดแทรกหลักพุทธจริยศาสตร์ไว้อีกด้วย โดยมีทั้งหมดจำนวน 4 ห้องภาพ ซึ่งมีนิสิต นักศึกษา นักเรียน นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไปมีความสนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้และเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่ก็จะมีปัญหาด้านการตีความแต่ละภาพ ไม่ค่อยเข้าใจตามเจตนารมณ์อย่างลึกซึ้ง จึงได้แค่ชื่นชมเฉพาะความสวยงามของภาพวาดเท่านั้น และนับวันก็จะยิ่งทำให้มีผู้ทำความเข้าใจลดน้อยลง ซึ่งหากยังไม่มีการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมแล้วอาจทำให้ภูมิปัญญาของพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมดังกล่าวสูญหายไป

ดังนั้น จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระวิหารลายคำ เชียงพุทธจริยศาสตร์ เพื่อนำชุดความรู้จากการศึกษามาใช้ในการเผยแพร่หลักพุทธจริยศาสตร์ในภาพจิตรกรรม และเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในพื้นที่แห่งอื่นต่อไป

1.2 คำถามวิจัย

- 1.2.1 พุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร
- 1.2.2 ประวัติและภูมิหลังของภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังขชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่เป็นอย่างไร
- 1.2.3 พุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังขชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท

1.3.2 เพื่อศึกษาประวัติและภูมิหลังของจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์
วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

1.3.3 เพื่อวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก วัด
พระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) และการศึกษาข้อมูล
ภาคสนามโดยจำแนกขอบเขตของการศึกษาออกเป็น 2 ด้าน ดังต่อไปนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารชั้นปฐม
ภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 เป็นเอกสารหลัก และเอกสาร
ทุติยภูมิที่เป็นหนังสือ บทความ เอกสารวิชาการ และเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธจริยศาสตร์
วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาปัญญาสชาดก ภาพจิตรกรรม ทั้งที่เป็นภาษาไทยและ
ภาษาต่างประเทศ

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ได้กำหนดเนื้อหาของการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ใน
สุวัณณสังฆชาดก ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ โดยงานวิจัยนี้มุ่ง
ศึกษาเนื้อหาหลักใน 3 ประเด็น ประกอบด้วย

1) พุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท

- แนวคิดเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์
- เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

2) ประวัติและภูมิหลังภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก

- ภูมิหลังพระวิหารลายคำ
- ประวัติศาสตร์ผ่านเนื้อหาภาพจิตรกรรม
- ภูมิหลังด้านศิลปกรรม
- อิทธิพลของพุทธศาสนาในภาพจิตรกรรม
- ภูมิหลังด้านสังคมวิทยา

- เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร
จังหวัดเชียงใหม่

- 3) วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์และคุณค่าในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาตค
  - วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในสุวัณณสังฆชาตค
  - คุณค่าในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาตค วัดพระสิงห์ ธรรมหาวิหาร

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาวิเคราะห์ “พุทธจริยศาสตร์ในสุวัณณสังฆชาตค ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ ธรรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่างๆ ทั้งในภาพจิตรกรรม รูปสิ่งพิมพ์ เสียงบันทึก ในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งจะมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.5.1 การศึกษาและรวบรวมข้อมูล การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จะดำเนินการศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) จากพระไตรปิฎก ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) จากอรรถกถา และตำราอื่นๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นต้น และศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ บทความวิจัย ฯลฯ ที่เกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท ภาพจิตรกรรมฝาผนัง และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาปัญญาสาตค เรื่องสุวัณณสังฆชาตค

1.5.2 รวบรวมเอกสาร และทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร หนังสือ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ ในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

1.5.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In dept Interview) จากผู้เชี่ยวชาญที่ถือเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) ในการศึกษา โดยมีเงื่อนไขในการเลือกผู้เชี่ยวชาญในการให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

- ผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้เกี่ยวกับภาพจิตรกรรม
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนาและปรัชญา มีความรู้เกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์

1.5.4 รวบรวมเอกสาร บทสัมภาษณ์ และทำการสังเคราะห์ข้อมูล เนื้อหา "พุทธจริยศาสตร์ในสุวัณณสังฆชาตค ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ ธรรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่" ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

1.5.5 นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมารวบรวม และทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประมวลผลให้เป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.5.6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ จากข้อมูลที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับ หลักพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท คุณค่าของภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาตค เพื่อทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ “พุทธจริยศาสตร์ในสุวัณณสังฆชาตค ที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ ธรรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่” เป็นต้น

1.5.7 เขียนเรียบเรียงข้อมูล และทำการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

1.5.8 เขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

1.5.9 นำเสนอผลงานวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ได้ทราบถึงพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท

1.6.2 ได้ทราบถึงประวัติและภูมิหลังของจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาตก วัดพระสิงห์
วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

1.6.3 ได้ทราบถึงพุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาตก
วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยศึกษาในครั้งนี้เป็น การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธจริยศาสตร์ ในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาตก ดังนี้

1.7.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

บุญมี แทนแก้ว ได้กล่าวว่า จริยศาสตร์ตรงกับคำภาษาละตินว่า Ethos ที่แปลว่าอุปนิสัยหรือหลักของการประพฤติบางที่เรียกปรัชญาจริยธรรม (Moral Philosophy) หรือหลักจริยธรรม คำว่า จริยธรรมตรงกับภาษาละตินว่า Mores อันหมายถึงระเบียบแบบแผนหรือข้อปฏิบัติ⁴

พระทักษิณคณาธิกร ได้กล่าวถึง จริยศาสตร์ว่าด้วยความดี ความดีมี 2 ชนิด คือ ความดีที่ใช้เป็นเครื่องมือ หรืออุปกรณ์กับความดีในตัวเอง ความดีที่เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ เช่น สุขภาพดีก็เป็นเครื่องมือให้เกิดความสุข ทรัพย์สินสมบัติเป็นเครื่องมือในการสนองความต้องการทางวัตถุ ความดีบางชนิดดีในตัวเอง ทั้งใช้เป็นเครื่องมือได้ด้วย เช่น ความดีที่ก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคม เช่น ความรัก ความเอื้อเฟื้อ ภารดรภาพ เป็นต้น เรียกว่าเป็นเครื่องมือให้รู้จักตัวเอง และเป็นความดีในตัวเอง ด้วย ความจริง ความงาม ความถูกต้อง ก็เรียกว่าเป็นความดีในตัวเอง จริยศาสตร์ที่เป็นนามธรรมว่าด้วยความดีสูงสุด⁵

⁴บุญมี แทนแก้ว, *ปรัชญา (Philosophy)*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2536), หน้า 101.

⁵พระทักษิณคณาธิกร, *ปรัชญา*, (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2544), หน้า 127.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต) ได้กล่าวว่า ส่วนความหมายที่มุ่งเฉพาะวิชา คำว่า จริยศาสตร์ (Ethics) คือสาขาปรัชญาที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ และการแสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร⁶

John S. Mackenzie ได้กล่าวว่า จริยศาสตร์ มีชื่อภาษาอังกฤษว่า Ethics มีชื่อภาษากรีกว่า Peri ethikes มีชื่อภาษาละตินว่า Ethica หมายถึงหลักความประพฤติ (Character) มีความเชื่อมโยงถึงขนบธรรมเนียม (Custom) หรือ ความเคยชิน (habit) คล้ายกับปรัชญาศีลธรรม (Moral philosophy) ในฐานะจริยศาสตร์ คำว่า Moral แปลว่าหลักธรรมจริยา มาจากภาษาละตินว่า Mores หมายถึงธรรมเนียมปฏิบัติ (Custom) หรือความเคยชิน (habit) ดังนั้น เราสามารถพูดได้ว่า จริยศาสตร์ จะอธิบายถึงหลัก แห่งความประพฤติดีจนเป็นนิสัยหรือจนเคยชิน และเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของมนุษย์เป็นหลัก พิจารณาถึงความถูกความผิด (rightness or wrongness) ความประพฤติดีหรือประพฤติชั่วเป็นนิสัย⁷

วคิน อินทสระ ได้ให้ความหมายของพุทธจริยศาสตร์ว่า พุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเมื่อแปลความความอักษรแล้วก็คือ จริยศาสตร์แนวพุทธนั่นเอง อีกนัยหนึ่ง คือจริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา พุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งท่านผู้รู้มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้ทรงวางไว้เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ท่ามกลาง และระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิตหรือความดีอันสูงสุด (Supreme good) เพื่อให้ถึงความดีงามอันสูงสุด⁸

พระเทวินทร์ เทวินโท ได้ให้ความหมายของพุทธจริยศาสตร์ไว้ว่า พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติและกิริยาอาการที่ควรปฏิบัติของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน โดยใจความรวมคือ ผู้ได้ตรัสรู้หรือริสัจ 4 (ธรรมชาติโดยย่อ) ผู้รู้แจ้งโลก (โลกวิทู) ผู้ตื่นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง (อุปกิเลส) ผู้เบิกบาน (พุทโธ) คือได้บำเพ็ญประโยชน์อย่างสมบูรณ์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ในแง่จุดมุ่งหมายของมนุษย์ มนุษย์ได้บัญญัติค่านี้นขึ้นมาใช้ เพื่อประโยชน์ในการสื่อสารระหว่างกัน โดยได้แปลงค่านี้นมาจากคุณค่าอาการของธรรมชาติอีกอย่างหนึ่ง⁹

สรุปได้ว่า จริยศาสตร์ คือ ความประพฤติ หรือพฤติกรรมที่มนุษย์ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรม ที่สังคมได้กำหนดยึดถืออย่างเป็นระเบียบแบบแผน ซึ่ง

⁶พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต), *ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ : สยาม, 2542), หน้า 15.

⁷John S. Mackenzie, *A Manual of Ethics*, (Calcutta : Oxford University Press, 1981), p. 1.

⁸วคิน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : ธรรมดา, 2549), หน้า 34.

⁹พระเทวินทร์ เทวินโท, *พุทธจริยศาสตร์*, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 15.

พฤติกรรม ความประพฤติดุที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทศาสนา เมื่อนำหลักเกณฑ์ทางจริยธรรมของพุทศาสนามาพิจารณาร่วมแล้ว ไม่เกิดความขัดแย้ง ส่งเสริมสติปัญญา พัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบตามอุดมคติของพุทศาสนา เรียกว่า พุทจริยศาสตร์

1.7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธิดา มาอ่อน ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ รูปแบบการตีความเนื้อหาและกระบวนการสร้างสรรค์ในงานทัศนศิลป์ร่วมสมัยไทย ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ของความหมายส่วนเนื้อหาผลงาน กับการถ่ายทอดมโนทัศน์ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ของศิลปินแต่ละรายที่แตกต่างกันออกไป ผลจากการวิจัยประการแรกได้นำไปสู่การสังเคราะห์และได้มาซึ่งรูปแบบการตีความ 2 แนวทาง คือ รูปแบบการตีความผลงานทัศนศิลป์ร่วมสมัยไทยสำหรับผู้ชมทั่วไป และรูปแบบการตีความผลงานทัศนศิลป์ร่วมสมัยไทยเชิงลึกที่ถูกนำเสนอผ่านการทดลอง ใช้โดยกลุ่มผู้ชมที่มีความชื่นชอบและสนใจเสพผลงานทัศนศิลป์ร่วมสมัยได้เลือกรูปแบบเป็นแนวทางในการตีและอธิบายความหมายความเข้าใจของผู้ชมแต่ละราย¹⁰

เนตรนภา แก้วแสงธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวจังหวัดอุบลราชธานี ศึกษาเฉพาะกรณีวัดทุ่งศรีเมือง วัดบ้านนาควาย และวัดหนองมะนาว ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนัง ของวัดทุ่งศรีเมือง วัดบ้านนาควายและวัดหนองมะนาว จังหวัดอุบลราชธานี มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ชาวอุบลราชธานีในด้านต่างๆ ได้แก่ 1) อิทธิพลและคุณค่าต่อความเชื่อ ส่งผลต่อความเชื่อเรื่อง บุญ บาป นรกสวรรค์ชาตินี้ชาติหน้า ผีและเทวดา 2) อิทธิพลและคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต ส่งผลต่อการประกอบอาชีพแบบเกษตรพอเพียง การทำทาน การแบ่งปัน การเมืองการปกครองและสังคม ทำให้เกิดกฎสังคมแบบอิตลิสสองครองสิบสี่ 3) อิทธิพลและคุณค่าต่อการปฏิบัติ ทำให้เกิดพิธีกรรมทางศาสนา 4) อิทธิพลและคุณค่าต่อศิลปะ ทำให้เกิดเอกลักษณ์การสร้างเสริมและจิตรกรรมฝาผนัง แบบอีสาน ที่เรียกว่า “อุบแต่้ม” ที่เน้นประโยชน์ใช้สอย¹¹

เสนาะ เทียรทอง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทศิลป์ : ศึกษาเฉพาะกรณีของ พระครูอุภัยภาดาพร (หลวงพ่อบอม) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า จิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพเขียนเกี่ยวกับเรื่องราววรรณกรรมทางพุทศาสนา สือให้

¹⁰ธิดา มาอ่อน, “รูปแบบการตีความเนื้อหาและกระบวนการสร้างสรรค์ในงานทัศนศิลป์ร่วมสมัยไทย”, รายงานการวิจัย, (ภาควิชาศิลปะและการออกแบบ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร), 2561, หน้า จ.

¹¹เนตรนภา แก้วแสงธรรม, “การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวจังหวัดอุบลราชธานี ศึกษาเฉพาะกรณีวัดทุ่งศรีเมือง วัดบ้านนาควายและวัดหนองมะนาว”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2551, หน้า จ.

อนุชนคนรุ่นหลัง ได้รู้จักพุทธศาสนา เพื่อเป็นพุทธศาสนิกชน “พุทธ ทูต” เพราะเมื่อใดที่ระลึกถึง พระพุทธเจ้า ย่อมเป็นหนทางแห่งการเกิดบุญ กุศล เป็นสื่อการสอนให้คนอยากสร้างความดี อายชั่ว กลัวบาปทั้งปวง สูงขึ้นไปถึงขั้นเกิดความสุขสูงสุด คือ นิพพาน¹²

ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิหารลายคำ ลักษณะ ประวัติความเป็นมาและ แนวทางการอนุรักษ์ ผลการวิจัยพบว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารลายคำ เขียนเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ เข้าใจว่าเรื่องสังข์ทองจะเขียนโดย แจ็กเส็ง เรื่องสุวรรณหงส์เขียนโดย หนานโพธา และช่างเขียนอีกคนหนึ่งที่มีฝีมือแตกต่างออกไป น่าจะเป็นภาพจิตรกรรมที่เขียนขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งจิตรกรได้สอดแทรกชีวิตและวัฒนธรรมของล้านนา ในราวพุทธศตวรรษที่ 25 ไว้อย่างมากมาย¹³

สมหมาย พันธุ์บ้านแหลม ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังล้านนาวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ฯ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แสดงออกลักษณะเด่นทางศิลปะและสามารถสะท้อนภาพความเป็นเชียงใหม่ ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นกรณีศึกษาที่มีความสำคัญ แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของ จิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้ ทั้งในระดับโครงสร้างหรือภาพรวม แสดงให้เห็นอิทธิพลทางศิลปะหลากหลาย เช่น แบบศิลปะจีน ไทยภาคกลาง พม่า และแบบพื้นบ้าน ที่มีการผสมผสาน และสร้างใหม่เป็นแบบฉบับเฉพาะของตนเอง นับเป็นภาพแทนความหลากหลายของวิถีชีวิต กลุ่มสังคมวัฒนธรรม ที่มีอยู่อย่างคับคั่งในเชียงใหม่ และในยุคหนึ่งอย่างลงตัว แสดงออกผ่านตัวละครจากวรรณกรรมที่นิยมในยุค นั้น คือเรื่องสังข์ทองและสุวรรณหงส์ภาพที่แสดงให้เห็นมีลักษณะตรงไปตรงมาในลักษณะเหมือนจริง (realistic) อาทิ ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านชาวเมืองหรือชนชั้นเจ้านาย การเกี่ยวพาราสี การละเล่นของเด็ก ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และ บ้านเมือง เป็นต้น¹⁴

พระอุดมศักดิ์ ปิยวณโณ (จันทบุตร) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขตามแนวพุทธจริยศาสตร์ : ศึกษากรณีทิศ 6 ผลจากการศึกษาพบว่า แต่ละบุคคลย่อมมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ในสังคมอันเปรียบเสมือนทิศทั้ง 6 ที่อยู่รอบตัวเรา โดยนำหลักคุณธรรมและจริยธรรมตามแนวพุทธจริยศาสตร์ สังคมในการดำเนินชีวิตตามพุทธจริยศาสตร์สังคม

¹²เสนาะ เตียรทอง, “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์ : ศึกษาเฉพาะกรณีของ พระครูอุภัยภาดาพร (หลวงพ่อบอม) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2548, หน้า จ.

¹³ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และคนอื่นๆ, “วิหารลายคำ : ลักษณะ ประวัติความเป็นมาและแนวทางการอนุรักษ์”, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2552, หน้า จ.

¹⁴สมหมาย พันธุ์บ้านแหลม, “กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังล้านนาวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพ), 2555, หน้า จ.

อย่างสมบูรณ์ทำให้เกิดผลดีในระดับปัจเจกชน และระดับสังคม ซึ่งสามารถประมวลผลได้เป็น 3 ประเภทดังนี้ 1. ทำให้เป็นคนมีความรับผิดชอบในหน้าที่ต่อตนเองและผู้อื่น 2. ทำให้มีการดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุขในสังคม 3. ทำให้สังคมสงบสุขอันเนื่องมาจากคนในสังคมนำหลักพุทธจริยศาสตร์ สังคมไปใช้ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต¹⁵

โสภณ ศรีกฤษดาพร ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความคิดเรื่องกายและจิต ในพุทธปรัชญา ผลจากการวิจัยพบว่า ในแง่ของจริยศาสตร์อันเป็นผลของการปฏิบัตินั้น พุทธปรัชญา ถือว่า มีชั่วและมีดี มีผิดและมีถูก มีการประพฤติดีและมีการประพฤติถูก มีความทุกข์และมีความสุข มีความหลุดพ้นและมีความไม่หลุดพ้น เรื่องความชั่วความดี ความทุกข์ความสุข ตลอดจนการบรรลุธรรมชั้นต่าง ๆ เป็นต้นั้น ต่างก็เกิดขึ้นจากผลของการทำงานร่วมกันของกายและจิตทั้งสิ้น การประพฤติถูกต้องที่นำไปสู่การกำจัดความชั่ว เพื่อให้บรรลุถึงความสุขหรือการหลุดพ้นตามทัศนะของพุทธปรัชญา นั่นคือการปฏิบัติตามมรรค 8 ซึ่งเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา มรรค 8 ย่อลงได้เป็นศีลสมาธิ และปัญญา การปฏิบัติในขั้นตอนของศีลอย่างถูกต้อง นำไปสู่การมีสมาธิอย่างถูกต้อง การเจริญสมาธิที่ถูกต้อง นำไปสู่การมีปัญญาอย่างถูกต้อง การปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญาพร้อมกับการเข้าไปปฏิบัติต่อธรรมชาติของกายและจิตอย่างถูกต้อง¹⁶

สรุปได้ว่า หลักการสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ คือ หลักที่ว่าด้วยการควบคุมการแสดงออกด้วยกาย วาจาและใจ เพื่อไม่ให้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ โดยพุทธจริยศาสตร์นั้น อยู่ที่เกิดการกระทำทางกาย วาจาและใจ เป็นพื้นฐานให้เกิดคุณธรรมชั้นสูงๆ ขึ้นไปเท่านั้น เพราะจริยศาสตร์นั้นเป็นเรื่องที่ว่าด้วยคุณค่าของการกระทำที่มีค่าในระดับโลกียธรรมเท่านั้น ไม่ใช่อยู่ในขั้นปรมาตมหรือโลกุตระธรรม

แนวคิดพุทธจริยศาสตร์ หมายถึง แนวคิดที่ว่าด้วยเกณฑ์การตัดสินความประพฤติของมนุษย์ โดยอาศัยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นบรรทัดฐาน ในงานวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น คือ ศีลและจริยธรรม ระดับกลาง คือ กุศลกรรมบถ ระดับสูง คือ มรรคมีองค์ 8 โดยเป้าหมายสูงสุดของพุทธจริยศาสตร์ คือ การปฏิบัติเพื่อไปสู่ความหลุดพ้นหรือนิพพาน

การตีความเป็นกระบวนการแสวงหาองค์ความรู้ผ่านการตีความสิ่งต่างๆ ซึ่งรูปแบบการตีความขึ้นอยู่กับว่าจะเลือกใช้รูปแบบใด ภายใต้กรอบใด โดยมุ่งหวังเพื่อให้ได้ความรู้และความจริงที่อยู่เบื้องหลังสิ่งที่ปรากฏทางสายตาหรือการได้อ่าน โดยการตีความจะต้องผ่านมโนทัศน์ ความรู้ ความ

¹⁵พระอุดมศักดิ์ ปยวณโณ (จันทบุตร), “การดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขตามแนวพุทธจริยศาสตร์ : ศึกษากรณีทศ 6”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย), 2548, หน้า จ.

¹⁶โสภณ ศรีกฤษดาพร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความคิดเรื่องกายและจิตในพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2527, หน้า จ.

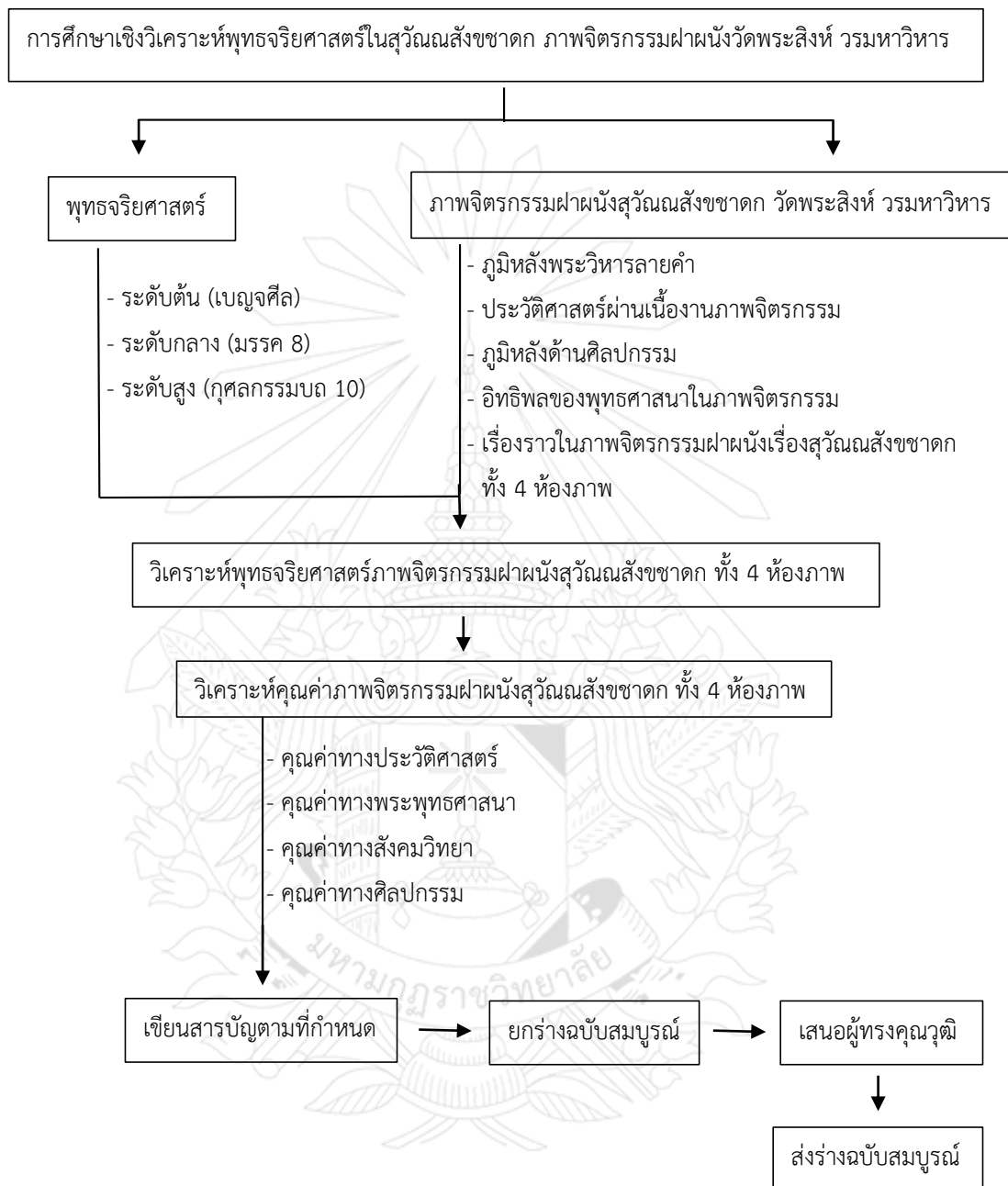
เชื่อ ฐานข้อมูล (data) และบริบทของสิ่งที่กำลังตีความอยู่ ซึ่งบางครั้งมุ่งตีความเจตนาธรรม แต่บางครั้งก็ตีความตามข้อเท็จจริง

บริบทพื้นที่วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 2 ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200 เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิด วรมหาวิหาร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่ประมาณ 25 ไร่ 2 งาน 25 ตารางวา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ ใกล้กับประตูสวนดอก เป็นวัดที่มีประวัติศาสตร์คู่กับเมืองเชียงใหม่มาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีต จึงเป็นวัดที่มีความสำคัญมากอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ มีความสงบรวมรื่นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมและการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ภายในวัดมีอาคารสถานที่ เสนาสนะที่เป็นโบราณสถานมากมาย โดยเฉพาะพระวิหารลายคำ สถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่หิ๊งค์ (พระสิงห์) พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองเชียงใหม่และแผ่นดินล้านนา มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง สุวรรณสังฆชาดก อยู่บนผนังทางฝั่งทิศเหนือด้านในของตัววิหารที่มีความงดงาม แฝงไปด้วยวิถีชีวิตแบบจริยศาสตร์ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ เพื่อนำมาเสนอชุดความรู้อันเกิดจากการศึกษาวิเคราะห์ แล้วนำไปเผยแพร่ต่อไป

1.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ

จริยศาสตร์ หมายถึง ความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด สิ่งที่ควรเว้น สิ่งที่ควรทำ การตัดสินใจดีความชั่ว การแสวงหาความดีสูงสุด เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักแห่งศีลธรรม กฎที่ว่าด้วยความประพฤติและพฤติกรรม

พุทธจริยศาสตร์ หมายถึง หลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้า องค์กรศาสนาของพระพุทธศาสนาได้ทรงวางไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่เบื้องต้น (เบญจศีล) ท่ามกลาง (มรรค 8) และระดับสูง (กรรมบถ 10) เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความสุขตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะพึงประพฤติและดำเนินไปถึงได้

ภาพจิตรกรรม หมายถึง จิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง สุวรรณสังฆชาดก บนผนังด้านทิศเหนือของพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 4 ห้องภาพ

พระวิหารลายคำ หมายถึง ศาสนสถานสำคัญแห่งหนึ่งในวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ (พระสิงห์) พระพุทธรูปคู่มือเมืองเชียงใหม่ ลักษณะสถาปัตยกรรมศิลปะล้านนากว้าง 8 เมตร ยาว 30 เมตร สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในสมัยพญาธัมมลังกาหรือพระเจ้าช้างเผือก เป็นเจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ องค์ที่ 2 ในราชวงศ์ทิพย์จักร และได้รับการบูรณะต่อมาอีกหลายครั้ง โดยผนังภายในของวิหาร มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง สุวรรณสังฆชาดก ในผนังด้านทิศเหนือ และเรื่องสุวรรณหังสชาดก ในผนังด้านทิศใต้

พุทธจริยศาสตร์ในจิตรกรรมฝาผนัง หมายถึง หลักพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่สอดแทรกในภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องสุวรรณสังฆชาดก ภายในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ 2

พุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในสุวัณณสังฆชาดก ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่” ในบทนี้ จะศึกษาเรื่องพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยวางกรอบในการศึกษาไว้ 2 หัวข้อคือ (1) แนวคิด เกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ (2) เกณฑ์ตัดสินจริยธรรม ในพุทธปรัชญาเถรวาท ตามรายละเอียดดังนี้

2.1 แนวคิด เกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์

จริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของความประพฤติของมนุษย์ และว่าด้วยปัญหาจากคำถามที่ว่า อะไรคือความดี อะไรคือความชั่ว อะไรคือความถูกต้อง อะไรคือความผิด สิทธิและหน้าที่คืออะไร ความยุติธรรมคืออะไร โดยมีความมุ่งหวังให้มนุษย์ค้นหาคุณค่าที่แท้จริงแห่งชีวิต และสรรพสิ่ง โดยใช้สติปัญญา และเหตุผลในการแสวงหาสิ่งที่ดีมีคุณค่าที่สุดในชีวิตเพื่อความเจริญก้าวหน้า แห่งตน ดังนั้นการที่เราจะศึกษาพุทธจริยศาสตร์ได้อย่างถูกต้องลึกซึ้งนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวิเคราะห์ทำความเข้าใจ โดยศึกษาจากความหมาย ความเป็นมา ระดับ ลักษณะ ความสำคัญ แนวคิด และเป้าหมายของพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งจะได้กล่าวตามหัวข้อดังต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของพุทธจริยศาสตร์

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้วิเคราะห์ความหมายของพุทธจริยศาสตร์ไว้ ดังนี้ พุทธะ หมายถึง ผู้ตรัสรู้ ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบานแล้ว¹ ส่วนคำว่า จริยศาสตร์ หมายถึง ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรถูกไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของค่าทางศีลธรรม² เมื่อนำมาสงเคราะห์ศัพท์เข้าด้วยกันเป็น คำว่า พุทธจริยศาสตร์ สามารถรวมความหมายได้ว่า ปรัชญาสาขาที่ว่าด้วยความดี เกณฑ์ความประพฤติ และค่าทางศีลธรรมตามแนวทางของพุทธะ (ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน)

---

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 842.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 303.

วคิน อินทสระ ได้ให้ความหมายของพุทธจริยศาสตร์ว่า พุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเมื่อแปลความ ความอักษรแล้วก็คือ จริยศาสตร์แนวพุทธนั่นเอง อีกนัยหนึ่ง คือ จริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา พุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งท่านผู้รู้มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้ทรงวางไว้เพื่อ เป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ท่ามกลาง และระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิตหรือความดีอันสูงสุด (Supreme good) เพื่อให้ถึงความดีงามอันสูงสุด³

พระเทวินทร์ เทวินโท ได้ให้ความหมายของพุทธจริยศาสตร์ไว้ว่า พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติและกิริยาอาการที่ควรปฏิบัติของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน โดยใจความรวมคือผู้ได้ตรัสรู้ริยสัจ 4 (ธรรมชาติโดยย่อ) ผู้รู้แจ้งโลก (โลกวิทู) ผู้ตื่นจาก กิเลสเครื่องเศร้าหมอง (อุปกิเลส) ผู้เบิกบาน (พุทโธ) คือได้บำเพ็ญประโยชน์อย่างสมบูรณ์ทั้งแก่ ตนเองและผู้อื่น ในแง่จุดมุ่งหมายของมนุษย์ มนุษย์ได้บัญญัติค่านี้นั้นขึ้นมาใช้ เพื่อประโยชน์ในการ สื่อสารระหว่างกัน โดยได้แปลงค่านี้นี้มาจากคุณค่าอาการของธรรมชาติอีกอย่างหนึ่ง⁴

ดวงเด่น นุเรมรัมย์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า พุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่ง ท่านผู้รู้มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นได้ทรงวางไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐาน เบื้องต้น ท่ามกลาง และระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะพึง ประพฤติและดำเนินไปถึงได้ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด เพราะ จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติชีวิตหรือความดีอันสูงสุด (Supreme good) เพื่อขึ้นให้ถึง ความดีอันสูงสุดนั้น จะต้องปฏิบัติ (Path ; Way ; Method) สำหรับดำเนิน คือ เป็นการสร้างเหตุ เพื่อบรรลุผล ถ้าต้องการผลอันสูงสุดก็ต้องสร้างเหตุให้สมควรกัน พุทธศาสนาเป็นกัมมวาทะ กิริยา- วาทะ คือกล่าวการกระทำและความเพียรว่าเป็นเบื้องต้นแห่งความสำเร็จผลทั้งปวง ไม่ประสงคิให้ใคร ได้ดีหรือประสบความสำเร็จลอย ๆ หรือด้วยการอ่อนวอน แต่ให้สำเร็จด้วยการกระทำเอง พระพุทธศาสนาจึงได้รับยกย่องจากนักปราชญ์ชาวต่างประเทศบางคนว่าเป็น A Self-do-it Religion คือศาสนาที่ต้องทำเอง⁵

เดือน คำดี ได้กล่าวถึงว่า ขอบเขตของพุทธจริยศาสตร์อยู่ที่การกระทำทางกาย และทาง วาจาเท่านั้น ถึงแม้ว่า นิพพานจะเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตในพุทธจริยศาสตร์ก็ตาม แต่เมื่อ พิจารณาถึงเกณฑ์และหลักการในชั้นจริยศาสตร์นี้ก็เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณากันเฉพาะในขอบเขต

³วคิน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, อ่างแล้ว, หน้า 34.

⁴พระเทวินทร์ เทวินโท, *พุทธจริยศาสตร์*, อ่างแล้ว, หน้า 15.

⁵ดวงเด่น นุเรมรัมย์, *พุทธจริยศาสตร์กับแนวคิดเรื่องสงครามที่เป็นธรรม : กรณีศึกษาทรรศนะของ นักวิชาการ ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย*, (กรุงเทพฯ : ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย, 2545), หน้า 17.

ของศีลเป็นประการแรกก่อน เพราะจริยศาสตร์เป็นเรื่องว่าด้วยการประพฤติปฏิบัติที่มีค่าในระดับโลกียธรรม ไม่ใช่ชั้นปรมาตม์หรือวิวิฏ เป็นเรื่องที่ปุถุชนและพระอริยะบุคคลบางระดับจะต้องถือเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานแห่งคุณธรรมอื่น ๆ ที่สูง ๆ ทางจิตใจต่อไป เพราะพระอรหันต์ที่ถือว่าเป็นบุคคลที่บรรลุดุจดมุงหมายสูงสุดแล้วนั้น เป็นผู้ที่มีการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ ผ่านขั้นที่เรียกว่าดี หรือบุญ หรือ กุศล ไปเหนือขอบเขตของจริยธรรมแล้ว จึงเรียกว่า ผู้มีบุญและบาปอันลอยแล้ว คือ อยู่เหนือบุญและบาป การกระทำของพระอรหันต์ไม่เป็นทั้งบุญหรือบาป กล่าวคือ พฤติกรรมของพระอรหันต์ทั้งทางกาย วาจา และใจ ล้วนแต่อยู่เหนืออำนาจของกรรม จึงเรียกว่า เป็นกิริยา เพราะการกระทำของพระอรหันต์ไม่เกิดจากแรงผลักดันของกิเลส และเป็นการกระทำที่ไม่มีผลแก่ท่านเองทั้งในชาตินี้และชาติใด ๆ เพราะพระอรหันต์ตั้งอยู่ในส่วนแห่งวิวิฏ จึงไม่มีภพ ชาติ สังสารวัฏ อีกต่อไป จึงได้ชื่อว่า ผู้อยู่ครบสมบูรณ์ในพรหมจรรย์แล้ว⁶

พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลโย และคนอื่นๆ ได้เขียนความหมายพุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) คือ เกณฑ์การตัดสินความดีความชั่ว หรือเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วย เจตนาเป็นตัวบ่งชี้ถึงการกระทำทุกอย่าง ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จ ด้วยใจ ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดีหรือทำตามไปด้วย เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตามตัวเขาไป” เช่น การคิดพูดจะทำดีหรือชั่วอยู่ที่ตัวเจตนา ถ้าเจตนาดีถือว่าเป็นดี ถ้า เจตนาร้ายถือว่าเป็นชั่ว ดังพระบาลีบทหนึ่งว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตขอเตือนว่า เจตนาเป็นตัวชี้กรรมคือ การกระทำ” คือเจตนา เป็นสำคัญในความดี ความชั่ว พุทธจริยศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับศาสนาเป็นพิเศษ วิธีการศึกษา พุทธจริยศาสตร์ที่ดีจึงต้องรู้ที่มาที่ไปว่าศึกษาอย่างไร จากไหนบ้าง ตามแนวพุทธปรัชญาหรือพุทธจริยาที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า จริยศาสตร์หรือจริยธรรมมาจากคำว่า พรหมจรรย์ คือความบริสุทธิ์สะอาด ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง มรรค 8 คือ วิธีการศึกษาหรือ การปฏิบัติที่เป็นสายกลาง คือ ไม่มากหรือน้อยจนเกินไปให้ความพอดี ที่เรียกว่าปฏิบัติตามทางสายกลาง หรือรวมเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าไตรสิกขา คือ วิธีการศึกษา 3 ประการ ได้แก่ การศึกษาเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาไม่ได้ ครอบคลุมถึงพฤติกรรมที่แสดงทุกประการ แต่มุ่งเอาความประพฤติหรือการกระทำที่เรียกว่า “กรรม” ซึ่ง ประกอบด้วยเจตนาดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายเรากล่าวเจตนาตัวเองว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำกรรมด้วยกาย วาจา ใจ”⁷

⁶เดือน คำดี, *พุทธปรัชญา*, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2535), หน้า 143.

⁷พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลโย และคนอื่นๆ, “พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาการศึกษาเรื่องความจรรี ความรู้ ความดี”, *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2560) : หน้า 334.

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น สามารถที่จะสรุปได้ว่า พุทธจริยศาสตร์ คือ หลักความประพฤติของมนุษย์ ตามแนวทางคำสอน และหลักการในทางพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ เพียบพร้อมด้วยสติ และพุทธิปัญญา สามารถที่จะดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติ เท่าที่มนุษย์จะพึงประพฤติและดำเนินไปถึงได้ มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุดตลอดการดำเนินวิถีชีวิตเป็นมนุษย์ โดยพุทธจริยศาสตร์มีหลักเกณฑ์การตัดสินความประพฤติที่ตายตัว กล่าวคือ ได้อาศัยหลักคุณธรรม ศีลธรรม ที่สามารถแยกแยะถูก-ผิด บุญ-บาป ได้อย่างชัดเจน ในขณะที่จริยศาสตร์นั้น จะเน้นการแสวงหาเหตุผล การโต้แย้งด้วยข้อมูลที่ว่าด้วยพฤติการณ์ของมนุษย์ชาติ ให้คำตัดสินได้เฉพาะว่า ควร-ไม่ควร เหมาะสม-ไม่เหมาะสม เท่านั้น โดยไม่มีการตัดสินลงไปยังอย่างชี้ชัด เด็ดขาด สามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่อกาลเวลาผ่านไป

2.1.2 ความเป็นมาของพุทธจริยศาสตร์

ความเป็นมาของพุทธจริยศาสตร์มีหลากหลายมิติ ถ้ากล่าวถึงความความเป็นมาของพุทธจริยศาสตร์ในแง่ประวัติศาสตร์ก็จะเห็นได้ว่า มาจากการที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้สูตรสัมมาสัมโพธิญาณ แล้วนำสิ่งที่ทรงค้นพบมาเผยแผ่ สอน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติเพื่อให้ถึงความพ้นทุกข์ทั้งปวง ในงานวิจัยนี้จึงได้จำแนกที่มาของพุทธจริยศาสตร์ออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1) **พุทธจริยศาสตร์ที่มาจากกุศลเจตนา** : พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) คือ เกณฑ์การตัดสินความดีความชั่ว มีที่มาจากเจตนารมณ์ที่เป็นกุศล กล่าวคือเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเจตนาที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงการกระทำทุกอย่าง ตามพุทธพจน์ว่า ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะทำชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไปเหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น”⁸ เช่น การคิด พูด ทำ จะดีหรือชั่วอยู่ที่ตัวเจตนา ถ้าเจตนาดีถือว่าเป็นความดี ถ้าเจตนาร้ายถือว่าเป็นความชั่ว ดังพระบาลีบทหนึ่งว่า “เจตนาหัง ภิกขเว กมมัม วทามิ เจตยิตฺวา กมมัม โกรติ กาเยน วาจาเย มนสาฯ”⁹ แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำความกรรมด้วยกาย วาจา ใจ”¹⁰ ดังนั้น เจตนาจึงเป็นที่มาของพฤติกรรมเชิงพุทธจริยศาสตร์ เพราะ เจตนา เป็นสิ่งที่กำหนดความดีหรือความชั่ว เฉกเช่นที่มาของพุทธจริยศาสตร์อันเกิดจากเจตนาที่เป็นมหากุศลของพระพุทธเจ้า ที่จะทรงสั่งสอนพุทธบริษัทให้ปฏิบัติความดีด้วยเจตนาอันเป็นกุศล

⁸ช.พ. 25/1/23.

⁹อง.ปญจกนิปาตา. 22/334.6/458-466.

¹⁰อง.เอภาทสก. 24/217/357.

2) พุทธจริยศาสตร์ที่มาจาก การปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม : ตามแนวพุทธปรัชญา หรือ พุทธจริยาที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (Phra Brahmamagunabhorn P.A. Payutto, 2001) ได้กล่าวไว้ว่า จริยศาสตร์หรือจริยธรรมมาจากคำว่า พรหมจรรย์ อันเป็นความบริสุทธิ์สะอาด ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง มรรค 8 คือ วิธีการศึกษา หรือการปฏิบัติที่เป็นสายกลาง คือ ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป มีความพอดี ที่เรียกว่า ปฏิบัติตามทางสายกลาง หรือรวมเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไตรสิกขา คือ วิธีการศึกษา 3 ประการ อันได้แก่ การศึกษาเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาไม่ได้ครอบคลุมถึงพฤติกรรมที่แสดงทุกประการ แต่มุ่งเอา ความประพฤติ หรือการกระทำที่เรียกว่า กรรม¹¹ โดยทัศนะข้างต้นทำให้เห็นได้ว่าศีล มรรค 8 หรือ กุศลกรรมบถ 10 ล้วนเป็นวิธีการ และแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนามนุษย์ให้มีคุณค่า และเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้นตามลำดับ

3) พุทธจริยศาสตร์ที่มาจากความจริง : พระพุทธศาสนาได้สอนถึงหลักความจริง และความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันตามลำดับเป็นขั้น ๆ โดยเฉพาะมนุษย์เกิดมาได้อย่างไร มีอะไรเป็นเหตุ ปัจจัยให้สิ่งนี้เกิดขึ้น และมีอะไรเป็นองค์ประกอบของชีวิต ดังนั้น ชีวิตในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงแสดงถึงกำเนิดของชีวิตที่เกิดมาว่าเกิดมาจากกรรม เพราะมีกรรมเป็นตัวนำเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย และมีกรรมเป็นของๆ ตน ใครทำกรรมอันใดไว้ก็ ได้รับผลของกรรมนั้น เมื่อชีวิตเกิดมาแล้วมนุษย์ควรดำเนินการอย่างไรกับชีวิต จึงจะมีความสุข และ นั้นเองมนุษย์จึงแสวงหาความสุขและความจริงที่สูงสุดให้แก่ตนเองตามลำดับขั้น¹² ดังนั้นจึงสามารถที่จะกล่าวได้ว่า พุทธจริยศาสตร์มีที่มาจากความจริง ซึ่งลักษณะสำคัญของคำสอนก็จะมีหลักความจริงที่ เปรียบได้กับภาคทฤษฎี อันเป็นหลักความจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติหรือเรียกว่า มัชฌิมนธรรม และภาคปฏิบัติ ที่เป็นหลักปฏิบัติตามทางสายกลางตามสภาพชีวิตของแต่ละบุคคลหรือที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิบัติ

สรุปได้ว่า ความเป็นมาของพุทธจริยศาสตร์ เริ่มขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้จนตร สัมมาสัมโพธิญาณแล้วได้นำสิ่งที่ทรงค้นพบมาเผยแผ่ สอน ให้แก่เวไนยสัตว์ เพื่อเป็นแนวทางใน การดำเนินชีวิต และปฏิบัติเพื่อให้ถึงความพ้นทุกข์ทั้งปวงนั้น ถือว่าเป็นบ่อเกิดแห่งพุทธจริยศาสตร์ อย่างแท้จริง โดยทรงอาศัยหลักความจริงของชีวิตที่ได้ทรงค้นพบ ทรงแนะนำวิถีที่เป็นไปเพื่อการ ดับทุกข์ และเหตุแห่งทุกข์ โดยถ่ายทอดมาในรูปแบบของหลัก และวิธีการประพฤติปฏิบัติตน อาทิ ศีล มรรค 8 หรือ กุศลกรรมบถ 10 เป็นต้น รวมไปถึงการที่ทรงพิจารณาเจตนา ซึ่งถือเป็นพื้นฐานในการ

¹¹พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโณ และคนอื่นๆ, “พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาการศึกษาเรื่องความ จริยความรู้ ความดี”, อ้างแล้ว, หน้า 334-335.

¹²เรื่องเดียวกัน, หน้า 338.

กระทำของมนุษย์ ที่สามารถบ่งชี้ได้ว่าการกระทำนั้นดี หรือชั่ว ถูกต้อง หรือไม่ถูกต้อง ตอบสนอง ความต้องการที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้หรือไม่ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นไปเพื่อการพัฒนาตนเอง ของมนุษย์เพื่อให้มีคุณค่า และพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตามอุดมคติในทาง พระพุทธศาสนา

2.1.3 ระดับของพุทธจริยศาสตร์

ระดับของพุทธจริยศาสตร์ ตามที่ วศิน อินทสระ ได้เขียนไว้ในหนังสือ “พุทธจริยศาสตร์” ได้แบ่งระดับพุทธจริยศาสตร์ไว้ 3 ระดับ ดังนี้ 1) พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น 2) พุทธจริยศาสตร์ ระดับกลาง 3) พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง

1) พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น : พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น ถือเป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐาน หมายถึง ข้อปฏิบัติเพื่อห้ามไม่ให้เกิดการล่วงละเมิดทางกาย วาจา ถือเป็นข้อปฏิบัติเพื่อให้กาย วาจา เป็นปกติ เป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมของพุทธศาสนิกชนที่ต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อให้บรรลุ ความสุขขั้นต้นของวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งยังถือเป็นพื้นฐานวิถีดำเนินชีวิตพื้นฐานของมนุษย์ และยังเป็น จริยศาสตร์ที่มีขึ้นเพื่อความสงบ เรียบร้อยของสังคม โดยปรากฏหลักพุทธธรรม คือ ศีล 5

ศีล 5

พุทธปรัชญาในส่วนแห่งจริยศาสตร์ได้ชี้ไปที่นิพพานว่าเป็นอุดมคติสูงสุด ถือว่าเป็นสิ่งดี ที่สุดที่มนุษย์ทุกคนควรแสวงหา และในขณะเดียวกันพระพุทธองค์ก็ได้ทรงวางหลักการในการ ปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องหรือรู้ได้มาซึ่งสิ่งดีสูงสุดนั้นเป็นขั้น ๆ อย่างเป็นระบบ ซึ่งเริ่มจากศีล สมาธิ และปัญญา ตามลำดับ และถือว่าเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาการกระทำทั้งปวงว่า สอดคล้องกับอุดมคติของชีวิตหรือไม่ ส่วนหน้าที่และพันธกรณีที่มีมนุษย์อยู่ในฐานะอยู่ร่วมกัน ในสังคมจะพึงมีต่อกันนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงหลักการไว้หลายประการ โดยทรง พิจารณาถึงกาละ เทศะ บุคคล และฐานะ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เหมาะให้ควรกับสภาวะการณ ต่าง ๆ และจะต้องตั้งอยู่บนฐานแห่งความดีที่เรียกว่า ศีล เป็นสำคัญ เพราะศีลคือตัวจริยธรรม ในพุทธปรัชญา ดังนั้นหลักปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นในการที่จะถือว่ามีค่าทางศีลธรรมนั้น จะต้องถือเอาศีล หรือเจตนาเป็นสำคัญ¹³

ศีล คือ เจตนางดเว้นความชั่วทางกาย วาจา และทางใจด้วย เจตนางดเว้นทุจริตทางกาย วาจา ท่านเรียกว่า เจตนาศีล การงดเว้นจากมโนทุจริต 3 เรียกว่า เจตสิกศีล คือศีลที่เกี่ยวกับ ใจโดยตรง มิได้ทำด้วยกาย วาจา ก็ทำให้ศีลทางใจขาดได้ มโนทุจริต 3 นั้น คือ 1) อภิชญา โลภอยากได้ของผู้อื่น 2) พยาบาท คิดปองร้ายผู้อื่น 3) มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจากทำนองคลอง ธรรม เช่นเห็นว่า ความดีไม่มี ความชั่วไม่มี ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว เป็นต้น คิดอย่างนี้เป็น

¹³เดือน คำดี, พุทธปรัชญา, อ่างแก้ว, หน้า 143.

มนุทจรีต เป็นบาปทางใจ ส่วนที่ประพฤติผิดออกมาทางกาย ทางวาจาก็เป็นกายทจจรีต วจิจจรีต เว้นกายทจจรีต และวจิจจรีตเสียได้ จัดเป็นเจตนาศีล¹⁴

ศีลขั้นต้นที่ถือว่าเป็นพื้นฐานแห่งศีลทั้งปวง พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ 5 ข้อ เรียกว่า เบญจศีล¹⁵ หรือ ศีล 5 แต่ว่าในบางกรณีและในบางโอกาสก็ขยายออกไปเป็นศีล 8 เรียก อุโบสถศีล และขยายออกเป็นศีล 10 เช่น ศีลของสามเณร เป็นต้น แต่ก็ล้วนมีศีล 5 เป็นพื้นฐาน ศีลห้าข้อนี้ คือ

- 1) ปาณาติปาตา เวรมณี คือ การตั้งใจงดเว้นการทำลายชีวิตสัตว์
- 2) อทินนาทานา เวรมณี คือ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการขโมย
- 3) กามเมสุมิจฉาจารา เวรมณี คือ การงดเว้นจากการประพฤติดีกาม
- 4) มุสาหวาทา เวรมณี คือ การงดเว้นจากการพูดเท็จ
- 5) สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี คือ การเว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ได้แก่ น้ำเมา คือสุรา และเมรัย

1) ปาณาติปาตา เวรมณี คือ การตั้งใจงดเว้นการทำลายชีวิตสัตว์ : ความมุ่งหมายในการทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนี้คือ เพื่อให้มนุษย์อบรมจิตใจของ ความเหี้ยมโหด มีเมตตากรุณาต่อกัน และเผื่อแผ่แก่สัตว์ทั้งปวงด้วย เห็นชีวิตของผู้อื่นเสมอกับซี และให้ปลูกไมตรีจิตในสัตว์ทุกจำพวก ในอัฐฐสาลินี¹⁶ ได้กล่าวว่า ต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่ 1) สัตว์นั้นมีชีวิต 2) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต 3) มีเจตนาจะฆ่า 4) พยายามฆ่า 5) สัตว์นั้นตายเพราะถูกฆ่า

เมื่อครบองค์ 5 นี้ ศีลจึงขาด ถ้าไม่ครบเพียงแต่ต่างพร้อย ทำเองหรือใช้ให้คนอื่นทำ ศีลย่อมขาดได้เหมือนกัน

การทำปาณาติบาตจะมีโทษมากหรือโทษน้อยในอัฐฐสาลินี ได้กล่าวถึงเกณฑ์การพิจารณาอย่างนี้ คือ

1) กำหนดด้วยวัตถุ ถ้าเป็นมนุษย์ - ฆ่าผู้มึคนมาก มีโทษมาก ฆ่าผู้มึคนน้อย มีโทษน้อย เช่น ฆ่าพระอรหันต์ บิดาและมารดา มีโทษมาก เฉพาะพระพุทธเจ้าเพียงแต่ทำร้ายให้ห้อพระโลหิต มีโทษ เท่ากับฆ่าบิดามารดา ส่วนคนที่ไม่มึคนก็มีโทษน้อยลดหลั่นกันลงไป ถ้าเป็นสัตว์ ก็กำหนดด้วยคน ถ้า ไม่มีคนเหมือนกันกำหนดด้วยรูปร่างใหญ่เล็กกว่ากัน ถ้าใหญ่มีโทษมาก เล็กมีโทษน้อย

2) กำหนดด้วยเจตนา คือ การตั้งใจฆ่า มีโทษมากหรือน้อยกว่ากัน ถ้าโทษมากก็มีโทษมากโทษน้อยก็มีโทษน้อย

¹⁴วคิน อินทะสระ, พุทธจริยศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 38.

¹⁵ที.ปา. 11/226/247.

¹⁶อัฐฐสาลินี, 2/82.

3) กำหนดด้วยประโยค คือ ความพยายามที่จะฆ่าให้ตาย ใช้ความพยายามมากมีโทษมาก ใช้ความพยายามน้อยมีโทษน้อย

2) อทินนาทานา เวรมณี คือ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการ
ขโมย : ความมุ่งหมายในการทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ขึ้นเพื่อให้ทุกคนเคารพในกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น เว้นจากการทำมาหากินในทางทุจริตประกอบอาชีพในทางมิฉฉาชีพ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในการเลี้ยงชีพ ในอัฐฐสาลินี ได้แสดงถึงองค์ประกอบของ อทินนาทาน ว่าต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ¹⁷ ได้แก่ 1) ของนั้นมีเจ้าของหวงแหน 2) รู้ว่าของนั้นเจ้าของหวงแหน 3) ตั้งใจลักสิ่งของนั้น 4) พยายามลักสิ่งของนั้น 5) ได้สิ่งของนั้นมา ด้วยความพยายามนั้น

เมื่อพร้อมด้วยองค์ประกอบ 5 นี้ ศีลขาด ถ้าไม่ครบองค์ ศีลไม่ขาดเป็นเพียงแต่ต่างพริ้วไม่บริสุทธิ์ ทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ ศีลขาด ในการวินิจฉัยว่า การทำอทินนาทาน จะมีโทษมากหรือน้อยนั้นในอัฐฐสาลินีได้ อธิบายเกณฑ์ ในการพิจารณา คือ :

- 1) กำหนดด้วยวัตถุ คือ ของมีค่ามากมีโทษมาก มีค่าน้อยมีโทษน้อย
- 2) กำหนดด้วยเจตนา คือ ความตั้งใจที่เจือด้วยกิเลสมากมีโทษมาก ที่เจือด้วยกิเลสน้อยมีโทษน้อย
- 3) กำหนดด้วยประโยค คือ ความพยายามที่จะได้สิ่งของนั้นมา ถ้าพยายามมากมีโทษมาก พยายามน้อยมีโทษน้อย

ข้อยกเว้นการถือเอาของผู้อื่นโดยวิสาสะ คือ ของญาติหรือมิตรหรือคนที่คุ้นเคยกัน เคยช่วยเหลือ กัน เคยอนุญาตไว้ก่อน แม้จะถือเอาโดยไม่บอก ก็ไม่เป็นอทินนาทาน แต่ต้องประกอบด้วยลักษณะการถือวิสาสะในอัฐฐสาลินี ท่านได้อธิบายว่าต้องประกอบด้วยองค์ 5 ประการ ได้แก่ 1) เจ้าของเป็นผู้สนิทกับตน 2) เจ้าของเคยอนุญาตไว้ก่อน 3) เมื่อถือเอาแล้ว ไม่มีคนสนทน่ห้ 4) ของนั้นเป็นของที่เจ้าของไม่หวงแหนสำหรับเรา หรือพอให้ได้ 5) เมื่อเจ้าของรู้แล้ว ก็พอใจ ไม่ว่าจะอะไร

3) กามะสุมิฉฉาจารา เวรมณี (การงดเว้นจากการประพฤติดิฉิดในกาม) : ความมุ่งหมายในการทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนี้คือ เพื่อให้มนุษย์สร้างความสามัคคีไม่แตกร้างกัน รักษาสายโลหิตวงศ์ตระกูลของตน ไม่สาส์อนกันเยี่ยงสัตว์เดียรัจฉาน หรือเป็นผู้มักมากในกาม ในอัฐฐสาลินี ได้อธิบายถึงขอบเขตของข้อห้ามของสิกขาบทข้อนี้ว่า ทั้งหญิงและชายย่อมประพฤติดิฉิดในกามด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งแบ่งออกเป็นประเภทได้ดังนี้

ก. หญิงที่ต้องห้ามสำหรับชาย มี 3 จำพวก ได้แก่ 1) หญิงมีสามี โดยที่สุดแม้แต่ภรรยาเข้าชั่วคราวก็ถือว่ามิใช่เจ้าของ 2) หญิงมีผู้พิทักษ์รักษา เช่น บิดามารดา หรือ ญาติ เป็นต้น รักษา 3) หญิงที่

¹⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

จารีตห้าม เช่น แม่ ย่า ยาย ทวด ลูก หลาน เหลน ชี ฯลฯ หญิงทั้ง 3 ประเภทนี้ เมื่อชายประพฤติก่อล่วงเกิน จะโดยเขายินยอมหรือไม่ยินยอมก็ตาม ศีลย่อมขาด

ข. ชายที่ต้องห้ามสำหรับหญิงมี 2 จำพวก ได้แก่ 1) ชายอื่นทุกคน นอกจากสามีของตน สำหรับหญิงมีสามี 2) ชายที่จารีตห้าม เช่น ภิกษุ สามเณร และนักบวชต่างศาสนาสำหรับหญิงทุกประเภท ชาย 2 ประเภทนี้ เป็นวัตถุแห่งกาเมสุมิจจารของหญิง คือ ผิดศีล เว้นไว้แต่ถูกข่มขืนไม่เต็มใจส่วนการเคล้าคลึงหรือพุดเกี้ยว แม้ศีลจะไม่ขาดยอมทำให้ต่างพร้อยได้ และในอัฐฐสาลินีนั้นเองได้กล่าวถึง องค์ประกอบของกาเมสุมิจจารมีองค์ 4 ประการ¹⁸ ได้แก่ 1) หญิงหรือชายนั้น เป็นผู้ต้องห้าม 2) ตั้งใจเสพกาม 3) ประกอบกามกิจ 4) อวัยวะเพศล่วงล้ำเข้าไปแม้เพียงเท่าเมล็ดงา เมื่อครบองค์ประกอบทั้ง 4 นี้ ศีลขาด ถ้าไม่ครบองค์ไม่ขาด ใช้ให้คนอื่นทำกับคนอื่นศีลไม่ขาด

ในการพิจารณาโทษว่า มีโทษมากหรือน้อย มีกฎเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้ 1) กำหนดด้วยบุคคล คือ ผู้มีคุณมากบาปมาก เช่น ประพฤติต่อนักบวชบาปมาก คนธรรมดาบาปน้อย แม่ ย่า ยาย และทวดบาปน้อย คนอื่นบาปน้อย ฯลฯ 2) กำหนดเจตนา คือ มีเจตนาประกอบด้วยแรงกล้ามีโทษมาก ไม่แรงกล้ามีโทษน้อย 3) กำหนดด้วยประโยค คือ ความพยายามประกอบกามกิจ ถ้าข่มขืนไม่ยินยอมมีโทษมาก ยินยอมมีโทษน้อย

4) **มุสาวาทา เวมณี คือ การงดเว้นจากการพุดเท็จ** : ความมุ่งหมาย ในการทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนี้คือ เพื่อป้องกันการทำลายประโยชน์ และผู้อื่น ด้วยการพุดเท็จ และให้เป็นคนมีสติจรรยา ในอัฐฐสาลินี ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของมุสาวาทา ว่า ต้องพร้อมด้วยองค์ 4 ประการ¹⁹ ได้แก่ 1) เรื่องไม่จริง 2) เจตนาจะพุดเรื่องนั้น 3) พุดหรือแสดงออกไป 4) ผู้ฟังเข้าใจในเนื้อความนั้น

ในการพิจารณาว่ามุสาวาทาอย่างไรมีโทษมากหรือโทษน้อยนั้น ท่านกล่าวไว้ว่า มุสาวาทาที่ทำลายประโยชน์ของผู้อื่นมาก คือ เขาได้รับความเสียหายมากมีโทษมาก ได้รับความเสียหายน้อยมีโทษน้อย กำหนดโดยวัตถุเจตนา และประโยคเช่นเดียวกัน

5) **สุรามรยมัชชปมาทัฏฐานา เวมณี คือ การเว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท** ได้แก่ น้ำเมา คือสุรา และเมรัย : ความมุ่งหมายในการทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนี้ คือ เพื่อให้คนมีสติไม่ประมาท รักษาสติของตนไว้ไม่ให้เผลอเรอพลาดพลั้งในการปฏิบัติงานประจำ เพื่อการดำรงชีวิตโดยราบรื่น

¹⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

¹⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

การดื่มสุรา หรือเสพยาเสพติดให้โทษ ที่ทำให้ศีลขาดนั้น ต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ²⁰ ได้แก่ 1) ของนั้นเป็นของมีนเมา 2) มีเจตนาจะเสพของมีเมานั้น 3) พยายามเสพ 4) ให้ล่วงไหลล้าคองลงไป

ในการพิจารณาถึงโทษในการละเมิดสิกขาบทข้อนี้ ในอรรถสาสนีได้กล่าวโทษไว้เฉพาะสุราอย่างเดียว แต่ฝิ่น กัญชา ไอร์ระเหย ฯลฯ ก็มีโทษเช่นเดียวกัน 6 ประการ²¹ ได้แก่ 1) ทำให้เสียทรัพย์ 2) เป็นเหตุก่อการวิวาท 3) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค 4) ทำให้เสียชื่อเสียง 5) ทำให้หมดความละอาย 6) ทอนกำลังปัญญา

2) พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง : พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง ถือเป็นจริยธรรมที่เป็นหนทางแห่งความดีงาม อันจะนำผู้ประพฤติปฏิบัติดำเนินไปสู่ความเจริญ โดยปรากฏหลักพุทธธรรมที่จะต้องนำไปประพฤติปฏิบัติ คือ กุศลกรรมบถ 10 ประการ คือ

- 1) การงดเว้นจากปาณาติบาต
- 2) การงดเว้นจากอทินนาทาน
- 3) การงดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร (3 ข้อนี้จัดเป็น กายกรรม)
- 4) การงดเว้นจากมุสาวาท
- 5) การงดเว้นจากปิสฺฉนวาจา
- 6) การงดเว้นจากผรุสฺวาจา
- 7) การงดเว้นจากสัมผฺปปลาปะ (4 ข้อนี้จัดเป็น วจีกรรม)
- 8) การไม่มีอภิชฌา
- 9) การไม่พยาบาท
- 10) สัมมาทิฎฐิ (3 ข้อนี้จัดเป็น มโนกรรม)

และไม่กระทำกุศลกรรมบถอีก 10 ประการ คือ

- 1) ปาณาติบาต
- 2) อทินนาทาน
- 3) กาเมสุมิฉฉาจาร (3 ข้อนี้จัดเป็น กายกรรม)
- 4) มุสาวาท
- 5) ปิสฺฉนวาจา
- 6) ผรุสฺวาจา
- 7) สัมผฺปปลาปะ (4 ข้อนี้จัดเป็น วจีกรรม)

²⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 82-84.

²¹วคิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, อ่างแล้ว, หน้า 60-75.

8) มีอภิขมา

9) มีความพยายาม

10) มิจฉาทิฎฐิ (3 ข้อนี้จัดเป็น มโนกรรม)²²

3) พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง : พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง ถือเป็นจริยธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหาชีวิตได้อย่างถ่องแท้ เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน บรรลุความสุขที่ไม่หวนกลับมาทุกข์อีก โดยปรากฏหลักพุทธธรรม คือ มรรค 8

มรรคมืองค์ 8 หรือ อภิญญาคิณฑมคค เรียกเต็มว่า อริยอภิญญาคิณฑมคค แปลว่า “ทางมี องค์ 8 ประการ อันประเสริฐ” มรรค 8 คือ หนทางสู่ความพ้นทุกข์อันชอบ ประกอบด้วย

1. ความเห็นชอบ (สมมาทิฎฐิ) ได้แก่ ความรู้ริยสัจ 4 หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือ รู้อกุศล และอกุศลมูลกับกุศลและกุศลมูล หรือ เห็นปฏิจกสมุบาท การเห็นในอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ เหตุ ที่ทำให้เกิดทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ (มรรค)

2. ความดำริชอบ (สมมาสังกป) ได้แก่ ดำริที่จะออกจากกาม (เนกขัมมสังกป) ดำริในการไม่พยาบาทปองร้ายผู้อื่น (อพยยาบทสังกป) ดำริในการไม่เบียดเบียนผู้อื่น (อวิหิงสาสังกป)

3. เจรจาชอบ (สมมาวาจา) ได้แก่ วชิสุจริต 4 คือ ไม่ประพฤตชั่วทางวาจา อันได้แก่ ไม่พูดเท็จ (มุสาวาท) ไม่พูดส่อเสียด ยุยงให้เขาแตกร้างกัน (ปิสุณ) ไม่พูดคำหยาบคาย (ผรุส) ไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ (สมพปปลาป)

4. กระทำชอบ (สมมากมมนต) ได้แก่ กายสุจริต ทำการงานชอบโดยประกอบการทำงาน ที่ไม่ผิดประเพณี ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม และเว้นจากการทุจริต 3 อย่างได้แก่ การเบียดเบียน ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต (ปาณาติบาต) การลักขโมย และฉ้อฉลคดโกง แกล้งทำลายทรัพย์สินผู้อื่น (อทินนาทาน) การประพฤตผิดในกาม (กาเมสุมิจจาร)

5. เลี้ยงชีพชอบ (สมมาอาชีวะ) ได้แก่ เว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ เลี้ยงชีพิตชอบ ได้แก่ การเว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด การประกอบสัมมาอาชีพคือ เว้นจากการค้าขายเครื่อง ประหารมนุษย์และสัตว์ เว้นจากการค้าขายมนุษย์ไปเป็นทาส เว้นจากการค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็น อาหาร เว้นจากการค้าขายน้ำเมา เว้นจากการค้าขายยาพิษ

6. พยายามชอบ (สมมาวายาม) ได้แก่ ปธาน หรือ สมมปปธาน 4 มีความเพียรชอบ 4 ประการ ได้แก่ เพียรระวังมิให้บาปหรือความชั่วเกิดขึ้น เพียรละบาปหรือความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียร ทำกุศลหรือความดีให้เกิดขึ้น เพียรรักษากุศลหรือความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่

7. ระลึกชอบ (สมมาสติ) ได้แก่ สติปัญฐาน 4 ระลึกชอบ ได้แก่ การระลึกในกาย เวทนา จิต และธรรม 4 ประการ คือ พิจารณากาย ระลึกได้เมื่อรู้สึกสบายหรือไม่สบาย พิจารณาลมหายใจ

²²เรื่องเดียวกัน, หน้า 90-91.

เข้าออก พิจารณาเวทนา ระลึกได้เมื่อรู้สึกสุข หรือทุกข์ หรือเฉยๆ มีราคะ โทสะ โมหะหรือไม่ พิจารณาจิต ระลึกได้ว่าจิตกำลังเศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว รู้เท่าทันความนึกคิด พิจารณาธรรมให้เกิดปัญญา ระลึกได้ว่าอารมณ์อะไรกำลังผ่านเข้ามาในใจ

8. ตั้งจิตมั่นชอบ (สมมาสมาธิ) ได้แก่ ฌาน 4 คือตั้งใจชอบ ทำจิตให้สงบระงับจาก กิเลสเครื่องเศร้าหมอง ให้มีอารมณ์แน่วแน่เป็นอันเดียว เพื่อให้จิตจดจ่อไม่ฟุ้งซ่าน หากอารมณ์อันไม่มีโทษให้จิตยึด จะได้ไม่พำไปหลายทาง ได้แก่ การเจริญฌานทั้ง 4²³

บางคนอาจมีความเห็นไปว่า มรรคมงคล 8 นี้เป็นเรื่องของผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อไปสู่นิพพาน ไม่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวโลกผู้ยังข้องอยู่ในโลก แต่ตามความเป็นจริงแล้ว มรรคมงคล 8 นี้มีประโยชน์ในชีวิตประจำวันมาก เรียกได้ว่าเป็นอุดมคติและวิถีชีวิตของชาวพุทธทีเดียว ถ้าจะมีคำถามว่า ชาวพุทธควรดำเนินชีวิตอย่างไร คำตอบก็คือควรดำเนินตามมรรคมงคล 8 นั้นเอง สำหรับคนทั่วไปอาจจะปฏิบัติในขั้นที่ต่ำลงมาแต่ในแนวทางเดียวกัน เปรียบเหมือนตัวยาคือเดียวกัน ถ้าเป็นเด็กก็กินน้อยหน่อย ผู้ใหญ่ก็กินมากขึ้น หรือผู้ใหญ่ด้วยกัน ถ้าโรครุนแรงมากอาจต้องเพิ่มยา โรคทุเลาลงก็ลดยาลง

กล่าวโดยเหตุผล มีใครบ้างที่ไม่จำเป็นต้องมีความเห็นอันถูกต้อง ความดำริหรือความคิดอันถูกต้อง การพูดที่ดี การทำที่ดี อาชีพที่สุจริต ความพยายามที่ถูกต้อง สติและสมาธิอันถูกต้อง ทุกคนต้อง ยอมรับว่าสิ่งเหล่านี้มีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวันของคนทุกคน คุณธรรมเหล่านี้ก็คือมรรคมงคล 8 นั้นเอง ผู้ดำเนินชีวิตตามนี้ความสุขความเจริญ ความโปร่งใจ ไม่มีความขัดแย้งในจิตใจ (conflict) อันเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของความทุกข์ ความวิตกกังวลของมนุษย์²⁴

2.1.4 ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์

1) ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ ไม่มีลักษณะบังคับเหมือนกฎหมาย และไม่มีบทลงโทษ เช่น เมื่อชาวพุทธทำผิดศีลจะไม่มีข้อบังคับอันใดที่จะต้องให้ชาวพุทธต้องรับโทษ แต่ให้พิจารณาเพียงว่า ทำผิดศีล และจะมีผลจากการกระทำนั้น ที่เรียกว่า “กรรม” อันเป็นจากการกระทำของผู้ นั่นเอง เช่น ทำกรรมช้อปณาติบาต มีผลทำให้อายุสั้นมีโรครามาก²⁵ เป็นต้น

2) ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ มีความเป็นสมบูรณนิยม กล่าวคือ เป็นหลักความประพฤติที่มีลักษณะที่แน่นอนตายตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมา เช่นเดียวกับจริยศาสตร์ของศาสนาอื่นๆ เป็นหลักสากลที่ครอบคลุมมนุษย์ทุกคน เช่น หลักเบญจศีล ฆ่าสัตว์ไม่ว่าจะใคร สัตว์เล็กน้อยใหญ่ที่ใด

²³ จิตรเดช เกตุประยูร และคนอื่นๆ, “ศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมตามแนวทางพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาจารย์วาท”, รายงานการวิจัย, (คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์), 2561, หน้า 39

²⁴ วศิน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, อ่างแล้ว, หน้า 101-102.

²⁵ ม.อ. 14/290/350.

เวลาใด จัดว่าเป็นปาณาติบาต ลักทรัพย์ไม่ว่าจะลักของใคร ที่ไหน เมื่อไหร่ เวลาใด จัดว่าเป็น อทินนาทาน ไม่มีข้อยกเว้น ถือว่ากระทำผิดศีล และมีผลเป็นบาปอย่างแน่นอน นอกจากนี้จริยศาสตร์ ยังสามารถจำแนกได้อีก 2 ลักษณะ คือ

ประการที่ 1 พุทธจริยศาสตร์ในแบบเดิม ซึ่งหมายถึงคำสอนที่มาจากคำสอนในทางพุทธศาสนา เช่น หลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหลักความจริงสูงสุดในทางพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และให้ถือปฏิบัติตาม เพื่อให้ผู้นำไปปฏิบัติพ้นจากทุกข์ หลักของความเป็นจริงตามธรรมชาติ ที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ ที่สรรพสิ่งล้วนเปลี่ยนแปลงไป ไม่ดำรงอยู่ มีภาวะของ “อนัตตา” หลักกรรมและหลัก ศรัทธา โดยสอนให้เชื่อกรรมและผลของกรรม รวมไปถึงสรรพชีวิตมีกรรมเป็นการกำหนด ไม่ใช่สิ่งอื่นใดมากำหนดบันดาล หรือแม้กระทั่งหลักปฏิจสมุปบาท อิทัปปัจจยตา ที่สัมพันธ์ความเชิงเหตุผล ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้นโดยไม่อาศัยความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน “สิ่งนี้มี - อีกสิ่งหนึ่งจึงมี” “สิ่งนี้เกิด - อีกสิ่งหนึ่งจึงเกิด”

ดังนั้น หลักแนวคำสอนของพุทธศาสนาในความหมายนี้ เมื่อสรุปตามโอวาทปาติโมกข์ที่ถือเป็นหัวใจของของพระพุทธศาสนาที่ว่า “สพพ ปาปสส อกรรม ไม่ทำความชั่วทั้งปวง กุศลสุสุสมุสพทา ทำแต่ความดี สจิตตปริโยทปนํ ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์”²⁶ โดยความหมายคือ ชาวพุทธผู้ปฏิบัติ ได้ละเว้นบาปที่จะเป็นทางนำสู่เหตุผลแห่งความชั่ว ทำให้การกระทำที่จะก่อให้เกิดผลดีเพื่อการปฏิบัติดีไม่เกิด พร้อมทั้งส่งเสริมให้ทำความดี เพื่อความดีงามของการอยู่ร่วมกันในสังคม และเพื่อเป็นฐานของการยกจิตขึ้นสู่ระดับสูง ที่เรียกว่า “ทำจิตให้ผ่องใส” ที่มีปลายทางเพื่อการพ้นทุกข์ หรือไปสู่มรรคผลนิพพาน (โลกุตระ) เป็นลำดับต่อไป

ประการที่ 2 พุทธจริยศาสตร์ร่วมสมัย (Contemporary) เป็นชุดอธิบายความหมายของพุทธจริยศาสตร์ โดยอาศัยหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ในประเด็นความขัดแย้งต่างๆ หรือ เภณท์เพื่อพิจารณาและตัดสินใจในกรณีที่ต้องมีสองทางเลือก เพื่อเป็นการยุติข้อขัดแย้งหรือปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะด้วยเหตุผลของความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ความซับซ้อนทางสังคมมีอยู่สูงในปัจจุบัน การตีความและชุดอธิบายคำสอนในทางศาสนาในรูปแบบเดิม ไม่เพียงพอต่อการที่จะตอบคำถาม ประเด็นปัญหาในเชิงสังคมได้อย่างเพียงพอ ระหว่างการปฏิบัติตนเพื่อความดีงามตามศีลธรรม กับ ความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของ “ชีวิต” ในฐานมนุษย์²⁷

2.1.5 หลักการสำคัญของพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ (Buddhit Ethics) คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักการแห่งความประพฤติและวิธีการปฏิบัติของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และผู้หมดกิเลส จนได้พระนามว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

²⁶ที่.ม. 10/90/50.

²⁷พระเวรินทร์ เทวินโท, *แก่นพุทธจริยศาสตร์*, อ่างแล้ว, หน้า 67.

กล่าวคือ เป็นจริยศาสตร์และจริยธรรม ที่สอนให้ชาวพุทธดำรงชีวิตด้วยปัญญา ไม่ให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความประมาทจึงสอนให้ชาวพุทธตื่นอยู่เสมอ และให้เป็นอยู่ด้วยความเบิกบานกายเบิกบานใจ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะอย่างไรก็ตาม โดยสอนให้มีพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก (พุทฺธฺ สรณฺ คจฺฉามิ) พระสังฆธรรมของพระพุทธเจ้า (ธมฺมํ สรณฺ คจฺฉามิ) และพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า (สงฺฆํ สรณฺ คจฺฉามิ) เป็นที่พึ่งและเป็นหลักการที่ใช้ในการดำรงชีวิต พุทธจริยศาสตร์จัดเป็นศาสตร์และจริยธรรมใน 5 ลักษณะคือ

1) เป็นพุทธจริยธรรม คือ หลักการประพฤติกและวิธีการปฏิบัติตัวของ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งเป็นส่วนของธรรมชาติ

2) เป็นพรหมจรรย์ (พรหมจริย) คือ หลักการประพฤติกและวิธีการปฏิบัติที่ประเสริฐเพื่อทำที่สุดทุกข์ให้แก่ตัวเองตามวิธีการของอริยสังค 4 ประการ หรือตามแบบของพรหมวิหาร 4 ประการ

3) เป็นพระวินัย (ศีลธรรม) หรือ กฏระเบียบ วิธีการหรือหลักการประพฤติกที่ทำให้ทุกคนมีกาย วาจาและใจดีเป็นวิถึปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส

4) เป็นสังคธรรม คือ สิ่งที่เป็นจริง มีอยู่จริงในกระบวนการของธรรมชาติ หรือกฎความเป็นจริงของธรรมชาติในแนวกว้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ เป็นโดยธรรมชาติ

5) เป็นสามัญสำนึก คือ อาการ ที่เสมอกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง หรือไตรลักษณ์ คือ อาการที่เหมือนกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง 3 ลักษณะ หรือเป็นปฏิจจสมุปบาท คือ ธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันเป็นพลวัต หรือเป็นธรรมนิยาม คือ ธรรมชาติที่เหมือนกันอย่างแน่นอน หรือธรรมฐิติ คือ ธรรมชาติที่มีหลักมีกฎที่เหมือนกันอยู่ 3 ลักษณะ ดังที่กล่าวมาข้างต้น

2.1.6 เป้าหมายของพุทธจริยศาสตร์

ในการศึกษาทางพุทธศาสนาได้กำหนดเป้าหมายทางพุทธจริยศาสตร์ ออกเป็น 3 ระดับคือ

1. เป้าหมายระดับพื้นฐาน เป็นระดับที่พระพุทธเจ้าต้องการให้พุทธศาสนิกชน มีศีลเป็นพื้นฐาน ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ชีวิตเป็นปกติสุข ไม่เบียดเบียน ไม่เอาัดเอาเปรียบ กัน มีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่เกื้อกูลกันและกัน คือ มีกาย วาจา ใจ ที่สุภาพและอยู่ร่วมกันอย่าง มีความสุข ซึ่งจะ เป็นพื้นฐานที่ดีต่อไปยังจุดหมายระดับกลาง

2. เป้าหมายระดับกลาง เป็นจุดหมายที่พระพุทธองค์ต้องการให้พุทธศาสนิกชน มีจิตใจที่เป็นสมาธิ คือ สงบและเยือกเย็นแน่วแน่เด็ดเดี่ยวและเข้มแข็งในการดำเนินชีวิตซึ่งจะเป็น พื้นฐานพัฒนาความดีให้สูงยิ่งขึ้นไปถึงจุดหมายระดับสูง

3. เป้าหมายระดับสูง เป็นจุดหมายที่พระพุทธเจ้าทรงต้องการให้พุทธศาสนิกชน มีปัญญา ความสำเร็จ ใช้ปัญญาความรู้เป็นเครื่องมือหลักในการดำเนินชีวิตและใช้ปัญญา ความรู้เพื่อนำชีวิตไปสู่จุดมุ่งหมายที่สูงสุด คือพระนิพพาน²⁸

การศึกษาพุทธจริยศาสตร์เพื่อพัฒนาการศึกษาด้านความจริง ความรู้ และความดี ทั้ง 3 ด้าน ต่างต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อจะนำไปสู่ประโยชน์ในด้านการจัดการศึกษา และทำให้มีความรู้เกี่ยวกับความจริงของชีวิต หรือกฎธรรมชาตินี้เป็นความจริงที่เราทั้งหลายจะต้องศึกษา และทำความเข้าใจที่ถูกต้องไว้ เพราะมีแต่ประโยชน์ แม้จะเป็นกฎธรรมชาติ ในส่วนที่ไม่ถูกใจเราไม่น่าปรารถนา เราก็คงต้องรู้ เพื่อจะได้ปฏิบัติตามได้ถูกต้อง ความรู้ ในความจริงของชีวิต หรือกฎธรรมชาตินี้ โดยมีเป้าหมาย 3 ประการ²⁹

1. ช่วยให้อปฏิบัติตามได้ถูกต้อง เป็นการนำความรู้ ในกฎธรรมชาตินำมาสนองความต้องการของ ตนเอง เพื่อจะได้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยดี ไม่ให้เกิดทุกข์โศก โดยการปฏิบัติตามกฎธรรมชาติด้วยความรู้เพื่อปฏิบัติเมื่อปฏิบัติตามนั้นได้ถูกต้องสอดคล้องกันดี ชีวิตของเราจะเป็นไปด้วยดี ชีวิตมีความกลมกลืนและราบรื่น ตรงกันข้าม ถ้าไม่รู้จักกฎธรรมชาติและปฏิบัติตามกฎธรรมชาติไม่ได้ ชีวิตก็จะมี ความ ขัดข้อง เต็มดราม่า และเป็นทุกข์

2. ช่วยให้นำมาสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์ทุกคนเกิดมามีความรู้ความจริงของชีวิตว่าทุกคน ต้องตายตามกฎของธรรมชาติ จึงได้เตรียมตัวก่อนตาย เตรียมกายก่อนแต่ง เตรียมน้ำก่อนแล้ง เตรียมแบงก์ ก่อนจะออกเดินทาง

3. ช่วยให้เข้าใจเหตุผล รู้เท่าทันชีวิต มองเห็นความจริงของชีวิต ความเป็นอยู่ของตนว่าไม่คงที่ แน่นนอน มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สามารถวางตัว และทำใจได้ถูกต้อง ทำให้มีความสุข ไร้ทุกข์อย่าง แท้จริง

ในการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นมีรูปแบบที่ดีมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับ ธรรมชาติ เพราะคำสอนนั้นจะเน้นเรื่องชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ความจริงซึ่งเป็นพื้นฐานของความดี และความดีนั้นเองจะเป็นลักษณะที่สะท้อนของความจริงเป็นเรื่องของคุณค่า และกลายเป็นผลของความงาม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความดี ความจริง สิ่งเหล่านี้เป็นสาระสำคัญของการดำเนินชีวิต

²⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

²⁹พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลโย และคนอื่นๆ, “พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาการศึกษาเรื่องความจริงความรู้ ความดี”, อ้างแล้ว, หน้า 338-339.

2.2 เกณฑ์ตัดสินจริยธรรม ในพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการศึกษาเอกสาร และแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรม จากเอกสาร และผลงานทางวิชาการต่าง ๆ งานวิจัยนี้จะนำเสนอเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ใน 3 หัวข้อ คือ 1) เกณฑ์หลักในการตัดสินจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท 2) เกณฑ์รองในการตัดสินจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท และ 3) ขอบเขตของการตัดสินจริยธรรม ในพุทธปรัชญาเถรวาท ดังนี้

2.2.1 เกณฑ์หลักในการตัดสินจริยธรรม ในพุทธปรัชญาเถรวาท

มนุษย์ทุกคนล้วนตระหนักดีว่า เรื่องความดีกับความชั่วนั้น ล้วนเป็นสิ่งที่สามารถทราบได้ จากการกระทำ หรือพฤติกรรมของแต่ละบุคคลที่ได้แสดงออกให้เห็นทั้งทางกาย และทางวาจา ในการที่จะวินิจฉัยพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงเกณฑ์หลักในการตัดสินว่า การกระทำหรือการปฏิบัติใดที่สมควรจะเข้าเป็นส่วนของความดี หรือความชั่ว โดยจะได้ยกแสดงตามหลักการ วิธีปฏิบัติตามแนวทางแห่งพุทธธรรม ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์ทุกคนล้วนมีส่วนสำคัญ 2 ส่วน ประกอบเข้าด้วยกัน คือ กาย และจิต โดยเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า จิตจะมีส่วนสำคัญในการเป็นตัวเข้าไปกำหนดการกระทำ เพราะเมื่อมีความเข้าใจผิด (มิจฉาทิฐิ) ก็เป็นเหตุให้การกระทำนั้นผิดไปด้วย การทำผิดหรือปฏิบัติผิดนี้เองที่ก่อให้เกิดปัญหาเชิงจริยธรรม จึงเป็นหน้าที่ของพุทธปรัชญาที่เป็นตัวแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้ โดยจะทำหน้าที่คล้ายจริยศาสตร์ที่มีไว้เพื่อตอบปัญหาเชิงจริยธรรมเช่นกัน มีประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. บุพพเจตนา

การกระทำหรือการปฏิบัติที่จะถือว่ามีค่าทางศีลธรรมนั้น จะต้องเป็นการกระทำที่เกิดจากความจงใจหรือมีเจตนากำกับตลอดเวลา ดังที่ทรงตรัสไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้วย่อมกระทำความกรรมทางกาย ทางวาจา (หรือ)ทางใจ” จึงกล่าวได้ว่า การกระทำที่ถือว่ามีค่าทางจริยธรรมนั้น ไม่ว่าจะเป็นการกระทำทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ จะต้องประกอบด้วย เจตนาหรือความจงใจ ส่วนกิริยาอาการ หรือการกระทำที่ไม่ประกอบด้วยเจตนาไม่ถือว่ามีค่าทางจริยธรรมแต่อย่างใด การกระทำที่มีค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธปรัชญามีอยู่ 3 ทางคือการกระทำทางกายเรียกว่ากายกรรม การกระทำทางวาจาเรียกว่าวจีกรรม การกระทำทางใจเรียกว่ามโนกรรม การที่กระทำที่เป็นบุญ หรือการกระทำที่เรียกว่ากุศลกรรมนั้น เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ ส่วนพลังผลักดันให้กระทำบาปหรือความชั่วที่เรียกว่าอกุศลกรรมนั้น ก็มี 3 โดยนัยตรงกันข้าม คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ดังนั้นจึงสรุปความได้ขึ้นนี้ว่า การกระทำที่ถือว่ามีค่า

ชั่ว บาป หรือบุญนั้น ทางพุทธปรัชญาถือเอาการกระทำที่เกิดจากความตั้งใจ โดยมีแรงผลักดันที่เรียกว่า กุศลมูล และอกุศลมูลเป็นตัวกำหนด³⁰

พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลักษณะ 3 ประการนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม คือโลภะ โทสะ โมหะ กรรมใดที่ประกอบด้วยโลภะ เกิดจากโลภะ มีโลภะเป็นเหตุ มีโลภะเป็นที่เกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นเป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดทุกข์ กรรมนั้นนำไปสู่การเกิด กรรมกรรมนั้นไม่นำเพื่อความดับกรรม กรรมใดที่กระทำด้วยโทสะ...กรรมใดที่กระทำด้วยโมหะ... กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นเป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดทุกข์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลักษณะ 3 ประการนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม คืออโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรมใดที่ประกอบด้วยอโลภะ เกิดจากอโลภะ มีอโลภะเป็นเหตุ มีอโลภะเป็นที่เกิด กรรมนั้นเป็นกุศล กรรมนั้นไม่เป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดสุข กรรมนั้นนำไปสู่การดับกรรม กรรมนั้นนำไปสู่การเกิดกรรม กรรมใดที่กระทำด้วยอโทสะ...กรรมใดที่กระทำด้วยอโมหะ... กรรมนั้นเป็นกุศล กรรมนั้นไม่เป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดสุข”³¹

ดังนั้น การที่จะพิจารณาการกระทำว่า ดี หรือชั่วนั้น ในหลักของพุทธปรัชญาเถรวาท ถือเอาเจตนาเป็นสำคัญ เพราะถือว่า เจตนาอันนี้คือกรรม และเจตนาอันนี้เป็นมโนกรรม ย่อมเกิดก่อนผล ฉะนั้น การตัดสินการกระทำจึงถือเอาเจตนาเป็นหลัก ส่วนผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ไม่สามารถจะนำมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำว่า ดี หรือชั่วได้ เพราะเจตนาเป็นสิ่งที่สำคัญกว่าผลที่เกิดขึ้น

2. กุศลกรรม – อกุศลกรรม

ในสาเลยยกสูตร³² พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพราหมณ์และคหบดี ชาวบ้านสาละ แคว้นโกศล อันแสดงให้เห็นถึงการกระทำที่เป็นอกุศล ไม่สมควรกระทำ เรียกว่า อกุศลกรรมบถ 10 ประการ และการกระทำที่เป็นกุศล อันควรกระทำอยู่เนื่องนิตย์ เรียกว่า กุศลกรรมบถ 10 ประการ³³ โดยสามารถจำแนกออกเป็น ทางกาย 3 ประการ ทางวาจา 4 ประการ และทางใจ 3 ประการ ดังนี้

อกุศลกรรมบถทางกาย มี 3 อย่าง คือ

1. ฆ่าสัตว์ คือ เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด พอใจในการประหารและการฆ่า ไม่มีความ ละอาย ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง

2. ถูเอาทรัพย์ที่เขาไม่ได้ให้ คือลักทรัพย์เป็นอุปกรณ์ เครื่องปล้ำใจของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้าน หรือ ที่อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ซึ่งนับว่าเป็นขโมย

³⁰เดือน คำดี, พุทธปรัชญา, อ่างแก้ว, หน้า 145.

³¹อง.ต.ก. 20/551/338.

³²ที.ปา. 11/359/284.

³³ม.มู. 12/485/523.

3. ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือ ถึงความสมสู่ในพวกหญิงที่มารดา รักษา ที่บิดา รักษา ที่มารดา บิดา รักษา ที่พี่ชาย รักษา ที่พี่สาว รักษา ที่ญาติ รักษา ที่มีสามี ที่อิสระ หวงห้าม ที่สุดแม่หญิง ที่เขาคดโกงแล้วด้วยพวงมาลัย

อกุศลลทางวาจา มี 4 อย่าง คือ

1. กล่าวเท็จ คือ เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งรู้ที่อยู่ เพราะเหตุตนบ้าง เพราะเหตุผู้อื่นบ้าง เพราะเหตุเห็นแก่สิ่งของเล็กน้อยบ้าง

2. พูดส่อเสียด คือ ได้ฟังข้างนี้แล้วนำไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายพวกข้างนี้บ้าง หรือฟังข้างโน้น แล้วนำมาบอกข้างนี้บ้าง เพื่อทำลายพวกข้างโน้นบ้าง พวกที่พร้อมเพรียงกันให้แตกกันบ้าง ส่งเสริม พวกที่แตกกันแล้วบ้าง ชอบใจในคนที่แตกกันเป็นพวก ยินดีในความแตกกันเป็นพวก และกล่าววาจาที่ทำให้แตกแยกกันเป็นพวก

3. กล่าววาจาหยาบ คือ กล่าววาจาหยาบที่เป็นโทษ อันเผ็ดร้อนแก่ผู้อื่น อันขัดใจผู้อื่น อันใกล้ ต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบจิต

4. กล่าวคำเพ้อเจ้อ คือ พูดในเวลาไม่ควรพูด พูดเรื่องที่ไม่เป็นจริง พูดไม่เป็นประโยชน์ พูดไม่เป็นธรรม พูดไม่เป็นวินัย กล่าววาจาไม่เป็นที่ตั้ง ไม่มีหลักฐานที่อ้างอิง ไม่มีที่สุด ไม่ประโยชน์โดยกาลไม่สมควร

อกุศลทางใจ 3 อย่าง คือ

1. ความโลภมาก คือ เพ่งเล็งทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ขอของผู้อื่นพึงเป็นของเราเถิด ดังนี้

2. มีจิตพยาบาท คือ มีความดำริในใจอันชั่วว่า ขอสัตว์เหล่านี้ จงถูกฆ่าบ้าง จงถูกทำลายบ้าง จงขาดสูญบ้างอย่าได้มีแล้วบ้าง

3. มีความเห็นผิด คือ มีความเห็นวิปริตว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้วไม่มี ผลแห่งการบูชาไม่มี ผลแห่งการเซ่นสรวงไม่มี ผลแห่งวิบากกรรมที่ทำดีหรือทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ทั้งหลายที่เป็นอุปาทิเกะไม่มี สมณะและพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสั่งสอนให้ผู้อื่นรู้ ไม่มีอยู่ในโลก

ส่วนกุศลกรรมบถก็แบ่งออกเป็น 3 ทาง คือ ทางกาย 3 ทางวาจา 4 และทางใจ 3

กุศลกรรมบถทางกายมี 3 อย่าง คือ

1. เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ คือ วางพันธะวางศาสตราเสียแล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มีกรุณา หวังประโยชน์แก่กุลแก่สัตว์ทั้งปวง

2. เจตนางดเว้นจากการถือเอาทรัพย์ที่เขาไม่ได้ให้ คือ ไม่ลักทรัพย์เป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจ ของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้านหรือที่อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้

3. เจตนาถ่วงหน่วงจากการประพฤติดิถีในกามทั้งหลาย คือ ไม่ถึงความสมสู่ในพวกหญิงที่มีมารดาภิเษก ที่บิดารักษา ที่มารดาและบิดารักษา ที่พี่ชายรักษา ที่พี่สาวรักษา ที่ญาติรักษา ที่มีสามี ที่อิสสรชนหวงห้าม ที่สุดหญิงที่เขาคล้องแล้วด้วยพวงมาลัย

กุศลกรรมบถทางวาจา 4 อย่าง คือ

1. เจตนาถ่วงหน่วงจากการพูดเท็จ ไปในที่ประชุมหรือไปในหมู่ชน หรือไปในท่ามกลางญาติ หรือ ไปในท่ามกลางขุนนาง หรือไปในท่ามกลางราชสกุล หรือถูกนำไปเป็นพยาน ถูกถามว่า บุรุษผู้เจริญ เขียวเถิด ท่านรู้เรื่องใด ก็จงบอกเรื่องนั้น เขาเมื่อไม่รู้ก็บอกว่าไม่รู้ หรือเมื่อรู้ก็บอกว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็บอก ว่าไม่เห็น หรือเมื่อเห็นก็บอกว่าเห็น ไม่กล่าวเท็จทั้งรู้อยู่ เพราะเหตุตนบ้าง เพราะเหตุผู้อื่นบ้าง เพราะเหตุเห็นแก่สิ่งเล็กน้อยบ้าง

2. เจตนาถ่วงหน่วงจากการพูดส่อเสียด คือ ได้ฟังข้างนี้แล้วไม่นำไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายพวก ข้างนี้ หรือได้ฟังข้างโน้นแล้วไม่นำมาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายพวกข้างโน้น สมานพวกที่แตกกันให้ตีกันบ้าง ส่งเสริมพวกที่ตีกันให้สนิทสนมบ้าง ชอบใจพวกที่พร้อมเพรียงกัน ยินดีแล้วในพวกที่พร้อมเพรียงกัน ชื่นชมในพวกที่พร้อมเพรียงกัน

3. เจตนาถ่วงหน่วงจากวาจาหยาบ กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ เพราะหุ ขวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ชอบใจ

4. เจตนาถ่วงหน่วงจากการพูดเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ พูดในเวลาไม่ควรพูด จจริง พูดเรื่องที่เป็นประโยชน์ พูดเรื่องที่เป็นธรรม พูดเรื่องที่เป็นวินัย และกล่าววาทะมีที่ตั้ง มีหลักฐาน ที่อ้างได้ มีที่สุด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร

กุศลกรรมบถทางใจมี 3 อย่าง คือ

1. ไม่มีความโลภมาก ไม่เพ่งเล็งทรัพย์สินอันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ขอของผู้อื่นจึงเป็นของเราเถิด ดังนี้

2. มีจิตไม่พยาบาท มีความดำริในใจไม่ชั่วช้าว่า ขอสัตว์เหล่านี้จึงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนกัน ไม่มีทุกข์ มีแต่สุข รักษาตนเถิด ดังนี้

3. มีความเห็นชอบ คือ มีความเห็นไม่วิปริตว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้วมีอยู่ ผลแห่งการบูชา มีอยู่ ผลแห่งการเช่นสรวงมีอยู่ ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและที่ทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มีอยู่ โลกหน้ามีอยู่ มารดามีอยู่ บิดามีอยู่ สัตว์ทั้งหลายที่เป็นอุปาทิภะมีอยู่ สมณะและพราหมณ์ทั้งหลายดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ได้มีอยู่ในโลก³⁴

³⁴เดือน คำดี, พุทธปรัชญา, อ้างแล้ว, หน้า 148.

3. อธิปไตย 3

ด้วยความที่พุทธปรัชญาเป็นกรรมวาทและกิริยาวัต ความดีหรือความชั่ว สิ่งที่ดีหรือไม่ดี ตามหลักแห่งพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น จะเกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์กับการกระทำอยู่เสมอ ไม่มีสิ่งใดไม่ดี หรือชั่วได้โดยตัวของมันเอง เช่น พืชที่มนุษย์เรียกว่าสมุนไพบบางชนิด โดยตัวของมันเองไม่จัดว่าดี หรือไม่ดี มันจะเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดีตามความหมายของมนุษย์ได้ก็ต่อเมื่อนำมันมามีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องการกับกระทำ หรือพฤติกรรมของมนุษย์ เท่านั้น มันจะเป็นสิ่งที่ดีก็ต่อเมื่อนำมาใช้ทำ เป็นยารักษาโรค และเป็นสิ่งที่ไม่ดีเมื่อนำมาใช้ทำเป็นยาพิษเพื่อปองร้ายผู้อื่น แต่แม้มันจะเป็น ยาพิษ ก็อาจเป็นสิ่งที่ดีสำหรับบางคน คือ ดีสำหรับคนชั่ว ที่ใช้มันเป็นส่วนประกอบในการกระทำ กรรมชั่วเป็นผลสำเร็จตามปรารถนา

การที่จะตัดสินใจให้ชัดเจนว่า การกระทำใดคือการกระทำที่ดี และการกระทำใดคือการกระทำชั่วนั้น พระพุทธองค์ชี้ไปที่หลักเกณฑ์ 3 ประการ ซึ่งใช้สำหรับตัดสินชี้ขาดการกระทำต่าง ๆ หลักเกณฑ์ 3 ประการนี้ เรียกว่า อธิปไตย³⁵ คือ

1. อัตตอธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่
2. โลกาธิปไตย ถือสังคมเป็นใหญ่
3. ธรรมอธิปไตย ถือความถูกต้องเป็นใหญ่

1. อัตตอธิปไตย คือ เกณฑ์ในการพิจารณา ถือเอาความคิดเห็นของตนเองเป็นที่ตั้งมากกว่า ความเห็นของผู้อื่น นั่นก็คือเป็นการพิจารณาตัดสิน โดยถือเอาตนหรือเฉพาะที่ตนเองสนใจเป็นใหญ่ ฉะนั้น การตัดสินตามหลักอัตตอธิปไตยนี้จึงอาจมีได้ทั้งผลดีและผลเสีย เพราะอคติประจำตัวอาจจะทำให้บุคคลตัดสินการกระทำต่าง ๆ ที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม และสอดคล้องตามหลักสากลนิยม แปรผันกลับกลายเป็นผิดไปได้ การตัดสินประเภทอัตตอธิปไตยนี้ พระพุทธองค์ไม่ยอมรับว่าเป็น เกณฑ์การตัดสินที่ถูกต้อง

2. โลกาธิปไตย คือ เกณฑ์การตัดสินที่ใช้โลกเป็นหลัก “โลก” ในที่นี้หมายถึง คนอื่นๆ หรือ สังคม ซึ่งตรงกันข้ามกับ “อัตตา” หรือตนเอง โลกาธิปไตย จึงเป็นการตัดสินความถูกต้องของการกระทำต่าง ๆ โดยอาศัยความนิยมของคนอื่นๆ มาเป็นหลัก และกฎเกณฑ์การตัดสินของบุคคลอื่นๆ ก็ ย่อมขึ้นกับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม โลกาธิปไตยจึงแตกต่างกับอัตตอธิปไตย โดยบุคคลอื่นๆ ผู้ตัดสิน ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับมาตรฐาน หรือขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ อัน เป็นที่ยอมรับของสังคม แต่อย่างไรก็ตาม โลกาธิปไตยก็ยังไม่ถือว่าเป็นเกณฑ์ตัดสินที่ถูกต้องได้ เพราะ สิ่งใดสังคมหนึ่งยอมรับว่าดีหรือถูกต้อง สังคมอื่นอาจจะไม่ยอมรับก็ได้ เช่น ประเพณีการล่าสัตว์เป็น กีฬาที่ทางตะวันตกถือว่าดี แต่อาจจะไม่สอดคล้องกับความนิยมของสังคมตะวันออกที่ไม่นิยมการ

³⁵ที.ปา. 11/228/23.

เบียดเบียนสัตว์ เป็นต้น แม้กระนั้นก็ตาม พุทธปรัชญาที่ไม่ได้ปฏิเสธเกณฑ์นี้ทั้งหมด ยังคงยอมรับว่าเป็นเกณฑ์กระทำที่เหมาะสม トラบเท่าที่การตัดสินแบบโลกาธิปไตยนี้ไม่แย้งกับหลักชอบธรรม

3. ธรรมาธิปไตย คือ เกณฑ์ หรือมาตรการที่สำคัญที่สุดสำหรับตัดสินความถูกต้องทั้งหลาย มาตรการนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลและความชอบธรรม พุทธปรัชญาถือว่า หลักเกณฑ์ธรรมาธิปไตยนี้เป็น หลักเกณฑ์การตัดสินชั่วดี ผิดถูก ชอบด้วยเหตุผลเพราะว่า การกระทำดีตามหลักธรรมาธิปไตยคือ ความถูกต้องเป็นใหญ่ ไม่ยึดข้อมูลของตนหรือความนิยมของสังคมเป็นหลัก ดังนั้น บุคคลที่เชื่อ ธรรมาธิปไตยเป็นหลักจึงกระทำความดีได้ เพราะตระหนักว่าเป็นการกระทำเพื่อความดีโดยเฉพาะ และการกระทำตามหลักธรรมาธิปไตยนี้เกิดจากแรงจูงใจภายในคือกุศลธรรมอันมี อโลภะ อโทสะ โมหะ เป็นมูลการกระทำดีตามหลักนี้ ไม่สนใจในคำสรรเสริญหรือติเตียนใด ๆ แต่เป็นการกระทำ ตามความชอบธรรม³⁶

4. กาลามสูตร หรือเกสปุตตสูตร

ในอังคุตตรนิกาย เกสปุตตสูตรที่รู้จักกันว่า กาลามสูตร³⁷ นั้นพระพุทธองค์ได้ตรัสกับ ประชาชนชาวกาลามะผู้สงสัยในคำสอนของบรรดานักสอนศาสนาทั้งหลายโดยไม่รู้ว่าจะเชื่อถือคำ สอนของใครดี มีข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสเพื่อเป็นหลักในการพิจารณาตัดสินอยู่ตอนหนึ่งว่า

“ดูก่อนชนชาวกาลามะ เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองนั่นเทียวว่า ธรรมเหล่านี้เป็น อกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ใครประพฤติปฏิบัติให้มากแล้ว ย่อม เป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์เพื่อความทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้งหลาย ควรละธรรมเหล่านั้นเสีย...”

“ดูก่อนชนชาวกาลามะ เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองนั่นเทียวว่า ธรรมเหล่านี้เป็น กุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครประพฤติปฏิบัติให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่”

ตามพระพุทธพจน์นี้ ทำให้ได้ข้อสรุปว่า การกระทำที่ถือว่าเป็นบุญ หรือชอบธรรมนั้น จะต้อง ประกอบด้วยลักษณะ คือ

1. เป็นการกระทำที่เป็นกุศล
2. เป็นการกระทำที่ไม่เบียดเบียนตนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น
3. เป็นการกระทำที่บัณฑิตยอมรับและสรรเสริญ
4. เป็นการกระทำที่เมื่อกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความทุกข์³⁸

³⁶เดือน คำดี, พุทธปรัชญา, อ่างแล้ว, หน้า 148.

³⁷อง.ต.ก. 20/505/24.

³⁸เดือน คำดี, พุทธปรัชญา, อ่างแล้ว, หน้า 149.

ดังนั้นเมื่อพิจารณาโดยแยกคายแล้ว การกระทำใดเมื่อกระทำไปแล้วสอดคล้องกับหลักการ ทั้งสี่ที่ได้อ้างอิงมาข้างต้นนี้ สามารถที่จะถือเอาได้ว่า เป็นการกระทำที่ถูกต้อง ส่วนพฤติกรรม การกระทำใดที่มีนัยยะตรงข้ามกับหลักการทั้งสี่นี้จัดได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ด้วยหลักเกณฑ์แห่ง ความถูกต้องทั้ง 4 ประการ ที่กล่าวมาในข้างต้นนั้น เป็นองค์ประกอบสำคัญในหลักปฏิบัติทาง จริยธรรมอันเป็นพื้นฐานในพุทธปรัชญาเถรวาท

5. บุคคล

บัณฑิต หมายถึง ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีคุณสมบัติที่ท่านแสดงไว้หลายแบบ หลาย อย่าง เช่น ในพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย คนพาลมีกรรมเป็นเครื่องกำหนด บัณฑิตมีกรรมเป็นเครื่องกำหนด ต่างก็ ปรากฏแจ่มฉายด้วยความประพฤติของตน ผู้ประกอบด้วยธรรม 3 ประการ พึงทราบว่าเป็นพาล คือ ด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ผู้ประกอบด้วยธรรม 3 ประการ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต คือ ด้วย กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต...”³⁹

“ภิกษุทั้งหลาย ลักษณะของบัณฑิต เครื่องหมายของบัณฑิต แนวความประพฤติ ของ บัณฑิตมี 3 ประการ ดังนี้ กล่าวคือ บัณฑิตเป็นผู้มีปกติคิดความคิดดี มีปกติพูด ถ้อยคำดี มีปกติทำ การดี”⁴⁰

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วยธรรม 3 ประการ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต กล่าวคือ ตั้งปัญหา โดยแยกคาย แก้ปัญหาโดยแยกคาย และเมื่อคนอื่นแก้ปัญหาได้แยกคาย ด้วย ถ้อยคำกลมกล่อม สละสลวย ได้เหตุได้ผล ก้อนุโมทนา”⁴¹ ดังนี้

เมื่อเราพิจารณาถึงคำว่า “บัณฑิต” ซึ่งหมายถึง บุคคลผู้ที่ถือว่าเป็นบัณฑิต หรือผู้รู้ ตาม หลักการ ในทางพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ผู้ที่ถึงพร้อมด้วยสัปปุริสธรรม อันได้แก่ ธรรม ที่เป็น คุณสมบัติของสัตบุรุษ หรือบัณฑิต 7 ประการ⁴² คือ

1) ธัมมัญญูตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการ กฎเกณฑ์ แบบแผนหน้าที่ ซึ่งจะเป็เหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมที่ ตนจะต้องศึกษาและปฏิบัติคืออะไร มีอะไรบ้าง

2) อตถัญญูตา รู้ความมุ่งหมาย และรู้จักผล คือ รู้ความหมายและความมุ่งหมายของ หลักธรรม หรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะกระทำ เช่น ภิกษุรู้ธรรมที่ตน

³⁹อง.ต.ก. 20/441/128.

⁴⁰อง.ต.ก. 20/442/129.

⁴¹อง.ต.ก. 20/444/130.

⁴²ที.ปา. 11/33/264.

ศึกษาและปฏิบัติ นั้น ๆ มีความหมายและความมุ่งหมายอย่างไร ตลอดจนรู้จักประโยชน์ที่เป็นจุดมุ่งหมายหรือสาระของชีวิต

3) อุตัตถ์ญตฺตา รู้จักตน คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และ คุณธรรม เป็นต้น ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดี เช่น ฝึกขู้รู้ว่าตนมีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา และ ปฏิภาณแค่ไหน

4) มัตถ์ญตฺตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอเหมาะพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค อาหารในการใช้จ่ายทรัพย์ ฝึกขู้รู้จักประมาณในการรับปัจจัย 4 เป็นต้น

5) กาลัญญตฺตา รู้จักกาล เช่น รู้ว่าเวลาไหน ควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียน เวลาทำงาน เวลาพักผ่อน เป็นต้น

6) ปริสัญญตฺตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน และรู้จักชุมชน รู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ควรปฏิบัติอื่น ๆ ต่อชุมชนนั้น ๆ ไป

7) ปุคคัญญตฺตา รู้จักบุคคล คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น เพื่อปฏิบัติต่อผู้นั้นโดยถูกต้อง เช่นว่า ควรจะคบหรือไม่ จะเกี่ยวข้อง จะใช้จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น

อนึ่ง ในทางพุทธปรัชญาเถรวาท ได้จำแนกลักษณะของบุคคลผู้ที่ถือว่าเป็นคนดี และกระทำชั่วหรือเป็นคนชั่วไว้ พอเป็นเครื่องพิจารณาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยพอสามารถสรุปลักษณะของคนดีไว้ได้ 10 ประการ⁴³ คือ

- 1) เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต
- 2) เป็นผู้เว้นขาดจากอทินนาทาน
- 3) เป็นผู้เว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร
- 4) เป็นผู้เว้นขาดจากมุสาวาท
- 5) เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด
- 6) เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดคำหยาบคาย
- 7) เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ
- 8) เป็นผู้ไม่โลภอยากได้ของเขา
- 9) เป็นผู้ไม่พยาบาทปองร้ายเขา
- 10) เป็นผู้เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

ส่วนคนชั่วได้แก่คนที่มีลักษณะตรงกันข้าม นอกจากลักษณะรวมซึ่งเป็นพื้นฐานดังกล่าวแล้วนี้ พระพุทธองค์ยังทรงแสดงถึงลักษณะคนชั่วประเภทสำคัญ ๆ ไว้อีกหลายประเภทดังต่อไปนี้

⁴³อภิ.ปุคค. 36/105/182-184.

ลักษณะคนถ้อย คือ คนที่เลวทราม ไม่ควรเกี่ยวข้องกับ 20 ประการ ลักษณะเหล่านี้ บาง คน อาจมีมาก บางคนมีน้อย ก็ถือได้ว่าเลวมากหรือน้อยตาม แต่จะมีลักษณะดังกล่าวมาชนิด และมี ปริมาณมากหรือไม่ ลักษณะทั้ง 20 ประการ⁴⁴ นั้น คือ

- 1) คนมักโกรธ ผูกโกรธ ลบหลู่ มีทิวฐิวิบัติ และมีมายา
- 2) คนผู้เบียดเบียนสัตว์ ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์
- 3) คนผู้เบียดเบียน ปล้น ชำ ขาวบ้าน และชวานิคม
- 4) คนผู้ลักทรัพย์ของผู้อื่นที่เขาไม่ได้อนุญาตในบ้าน หรือในป่า
- 5) คนที่กู้หนี้มาใช้แล้วกลับความว่า หาได้เป็นหนี้ท่านไม่
- 6) คนที่ฆ่าคนเดินทางชิงเอาสิ่งของ เพราะอยากได้สิ่งของนั้น
- 7) คนที่เป็นพยานแล้วกล่าวคำเท็จ เพราะเหตุแห่งตน ผู้อื่น หรือทรัพย์
- 8) ผู้ประพฤติกว้างเกิน ในภริยาของญาติ หรือของเพื่อน ด้วยข่มขืน หรือด้วยการร่วมรักกัน
- 9) คนผู้สามารถ แต่ไม่เลี้ยงมารดา หรือบิดาผู้แก่เฒ่า
- 10) คนผู้ทุบตี ต่ำว่าบิดา มารดา พี่ชาย พี่สาว แม่ม่าย พ่อผัว แม่ผัว
- 11) คนผู้ถูกถามถึงประโยชน์ พุตกลบเกลื่อนเสีย บอกแต่สิ่งไม่เป็นประโยชน์
- 12) คนทำกรรมชั่วแล้วปรารถนาว่า ใครอย่าพึงรู้ ปกปิดไว้
- 13) คนผู้ไปสู่สกุลอื่นแล้ว บริโภคโภชนาที่สะอาด แต่ไม่ตอบแทนเขาผู้มาสู่สกุลตน
- 14) คนผู้ลวงสมณพราหมณ์ หรือแม่วณิกอื่น ด้วยมุสาวาท
- 15) คนผู้ด่าสมณพราหมณ์เวลาบริโภคอาหาร หรือไม่ให้โภชนา
- 16) คนผู้ถูกโมหะครอบงำ ปรารถนาของเล็กน้อย พุดอวดสิ่งที่ไม่มี
- 17) คนเลวทราม ยกตนข่มผู้อื่นด้วยมานะของตน
- 18) คนผู้มีความปรารถนาลามก มีความตระหนี่ โอ้อวด ไม่ละอายสะดุ้งกลัว
- 19) คนติเตียนพระพุทธเจ้า สวากพระพุทธเจ้า บรรพชิต หรือคฤหัสถ์
- 20) ผู้ใดไม่เป็นพระอรหันต์ แต่ปฎิญาณตนว่าเป็นพระอรหันต์

6. อบายมุข (ทางแห่งความชั่ว)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงหนทางแห่งความเสื่อม หรือเหตุแห่งการกระทำชั่วไว้ เรียกว่า

อบายมุข 6 ประการ⁴⁵ คือ

1. ตีมน้ำเมา
2. เที้ยวกลางคืน

⁴⁴จุ.สุ. 25/306/349-352.

⁴⁵ที.ปา. 11/179-184/196-198.

3. เกี่ยวดูการมหรสพ

4. เล่นการพนัน

5. คบคนชั่วเป็นมิตร

6. เกียจคร้านการทำงาน

โดยแต่ละอย่างนั้นสามารถจำแนกโทษออกไปได้อีก 6 ประการ ดังนี้

1. โทษของการดื่มน้ำเมา ได้แก่ 1) ความเสื่อมทรัพย์อันผู้ดื่มจึงเห็นเอง 2) ก่อการทะเลาะวิวาท 3) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค 4) เป็นเหตุเสียชื่อเสียง 5) เป็นเหตุไม่รู้จักละอาย 6) เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

2. โทษของการเที่ยวกลางคืน ได้แก่ 1) ชื่อว่าไม่ค้ำครอง ไม่รักษาศีล 2) ชื่อว่าไม่ค้ำครอง ไม่รักษาบุตรภรรยา 3) ชื่อว่าไม่ค้ำครอง ไม่รักษาศรีสมบัติ 4) เป็นที่ระแวงของคนอื่น 5) คำพูดอันไม่จริงย่อมปรากฏในผู้นั้น 6) เหตุแห่งทุกข์เป็นอันมากย่อมแวดล้อม

3. โทษของการเที่ยวมหรสพ ได้แก่ 1) ราที่เหนไปที่นั่น 2) ขับร้องที่เหนไปที่นั่น 3) ประโคมที่เหนไปที่นั่น 4) เสภาที่เหนไปที่นั่น 5) เพลงที่เหนไปที่นั่น 6) เถิดเทิงที่เหนไปที่นั่น

4. โทษของการเล่นการพนัน ได้แก่ 1) ผู้ชนะย่อมก่อเวร 2) ผู้แพ้ย่อมเสียศรัทธาที่เสียไป 3) ความเสื่อมทรัพย์ในปัจจุบัน 4) ถ้อยคำของคนเล่นการพนันไปพูดในที่ประชุมฟังไม่ขึ้น 5) ถูกมิตรอำมาตย์หมิ่นประมาท 6) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย

5. โทษของการคบคนชั่วเป็นมิตร ได้แก่ 1) นำให้เป็นนักเลงการพนัน 2) นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้ 3) นำให้เป็นนักเลงเหล่า 4) นำให้เป็นคนหลงผู้อื่นด้วยของปลอม 5) นำให้เป็นคนโกงเขาซึ่งหน้า 6) นำให้เป็นคนหัวไม้

6. โทษของความเกียจคร้าน 5 ประการ ได้แก่ 1) มักให้อ้างว่าหนาวหนักแล้วไม่ทำงาน 2) มักให้อ้างว่าร้อนหนักแล้วไม่ทำงาน 3) มักให้อ้างว่าเย็นแล้ว แล้วไม่ทำงาน 4) มักให้อ้างว่ายังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน 5) มักให้อ้างว่าหิวหนักแล้วไม่ทำงาน 6) มักให้อ้างว่ากระหายหนักแล้วไม่ทำงาน

โทษของอบายมุขที่กล่าวนี้เป็นโทษของตัวเองและส่งผลไปยังสังคมได้ด้วย เช่น การเล่นการพนัน หรือ คบคนชั่วทำให้เกิดอาชญากรรม ความเกียจคร้านทำให้เศรษฐกิจของตนและสังคมไม่เจริญขึ้น อาจทำให้คนกลายเป็นขโมย เป็นโจร มากขึ้น เพราะความเกียจคร้านในการทำงานของตนและเพราะผล จากเศรษฐกิจที่ไม่ดีแล้วกลายเป็นปัญหาสังคมตามมาในที่สุด

2.2.2 เกณฑ์รอง หรือเกณฑ์ร่วมในการตัดสินจริยธรรม

การใช้เกณฑ์ตัดสินการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเพียงด้านเดียวถือว่ายังไม่ครบองค์ประกอบของกรรมหรือการกระทำ เพราะว่าการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ว่าจะดีหรือชั่วตามหลัก

ของพระพุทธศาสนาจะต้องมีเจตนาเป็นพื้นฐานและคำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้อื่นและสังคมด้วย ทำให้การวินิจฉัยกรรมเป็นไปตามลักษณะถูกต้องตามความเป็นจริง

วิทย์ วิศทเวทย์ ได้สรุปเกณฑ์การตัดสินจริยธรรมไว้ 4 ประการ คือ

1) มนุษย์ควรทำตามจารีตประเพณีของสังคม สมาชิกคนใดประพฤติปฏิบัติตามจารีตก็ ถือว่าทำดีทำถูกต้อง แต่ไม่ควรนำเกณฑ์ของสังคมหนึ่งไปตัดสินการกระทำของคนที่อยู่ในอีกสังคม หนึ่ง เพราะจารีตประเพณีของสังคมใดก็เหมาะสมสำหรับสังคมนั้น

2) มนุษย์ควรทำตามมโนสำนึกหรือจิตสำนึกที่ดี มนุษย์ทุกคนต่างมีอินทรีย์พิเศษหรือ มโนธรรมทางศีลธรรม อันเป็นความสำนึกในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ซึ่งเป็นเสี้ยวภายในจิตใจ ที่ทำให้เราตัดสินได้ว่า อะไรถูก อะไรผิด มโนธรรมนี้จะฝังอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนตั้งแต่เกิด แต่มีอยู่ในลักษณะแฝง เมื่อมโนธรรมได้รับการพัฒนาถึงที่สุดแล้ว ทุกคนจะเห็นความถูกต้องดีงาม

3) มนุษย์ควรทำประโยชน์ให้แก่มหาชน สิ่งใดก็ตามที่บุคคลประพฤติปฏิบัติแล้วเป็นประโยชน์แก่คนทั่วไป ให้ความสุขมากกว่าความทุกข์ สิ่งนั้นก็เป็นการกระทำที่ดี

4) มนุษย์ควรทำตามหน้าที่ เป็นการกระทำที่เกิดจากจิตสำนึกในหน้าที่ การกระทำที่เกิดจากหน้าที่ เป็นการกระทำที่เกิดจากเหตุผล การกระทำที่ตั้งอยู่บนเหตุผล เป็นการกระทำที่เกิด จากกฎศีลธรรม การกระทำตามหน้าที่จึงเป็นการกระทำที่ปราศจากเงื่อนไขใด ๆ⁴⁶

และสามารถพิจารณาการให้ผลของกรรมในลักษณะ 4 ระดับ คือ

1) ระดับภายในจิตใจ ว่ากรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสอนคุณสมบัติคือ กุศลธรรมและอกุศลธรรม คุณภาพและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกลึกซึ้ง ความคิด ความ โน้มเอียง ความนิยมชมชอบ และความสุกความทุกข์อย่างไรบ้าง

2) ระดับบุคลิกภาพ ว่ากรรมทำให้เกิดผลในด้านการเสริมสร้างลักษณะนิสัย ปรุงแต่งลักษณะความประพฤติการแสดงออก ทำที่ การวางตน ปรับตัว อากาเรตบสนอง ความเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับคนอื่น ๆ และต่อสถานการณ์สภาพแวดล้อมต่างๆ ไปอย่างไรบ้าง การให้ผลระดับนี้ต่อเนื่องมาจากระดับที่ 1 นั้นเอง

3) ระดับวิถีชีวิตของบุคคล ว่ากรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้เขา ได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอก พบความ เสื่อมความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ และความสูญเสียต่างๆ ที่ตรงข้าม ซึ่งรวมเรียกว่า โลกธรรมทั้งหลาย อย่างไรบ้าง

⁴⁶วิทย์ วิศทเวทย์, *ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา*, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553),

4) ระดับสังคม ว่ากรรมที่บุคคลทั้งหลายกระทำ มีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างไร บ้าง เช่นทำให้เกิดความเสื่อมความเจริญ ความรุ่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อน ร่วมกันของ มนุษย์ ทั้งหลายรวมทั้งผลจากการกระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง และยัง ต้องอาศัยปัจจัยทางสังคม ปลีกย่อยร่วมพิจารณา ดังนี้

1) ใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้นตนเอง ตีเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่

2) พิจารณาความยอมรับของวิญญูชน หรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งที่ วิญญูชน ยอมรับหรือไม่ ซึ่งชมสรรเสริญหรือตำหนิติเตียน

3) พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำต่อตนเองว่าเป็นการเบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่

4) พิจารณาว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น⁴⁷

ดังนั้น สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า การตัดสินใจคุณค่าหรือเกณฑ์การตัดสินใจทางพุทธ จริยธรรมได้พิจารณาจากเจตนาเป็นองค์ประกอบแรกที่สำคัญที่สุด และพิจารณาจากผลของการ กระทำนั้นด้วย แต่ก็ยังต้องอาศัยการพิจารณาปัจจัยทางสังคมอื่นๆ ทั้งเรื่องของมโนธรรมสำนึกของแต่ละบุคคล การยอมรับของวิญญูชนในสังคม รวมถึงผลของการกระทำที่เกิดขึ้นนั้นมีอิทธิพลต่อสังคมใน ด้านใด ให้ผลกระทบต่อตนเองอย่างไร และผู้อื่นได้รับผลกระทบนั้นหรือไม่อย่างไร เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ จะต้องตระหนักถึงเมื่อบุคคลกระทำ หรือถ่ายทอดพฤติกรรมนั้นนั้นออกมา จึงจะสามารถวินิจฉัยได้ ว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง ไม่ถูกต้อง เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม

2.2.3 ขอบเขตการตัดสินใจจริยธรรมของพุทธปรัชญา

ในการพิจารณาตัดสินใจจริยธรรมของพุทธศาสนา ได้วางขอบเขตไปที่การกระทำของมนุษย์ 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ

1) การกระทำชั่วทางกายเรียกว่า กายทุจริตมี 3 อย่าง คือ การฆ่าสัตว์ (รวมทั้ง เบียดเบียน ให้ผู้อื่นหรือสัตว์อื่นได้ประสบทุกข์ภัย) การลักทรัพย์และการประพฤติดินในกาม

2) การกระทำชั่วทางวาจาเรียกว่า วจีทุจริต 4 อย่าง คือ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การ พูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ เหลวไหล ไร้สาระ

3) การกระทำชั่วทางใจเรียกว่า มโนทุจริต มี 3 อย่างคือ การคิดเบียดเบียนผู้อื่นและสัตว์ อื่น การคิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น และการเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม⁴⁸

⁴⁷จิรเดช เกตุประยูร และคนอื่นๆ, *ศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินใจทางจริยธรรมตามแนวทางพุทธ ปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาจรรยาวัค*, อ้างแล้ว, หน้า 39-40.

⁴⁸อภิ.วิ. 35/913/570-571.

สำหรับขอบเขตการตัดสินจริยธรรมของพุทธปรัชญาใน 3 ทางข้างต้น เป็นเหตุให้พิจารณาได้ว่ามนุษย์มีพฤติกรรมหรือการกระทำที่เมื่อแสดงออกหรือกระทำไปแล้วสุ่มเสี่ยง ต่อการเกิดข้อถกเถียงหรือข้อโต้แย้ง (argument) ขึ้นมาได้ก็ล้วนมาจาก 3 ทางนี้เอง แต่ที่เป็นปัญหาทางจริยธรรมเห็นจะเป็นกายกับวาจาเสียมากกว่า ส่วนทางใจเห็นจะเป็นเหตุเบื้องต้นที่มีส่วนทำให้กายกับวาจาได้กระทำสิ่งต่างๆ จนเกิดเป็นปัญหาทางจริยธรรมขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำที่เป็นความชั่วเพราะได้ชื่อว่า ทุกจริต ส่วนการกระทำดีที่เรียกว่า สุจริต ก็มีลักษณะตรงข้ามกับการกระทำชั่วตามที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ทางเช่นกัน ได้แก่

- 1) กายสุจริตมี 3 อย่างคือ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ และไม่ประพฤตินิดในกาม
- 2) การกระทำดีทางวาจาเรียกว่า วาสุจริต มี 4 อย่างคือ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ เหลวไหล ไร้สาระ
- 3) การกระทำดีทางใจเรียกว่า มโนสุจริต มี 3 อย่างคือ การไม่คิดเบียดผู้อื่น สัตว์อื่น ไม่คิดพยายาบทปองร้ายผู้อื่น และการไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ทั้ง 10 ประการนี้รวมเรียกว่า กุศลกรรมบถ 10⁴⁹

สำหรับขอบเขตของเกณฑ์การตัดสินหรือวินิจฉัยความดี ไม่มีอะไรที่จะนำไปสู่การถกเถียงหรือโต้แย้ง เพราะชื่อว่าทำดีจนเกิดเป็นความดี ก็จะกลายเป็นความสมบูรณ์ในตัวของการกระทำนั้นอยู่แล้ว แต่จะอย่างไรก็ตาม การทำดีก็สามารถกลายเป็นข้อถกเถียงได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ผู้อยู่ในสังคมที่ชื่นชอบการเสพสิ่งมีนเมา แต่ไม่ยอมเสพด้วย เขาย่อมได้รับผลตามกรรมนิยาม คือ ไม่เสียสุขภาพจิตไปเพราะเหตุจากของเมานั้นก็จริง แต่ในแง่ของสังคมซึ่งมีความแตกต่างจากกรรมนิยาม เขาอาจถูกล้อเลียนเยาะเย้ย หรือถูกมองในทางไม่ดีในแง่อื่นได้

---

⁴⁹ที.ปา. 11/305/260.

บทที่ 3

ประวัติและภูมิหลังภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก

วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในสุวัณณสังฆชาดก ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่” มีรายละเอียดในประเด็นประวัติและภูมิหลังภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้ (1) ภูมิหลังพระวิหารลายคำ (2) ประวัติศาสตร์ผ่านงานจิตรกรรม (3) ภูมิหลังด้านศิลปกรรม (4) อิทธิพลของพุทธศาสนาในภาพจิตรกรรม (5) ภูมิหลังด้านสังคมวิทยา (6) เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ อันมีเนื้อหาและรายละเอียดสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่จะกล่าวต่อไป ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น

3.1 ภูมิหลังพระวิหารลายคำ

อาคารศาสนสถานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ อีกแห่งหนึ่ง คือ พระวิหารลายคำ โดยเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่ทิวัก (พระสิงห์) พระพุทธรูปสำคัญอีกองค์หนึ่งที่มีความเป็นมายาวนาน มีความสำคัญทั้งในระดับภูมิภาค และนานาชาติ เป็นโบราณสถานที่มีความงดงามด้วยลักษณะทางสถาปัตยกรรม และรูปแบบศิลปกรรม โดยในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดผ่านขอบข่ายข้อมูลเพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) ความเป็นมา 2) ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ดังนี้

3.1.1 ความเป็นมา

ในชินกาลมาลีปกรณ์ ได้มีข้อความตอนหนึ่งระบุไว้ว่า “พระเมืองแก้วโปรดให้สร้างวิหารขึ้นในวัดสี่หลางราม เมื่อ พ.ศ.2061”¹

ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี มีข้อความระบุถึงพระญาธรรมลังกา (พ.ศ.2358 ถึง พ.ศ.2364) เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ลำดับที่ 2 ในราชวงศ์ทิพย์จักร ว่า “โปรดให้ทำ

---

¹พระรัตนปัญญาเถระ, *ชินกาลมาลีปกรณ์*, แปลโดย ศ. ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร, พิมพ์เป็นอนุสรณ์แด่ นายกี นิมมานเหมินท์, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2510), หน้า 152.

การปฏิสังขรณ์กุฎยวัดพระสิงหาราม อันมีมาแต่โบราณ พระเมืองแก้ว ทรงสร้างไว้เป็นที่ไหว้และบูชา ซึ่งขณะนั้นอยู่ในสภาพปรักหักพัง”²

ในพงศาวดารโยนก ระบุว่า “ศักราช 1225 (พ.ศ.2406) ปีกุน เบญจศก วันพฤหัสบดี เดือน 7 ขึ้น 4 ค่ำ [พระเจ้ากาวิโลรสโปรดให้] ซ่อมวิหารวัดพระสิงห์”³

จดหมายเหตุเมืองเชียงใหม่ ซึ่งท่านพระครูญาณลังกา วัดทุ่งยู (พระราชาคณะฝ่ายเหนือ) ได้บันทึกไว้เมื่อ พ.ศ.2463 มีข้อความตอนหนึ่งระบุว่า “จุลศักราช 1248 (พ.ศ.2429)...ปีจอ อัฐศก วันพุธ เพ็ญเดือน 9 พระเจ้าชีวิตอินทวิไชยานนท์ ทำบุญฉลองวิหารลายคำวัดพระสิงห์ ที่พระเจ้ากาวิโรรสได้สร้างไว้”⁴

ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ วิหารลายคำ : ลักษณะ ประวัติความเป็นมาและแนวทางการอนุรักษ์ ผลการวิจัยพบว่า ในสมัยพระเจ้าอินทวิชิตสุริยวงศ์ (พ.ศ. 2440-2452) โปรดให้มีการบูรณะอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.2449 ในสมัยเจ้าแก้วนรวิชัย ผู้ปกครององค์สุดท้าย (พ.ศ.2452-2482) บูรณะฯ วัดนี้อีกครั้งหนึ่งเมื่อปี พ.ศ.2467 โดยมีเจ้าแก้วนรวิชัยและครูบาศรีวิชัย เป็นประธานร่วมกับพ่อค้า ประชาชนชาวเชียงใหม่⁵

ข้อมูลในการบูรณะพระวิหารลายคำในสมัยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อตตสิโว) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร รูปที่ 12 ขณะนั้นว่า “พ.ศ.2496 พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ได้เป็นประธานบูรณะฯ วิหารลายคำอีกครั้งหนึ่ง ตามโครงการที่กรมศิลปากรแนะนำ...จากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากตัวบุคคลทำให้ทราบว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงในส่วนของบันลมหางหงส์ให้มีลักษณะแบบภาคกลาง ทำให้มีการเปิดแป้หัวเสา อันเป็นส่วนให้เกิดการชำรุดภายหลัง สมควรที่จะมีการศึกษาถึงลักษณะที่แท้จริงของบันลมหางหงส์ เดิม ว่าเป็นเศียรนาคหรือตัวหงส์...นอกจากนี้ในส่วนของการก่อสร้างเสากายในมีการซ่อมโดยการตัดต่อเสริมด้วยปูนในส่วนของฐานเสา เมื่อปี พ.ศ.2496 อันก่อให้เกิดรอยแยกในส่วนของการก่อสร้างรองรับหลังคาต่อมา”⁶

²คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระฯ, *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี*, (เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2538), หน้า 157.

³พระยาประชาภิจักรจักร์, *พงศาวดารโยนก*, (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2515), หน้า 496.

⁴พระครูญาณลังกา, “จดหมายเหตุเมืองเชียงใหม่”, *ประชุมตำนานลานนาไทย*, แปลโดย สงวนโชติสุขรัตน์, (พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2515), หน้า 627.

⁵ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และคนอื่นๆ, *วิหารลายคำ : ลักษณะ ประวัติความเป็นมาและแนวทางการอนุรักษ์*, อ่างแล้ว, หน้า 27.

⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

ในสมัยพระธรรมสิทธิอาจารย์ (หนู ถาวโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ธรรมหาวิหาร รูปที่ 13 ได้ทำการบูรณะพระวิหารลายคำอีกครั้ง ดังปรากฏความในชีวประวัติ 90 ปีพระธรรมสิทธิอาจารย์ (หนู ถาวรมหาเถร) ว่า “พ.ศ.2538-2541 บูรณปฏิสังขรณ์วิหารลายคำ โดยเปลี่ยนกระเบื้อง ซ่อมข้อฟ้าใบระกา ซ่อมสี และอื่น ๆ งบประมาณจากกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ และศรัทธาประชาชน เป็นเงิน 3,800,000 บาท”⁷

ชัยศ อิชฎ์วรพันธุ์ และภาณุพงษ์ เลหาสม ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ข้อความในชินกาลมาลีปกรณ์ไม่ได้ระบุว่า เป็นวิหารหลังใด เข้าใจว่าในเขตพุทธาวาสวัดพระสิงห์ซึ่งเป็นวัดใหญ่ และสำคัญ ในช่วงยุครุ่งเรืองนั้น นอกจากจะมีวิหารหลวงเป็นหลักแล้ว ก็ยังคงมีวิหารอื่นอีกหลายหลัง⁸

ขณะนี้ยังไม่อาจศึกษาเปรียบเทียบวิหารลายคำกับวิหารในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ได้โดยตรง เพราะไม่มีหลักฐานอาคารไม้ในยุคนี้เหลือตกทอดมา แต่ก็สามารถยืนยันได้ว่า วิหารลายคำเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมสกุลช่างเชียงใหม่ยุคหลัง เนื่องจากมีตัวอย่างวิหารในรุ่นเดียวกันให้ศึกษาเปรียบเทียบจำนวนมาก⁹

สิ่งที่ควรพิจารณาควบคู่ไปด้วยก็คือ ทั้ง วิหาร ในชินกาลปกรณ์ และกุลา ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ซึ่งพระเมืองแก้วโปรดให้สร้างขึ้นนั้น จะเป็นอาคารหลังเดียวกันหรือไม่ เพราะหากถือตามแบบของอาคารที่ใช้กันทั่วไปแล้ว ทั้ง 2 คำ ย่อมบ่งถึงอาคารคนละประเภท แต่ทว่าสำหรับคนโบราณแล้ว คำว่า วิหาร ไม่จำเป็นต้องหมายถึงอาคารทรงวิหารแบบที่เรารู้จักในปัจจุบันเสมอไป ดังนั้น จึงควรตรวจสอบความหมายของคำว่า วิหาร ที่ต่างออกไปจากที่เราคุ้นเคยด้วย อาทิเช่น ในทางพระพุทธศาสนานั้น วิหาร หมายถึง ที่อยู่, ที่อยู่ของพระสงฆ์, ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปคู่กับโบสถ์ กล่าวคือ เป็นความหมายในแง่การใช้งาน ซึ่งในที่นี้มีความหมายกว้างไม่จำกัดอยู่ที่รูปแบบของอาคารสิ่งก่อสร้างใดๆ นอกจากนี้คำว่า วิหาร หากจะมองในแง่ของประเภทอาคารแล้วยังหมายถึงอาคารได้ถึง 5 ชนิด คือ วิหาร, อัทมโยค, ปราสาท, หัมมิมะ และครุหา เพราะฉะนั้น การกล่าวคำว่า วิหาร ของคนโบราณอาจหมายถึงสถานที่หรือสิ่งก่อสร้าง (ซึ่งไม่ได้ชี้เฉพาะถึงรูปแบบอาคาร) ที่สร้างขึ้นสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปก็ได้ โดยที่รูปแบบอาคารจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและความต้องการเฉพาะในแต่ละกรณีไป ดังนั้น การเป็นอาคารหลังเดียวกันของคำทั้ง 2 ในคำถามข้างต้น จึงมีความ

⁷คณะกรรมการดำเนินงาน, 90 ปีพระธรรมสิทธิอาจารย์ (หนู ถาวโรมหาเถร), (เชียงใหม่ : ดาวคอมพิวกราฟิค, 2545), หน้า 2-8.

⁸ชัยศ อิชฎ์วรพันธุ์ และภาณุพงษ์ เลหาสม, วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ : สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนัง, (เชียงใหม่ : สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, 2543), หน้า 54.

⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

เป็นไปได้ แต่จะรับได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความพยายามที่จะมองข้อมูลในแง่มุมอื่นๆ ที่เป็นไปได้¹⁰

แม้ในจดหมายเหตุเชียงใหม่โดยทั่วไปจะมีการใช้คำว่า สร้าง และ ซ่อม แยกกันอย่างชัดเจนก็ตาม สรุปลักษณะข้อมูลภาคเอกสารและจากตัวงานสถาปัตยกรรมยังไม่อาจยืนยันหรือหาข้อยุติได้ว่า วิหารลายคำ เป็นอาคารหลังใหม่ในต้นพุทธศตวรรษที่ 25 หรือเป็นการปฏิสังขรณ์ขึ้นจากอาคารหลังเดิมเท่านั้น ความเป็นมาของวิหารลายคำจึงยังอยู่ในความคลุมเครือ¹¹

จากเอกสารหลักฐานที่ได้ศึกษามาข้างต้น จึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่า พระวิหารลายคำนี้ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าสร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยใด หรือแม้กระทั่งรัชสมัยพระเมืองแก้ว กษัตริย์ราชวงศ์มังรายพระองค์ที่ 11 ซึ่งบางท่านเข้าใจว่าพระวิหารลายคำถูกสร้างขึ้นในรัชสมัยนั้น ก็ยังไม่มีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงอย่างเจาะจง อันจะสามารถใช้เป็นเอกสารหลักฐานยืนยันได้อย่างแน่ชัด หรืออาจจะเริ่มสร้างมาในยุคของราชวงศ์ทิพย์จักราช ช่วงสมัยของพระเจ้ากาวิละ ไปแล้วเสร็จสมบูรณ์ในสมัยพระเจ้าธรรมลังกา เจ้าหลวงเชียงใหม่พระองค์ที่ 2 และได้รับการทำนุบำรุงสืบต่อกันมาหลายสมัย ใน พ.ศ.2406 พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เจ้าหลวงเชียงใหม่พระองค์ที่ 6 โปรดให้มีการบูรณะซ่อมแซมครั้งใหญ่ พ.ศ.2429 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงเชียงใหม่พระองค์ที่ 7 โปรดให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ แล้วทำการสมโภชฉลองวิหารนี้อีกครั้ง ในปี พ.ศ.2496 สมัยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อุตตสิโว) เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร รูปที่ 12 ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ในราชทินนามที่ พระธรรมราชานุวัตร ทำการบูรณปฏิสังขรณ์อีกครั้ง ได้เปลี่ยนแปลงในส่วนป้านลมทางหงส์เป็นแบบภาคกลาง ทำให้มีการเปิดแปหั่วเสา มีการซ่อมโครงสร้างเสาภายในโดยการตัดต่อเสริมปูนในส่วนของฐานเสา สมัยพระธรรมสิทธิธารจารย์ (หนู ถาวโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร รูปที่ 13 ได้ทำการบูรณะพระวิหารลายคำอีกครั้ง โดยกรมศิลปากรได้ทำการซ่อมแซมภาพจิตรกรรมฝาผนังและซ่อมแซมตัวพระวิหารบางส่วน ในโอกาสสมโภช 700 ปี เมืองเชียงใหม่ ในช่วง พ.ศ.2538-2541

3.1.2 ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

พระวิหารลายคำ เป็นวิหารขนาดเล็ก ที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระเจดีย์องค์ประธานของวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก โดยลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏตามสัณฐานอาคารที่สามารถมองเห็นได้ และจากเอกสาร หลักฐาน ที่มีผู้ค้นคว้า ศึกษา รวบรวมไว้ ดังจะได้นำมาวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

¹⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

¹¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์ และ ภาณุพงษ์ เลหาสม ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “เป็นรูปแบบวิหารสกุลช่างเชียงใหม่ยุคหลัง”¹²

จากการศึกษาและวิเคราะห์โดยทั่วไปสามารถแบ่งศิลปะและสถาปัตยกรรมล้านนาออกเป็น 3 ยุคใหญ่ๆ คือ

ยุคที่ 1 ศิลปะล้านนาตอนต้นในช่วงสมัยราชวงศ์มังรายราวพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 21

ยุคที่ 2 ศิลปะล้านนาตอนกลางในช่วงที่ล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ราวพุทธศตวรรษที่ 22 ถึง 23

ยุคที่ 3 ศิลปะล้านนาตอนปลายหรือยุคหลัง ในช่วงที่ล้านนาเป็นประเทศราชของกรุงเทพฯ ราวพุทธศตวรรษที่ 24 ถึง 25

กองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์ ได้บรรยายลักษณะของวิหารลายคำไว้ว่า วิหารลายคำ เป็นวิหารทรงพื้นเมืองล้านนาขนาดเล็ก ปัจจุบันวิหารลายคำกว้าง 8 เมตร ยาว 30 เมตร ด้านหน้าหันไปทางทิศตะวันออก วิหารลายคำนี้มีลวดลายปูนปั้นที่สวยงามประณีตบรรจงมาก แสดงให้เห็นฝีมือของช่างในยุคนี้ว่าเจริญถึงที่สุด ตัววิหารลายคำสร้างตามแบบศิลปกรรมของภาคเหนือ มีรูปปั้นพญานาค 2 ตัวอยู่บันไดหน้า และใกล้ๆ พญานาค มีรูปปั้นสิงห์ 2 ตัว บริเวณภายในเป็นที่ประดิษฐาน “พระพุทธรูปสี่องค์” บนผนังด้านหลังพระประธาน เสาหลวง (เสากลม) เสากระเปียง (เสาสี่เหลี่ยม) มีภาพลายทองพื้นแดงเป็นลวดลายต่างๆ เต็มไปหมด¹³

ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และคณะ ได้เขียนในงานวิจัยว่า ลักษณะของแผนผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านหน้ายกเก็จออกมาเป็น 2 ช่วง เพื่อสอดคล้องกับการลดชั้นของหลังคา กึ่งกลางของยกเก็จช่วงหน้ามีบันไดทางขึ้นที่มีมกรคายนาเป็นราวบันได ส่วนผนังด้านหลังยกเก็จรองรับชั้นลดของหลังคาเพียงช่วงเดียวจึงทำให้แผนผังวิหารกลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมพื้นผ้า สำหรับพื้นที่การใช้สอยภายในได้ใช้ยกเก็จด้านหลังเป็นฐานชุกชีจนเต็มพื้นที่ ส่วนยกเก็จด้านหน้าช่วงแรกใช้เป็นพื้นที่ใช้สอยในวิหาร ยกเก็จช่วงที่สองใช้เป็นมุขโถงด้านหน้าของวิหาร ฐานของวิหารก่ออิฐฉาบปูนลักษณะฐานประกอบด้วยฐานหน้ากระดานรับชั้นบัวคว่ำ 2 ชั้น ระหว่างกลางคั่นด้วยท้องไม้¹⁴

เมื่อสังเกตจะเห็นได้ว่าผนังโดยรอบของวิหารลายคำก่ออิฐฉาบปูนจากฐานจนถึงแป๋ป่างผนังด้านสกัดหลังก่อปิดทับจนถึงช่อหลวงและช่อปอก ได้ช่อหลวงและช่อปอกของมุขมีโก่งคิ้วและ

¹²เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

¹³กองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์, “วิหารลายคำ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ที่สุคตความงามศิลปกรรมของภาคเหนือ” 1 สิงหาคม 2561, <<https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/691212/.html>> (2 August 2020)

¹⁴ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และคนอื่นๆ, *วิหารลายคำ : ลักษณะ ประวัติความเป็นมาและแนวทางการอนุรักษ์*, อ่างแล้ว, หน้า 5.

สลักประดับ หลังคาของพระวิหารมีบ้านลมไม้แกะสลักปิดเหนือแป้ประดับด้วยใบระกา ด้านบนประดับด้วยหางหงส์รูปเศียรพญานาค หลังคาวิหารมุงด้วยกระเบื้องดินขอด้านหน้าทำเป็นชั้นลด 2 ชั้น ด้านหลังลดเพียงชั้นเดียว ส่วนหลังคาด้านข้างมีปีกนกลดลง 1 ชั้น เพื่อให้สมดุลกับแผนผังวิหารทั้งหมดระหว่างชั้นหลังคา และหลังคาปีกนกมีแผงแลเป็นไม้เข้าลิ้นปิดทึบโดยตลอด ตรงกลางผนังเจาะเป็นซุ้มโค้งเพื่อเชื่อมต่อกับจรณะด้านทิศตะวันออกของกุฎยที่อยู่ด้านหลัง ผนังด้านสกัดหน้าเจาะเป็นช่องหน้าต่างขนาดอยู่ทั้งสองข้างของประตู ซึ่งอยู่บริเวณด้านหน้าสุดของยกเก็จช่วงแรก ผนังด้านข้างทั้งสองด้านแต่ละห้องเจาะเป็นช่องหน้าต่างที่มีลูกกรงเป็นไม้สี่เหลี่ยม ยกเว้นผนังด้านข้างของยกเก็จช่วงหลังที่เจาะเป็นช่องลมคล้ายเครื่องหมายบวกร เรียกว่า “ป้องปิว” มีจำนวน 4 ช่อง

ในส่วนของระบบการรับน้ำหนักโครงสร้างของวิหารลายคำนั้น ใช้เสา และคานรับน้ำหนัก โครงหลังคาทั้งหมดในวิหาร มีเสาอยู่ 4 แถว โดยสองแถวกลางใช้เสาไม้กลมวางบนตอม่อซีเมนต์ สองแถวด้านข้างเป็นเสาไม้สี่เหลี่ยม ระหว่างเสาก่ออิฐฉาบปูนเป็นผนังด้านข้าง ระหว่างเสาข้างและเสากลางมีช่อปอกและตุ๊กตาตั้งรับแป้นที่รับน้ำหนักจากถล่มลาด กั้นฝ้า กระเบื้องดินขอของหลังคาปีกนก ระหว่างเสาแถวกลางมีช่อหลวงและตุ๊กตารับม้าย่างใหม่ ตั้ง แป้นจ้อง รวมทั้งรับน้ำหนักจากถล่มลาด กั้นฝ้า และกระเบื้องดินขอของหลังคา หน้าแหบของพระวิหารทั้งสองฝั่งด้านหน้าด้านหลังทำเป็นฝาตาผ้าปิดทึบทั้งหมด และหน้าแหบประตูทางเข้าได้ก่อซุ้มโขงจนเกือบปิดหน้าแหบทั้งหมด

หน้าแหบของมุขโถงด้านหน้านั้นมีการประดับด้วยลายทองฉลุ จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ การเขียนภาพใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลังพระประธาน ซึ่งทำการปิดทองลงลายที่ได้รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทองและสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์เขียนผนังขวามือของพระประธาน อันอาจจะเป็นต้นเหตุของชื่อวิหารนี้ด้วย

ในประเด็นนี้สรุปได้ว่า พระวิหารลายคำ เป็นวิหารขนาดเล็ก ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระเจดีย์องค์ประธานในวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ โดยหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 30 เมตร เมื่อมองจากภายนอกจะมีอาคารทรงปราสาทอีกหลังเชื่อมต่อกับท้ายวิหาร ตามเอกสารหลักฐานระบุว่า “กุฎย” ซึ่งตัวอาคารทั้งหมดสันนิษฐานว่ามีอายุอยู่ในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 คือ เป็นลักษณะศิลปะของสถาปัตยกรรมล้านนาตอนปลายหรือยุคหลัง ปัจจุบันเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสิงห์ (พระสิงห์) บันไดทางขึ้นมีมกรคายนาคเป็นราวบันได ประตูทางเข้าก่อซุ้มโขงขึ้นจนเกือบปิดหน้าแหบทั้งหมด สำหรับหน้าแหบของมุขโถงด้านหน้าประดับลวดลายทองฉลุ ผนังด้านหลังพระประธาน เสา คาน ทำการปิดทองลงลาย ผนังภายในฝั่งซ้ายมือพระประธานเขียนภาพจิตรกรรมเรื่องสุวรรณสังข์ชวดก ฝั่งขวามือพระประธานเขียนภาพจิตรกรรมเรื่องสุวรรณหงส์ชวดก

3.2 ประวัติศาสตร์ผ่านงานจิตรกรรม

จิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาดก ในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผลงานจิตรกรรมฝาผนังล้านนายุคหลัง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 โดยอาจเกิดขึ้นจากการอุปถัมภ์ของพระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ลำดับที่ 6 ในราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน¹⁵ สันนิษฐานว่าน่าจะถูกเขียนขึ้นมาในช่วงปี พ.ศ. 2400 – 2420 โดยเมื่อเทียบกับยุคสมัยของกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว จะอยู่ในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาธิปัตศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช¹⁶ รัชกาลที่ 4 จนถึงต้นรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 อาศัยสมมุติฐานที่มีความน่าเชื่อถือ และชนวิเคราะหศึกษาศึกษา เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง สุวณสังฆชาดก ผู้วิจัยจึงได้กำหนดผ่านขอข่าข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) ภูมิหลังของ เจ๊กเส็ง จิตรกรผู้สร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมสุวณสังฆชาดก 2) ภูมิหลังเนื่องงานภาพจิตรกรรม

3.2.1 ภูมิหลังของ เจ๊กเส็ง จิตรกรผู้สร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมสุวณสังฆชาดก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สน สิมাত্রัง ได้เสนอว่า เป็นฝีมือของ เจ๊กเส็ง¹⁷ อันเป็นข้อมูลที่ได้รับมาจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ข้างวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร และมีชีวิตที่ผูกพันเกี่ยวเนื่องกับวัดมาตั้งแต่สมัยยังเด็ก โดยที่ผู้สูงอายุท่านนี้ได้รับรู้เรื่องราวผ่านการถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากบรรพบุรุษและได้จดจำข้อมูลชุดนี้มาถ่ายทอด ทั้งยังได้ให้การยืนยันคำบอกเล่าโดยการให้ไปดูภาพจิตรกรรมสุวณสังฆชาดก ภายในพระวิหารลายคำ ห้องภาพที่ 3 เหนือวงกบหน้าต่าง โดยภาพนี้จิตรกรผู้วาดได้เขียนภาพเหมือนของตัวเองลงไปที่จุดนั้น โดยมีลักษณะเป็นภาพปัจเจกบุคคล กำลังอยู่ในท่านั่งยองๆ ซันเข้า 2 ข้าง ค้อมตัวชำเลืองมอง มีการเขียนใบหน้า หนดเครา ใส่หมวก สวมชุดเสื้อแขนยาวคอจีน กางเกงขาก๊วย ซึ่งสามารถทราบได้ว่าเป็นคนจีนอย่างชัดเจน

ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์ และ ภาณุพงษ์ เลหาสม ได้ให้ข้อมูลสันนิษฐานว่า เจ๊กเส็ง ผู้เขียนน่าจะเป็นช่างเชื้อสายจีนที่มีภูมิหลังอยู่ในกรุงเทพฯ มาก่อน และเจ๊กเส็งน่าจะมิบทบาทในการเป็นผู้ส่งผ่าน

¹⁵สรวิชาติ อ่องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2552), หน้า 336.

¹⁶“พระบรมราชโองการประกาศถวายพระราชสมัญญา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาธิปัตศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช, ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 136 (ตอน 54 ข): หน้า 1. 18 ตุลาคม 2562.

¹⁷ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์ และภาณุพงษ์ เลหาสม, *วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ : สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนัง*, อ่างแล้ว, หน้า 87.

ความรู้จิตรกรรมไทยภาคกลางให้แก่กลุ่มช่างพื้นเมือง ที่เขียนจิตรกรรมเรื่องสุวรรณหงส์ผนังตรงข้าม ไม่ใช่เป็นการเขียนภาพแข่งกันดังที่มีการเล่าสู่กันมา¹⁸

ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช ได้กล่าวขณะให้สัมภาษณ์ว่า “ตามคำบอกเล่าว่า เดิมมีการกั้นม่านเพื่อทำการประชันขันแข่งระหว่างจิตรกรสองฝั่งนั้น ในส่วนตัวแล้วคิดว่าข้อมูลนี้ไม่ถูกต้อง เพราะว่าการกั้นม่านนั้นกระทำเพื่อให้ศิลปินมีสมาธิในการวาดภาพมากกว่าที่จะเป็นการแข่งขัน เพราะในสมัยนั้นคงจะต้องวาดในตอนกลางวันเพราะมีแสงสว่างเพียงพอ กลางคืนไม่มีไฟฟ้า มีด ไม่มีแสงสว่าง แต่กระนั้นเวลากลางวันผู้คนก็มาไหว้พระ หรือมาดูการสร้าง บูรณะ ปรับปรุง ซึ่งเมื่อเห็นจิตรกรทำงานอยู่ก็มักมาสอบถามหรือชวนคุยทำให้เสียสมาธิ จึงกั้นม่านเป็นส่วนหนึ่งเพื่อการทำงานที่สะดวกของจิตรกร และตัวจิตรกรเองก็ไม่ชอบให้มีผู้คนมารบกวน สอบถามจุกจิกในเวลาทำงาน”¹⁹

ภาพที่สันนิษฐานว่าเป็นภาพของเจ๊กเส็งนั้น จิตรกรได้นำเสนอเป็นภาพแทรกที่ตัวจิตรกรเองมีมติในการนำเสนอภาพอย่างชาญฉลาด กล่าวคือ ได้จัดวางตำแหน่งของภาพไว้แยกเฉพาะไม่ปะปน สืบสนกับเนื้อเรื่องภายในภาพจิตรกรรม หากพิจารณาในภาพรวมของภาพแล้วก็ยังอยู่ในตำแหน่งที่เด่นชัดมาก แต่ผู้ดูก็มักไม่ได้สังเกตเห็น เพราะได้ให้ความสนใจไปกับภาพจิตรกรรมที่เล่าเรื่องอยู่ในระดับสายตาเป็นหลัก ความแตกต่างของภาพนี้คือมีลักษณะเฉพาะเจาะจง กิริยาท่าทางใบหน้า รวมไปถึงการแต่งกายที่สะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกภาพส่วนตัว โดยทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นได้ว่าจิตรกรต้องการให้ผู้เสพผลงานสามารถทราบได้ในทันทีว่าเป็นรูปของใคร ทั้งเทคนิคที่แสดงออกผ่านภาพจิตรกรรมย่อมทำให้ผู้เสพผลงานรู้ได้ถึงอารมณ์ตัวตนอยู่จริงของบุคคลในภาพ

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากภาพจิตรกรรมฝาผนังในส่วนอื่น สามารถพบภาพจิตรกรรมที่สันนิษฐานได้ว่าเป็นภาพของจิตรกรเช่นเดียวกัน โดยภาพหนึ่งเขียนไว้ที่ข้างประตูทางเข้าพระวิหารลายคำ เป็นภาพที่ค่อนข้างใหญ่และอยู่ในสภาพที่ชำรุด แต่ก็ยังสามารถที่จะเห็นเค้าโครงความเป็นของบุคคลที่มีความคล้ายคลึงกับภาพที่อยู่บนวงกบหน้าต่าง ในห้องภาพที่ 3 อยู่ในทำนองชั้นเข้าไว้ข้างหนึ่ง โดยภาพนี้มีการเขียนต่อเติมใหม่จนทำให้ผิดแผกไปจากสัณฐานเดิม ทั้งในส่วนของใบหน้า เครื่องแต่งกาย แม้กระทั่งกิริยาท่าทางก็ผิดเพี้ยนไปด้วย ส่วนอีกภาพเป็นรูปบุคคลในชุดเครื่องแต่งกายคล้ายกันทั้งสองภาพที่กล่าวมาข้างต้น แต่อยู่ในท่าของการนอนเอกเขนกอยู่ ขาข้างหนึ่งเหยียดยาว อีกข้างหนึ่งยกมาไว้ด้านหน้า ในส่วนของใบหน้าลบเลือนไป ไม่มีการเขียนต่อเติมขึ้นใหม่

ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่า “ช่างโบราณสมัยก่อนไม่นิยมเขียนฝากลายเส้น หรือระบายไปในผลงานว่าตนเป็นผู้วาด แต่มักจะเขียนรูปตนเองลงไปในงานชิ้นนั้นด้วย แม้

¹⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

¹⁹สัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช, อาจารย์ประจำคณะพุทธศิลปกรรมมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

ศิลปินตะวันตกหลายท่านก็ทำแบบนี้เช่นเดียวกัน เช่น ไมเคิล แองเจโล ราฟาเอล เลโอนาร์โด เป็นต้น จะเขียนบุคลิกของตัวเองลงไปด้วย ดังนั้นเจ็กลีจึงได้กระทำเช่นเดียวกัน ฝากภาพของตัวเองลงในภาพจิตรกรรมนี้ไว้ด้วย”²⁰

จากข้อสันนิษฐานที่ได้รวบรวมมาข้างต้นนั้น อาจจะช่วยให้คำบอกเล่าเกี่ยวกับจิตรกรเชื้อสายจีนผู้นี้มีน้ำหนัก มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น แต่นอกเหนือจากนั้นแล้วก็ไม่สามารถค้นคว้า สืบหาข้อมูลหลักฐานอะไรเกี่ยวกับตัวของจิตรกร นามว่า เจ็กลี นี้ได้เลย สิ่งที่เราจะสามารถทำได้และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประวัติของจิตรกรรมฝาผนังสุวรรณสังฆชาดก ในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่แห่งนี้ได้ การสืบหาแหล่งที่มาของจิตรกรผู้นี้ ซึ่งก็พอจะมีเหตุผลบางประการที่ทำให้เชื่อได้ว่า เจ็กลีไม่ใช่คนพื้นเมืองเชียงใหม่ คือ ไม่มีชุมชนชาวจีนอยู่ในนครเชียงใหม่มาตั้งแต่ก่อนสมัยพระบรมราชาธิปไตย²¹ หรือ พระเจ้ากาวิละ ได้ฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ขึ้นอีกครั้งจากที่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าถึง 200 กว่าปี การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในภาคเหนือเริ่มมีความชัดเจนขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยอาศัยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นแรงจูงใจ อันได้แก่ ธุรกิจการค้า และการเป็นนายภาษีอากร ในช่วงปีพุทธศักราช 2427 ซึ่งก็มีอยู่ไม่กี่รายเท่านั้น ส่วนคนจีนที่อาจเข้ามาก่อนหน้านี้คาดว่า จะเป็นกลุ่มช่างฝีมือ อาทิ ช่างก่อสร้าง ช่างเขียน ช่างไม้ รวมไปถึงช่างปั้นด้วย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม บรรดาคนจีนกลุ่มนี้ก็ล้วนเป็นผู้มาใหม่จากที่อื่น ไม่ใช่คนพื้นเมือง ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้เจ็กลี จึงไม่น่าจะมีพื้นเพหรือเกิดและเติบโตมาในเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่

อีกประการหนึ่ง การที่จิตรกรจะสามารถสร้างสรรค์ผลงานชิ้นเอก ในระดับที่เยี่ยมไปด้วยคุณภาพ และเอกลักษณ์เฉพาะตัวดังเช่นที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวรรณสังฆชาดกนี้ ตัวของจิตรกรย่อมต้องมีประสบการณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานมาก ทั้งยังมีการพัฒนาฝีมือเชิงช่าง รูปแบบของศิลปกรรมอยู่มากพอสมควร เป็นไม่ไม่ได้เลยที่จะสามารถเขียนภาพจิตรกรรมนี้ได้ทันที คงต้องมีผลงานที่สร้างสรรค์ไว้ในสถานที่อื่นๆ ของเมืองเชียงใหม่บ้าง และก็น่าที่ที่จะมีความเป็นไปได้ว่า ผลงานต่าง ๆ ในสถานที่อื่นๆ ที่เจ็กลีเคยสร้างสรรค์ไว้ จะถูกทำลาย หรือสูญหายไปเสียหมด เพราะในเมืองเชียงใหม่เองก็ยังมีศาสนสถาน สถาปัตยกรรม ที่ทรงคุณค่า มีความเป็นมาเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ คหบดี อีกมากมาย แต่ก็ไม่มีปรากฏผลงานที่มีความคล้ายคลึงกัน และสันนิษฐานว่าจะมาจากฝีมือของเจ็กลีเลย ดังนั้น จึงสามารถที่จะสรุปได้ว่า เจ็กลี ผู้เป็นจิตรกรเป็นช่างที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ มาจากสถานที่อื่น ที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านของ

²⁰ สัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชุตเดช, อ้างแล้ว.

²¹ ศักดิ์ รัตนชัย. *พงศาวดารสุวรรณหอคำนครลำปาง* (ตำนานเจ้าเจ็ดพระองค์กับหอคำมงคล ฉบับสอบทานกับเอกสารสืบค้น สรสว), (ลำปาง : ลำปางการพิมพ์, 2530), หน้า 10.

งานจิตรกรรม จนสามารถที่จะขีดเกล้าฝีมือเชิงช่างของจิตรกรต่างถิ่นผู้นี้ จนสามารถรังสรรค์งานจิตรกรรมที่ได้รับการยอมรับ และยกย่องในไทยได้

ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาเจษฎาธิบดินทร์ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว²² รัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ ในราวพุทธศตวรรษที่ 24 มีการขยายตัวและพัฒนางานเขียนจิตรกรรมฝาผนังเป็นอย่างมาก และด้วยเหตุนี้อาจทำให้ความต้องการช่างเขียนให้มีมากด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุที่จำนวนช่างหลวงมีจำนวนจำกัด ประกอบกับระบบไพร่ไม่เอื้ออำนวยให้มีการพัฒนาช่างฝีมือคนไทยคราวละมากๆ ได้ จึงเปิดโอกาสให้แรงงานต่างชาติที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในกรุงเทพฯ เวลานั้น²³ โดยเฉพาะช่างฝีมือคนจีนส่วนหนึ่งอาจจะได้ผันตัวเองมาช่วยทำงานช่างไทยเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว และช่างจีนเหล่านี้คงมีจำนวนไม่น้อยที่พัฒนาฝีมือของตนเองจนอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน แต่ในพัฒนาการระดับนี้น่าจะเป็นช่างเชื้อสายจีนที่ได้เกิดและโตมาในเมืองไทยมากกว่าจะเป็นคนจีนอพยพโดยตรง ดังนั้นจึงเห็นว่า เจ๊กเส็ง น่าจะเป็นกลุ่มคนจีนที่ได้ผ่านการฝึกฝนเรียนรู้ และมีประสบการณ์ด้านจิตรกรรมไทยในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 จนถึงรัชกาลที่ 4 จากกรุงเทพฯ ก่อนจะขึ้นมารับงานที่เชียงใหม่ อย่างไรก็ตามการที่ยืนยันข้อสันนิษฐานนี้ก็จำเป็นต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าจิตรกรรมฝาผนังสังข์ทองมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับงานจิตรกรรมไทยภาคกลางอยู่จริงและไม่ใช่เพียงผิวเผินเท่านั้น²⁴

ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “ภูมิหลังของเจ๊กเส็ง สันนิษฐานว่า พ่อเจ๊กเส็งมีความเป็นคนจีนสูง และน่าจะเป็นช่าง โดยคนจีนที่เป็นช่างจะมีความสามารถสูง เก่ง มีความสามารถในการใช้พู่กัน โดยส่วนนี้เจ๊กเส็งอาจจะได้รับถ่ายทอดจากผู้เป็นพ่อมากกว่าแม่ เพราะโบราณไม่มีโรงเรียนวาดเขียนโดยเฉพาะ พ่อน่าจะเป็นจิตรกรด้วย คงมีความใกล้ชิดกับพ่อมากกว่าผู้เป็นแม่ ความเป็นจีนจึงสูงกว่าความเป็นคนเมืองล้านนา หรืออาจจะมีการคบหาสมาคมกับคนจีน หรือลูกคนจีนด้วยกัน อาจจะพูดภาษาจีนได้ แต่งกาย ใช้ชีวิตตามวิถีจีน ไม่นั้นคงไม่เรียกแทนตัวว่า เจ๊ก ทั้งยังมีการเขียนภาพคนจีนที่ไว้หนวดไว้เครา ซึ่งเป็นลักษณะของผู้มีความรู้ เป็นครูบาอาจารย์ของจีน เพื่อให้ดูแล้วน่าเคารพ น่าเกรงขาม แม้กระทั่งสล่าม่านหรือช่างชาวพม่า เขาก็ยังคงมีการแต่งตัวแบบม่านหรือพม่า คือมัดผ้าโพกหัว นุ่งโจรสรง เมื่อมา

²²ราชกิจจานุเบกษา, พระบรมราชโองการ ประกาศ เถลิงพระปรมาภิไธย, เล่ม 33, ตอน 0ก, 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459, หน้า 212.

²³จี. วิลเลียม สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529, หน้า 82, 98-99, 117-118.

²⁴ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์ และภาณุพงษ์ เลหาสม, *วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ : สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนัง*, อ่างแล้ว, หน้า 89.

อยู่ในต่างถิ่น ไม่มีการปกปิด แสดงตัวว่าเป็นพม่าชัดเจน ในยุคสมัยนั้น แต่ด้วยความที่เจ๊กเส็งน่าจะแม่เป็นคนเมืองล้านนา และอยู่ในสังคมคนเมืองล้านนา เจ๊กเส็งน่าจะจะมีภูมิรู้ในด้านภาษาและวรรณกรรมล้านนา สามารถที่จะอ่านวรรณกรรมล้านนาได้ เพราะก่อนที่เราจะเขียนอะไรลงไป เราจะต้องอ่านหนังสือออก เราถึงจะสามารถถ่ายทอดออกมาได้อย่างละเอียด โดยเรื่องสั้นของปรากฏอยู่ในปัญญาสชาดก ดังนั้นก่อนที่เราจะวาดอะไรก็ตาม ไม่ใช่เรามีความรู้เล็กน้อยแล้วจะลงมือวาดได้เลย เราต้องอ่านจนซาบซึ้งถึงรายละเอียด เพื่อที่จะสามารถวาดออกมาได้อย่างละเอียด ดังนั้นเจ๊กเส็งจึงต้องเป็นผู้ที่อ่านหนังสือออก หรืออาจจะสามารถอ่านอักษรล้านนาได้ด้วยซ้ำ”²⁵

ในประเด็นนี้จึงสามารถสรุปได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาดก ในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผลงานจิตรกรรมที่เขียนขึ้นโดยจิตรกรนามว่า เจ๊กเส็ง ช่างฝีมือเชื้อสายจีน ที่มีองค์ความรู้ทั้งด้านศิลปกรรม ภาษา และวรรณกรรม แต่ข้อมูลเหล่านี้ก็ยังคงถือว่าเป็นเพียงข้อมูลสันนิษฐานจากคำบอกเล่าเท่านั้น เพราะไม่มีเอกสารหลักฐานใดที่บ่งชี้ความเป็นมาของเจ๊กเส็งอย่างชัดเจน แต่จากผลงานจิตรกรรมที่ได้รังสรรค์ก็สะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกตัวตน ความรู้ ความสามารถของเจ๊กเส็งได้เป็นอย่างดี โดยองค์ความรู้ และความสามารถที่ปรากฏผ่านการถ่ายทอดเป็นงานจิตรกรรมชิ้นนี้ต้องอาศัยการสั่งสมประสบการณ์มาอย่างยาวนาน ทั้งยังต้องเปิดรับเอาองค์ความรู้ใหม่ ๆ เพื่อมาประยุกต์ในงานเขียนของตน ให้เป็นชิ้นงานที่มีความงดงาม ทรงคุณค่า ดังที่ปรากฏ

3.2.2 ภูมิหลังเบื้องงานจิตรกรรม

อิทธิพลของงานจิตรกรรมกรุงเทพฯ ที่มีผลต่อการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบข่ายข้อมูลในการศึกษาไว้ อันจะเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ลักษณะเชิงโครงสร้าง แบบแผน ตลอดจนถึงค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์ผลงานภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาดก ที่มีความสอดคล้องและใกล้เคียงกับลักษณะที่เป็นแนวโน้มหลัก ๆ ของจิตรกรรมฝาผนังกรุงเทพฯ ยุครัตนโกสินทร์ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 จนถึงรัชกาลที่ 4 ดังนี้

1. การใช้ลักษณะการเขียนแบบสัจนิยม

ภาพจิตรกรรมฝาผนังของล้านนาในอดีต มีความโดดเด่นในเรื่องของการนำเสนอภาพวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในยุคสมัยนั้น เขียนสอดแทรกอยู่ในภาพเรื่องราวหลัก แต่ก็ยังไม่ได้คำนึงถึงลักษณะความสมจริงของภาพเท่าใดนัก ในสมัยรัชกาลที่ 4 อิทธิพลจากตะวันตกได้เป็นแรงจูงใจในการสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรม โทนเน้นลักษณะที่สมจริงตามธรรมชาติ ใช้ท่าทางที่มนุษย์แสดงออกจริง มี

²⁵สัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช, อ่างแล้ว.

การพยายามทำให้สมจริงโดยอาศัยน้ำหนัก มิติ แสงเงา สัดส่วนสัมพันธ์ของภาพบุคคลกับสถาปัตยกรรม พร้อมกันนั้นก็พบว่าช่างเขียนล้านนามีแนวการสร้างภาพเลียนแบบธรรมชาติมากขึ้นในยุคหลัง ดังนั้นแนวความคิดที่นิยมความเป็นจริงตามธรรมชาติในงานจิตรกรรมนั้น ยังคงดำเนินไปอย่างเข้มข้นในกรุงเทพฯ จึงมีความเป็นไปได้ที่จิตรกรรมฝาผนังสุพรรณสังฆารามจะได้รับอิทธิพลนี้มาใช้ในการแสดงภาพ

2. การใช้ภาพจิตรกรรมในการเล่าเรื่อง

จิตรกรรมฝาผนังสุพรรณสังฆาราม ในพระวิหารลายคำนี้ ใช้รูปแบบภาพเล่าเรื่องแบบเครือข่าย (narrative network) เป็นลักษณะพื้นฐาน อันเป็นรูปแบบงานจิตรกรรมไทยที่ได้รับการพัฒนาต่อเนื่องมาตั้งแต่ยุคอยุธยาตอนปลาย โดยมีการใช้พื้นที่ต่อเนื่องไปตลอดของตัวอาคาร ในส่วนของรายละเอียดอื่น ๆ ที่น่าสนใจ อาทิเช่น การแทรกภาพทิวทัศน์บริเวณแนวขอบฟ้าช่วงบน รวมถึงภาพของเทวดาเหาะขนาดใหญ่ยกมืออัญชลีไปยังพระประธาน และยังสะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบของจิตรกรรมฝาผนังยุคต้นกรุงเทพฯ ที่นิยมนำภาพเล่าเรื่องขนาดเล็กบนผนังระหว่างหน้าต่างและภาพเทพชุมนุมขนาดใหญ่เป็นแนวนอนช่วงบนตลอดแนวด้านข้างอาคาร ดังปรากฏให้เห็นในจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถของวัดหน่อพุทธางกูร อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ปลายผนังห้องภาพในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร ภาพเทพชุมนุมจิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

3. การปรับเปลี่ยนเรื่องราวที่ใช้ในการเขียนภาพจิตรกรรม

ขณะที่จิตรกรรมฝาผนังในล้านนาโดยทั่วไปส่วนใหญ่ยังนิยมเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา กรุงเทพฯ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยใช้เรื่องราวที่ยังไม่เคยใช้ในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังมาก่อน เช่น เรื่องราวของอนุพุทธประวัติ เถรีประวัติ อุบาสกอุบาสิกาประวัติ หรือแม้กระทั่งการนำเอาวรรณคดีหรือบทละครมาเขียนเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น แต่เมื่อนำมาพิจารณากับแนวโน้มที่กำลังเปลี่ยนแปลงของเรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังกรุงเทพฯ ในช่วงสมัยนี้ ก็จะสอดคล้องกันพอดีกับงานเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารพระลายคำ ซึ่งดูเหมือนจะดำเนินตามค่านิยมของกรุงเทพฯ มากกว่าของล้านนาโดยทั่วไป

4 การใช้แรงบันดาลใจของจิตรกร

การชื่นชมของนอก ที่มีอยู่ในยุคต้นรัตนโกสินทร์ ที่มีอย่างมากมายอย่างเห็นได้ชัด ทำให้เกิดงานจิตรกรรมไทยแบบดั้งเดิมที่เคยมีมาได้รับการสอดแทรกด้วยรายละเอียดของชาวต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นจีน ฝรั่งเศส หรือแขกเปอร์เซีย ซึ่งถ่ายทอดออกมาในรูปแบบลักษณะต่างๆ ตลอดจนถึงรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่ต่างออกไปจากสถาปัตยกรรมไทย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของจิตรกรรมฝาผนังในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 อันเป็นผลมาจากความสนใจหรือปฏิกิริยาของช่างที่มีต่อสิ่งแปลกใหม่ที่เข้ามา ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจและจินตนาการใหม่ ๆ ในการสร้างสรรค์ผลงาน และ

ในทางกลับกันหากช่างเขียนได้เดินทางเข้าไปยังดินแดนอื่น ที่มีธรรมชาติบ้านเมือง และผู้คนที่ผิดแผกออกไปจากเดิมที่เคยรู้จัก ก็ย่อมสร้างความตื่นตัวกับสิ่งใหม่ ๆ ในทางสร้างสรรค์ได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น หากตัว เจ๊กเส็ง มีภูมิหลังอยู่ในกรุงเทพฯ เมืองเชียงใหม่ จึงเป็นเงื่อนไขสภาพแวดล้อมใหม่ของเขา ใน การที่จะสร้างสรรค์ผลงานแปลกใหม่ขึ้นมา และงานจิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาดก หากมองใน แง่มุมที่ได้รับการสนับสนุนขึ้นนี้ อาจไม่ใช่งานจิตรกรรมแบบเชียงใหม่แต่กลับเป็นศิลปะใหม่จากต่าง แดน

ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช ได้ให้สัมภาษณ์ถึงอิทธิพลที่มีผลต่องานเขียนภาพจิตรกรรม ภายใน พระวิหารลายคำ ของเจ๊กเส็ง ไว้ว่า “ทำไมจิตรกร คือ เจ๊กเส็ง ถึงเลือกวรรณกรรมเรื่อง สังข์ทอง เพราะเรื่องพวกนี้ปรากฏอยู่ในปัญญาสชาดก ที่คนเมืองรู้ดี ในยุคนั้นอิทธิพลกรุงเทพฯ มัน มาสูง ที่นี้วรรณกรรมเรื่อง สังข์ทอง เป็นที่นิยมของเมืองหลวง วรรณกรรมพวกนี้จึงถูกหยิบ ยกขึ้นมาทำการแสดง ตามเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ผมได้ทำการศึกษาเวลาที่มีการสมโภช พิธีกรรมต่าง ๆ ก็จะมีการนำวรรณกรรมเหล่านี้แสดงด้วย ด้วยความที่เชียงใหม่เป็นอาณา นิคมของกรุงเทพฯ เจ้านายไปมาหาสู่กัน ข้าราชการระดับต่างๆ มีการสมรสแต่งงานระหว่างคน เมืองเชียงใหม่และคนกรุงเทพฯ ดังนั้นเมื่อเมืองหลวงให้ความนิยม เราก็ได้รับอิทธิพลในส่วนนี้ มาด้วย แสดงให้เห็นถึงความทันสมัยในยุคนั้น กล่าวได้ว่า เขานิยมอะไร เราก็รับสิ่งนั้นเข้า มา”²⁶

เมื่อพิจารณาถึงสภาพการณ์ความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างเมืองเชียงใหม่และกรุงเทพฯ หรือสยามในสมัยนั้น กลับปรากฏข้อมูลในอีกด้านที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางการเมืองซึ่งอาจจะมี ส่วนเป็นตัวกำหนดรูปแบบ และลักษณะทางศิลปกรรมของภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาดก ใน พระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ขึ้นมาอีกประเด็นหนึ่ง โดยได้สะท้อนผ่าน แนวความคิดชาตินิยมเพื่อปล้ำความเป็นอื่นของรัฐสยาม ตามพระราชโบายสร้างความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันในสังคมโดยการใช้ลัทธิชาตินิยม ของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ดังมีพระราชหัตถเลขาว่า “...กำลังป้องกันชาติจะเกิดขึ้นก็เพราะ กำลังบำรุงของประชาชน...ความนิยมชาติเกิดขึ้นได้เพราะความสำนึกในความร่วมชาติวงศ์พงศ์พันธุ์ กันมาแต่ดึกดำบรรพ์ ดังนั้น เพื่อให้การเป็นไปสมพระราชประสงค์ในอันที่จะบำรุงป้องกันชาติ จำเป็นต้องเพาะความสำนึกในความร่วมชาติของคนไทยให้เกิดขึ้นก่อนในขั้นต้น...”²⁷

²⁶สัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช, อ้างแล้ว.

²⁷ม.ล.จุลลา จอนรด, “กำเนิดความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2413, หน้า 127.

จากพระราชหัตถเลขาข้างต้น จะเห็นได้ถึงความพยายามเปลี่ยนให้คนล้านนามีความรู้สึกเป็นไทยร่วมกันกับรัฐสยามส่วนกลางเป็นอย่างมากมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 โดยกระทำการปฏิรูปวางรากฐานการศึกษา การควบคุมสถาบันสงฆ์ อันถือเป็นการปฏิวัติการรับรู้ของราษฎรในมณฑลพายัพ ดังที่ ผศ.ดร. เนื้ออ่อน ขว้ทองเขียว ได้เขียนไว้ในหนังสือ “เปิดแผนยึดล้านนา” ว่า

เดิมล้านนามีระบบการศึกษาดั้งเดิมของตนโดยมีวัดและพระสงฆ์ ทำหน้าที่สั่งสอนความรู้ทางโลกและความรู้ทางธรรม การศึกษาในสังคมล้านนาแบ่งเป็นการศึกษาของราษฎรทั่วไปและการศึกษาสำหรับขุนนางและกษัตริย์ การศึกษาสำหรับราษฎรมุ่งหมายเพื่ออบรมคุณธรรมจริยธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา เนื้อหาที่เรียน ได้แก่ ความรู้ด้านอักษรวิธ การอ่านและการเขียนหนังสือ รวมทั้งความรู้ทางช่างและวิชาชีพอื่นๆ ผู้หญิงซึ่งไม่สามารถบวชเรียนได้จึงไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ ส่วนการศึกษาของขุนนางและกษัตริย์มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นผู้ปกครองที่ดีโดยมีเนื้อหาด้านอักษรวิธและวิชาที่จำเป็นในการสงคราม แม้ว่าการศึกษาของคนที่ 2 กลุ่ม มีเนื้อหาต่างกันแต่ยังคงผูกพันกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดนี้ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปภายหลังการเข้ามาของชาติตะวันตก²⁸

นอกจากนี้สยามใช้โรงเรียนยังเป็นสถานที่รับ และเผยแพร่วัฒนธรรมใหม่ๆ ไปสู่ราษฎรในล้านนา เช่น วรรณกรรม ละครร้อง การเล่นกีฬา กีฬาวัดประจำวัน พิธีการต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เลียนแบบกรุงเทพฯ ตัวอย่างเช่น วรรณกรรม จากที่เคยรับรู้เฉพาะวรรณกรรมในท้องถิ่นของตน เช่น คำวาทธรรม จำปาสีต้น หงส์หิน อ้ายร้อยยอด เปลี่ยนเป็นเรื่องรามเกียรติ์ สามก๊ก สังข์ทอง ซึ่งเป็นเนื้อหาในหนังสือประกอบการเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการและเป็นวรรณกรรมของภาคกลาง หรือความนิยมในการแสดงละครพูด ละครร้อง และวงพิณพาทย์ที่เป็นอิทธิพลของกรุงเทพฯ

เนื้ออ่อน ขว้ทองเขียว ได้เขียนไว้ในหนังสือ “เปิดแผนยึดล้านนา” อีกว่า สยามใช้วิธีจัดการศึกษาและควบคุมสถาบันสงฆ์ในมณฑลพายัพในขั้นแรกมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตคนที่มีความรู้แบบสมัยใหม่เข้ารับราชการโดยไม่ต้องจัดส่งไปจากกรุงเทพฯ ส่วนกลางเชื่อว่าการจัดสอนภาษาไทยแทนที่ภาษาพื้นเมืองจะช่วยลดความรู้สึกแบ่งแยกระหว่างคนไทยและคนพื้นเมือง อีกทั้งมีจุดประสงค์เพื่อควบคุมโรงเรียนเอกชนอื่นๆ ที่เปิดสอนอย่างเสรีจนอาจทำให้เกิดความไม่เป็นเอกภาพในการปกครอง การเข้าควบคุมสถาบันสงฆ์ควบคู่ไปกับการจัดการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นเพราะกรุงเทพฯ ตระหนักดีว่าพระสงฆ์มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังความคิดให้กับราษฎร ประกอบกับแผนการจัดการศึกษาตามหัวเมือง

²⁸เนื้ออ่อน ขว้ทองเขียว, *เปิดแผนยึดล้านนา*, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2560), หน้า 75.

จำเป็นต้องใช้วัดและพระสงฆ์ ทำให้กรุงเทพต้องเข้าควบคุมสถาบันสงฆ์โดยใช้อำนาจของกฎหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับโครงสร้างการปกครองแบบใหม่ และเป็นการวางรากฐานความคิดแบบรัฐชาติ²⁹

โดยในส่วนของ การควบคุมสถาบันสงฆ์ประการหนึ่งนั้น ใน พ.ศ.2427 กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ได้ส่งพระภิกษุสามเณรจากวัดสำคัญต่าง ๆ หลายรูป ลงมาศึกษาที่กรุงเทพฯ หนึ่งในนั้น คือ พระคันธารโ (ศรีโหม้) วัดศรีดอนชัย เมืองเชียงใหม่ ภายหลังได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระโพธิ์รังษี มารชิตาสนาธิการ³⁰ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร และเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ โดยท่านได้เป็นกำลังในการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบกรุงเทพฯ ในเมืองเชียงใหม่ มีปฏิสัมพันธ์กับคณะสงฆ์ ข้าราชการ จากกรุงเทพฯ ส่วนกลาง มีส่วนในการระงับอธิกรณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ อาทิ อธิกรณ์ครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นต้น

สรุปได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวณณสังฆชาตค ในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผลงานจิตรกรรมที่เขียนขึ้นโดยได้รับอิทธิพลทางด้านงานศิลปะจากตะวันตก ประยุกต์เข้ากับรูปแบบงานจิตรกรรมไทยที่ถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุคอยุธยาตอนปลาย ทั้งยังปรับในส่วนของการนำเสนอเนื้อหา โดยหยิบยกเอาวรรณกรรมพื้นบ้านที่อยู่ในความรับรู้ และเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมสยาม กรุงรัตนโกสินทร์ แทนการเขียนภาพพุทธประวัติหรือทศชาติชาตคซึ่งเป็นค่านิยมท้องถิ่นมาแต่เดิม ซึ่งอาจเป็นผลจากการได้รับอิทธิพลแรงกดดันทางการเมืองระหว่างหัวเมืองเหนือมณฑลพายัพกับสยาม หรือเป็นการเปิดรับ และความเลื่อนไหลของวัฒนธรรมจากท้องที่หนึ่งไปสู่ท้องที่หนึ่งก็ตาม ล้วนมีส่วนช่วยรังสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมที่ทรงคุณค่าชิ้นนี้ขึ้นมาด้วยกันทั้งสิ้น และอีกหนึ่งประเด็นที่ชักชวนให้ผู้สนใจต้องศึกษาต่อยอด คือ พระโพธิ์รังษี มารชิตาสนาธิการ (ศรีโหม้ คนธารโ) ในขณะที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ วรมหาวิหารนั้น มีส่วนในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมชิ้นนี้ขึ้นมาหรือไม่ เพราะตามประวัติของท่านเคยเดินทางไปศึกษายังกรุงเทพฯ และเป็นหนึ่งบุคคลสำคัญที่มีบทบาทต่อคณะสงฆ์เมืองเชียงใหม่ในอดีต

3.3 ภูมิหลังด้านศิลปกรรม

จิตรกรรมฝาผนังสุวณณสังฆชาตค ในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผลงานจิตรกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยความประณีต บรรจง ตามจินตภาพของจิตรกร ในประเด็นวิจัยส่วนนี้ ทางผู้วิจัยได้ทำการแยกศึกษาวิเคราะห์ภูมิหลังด้านศิลปกรรมของภาพจิตรกรรมสุ

²⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

³⁰พระเทพวิสุทธาจารย์, อนุสรณ์งานบำเพ็ญกุศลฉลองชนมายุครบ 6 รอบ และสมโภชสมณศักดิ์, (กรุงเทพฯ : ยงกิจการพิมพ์, 2518), หน้า 75.

วัดนันทราชคค วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ อันเป็นอีกหนึ่งในองค์ประกอบหลักของ ภาพจิตรกรรมนี้เป็น 2 ประเด็น คือ (1) รูปแบบการเขียนภาพจิตรกรรม (2) สีและองค์ประกอบด้าน วัสดุ

3.3.1 รูปแบบการเขียนภาพจิตรกรรม

จิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาตค ในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัด เชียงใหม่ เป็นผลงานจิตรกรรมที่ใช้เทคนิคในการเขียนภาพจิตรกรรมไทยอย่างหลากหลาย ใน ประเด็นรูปแบบการเขียนภาพจิตรกรรม ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูล และศึกษาวิเคราะห์ตามการ สร้างสรรค์ผลงานภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาตค ดังนี้

1. รูปแบบอุดมคติ

การเขียนรูปลักษณะพระหรือนางทุกรูปทุกกลุ่มบนผนัง จะมีขนาด รูปลักษณะ หน้าตา เสื้อผ้าอาภรณ์ เหมือนกันเกือบทุกองค์ เว้นแต่กิริยา ท่าทาง และรายละเอียดบนเสื้อผ้าที่แตกต่างกัน ออกไป แต่จะทราบว่าคุณคนเหล่านี้เป็นใคร อยู่ที่การจัดวางตำแหน่ง และความสำคัญของตัวภาพใน องค์ประกอบโดยรวมของภาพจิตรกรรม

อลงกรณ์ เทียมจันทร์ กล่าวในหนังสือ อนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ว่า ส่วนใหญ่เป็นรูปลักษณะประธานขององค์ประกอบ แต่ละกลุ่มภาพเป็นแบบอุดมคติ การ เคลื่อนไหวของเส้นทั้งภายในภายนอกมีจังหวะขึ้นลงรับส่งกันนุ่มนวล แสดงลักษณะกายวิภาค อย่างง่าย ๆ เน้นส่วนละเอียดที่จุมูก ตา ปาก คาง ตลอดจนมือ และเท้า ซึ่งเขียนด้วยเส้นแผ่ว บาง บางส่วนเน้นหนัก นับเป็นลักษณะพิเศษที่ผลักระยะด้วยเส้น และแสดงให้เห็นถึงฝีมือ และอารมณ์ของผู้เขียนเป็นอย่างดี จากเส้นและท่าทางที่เป็นแบบแผนคล้ายกับลักษณะท่าทาง ที่แสดงความรู้สึกในทำนานาฏศิลป์ของไทย ไม่แสดงอารมณ์ทางใบหน้า ไม่แสดงอายุหรือวัย แม้ จะอยู่บนผนังช่องเดียวกันก็ตาม ภาพตัวพระหรือตัวนางทั้งหมดไม่แสดงริ้วรอยยับบนหน้าตา แขนขา รวมทั้งรอยยิ้มของเสื้อผ้าอาภรณ์³¹

ในส่วนของปราสาท พระราชมณเฑียร ส่วนใหญ่จะอยู่ในตำแหน่งที่เป็นประธานของ องค์ประกอบภาพในแต่ละกลุ่ม ซึ่งตามคติความเชื่อถือกันมาแต่โบราณ และกฎเกณฑ์ของสังคม จะใช้ เป็นที่อยู่ของผู้มีบุญญาธิการ กษัตริย์ หรือองค์ที่เป็นประธานของภาพ เขียนตามแบบอุดมคติที่มีความ สมบูรณ์ของภาพเอง ไม่ได้แสดงรายละเอียดเหมือนสถาปัตยกรรมจริงทุกประการ เป็นรูปทรงที่สร้าง ขึ้นโดยเฉพาะ มีลักษณะแบนราบ ภายในวางซับซ้อนกันด้วยลวดลายในลักษณะ 2 มิติ อย่างสมบูรณ์ ลักษณะเส้นของรูปนอก รวมถึงโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม ใช้เส้นขนานกับพื้นเป็นหลักใหญ่ มี

³¹อลงกรณ์ เทียมจันทร์, อนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง พระที่นั่งพุทไธสวรรย์, (กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี, 2562), หน้า 26.

ลวดลายที่จะช่วยลดความรู้สึกแข็งกระด้างของเส้นแนวตั้ง และเส้นแนวนอน ผสานกลมกลืนไปกับลวดลาย เครื่องประดับ อาภรณ์ของรูปลักษณะพระ นาง ช่วยให้การวางตำแหน่งของพระ นาง อยู่ร่วมกันกับสถาปัตยกรรมปราสาทราชมนเฑียรได้เป็นอย่างดี การซ้อนกันหลายชั้นของหลังคาปราสาทราชมนเฑียรเป็นส่วนช่วยเสริมความงาม และการจัดองค์ประกอบ ทำให้เกิดจังหวะของพื้นที่ ที่มีความแตกต่างระหว่างส่วนของหลังคาที่มีจังหวะเหลื่อมกันอย่างสวยงาม เข้ากับจังหวะช่องไฟ ส่วนช่วงกลางของสถาปัตยกรรม กับส่วนล่างที่เป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายจะมีความกลมกลืน สอดรับกันเป็นอย่างดี

2. รูปแบบอุดมคติผสมผสานกับความจริง

รูปแบบนี้เป็นการนำลักษณะงานเขียนที่เป็นที่เป็นอุดมคติมาผสมผสานกับความจริงดังจะเห็นได้จากภาพของข้าราชการสำนัก นักดนตรี และชนชั้นสูง เป็นรูปลักษณะที่มีความสำคัญรองลงมาจากรูปลักษณะพระหรือนาง ใช้การเขียนตามอุดมคติแบบโบราณ รูปลักษณะอย่างนี้เป็นตัวเชื่อม และลดความขัดแย้งระหว่างรูปพระ นาง เทวดา นางฟ้า กับชาวบ้านสามัญชน ช่วยให้รูปลักษณะอุดมคติกับรูปลักษณะตามความเป็นจริง ผสมผสานกลมกลืนกันเป็นอย่างดีภายในกลุ่มภาพ แต่กิริยาท่าทางที่แสดงออก

การแต่งกายตามจะเขียนตามความเป็นจริงของคนในสังคมสมัยนั้นรวมอยู่ด้วย โดยการแต่งกายเครื่องประดับอาจจะไม่เต็มยศเท่ารูปลักษณะพระหรือนาง แต่ก็มีเขียนเส้นและการให้ลีลาท่าทาง ยังเลียนแบบความอ่อนหวานคล้ายรูปทรงของพระนาง การทำงานของเส้นภายในและเส้นภายนอกมีจังหวะการเคลื่อนไหวซึ่งซ่ง รุนแรง มากกว่าภาพพระหรือภาพนาง แต่ไม่ทิ้งความอ่อนช้อย นุ่มนวลมากนัก จะเห็นปากหรือใบหน้าแสดงอารมณ์มากขึ้น เช่น ยิ้มจนเห็นฟัน แก้มพองเพราะเป่าเครื่องดนตรี เป็นต้น

ในส่วนของภาพสถาปัตยกรรมเมื่อภาพใช้เป็นที่อยู่ของพระนาง หรือข้าราชการมีความใกล้เคียงกับสถาปัตยกรรมไทยที่มีอยู่จริงมากขึ้น การทำงานของรูปลักษณะสถาปัตยกรรมกับรูปลักษณะของภาพบุคคล จึงเริ่มมีการบังทับกันเพื่อสร้างให้เกิดความรู้สึกว่า ตัวภาพอยู่ภายในสถาปัตยกรรมอย่างที่เป็นจริงในธรรมชาติ และเป็นรูปลักษณะที่ทำหน้าที่เชื่อม และลดความขัดแย้งระหว่างรูปลักษณะของปราสาทราชมนเฑียรกับรูปลักษณะอาคารบ้านเรือนของสามัญชนธรรมดา รวมทั้งภาพกำแพงปราสาท ป้อมปราการต่างๆ ในภาพจิตรกรรมจะช่วยเพิ่มให้เกิดความกลมกลืน ขึ้นในองค์ประกอบของภาพได้เป็นอย่างดี

3. รูปแบบเสมือนจริง

เป็นรูปลักษณะที่แสดงออกด้วยภาพชาวบ้านสามัญชนธรรมดา และ สถาปัตยกรรมอื่น ๆ ที่จิตรกรได้ถ่ายทอดบุคคล สังคม และชีวิตความเป็นอยู่ชุมชนในยุคหนึ่งๆ ไว้ในส่วนที่ไม่ใช่จุดเด่นของภาพ เพื่อช่วยให้ช่องผนังมีชีวิตชีวามากขึ้น มีความใกล้ชิดและคุ้นเคยกับผู้ชมมากขึ้น และภาพส่วนนี้

เองที่สามารถสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ จารีตประเพณี ความเชื่อ และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ให้แก่ชนรุ่นหลังได้รับรู้ โดยรูปลักษณะชาวบ้านหรือสามัญชนเหล่านี้จะถูกเขียนขึ้นให้มีจังหวะลีลา สนุกสนานกว่ารูปทรงพระ นาง ลักษณะความสัมพันธ์ของเส้นที่รับส่งกัน มีความเคลื่อนไหวฉับพลันมากขึ้น เพื่อที่จะแสดงท่าทางเป็นจริงตามธรรมชาติ เช่น ท่านั่ง ท่ายืน ท่านอน ซึ่งอิริยาบถท่าทางต่างๆ เหล่านี้สามารถที่จะพบเห็นได้จากในชีวิตประจำวัน การใช้เส้นก็เป็นไปอย่างง่าย ๆ มีน้อยเส้น แต่สนุกสนาน แสดงชีวิต และแสดงอารมณ์อุปนิสัยของคนไทยตามที่จิตรกรรู้สึกโดยเฉพาะได้ชัดเจนกว่า จิตรกรมีอิสระที่จะเขียนรูปคนธรรมดาสามัญที่ตนชอบ อ้วน ผอม แก่หนุ่ม และแสดงอารมณ์ต่างๆ สนุกสนานกระโดดโลดเต้น ขบขัน เศร้าโศก เสียใจ มักเขียนขึ้นอย่างง่าย ๆ ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ทั้งการเขียนท่าทางและการใส่เสื้อผ้าอาภรณ์ เขียนตามชอบ และความพอใจของจิตรกรเอง แต่ดูสวยงามและกลมกลืนกันในองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมเป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวรรณสังฆชาดก ในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผลงานจิตรกรรมที่เขียนขึ้นโดยใช้รูปแบบอุดมคติ ซึ่งได้จัดวางอยู่ในตำแหน่งที่สำคัญของภาพตามเทคนิค และคติความเชื่อโบราณ โดยรูปแบบนี้จะใช้เขียนตัวละครในอุดมคติ เช่น เทวดา พระโพธิสัตว์ รวมไปถึงจนถึงปราสาทราชมนเฑียรที่สำคัญ ทั้งยังใช้รูปแบบอุดมคติ ผสานความจริง ซึ่งเป็นเทคนิคที่ใช้เขียนรูปข้าราชการ ขนชั้นสูง ที่มีความสำคัญรองลงมา และใช้รูปแบบเสมือนจริง ในการเขียนภาพชาวบ้านธรรมดาสามัญ บ้านเรือน ที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ลักษณะทางสังคม ซึ่งถ่ายทอดผ่านงานจิตรกรรมขึ้นนี้อย่างชัดเจน

3.3.2 สีและองค์ประกอบด้านวัสดุ

ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์ และภาณุพงษ์ เลหาสม ได้เขียนไว้ในหนังสือว่า “ส่วนที่ 2 ก็คือภาพเขียนสีฝุ่น บนผนังด้านข้างอาคาร เป็นภาพเล่าเรื่องขนาดยาว เขียนต่อเนื่องกันไปตลอด ฉากเหตุการณ์ย่อยๆ ตามท้องเรื่อง ซึ่งอ้างอิงตัวละครเอก (พระสังข์และพระสุวรรณหงส์) บอกให้รู้ถึงลำดับของและพื้นที่ ประกอบกับโครงสี (พหุรงค์) ที่แสดงน้ำหนักอ่อนแก่ บรรยากาศ และระยะความลึก ล้วนเป็นคุณลักษณะเชิง 3 มิติ (pictorial quality) ที่จะพบได้ทั่วไปในจิตรกรรมเล่าเรื่องแห่งนี้”³² และยังคงกล่าวต่อไปอีกว่า “ในด้านสีสันนั้นจะเห็นว่าทั้ง 2 เรื่องต่างก็มีโครงสีที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจเนื่องมาจากการมีจำนวนสีที่เป็นวัตถุดิบเหมือนกัน และมีวิธีการใช้สีภายใต้กรอบความคิดที่ไม่แตกต่างกัน คือมีลักษณะที่เรียนแบบข้อเท็จจริงตามธรรมชาติ โครงสีหลักที่ครอบคลุมภาพทั้งหมดมีอยู่ด้วยกัน 3 สี คือ สีน้ำเงินหรือคราม สีเขียว และสีน้ำตาล”³³

³²ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์ และภาณุพงษ์ เลหาสม, *วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ : สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนัง*, อ่างแก้ว, หน้า 56.

³³เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

สันติ เล็กสุขุม ได้เขียนไว้ในตำราเกี่ยวกับ สีฝุ่น ไว้ว่า “สีฝุ่น เป็นสีที่เตรียมจากวัสดุธรรมชาติ นำมาผสมกาวน้ำ เช่น กาวกระถิน กาวหนังสัตว์ เพื่อเขียน วาด ระบาย ลงบนผนังปูน บนแผ่นไม้ แผ่นผ้า หรือบนกระดาษ สีหลักที่ช่างโบราณสมัยสุโขทัยหรือสมัยอยุธยาตอนต้นมีใช้ไม่กี่สี เช่น สีขาว สีดำ สีแดง หรือสีเหลือง เป็นต้น ภายหลังจำนวนสีจึงเพิ่มขึ้น คงได้จากต่างประเทศ เช่น จีน สีฝุ่นต้องผสมกาวเพื่อเขียน วาด หรือระบาย แต่ก่อนอื่นต้องขัดผิวของแผ่นพื้นที่จะวาดให้เรียบ และลงรองพื้นด้วยเพื่อไม่ดูตสีที่วาด แล้วขัดให้เรียบร้อยอีกครั้ง ในการระบายสีบนพื้นที่ใหญ่ใช้แปรง ทำจากเปลือกต้นลำเจียก หรือต้นกระดังงา ตัดเป็นท่อนพอเหมาะมือ นำไปแช่น้ำให้นุ่มแล้วทุบปลาย ให้แตกเป็นขนแปรง งานระบายสีบนพื้นที่ขนาดเล็กใช้พู่กันทำจากขนหิวัว งานตัดเส้นขอบ และรายละเอียดของภาพ มีที่ใช้พู่กันขนาดเล็กสุดจึงมีชื่อเรียกว่าพู่กันหนวดหนู แต่ทำจากขนหิวัวเช่นกัน สีฝุ่นที่ใช้ต้องผสมกาวซึ่งได้จากยางต้นกระถินเทศ หรือจากการเคี้ยวหนังวัวควาย หนังกระต่าย เรียกว่า กาวหนังสัตว์ กาวนี้มีที่เรียกว่า น้ำยา แต่ก็มีที่เรียกโดยหมายถึงสีฝุ่นที่ผสมน้ำกาวแล้ว การติดแผ่นทองคำเปลวที่ส่วนประดับประดา ช่างใช้ยางจากต้นมะขวิด ถ้าพื้นที่ที่ต้องการปิดทองเช่นส่วนที่เขียนเป็นมงกุฎ หรือเครื่องประดับอื่น ๆ ของภาพตัวพระ ตัวนาง ส่วนที่ระบายสี หรือส่วนที่ปิดทอง ตัดเส้นให้เป็นรูปร่าง และรายละเอียดตามต้องการด้วยสีดำ หรือสีแดง³⁴

สำหรับรูปแบบและวิธีการเขียนฉากรัตนชาติที่จิตรกรรมฝาผนังสังข์ทองนี้ การเขียนภาพต้นไม้มิมีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากจิตรกรรมไทยภาคกลาง คือจะเน้นให้ดูคล้ายคลึงกับที่เห็นได้จริงในธรรมชาติ แต่ก็ไม่ได้ถึงกับระบุเจาะจงได้ว่าจิตรกรเขียนเป็นภาพต้นอะไร และมีการปรับเปลี่ยนวิธีเขียนจากการตัดเส้นด้วยพู่กัน มาเป็นการใช้เปลือกก้านกระดังงาจุ่มสี แล้วแตะและแปรงรูปทรงของต้นไม้อ้อหรือพุ่มไม้หลายสีทับซ้อนกัน เพื่อที่จะทำให้เกิดน้ำหนักอ่อนแก่ และเกิดรายละเอียดที่ดูสมจริงมากยิ่งขึ้น

ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ในสมัยแต่ก่อนนั้นไม่ได้มีร้านขายอุปกรณ์เครื่องเขียนเหมือนอย่างในปัจจุบัน สีคนที่เป็นช่างจะต้องทำเอง ต้องมีองค์ความรู้ คือรู้ว่า สีเหลืองใช้วัตถุดิบอะไร สีฟ้าครามใช้วัตถุดิบอะไร สีแดงใช้วัตถุดิบอะไร พู่กันที่ใช้ทำจากอะไร พู่กันตัดเส้น พู่กันขนาดต่างๆ ทำจากอะไร ใช้อย่างไร โดยองค์ความรู้เหล่านี้ก็อาศัยเรียนจากครูบาอาจารย์ที่เป็นช่าง เขาก็จะถ่ายทอดให้ ซึ่งโดยมากวัสดุที่ใช้ก็มาจากธรรมชาติ ซึ่งก็มีความคงทนอยู่ และไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงง่ายเหมือนสีสังเคราะห์ ตามที่ผมอ่านในบันทึกเอกสารต่าง ๆ สีที่พม่าพุกามก็เช่นเดียวกัน เป็นพันกว่าปีสีก็ยังคงสดใสอยู่ ครูช่างก็จะถ่ายทอดให้ เช่น พู่กันตัดเส้นจะใช้ขนส่วนใดของสัตว์ประเภทไหน แล้วในหนึ่งตัวมีขนให้ใช้ได้กี่เส้น เป็นต้น แม้กระทั่งช่างแกะสลักไม้ เขาก็จะออกแบบเครื่องมืออุปกรณ์ไปให้ช่างตีเหล็กทำให้ คือว่าทำเครื่องมือใช้

³⁴สันติ เล็กสุขุม, *งานช่าง คำช่างโบราณ*, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2557), หน้า 249.

เองนั่นเอง มันไม่มีที่ขายเหมือนปัจจุบัน คนที่ใช้ก็ฝึกงานจากครูบาอาจารย์ที่เป็นช่างนั่นเอง มีเพียงวัตถุดิบ และสีบางอย่างที่สังเคราะห์แล้วจะเป็นวัตถุดิบนำเข้า โดยจะนำเข้ามาจากจีนผ่านทางกรุงเทพ หรือทางพม่า”³⁵

สรุปได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาดก ในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผลงานจิตรกรรมที่เขียนขึ้นโดยใช้เทคนิคสีฝุ่น ซึ่งการใช้สีฝุ่นสามารถบอกให้ทราบถึงลำดับความสำคัญของพื้นที่ เพราะโครงสร้างสามารถแสดงน้ำหนักอ่อนแก่บรรยากาศ และระยะตื้นลึกได้ โดยจะมีโครงสร้างหลักอยู่ 3 สี คือ สีครามหรือน้ำเงิน สีเขียว และสีน้ำตาล ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสีที่ได้จากวัสดุธรรมชาติ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเขียนภาพส่วนมากก็เป็นวัสดุที่ได้จากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ แม้กระทั่งวัสดุอุปกรณ์ เครื่องไม้เครื่องมือบางอย่างจิตรกรจะต้องอาศัยองค์ความรู้ของตนสร้างขึ้นมาเอง แต่จะมีเพียงสี และวัสดุอุปกรณ์บางชนิดเท่านั้นที่เป็นวัสดุสังเคราะห์ และจะต้องนำเข้า

3.4 อิทธิพลของพุทธศาสนาในภาพจิตรกรรม

จิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาดก ในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผลงานจิตรกรรมที่จิตรกรสร้างสรรค์มาเพราะอาศัยพื้นฐานจากพระพุทธศาสนา โดยหยิบยกเอาเรื่องราวของสุวณสังฆชาดก ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปัญญาสาตก อันเป็นคัมภีร์วรรณกรรมในทางพระพุทธศาสนาที่แพร่หลายอยู่ในภูมิภาคอุษาคเนย์บางประเทศ ที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาท อันได้แก่ ไทย ลาว พม่า และเขมร เป็นต้น การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับอิทธิพลพุทธศาสนาในภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง สุวณสังฆชาดก ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบข่ายข้อมูลออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) ชาดกกับคุณธรรม 2) ชาดกกับงานจิตรกรรม 3) งานจิตรกรรมกับภูมิสถาปัตยกรรม

3.4.1 ชาดกกับคุณธรรม

ชาดก คือ เรื่องราวหรือชีวประวัติในอดีตชาติของพระโคตมพุทธเจ้า ถือเป็นนิทานสอนธรรมะชั้นพื้นฐานแก่พุทธบริษัท การนำเสนอคำสอนในอรรถกถาชาดก สามารถที่จะสะท้อนปัญญาในฐานะหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นปัญญาในระดับพื้นฐาน มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของพุทธบริษัท ในส่วนของไตรสิกขา 3 (ศีล สมาธิ ปัญญา) ชาดกไม่ได้นำเสนออย่างลุ่มลึก จะกล่าวถึงเพียงการมีความสุจริตทางกาย วาจา ใจ ย่อมทำให้เกิดความสงบและมีปัญญา ลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งของชาดก คือ การนำกลวิธีการตั้งปริศนา อันเป็นกลวิธีในการทดสอบปัญญาเข้ามามีส่วนในการดำเนินเรื่องอีกด้วย

³⁵สัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช, อ้างแล้ว.

นอกจากนี้ชาตกยังชี้ให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์มุ่งบำเพ็ญปัญญาเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เตือนสติ แก้ไขปัญหา สอดคล้องกับลักษณะของพระโพธิสัตว์ในพุทธภูมินี้คือปัญญาธิโพธิสัตว์ นอกจากนี้จะ ทดสอบปัญญาคุณหรือฝ้ายตรงข้ามแล้ว ยังมีลักษณะของการนำหลักธรรมมาแสดงเปรียบเทียบใน รูปแบบปริศนา นิทาน เพื่อให้พุทธบริษัทเข้าใจหลักธรรมได้ดียิ่งขึ้น

ปทุมรัตน์ คำสัตย์ และสนม ครุฑเมือง ได้วิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกพระเจ้า 500 ชาติ ฉบับของพูนศักดิ์ศึกษานุกาภาพ และจอม บุญตาเทศ ป. จำนวน 233 เรื่อง พบว่า คุณธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกมากที่สุดเป็นอันดับ 1 คือ ความเมตตา กรุณา ปรากฏพฤติกรรมที่มีความเมตตา กรุณา จำนวน 55 เรื่อง คุณธรรมที่ปรากฏเป็นอันดับ 2 มี 2 ด้าน คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ และความเป็นผู้มีเหตุผล ปรากฏพฤติกรรมคุณธรรมทั้ง 2 ด้าน จำนวน เท่ากัน คือ ด้านละ 35 เรื่อง คุณธรรมที่ปรากฏเป็นอันดับ 3 มี 2 ด้าน คือ ความเป็นผู้มีสติ รู้จักยับยั้ง ชั่งใจ และความมีศรัทธาต่อศาสนา ปรากฏพฤติกรรมคุณธรรมทั้ง 2 ด้าน จำนวนเท่ากัน คือ ด้านละ 27 เรื่อง ในส่วนของคุณธรรมที่ปรากฏน้อยที่สุดมี 2 ด้าน คือ การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นและการ ยอมรับความเปลี่ยนแปลงปรากฏพฤติกรรมทั้ง 2 ด้านเท่ากัน คือ จำนวนด้านละ 1 เรื่อง³⁶

กรเพชร เพชรรุ่ง ได้สรุปผลการวิจัยไว้ว่า พระโพธิสัตว์ในปัญญาชาดก มีลักษณะเป็นไป ตามแนวคิดที่มีมาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยฝ่ายคัมภีร์ชาดกและอรรถกถาชาดก กล่าวคือ พระโพธิสัตว์มีทั้งที่กำเนิดเป็นมนุษย์ และกำเนิดเป็นสัตว์ พระโพธิสัตว์ที่กำเนิดเป็นมนุษย์นั้นมี ลักษณะรูปร่างดี งดงามตรงตามลักษณะมหาบุรุษ ส่วนพระโพธิสัตว์ที่กำเนิดเป็นสัตว์มิได้กล่าวถึง พระโพธิสัตว์ทั้งสองประเภทนี้เป็นผู้มีจิตมุ่งหมายแน่วแน่ที่จะบำเพ็ญตนตาม คุณธรรมแห่งพระ โพธิสัตว์³⁷

ศิริณี แพทอง ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “คุณธรรมในปัญญาชาดกฉบับล้านนา” ผลการวิจัย พบว่า แนวคิดของเรื่องชาดกส่วนใหญ่ในปัญญาชาดกฉบับล้านนาได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดใน วรรณคดีพุทธศาสนาภาษาบาลี คือมุ่งแสดงคติธรรมในการดำเนินชีวิตมุ่งในการทำความดีตามหลักคำ สอนทางพระพุทธศาสนา และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งจะเน้นปัญญา และบุญบารมีของพระ โพธิสัตว์เป็นหลัก รวมทั้งต้องการจะแสดงให้เห็นถึงอานิสงส์ของการประกอบกุศลกรรม เช่น อานิสงส์ ของการทำทาน อานิสงส์ของการสร้างพระไตรปิฎก อานิสงส์ของการกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณแก่ ตน โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อใช้สั่งสอนพุทธศาสนิกชน ให้มีความเลื่อมใสต่อพระจริยวัตรของ

³⁶ปทุมรัตน์ คำสัตย์ และสนม ครุฑเมือง, “นิทานชาดกพระเจ้าห้าร้อยชาติ ฉบับของพูนศักดิ์ ศึกษานุกาภาพ และจอม บุญตาเทศ ป.: การวิเคราะห์คุณธรรม”. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2551) : 35.

³⁷กรเพชร เพชรรุ่ง, “การวิเคราะห์พระโพธิสัตว์ ในปัญญาชาดก”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร)*, 2534, หน้า จ.

พระพุทธเจ้าในเรื่องของการบำเพ็ญเพียรบารมี เมื่อครั้งที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ และด้วยบารมี นี้เองทำให้พระโพธิสัตว์สามารถดำรงคุณธรรมไว้ในการดำเนินชีวิตได้³⁸

สรุปได้ว่า ชาดก เป็นเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่สามารถปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมขั้นพื้นฐานให้แก่พุทธศาสนิกชนได้ โดยถ่ายทอด และสอดแทรกผ่านการดำเนินเรื่องราวตามวิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ในชาดกแต่ละเรื่อง เพิ่มอรรถรส ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ผ่านมิติต่าง ๆ ของตัวละครในชาดก ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงคติธรรมในศาสนา แฝงสาระของคำสอนไว้ได้อย่างกลมกลืน และแยบคาย มุ่งหมายให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักความประพฤติตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในชาดกไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อการเป็นพุทธศาสนิกชนที่สมบูรณ์แบบ คือ เจริญด้วยศีล สมาธิ และปัญญา

3.4.2 ชาดกกับงานจิตรกรรม

ประเพณีการสืบทอดคำสอนอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา คือ การนำเรื่องราวในคัมภีร์ชาดกมาจารึกไว้ในผลงานศิลปะเพื่อเตือนใจให้กับผู้พบเห็น ได้รำลึกถึงบารมีที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญเพียรในชาตินั้นนั้น ชาดกจึงมีอิทธิพลต่องานศิลปะในเอเชียอาคเนย์มาช้านาน คติของการนำเรื่องราวในชาดกมาเป็นเนื้อหาของงานศิลปะนี้ ปรากฏสืบเนื่องมาทุกยุคทุกสมัย ในประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท อันได้แก่ ไทย ลาว พม่า และเขมร เป็นต้น ทั้งที่เป็นงานแกะสลักหินและไม้ งานปูนปั้น กระเบื้องดินเผา จิตรกรรมฝาผนัง จิตรกรรมบนแผ่นไม้ และผืนผ้า เป็นต้น

อรุณี ทับทอง ได้เขียนไว้ในบทความ เรื่อง พุทธศิลป์สอนธรรม จิตรกรรมแห่ง “ศรัทธา” จากอดีตกาล โดยการสัมภาษณ์ รศ.ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง นักประวัติศาสตร์ศิลป์ และอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ให้การสังเกต และอธิบายถึงความสำคัญของภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในศาสนสถาน ว่า “จิตรกรรมไทยเก่าแก่เราแทบไม่รู้เลยว่าใครเป็นคนเขียนเพราะในยุคสมัยนั้นไม่มีการรอดตนหรือแสดงให้เห็นว่าเป็นผลงานของปัจเจกบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นการอุทิศแด่พระพุทธศาสนา ดังนั้นแรงบันดาลใจหลักของพวกเขาก็คือความเชื่อถือและความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาทั้งต่อตัวผู้อุปถัมภ์และผู้เขียนเองด้วย การชมจิตรกรรมขึ้นอยู่กับความสนใจพื้นฐานของแต่ละคน ผู้ที่อยากชมจิตรกรรมฝาผนังในวัดให้สนุกหรือติดตามได้โดยไม่เบื่อ อย่างแรกคือต้องมีพื้นฐานความรู้ในทางพุทธศาสนา ไม่จำเป็นต้องรู้ทั้งหมด แต่สามารถรู้ได้ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องของพุทธประวัติ เรื่องนี้เป็นเรื่องของชาดก หากพระอุโบสถเป็นสถานที่ที่เราไหว้พระเพื่อน้อมรำลึกถึงองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมคำสอนเพื่อจุดสูงสุดคือพระ

³⁸ศิริณี แพทอง, “คุณธรรมในปัญญาชาดกฉบับล้านนา”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่), 2558, หน้า 20-21.

นิพพาน จิตรกรรมเหล่านี้ ก็คือการบอกเล่าถึงการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าให้เราถือเป็นแบบอย่าง แน่แน่นอนว่าเราคงไม่สามารถบรรลุได้ในชาตินี้ แต่ถ้าเราเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนา หมั่นสะสมบารมี วันหนึ่งเราก็จะเข้าถึงหัวใจสำคัญอันจะนำไปสู่เป้าหมายคือนิพพาน สำหรับคนทั่วไปอาจรู้สึกว่ายากเกินไป แค่ขอเพียงเห็นแล้วเกิดความเลื่อมใสศรัทธา รับรู้ถึงความสวยงาม หรือเข้ามาแล้วรู้สึกสบายใจ ผมว่าแค่นี้ก็คือสิ่งที่คุณได้รับกลับไปแล้ว เพราะความสงบหรือแม้เพียงชั่วขณะเดียวที่ทำให้รำลึกถึงพระพุทธศาสนาก็นับว่าน่ายินดีแล้ว”³⁹

สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์ ได้กล่าวไว้ว่า ในอดีตมีภาษาสากลแบบหนึ่งซึ่งใช้สื่อกันไปได้ทั่วไป เช่นกัน แต่ความเข้าใจจำกัดเป็นต้องขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของสังคมที่แตกต่างกัน นั่นคือภาพเขียน ที่ถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ออกมาเป็นรูปร่าง ทั้งที่เป็นภาพสีเดียวจากธรรมชาติ ซึ่งมักจะเป็นภาพในยุคก่อนประวัติศาสตร์ มักพบตามผนังถ้ำ และเพิงผา ทำให้ทราบได้ว่าสถานที่แห่งนั้นเคยมีการอยู่อาศัยกันมาก่อน การถ่ายทอดเรื่องราวด้วยภาพเขียนที่มีการพัฒนาขึ้นตามความเจริญทางเทคโนโลยี และการติดต่อสื่อสารกันของคนในสังคม ภาพเขียนในยุค 100 กว่าปีมากเป็นภาพที่มีสีสันสวยงาม เลียนแบบวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้น ๆ รวมถึงจินตนาการ ความชำนาญ และทักษะของช่างเขียนในยุคสมัยที่มนุษย์มีการจัดตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นชุมชน เรียกว่า หมู่บ้าน มีสถาบันทางศาสนาเป็นศูนย์รวมของหมู่บ้านอยู่ที่วัด ภาพเขียนที่ปรากฏอยู่ที่วัด ในบริเวณที่เรียกว่า โบสถ์ หรือในท้องถื่นอีสานเรียกว่า สิม ซึ่งมักสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูน ทำให้พื้นผิวผนังที่เรียบโล่ง ช่างท้องถิ่นจึงเลือกที่จะถ่ายทอดเรื่องราวเรื่องเล่าของยุคสมัยไว้ที่ฝาผนัง ซึ่งมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ เช่น พุทธประวัติ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ และเรื่องเล่านิทานพื้นบ้านที่มีอยู่ในท้องถิ่น ดังนั้นแม้ความรู้ความจำของคนในท้องถิ่นจะไม่เท่ากัน แต่ทุกคนสามารถรู้เรื่องราวจากภาพเขียนได้เท่าเทียมกัน แม้อันหลังและคนต่างถิ่นก็สามารถทราบเรื่องราวจากการดูภาพเขียนได้เช่นเดียวกัน แต่ความเข้าใจจะต่างกันไป จึงจำเป็นที่คนรุ่นหลังโดยเฉพาะคนในท้องถิ่นจะต้องพยายามศึกษาทำความเข้าใจภาพเขียนเหล่านั้น⁴⁰

สรุปได้ว่า การนำเรื่องราวในพระพุทธศาสนามาบันทึก หรือจารึกไว้ บนผืนวัสดุต่าง ๆ เช่น ผืนผ้า ผืนไม้ ผืนหิน งานปั้น หรือจิตรกรรม มีความเป็นมาอย่างยาวนาน และเป็นที่ยอมรับในหมู่พุทธศาสนิกชนทุกยุคทุกสมัย การนำชาดกอันเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ที่สอดแทรกไปด้วย

³⁹อรุณี ทับทอง, “พุทธศิลป์สอนธรรม จิตรกรรมแห่งศรัทธาจากอดีตกาล”, 22 พฤศจิกายน 2560, <<https://goodlifeupdate.com/inspiration/72983.html>> (26 March 2020)

⁴⁰สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์, “ฝาผนังเล่าเรื่อง : มิติหนึ่งของภูมิปัญญาไทย”, *วารสารศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2544) : 43-51.

คุณธรรม และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา มาบันทึกในรูปแบบของงานจิตรกรรม ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ได้รับความนิยม โดยอาศัยโครงเรื่องของชาดกที่รับรู้ผ่านการอ่าน และการเล่า มาถ่ายทอดในรูปแบบของงานจิตรกรรม สร้างภาพความเข้าใจในส่วนของเนื้อเรื่อง ถ่ายทอดเรื่องราว และหลักธรรมให้ชัดเจนขึ้น สอดแทรกวิถีชีวิต วิถีวัฒนธรรมประเพณีในสังคม และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แก่พุทธศาสนิกชนและผู้ที่สนใจ เป็นตัวสร้างความสนใจส่วนบุคคลให้เกิดขึ้นได้อีกด้วย

3.4.3 งานจิตรกรรมกับภูมิสถาปัตยกรรม

งานจิตรกรรมกับภูมิสถาปัตยกรรมนั้น ก็เช่นเดียวกับงานศิลปกรรมแขนงอื่น ๆ จิตรกรไทยได้วาดเรื่องราวในชาดกประดับศาสนสถานมาอย่างยาวนาน จนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ภาพที่นิยมในการวาดประดับผนังอุโบสถ ได้แก่ ภาพมารผจญบนผนังด้านหน้าพระประธาน ด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิตอนพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สำหรับผนังด้านข้างนั้นส่วนที่อยู่เหนือขอบประตูและหน้าต่าง มักเขียนพุทธประวัติไว้ด้านหนึ่งและเขียนเรื่องเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์ไว้อีกด้าน โดยเรียงลำดับตั้งแต่กัณฑ์ทศพรไปจนถึงนครกัณฑ์ ส่วนผนังด้านล่างระหว่างกรอบหน้าต่างมักเขียนทศชาติชาดก เรียงลำดับตั้งแต่พระเตมีย์ไปจนถึงพระวิรุฬหชาติ เป็นต้น

จากผลงานการวิจัยของ กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์ พบว่า จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธในสังคมไทยเป็นศิลปะการเขียนภาพสีลงบนฝาผนังเล่าเรื่องทางพระพุทธศาสนา เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เป็นการเชิดชูและจรรโลงพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องประดับตกแต่งศาสนสถานให้ดูงดงาม เพื่อดึงดูดผู้ชมให้หันมาสนใจศิลปะคู่ธรรมะมากขึ้น และเป็นศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย และเป็นการเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีที่เกิดขึ้นจากการนับถือพระพุทธศาสนา ลักษณะการเขียนภาพเป็นแบบอุดมคติที่จิตรกรใช้ความสามารถในการสร้างผลงานจากลายเส้นจำนวนมากได้อย่างประณีต และจัดวางบนพื้นที่จำกัด เพื่อให้ผู้ชมที่เคยฟังเคยเรียนเรื่องพระพุทธศาสนา เมื่อเห็นภาพก็ทำให้จำได้ ส่งผลให้ผู้ชมทุกระดับชั้นเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระบรมศาสดาสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ นอกจากนี้ศิลปกรรมอันเนื่องในพระพุทธศาสนายังส่งผลให้เห็นลักษณะจิตรกรรมและประติมากรรมเล่าเรื่องพระพุทธศาสนา ที่เขียนประดับอาคารศาสนสถาน มีความสอดคล้องในแง่สัญลักษณ์ ดังนั้น จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธจึงถูกเขียนขึ้นเพื่อสนับสนุนความศรัทธาของคนในสังคมไทย และเป็นศิลปกรรมเพื่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง⁴¹

⁴¹กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์, “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาตวรวิหาร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2554, หน้า 117.

ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์ และภาณุพงษ์ เลหาสม กล่าวว่า โดยปกติภาพเล่าเรื่องมิได้มุ่งสื่อถึง ธรรมะชั้นสูงของพระพุทธศาสนาแต่จะเน้นที่หลักความเชื่อเรื่องกรรม การเกิดใหม่ และความดีตาม กฎศีลธรรมทั่วไปที่แฝงอยู่กับนิทานหรือวรรณคดีพระพุทธศาสนา ซึ่งน่าสนใจและเหมาะกับการเสพ ของคนธรรมดา มากกว่า ได้แก่ ชาดก พุทธประวัติ และนิทานธรรมพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น และ บ่อยครั้ง จะสอดแทรกภาพวิถีชีวิตในแง่มุมต่างๆ ที่คุ้นเคยหรือสนุกสนาน ภาพทิวทัศน์ที่งดงามไม่ อาจแยกลักษณะบันเทิงออกจากความมุ่งหมายที่จะสอนได้ นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างมากพอที่จะยืนยัน ได้ว่า ภาพเล่าเรื่องราวนี้นึกถึงผู้ดูในฐานะมนุษย์ ที่มีอารมณ์ความรู้สึก และความคาดหวังถึงชีวิตที่ ดีกว่า ซึ่งไม่ใช่อุดมคติสูงสุดในรูปของนิพพาน⁴² เพราะฉะนั้น วิหารส่วนที่มีภาพเล่าเรื่องประดับอยู่นี้ จึงหมายถึงพื้นที่ในโลกของฆราวาสอย่างแท้จริง พื้นที่ที่ความบริสุทธิ์อาจไม่ใช่สิ่งสำคัญที่สุดตรงกัน ข้าม ปรับเป็นช่องให้ได้แสดงออกถึงสิ่งที่เป็นโลกีย์วิสัย หรือลักษณะเชิงประโลมโลกควบคู่ไปกับสาระ แห่งพระธรรมคำสอน

สรุปได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังจะใช้เป็นสื่อในการถ่ายทอดเรื่องราว และหลักธรรมในทาง พระพุทธศาสนาบนพื้นที่ของศาสนสถานที่มีอย่างจำกัด โดยอาศัยกระบวนการ และวิธีการทาง ศิลปกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับภูมิสถาปัตยกรรมของศาสนสถาน อันจะเป็นการสรรสร้างภาพวาดงาน เขียนเพื่อประดับตกแต่งศาสนสถานให้สวยงามแล้ว ยังเป็นถ่ายทอดหลักพุทธธรรมให้ผู้ชมได้ซาบซึ้ง มากขึ้นจากตำแหน่งการจัดวางภาพในศาสนสถาน สนับสนุนส่งเสริมความศรัทธาให้เกิดขึ้น ดึงดูด ผู้คนให้ได้มีความสนใจในธรรมะควบคู่ไปกับงานศิลปะ อันสะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตาม โลกีย์วิสัยที่จะต้องควบคู่ไปกับหลักธรรมคำสอนตามโลกุตตรวิสัย ตามแนวทางการสอนขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

3.5 ภูมิหลังด้านสังคมวิทยา

งานจิตรกรรม ย่อมมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นแน่นอน ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อาจจะเป็นสังคมวิทยาสะท้อนออกมาในรูปแบบของงานจิตรกรรม หรืองานจิตรกรรมได้สะท้อนสังคมวิทยา ออกมาให้เห็น โดยอาศัยสภาพเงื่อนไข และปัจจัยอื่น ๆ ประกอบกันขึ้นมา โดยด้านหนึ่งได้แสดงให้เห็นว่าจิตรกรรมรับใช้สังคมโดยตรง สนองความต้องการในลักษณะต่าง ๆ ของสังคม อีกด้านหนึ่ง จิตรกรรมได้สะท้อนภาพของสังคมที่เป็นแหล่งกำเนิดของภาพจิตรกรรมนั้น ๆ ซึ่งจิตรกรรมใดที่มีความ สอดคล้องกับสภาพความต้องการ วิถีชีวิต ความคิด และความเชื่อของคนในสังคม งาน จิตรกรรมนั้นย่อมมีผู้ที่ยอมรับนับถือ เกี่ยวกับประเด็นภูมิหลังด้านสังคมวิทยา ของภาพจิตรกรรม

⁴²ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์ และภาณุพงษ์ เลหาสม, *วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ : สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม ฝาผนัง*, อ่างแล้ว, หน้า 58.

ผาผนังเรื่องสุวัฒน์สังฆชาต วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ นี้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดผ่าน ขอบข่ายข้อมูลออกเป็น 3 ประเด็นในการศึกษาครั้งนี้ คือ (1) บทบาทของจิตรกรรมต่อบุคคลในสังคม (2) บทบาทของจิตรกรรมต่อสถาบันในสังคม และ (3) บทบาทของสังคมต่อจิตรกรรม

3.5.1 บทบาทของจิตรกรรมต่อบุคคลในสังคม

ชีวิตของมนุษย์แต่ละคนนั้นมีสัมพันธ์ภาพที่หลากหลาย ในฐานะปัจเจกบุคคลจะต้องมี สัมพันธ์กับสิ่งรอบตัว อาทิ ผู้คน สังคม และธรรมชาติ และในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถที่จะละเลย ชีวิตด้านในของจิตใจจนแยกแยกกับตัวเอง การจะทำเช่นนั้นได้ต้องสัมพันธ์กับสิ่งสูงสุดด้วย ไม่ว่าจะ เป็นปรมาตมสักจะ นิพพาน หรือพระเจ้าก็ตาม หากสัมพันธ์ภาพกับผู้คน สังคม และธรรมชาติ เป็น สัมพันธ์ภาพแนวนอน สัมพันธ์ภาพแนวตั้ง เบื้องล่างคือสัมพันธ์ภาพกับชีวิตด้านในของจิตใจ เบื้องบน คือสัมพันธ์ภาพกับสิ่งสูงสุด ในฐานะที่เป็นสะพานนำไปสู่ความงาม ความจริง และความดี ศิลปะคือสิ่ง สำคัญที่จะช่วยให้เรามีสัมพันธ์ภาพกับสรรพสิ่งอย่างรอบด้าน สามารถทำให้เราเห็นคุณค่าของ ธรรมชาติ เห็นมนุษย์ทุกคนเป็นพี่น้องกัน หยั่งลึกถึงจิตวิญญาณของตน และเข้าถึงสิ่งสูงสุดได้ศาสนามี ความหมายกับชีวิตอย่างไร ศิลปะก็มีความหมายอย่างนั้นกับเรา ชีวิตที่ติงามกับศิลปะจึงไม่อาจแยก จากกันได้ ศิลปะช่วยให้ความเป็นมนุษย์ของเราสมบูรณ์และงดงาม

จักรกริช ฉิมนอก กล่าวว่า ไม่ว่าศิลปะจะถูกนำออกมาเสิร์ฟในรูปแบบใดก็ตาม แต่สิ่งที่ ห้อยแขวนตามมาก็คือการอ้าแงย สื่อสาร ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ไม่ว่าเรื่องนั้นจะเป็นสิ่งที่ ธรรมดาสามัญ หรือเป็นเรื่องลึกลับเข้าใจยาก โดยรูปแบบนั้นอาจจะพิสดาร ไปจนถึงยิบจับ สิ่งของที่เห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน มาโชว์แสดงบนเวทีความเป็นอื่นที่แตกต่างออกไป ศิลปิน บางคน (หลายคน) ใช้ศิลปะนั้นนำความสุข ความเข้าใจชีวิตมาสู่ผู้ปฏิบัติ และสามารถแผ่อแผ่ มาถึงคนดู ประหนึ่งเป็นการเป็นการบำบัด เยียวยา ชี้นำ ชักนำ หรือกระทั่งชักจูงให้คนอื่น ๆ เห็นคล้อยและเข้าใจในการสื่อสารของศิลปิน หรือแม้แต่ความเห็นที่ขัดแย้งก็นำไปสู่การ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันต่อไปได้หากทั้งผู้รับ และผู้ส่งสารจะมีใจกว้างยอมรับซึ่งกันและกันและไร้ ชังอคติ⁴³

สมใจ ภัทสิริ กล่าวว่า จิตรกรรมจะมีความสุขทางด้านจิตใจกับการสร้างสรรค์ความงาม การ แสดงออกทางความคิด อารมณ์ และความรู้สึกงานศิลปะ งานจิตรกรรม เป็นศิลปะที่สื่อความ งามและความรู้สึกไปสู่ผู้ดูหรือผู้ชื่นชมได้โดยง่าย คุณค่าเบื้องต้น เป็นคุณค่าทางด้านจิตใจใน

⁴³จักรกริช ฉิมนอก, “คนหรือมนุษย์เป็นอะไรที่ยากจะเข้าใจศิลปะ”, 17 มิถุนายน 2554, <http://chakkrifineartarticles.blogspot.com/2011/06/blog-post_7076.html> (3 April 2020)

การชมความงาม ความละเอียดอ่อนของเส้นสี แสงเงา และองค์ประกอบของศิลป์ต่าง ๆ ช่วยผ่อนคลายอารมณ์จิตใจ และให้คติธรรมหรือแนวความคิดที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต⁴⁴

สรุปได้ว่า บทบาทของงานจิตรกรรมล้วนมีอิทธิพลต่อตัวบุคคล ทั้งต่อตัวของจิตรกรผู้สร้างสรรค์ผลงานซึ่งอยู่ในสถานะผู้ส่งสาร โดยงานจิตรกรรมสามารถสะท้อนให้เห็นถึงตัวตน แนวคิดทัศนคติของจิตรกร ส่งผ่านผลงานจิตรกรรมที่อยู่ในสถานะสื่อกลาง อันเป็นส่วนสำคัญในการหล่อหลอมชี้แนะวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล และส่งผ่านประสบการณ์ แนวความคิด หลักพุทธธรรม ไปถึงบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ในสถานะผู้รับสารได้รับรู้ จากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง และจากบุคคลรุ่นหนึ่งไปสู่บุคคลอีกรุ่นหนึ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

3.5.2 บทบาทของจิตรกรรมต่อสถาบันในสังคม

สถาบันสังคมโดยทั่วไปจะประกอบด้วยสถาบันที่สำคัญ 5 สถาบัน คือ 1) สถาบันครอบครัว และการสมรส (Family and Marriage Institutions) 2) สถาบันเศรษฐกิจ (Economical Institutions) 3) สถาบันการเมืองและการปกครอง (Political and Governmental Institutions) 4) สถาบันศาสนา (Religious Institutions) 5) สถาบันการศึกษา (Educational Institutions)

1) สถาบันครอบครัวและการสมรส (Family and Marriage Institutions) ผลงานจิตรกรรมบางชิ้น สามารถสะท้อนมุมมองของความรัก ความประทับใจ ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างบุคคลในสถาบันครอบครัว กระตุ้นเตือนให้สังคมได้ตระหนักถึงการเอาใจใส่ซึ่งกันและกันในครอบครัว

2) สถาบันเศรษฐกิจ (Economical Institutions) ผลงานจิตรกรรม สามารถแสดงให้เห็นถึงปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และปัจจัยอื่นที่จำเป็นต่อความสะดวสบายต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตมนุษย์

3) สถาบันการเมืองและการปกครอง (Political and Governmental Institutions) เป็นสถาบันที่ตอบสนองความต้องการของชีวิต และสังคมในการเสริมสร้างป้องกัน และรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ระบบการปกครอง ต่างมีแบบแผนความสัมพันธ์เฉพาะ มีระเบียบ วิธีการในการสร้างความมั่นคง ความปลอดภัย และความสงบเรียบร้อยแก่ประชาชนของรัฐแตกต่างกันไป ตามระบบการเมืองการปกครองของแต่ละสังคม ซึ่งได้สอดแทรกอยู่ในเนื้อหาของงานจิตรกรรมส่วนหนึ่ง และยังมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมอีกด้วย

4) สถาบันศาสนา (Religious Institutions) ได้แก่ คำสั่งสอนของศาสนา หรือผู้ประกาศศาสนาที่บุคคลโดยทั่วไปให้ความยอมรับ นับถือ เลื่อมใสและศรัทธา แล้วยึดมั่นมาเป็นแนวทางปฏิบัติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสงบ และเป็นสุขในการดำเนินชีวิตของตนเอง และการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น

⁴⁴สมใจ ภัตติสิริ, “จิตรกรรม (Painting) คุณค่าต่อผู้สร้างสรรค์งานจิตรกรรม”, 1 กันยายน 2555, <http://www.trangis.com/somjaiart/e4_31.php> (3 April 2020)

ในสังคม เป็นรากฐานให้เกิดวัฒนธรรม ประเพณี จารีต ที่ยึดถือปฏิบัติกันในสังคมนั้น ๆ ซึ่งถือได้ว่ามีส่วนช่วยเหลือหลอม และก่อให้เกิดการสร้างสรรคงานจิตรกรรมขึ้นมา อันจะตอบสนองศรัทธา ความเชื่อ ของปัจเจกบุคคล และกลุ่มคนที่มีต่อศาสนา ทั้งยังถ่ายทอดความรู้สึกร่วมกันที่มีคุณค่าทางจิตใจของศาสนา

5) สถาบันการศึกษา (Educational Institutions) ถือได้ว่าการศึกษากลับเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน เพราะมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น จึงจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในสังคม สังคมจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อการถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ ไปสู่คนรุ่นใหม่ ตลอดจนให้มีการปฏิบัติ ตามที่กลุ่มคาดหวังไว้ แต่ละสังคมจึงจำเป็นต้องมีการอบรมสั่งสอนสมาชิกไมทางใดก็ตามหนึ่ง ดังนั้น ผลงานจิตรกรรมจึงเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมการแต่งกาย ตลอดจนการแสดงการเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ ของแต่ละยุคสมัย และสาระอื่น ๆ ที่ประกอบกันเป็นภาพจิตรกรรม วิวัฒนาการของงานจิตรกรรม อีกทั้งองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมแต่ละผลงานนั้น ล้วนเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น และยังมีการรับเอาองค์ความรู้ใหม่ เพื่อมาพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เข้ากับยุคสมัยที่จะสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม

ดร. บุญสนอง บุญโยทยาน กล่าวไว้ว่า สถาบันสังคมวิทยา หมายถึง ทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรม (concrete) สังเกตเห็นได้และเป็นนามธรรม (abstract) มองเห็นไม่ได้ แต่ก็เป็นสิ่งที่มีอยู่ รูปธรรม เช่น การประกอบพิธีทางศาสนา การสมรส การดำเนินในด้านการปกครอง และการเมือง (การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การเปลี่ยนรัฐบาลและอื่นๆ) ส่วนในด้านที่เป็นนามธรรมก็คือสิ่งที่เป็นปทัสถาน (บรรทัดฐาน) สังคมต่าง ๆ ซึ่งมนุษย์รู้โดยแน่นอนว่ามีอยู่แม้จะมีได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม สถาบันในวิชาสังคมวิทยา หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีลักษณะแสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นเป็นไปในแบบของการร่วมมือกัน โดยร่วมมือกันอย่างถาวร และเป็นความร่วมมือภายใต้กฎเกณฑ์ใดกฎเกณฑ์หนึ่ง นอกจากนั้น การที่พฤติกรรมชุดใดชุดหนึ่งของมนุษย์จะเป็นพฤติกรรมที่เรียกว่าสถาบันได้ พฤติกรรมนั้นจะต้องมีลักษณะเฉพาะตัวและเปลี่ยนแปลงยาก มนุษย์ที่ประพฤติปฏิบัติร่วมกัน (group behavior) โดยมีกฎเกณฑ์และเป็นระยะเวลาอันยาวนานนี้ ต้องประพฤติปฏิบัติร่วมกันโดยรู้ตัวถึงแม้ว่าจะเป็นการปฏิบัติโดยอัตโนมัติเนื่องจากความเคยชินก็ตาม ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ความประพฤติปฏิบัติในสังคมที่จะเป็นสถาบันได้ต้องเป็นไปอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ไม่ใช่การปฏิบัติอย่างเป็นกันเอง⁴⁵

⁴⁵ดร. บุญสนอง บุญโยทยาน, “สังคมวิทยา”, เอกสารสัมมนาทางวิชาการเรื่อง สังคมศึกษา: สังคมศึกษา, (อุตรธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี, 2545), หน้า 212.

สรุปได้ว่า บทบาทของงานจิตรกรรมมีอิทธิพลต่อสถาบันในสังคม โดยที่งานจิตรกรรมนั้นย่อมมีส่วนร่วมในฐานะเครื่องมือบันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่ดำเนินอยู่ในสังคมภายในระยะเวลาหนึ่งๆ ทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรมก็เป็นตัวช่วยให้เห็นภาพนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น อาทิ การสมรส การปกครอง และในส่วนที่เป็นนามธรรม คือ บรรทัดฐานทางสังคมต่าง ๆ งานจิตรกรรมก็สามารถถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ให้รับรู้ได้ โดยผ่าน รูปลักษณะ สัญญะต่าง ๆ เป็นต้น ตามแต่ที่จิตรกรจะสอดแทรกตามจินตนาการ และประสบการณ์การรับรู้ของตนที่เคยได้รับ

3.5.3 บทบาทของสังคมต่อจิตรกรรม

จิตรกรสามารถนำประสบการณ์จากการร่วมสมัยกับเหตุการณ์ทางการเมืองที่ผ่านมาในอดีต และร่วมสมัยกับเหตุการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน ถ่ายทอดเนื้อหาสาระลงในผลงานจิตรกรรมเพื่อการบันทึกประวัติศาสตร์ เพื่อการบอกเล่าความจริงที่เกิดขึ้นในสังคมการเมืองและวัฒนธรรมต่อประชาชนส่วนรวมของประเทศ นอกจากนี้จิตรกรได้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระลงในผลงานจิตรกรรมผ่านมุมมองตามความคิด ความรู้สึกในเหตุการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการเมืองที่เกิดขึ้นจริงในสังคม และวัฒนธรรมโดยตรง โดยจะถ่ายทอดภาพ เรื่องราวในลักษณะของการเปรียบเทียบด้วยการใช้ภาพตัวแทน ภาพล้อเลียนบุคลิกของบุคคลที่จะสื่อถึง และอาจใช้ภาพที่เป็นสื่อสัญลักษณ์ต่าง ๆ ด้วยวิธีการลดทอนรูปทรงให้เปลี่ยนไปจากภาพเสมือนจริงตามธรรมชาติ เป็นรูปทรงตามความหมายของเนื้อหาสาระที่นำมาถ่ายทอด

อุ๋ทอง ประศาสน์วินิจฉัย กล่าวว่า ผลงานจิตรกรรมเหล่านี้นอกจากจะช่วยเตือนใจให้นึกถึงบารมี 10 ประการที่พระพุทธเจ้าทรงพากเพียรบำเพ็ญแล้วยังเป็นบันทึกประวัติศาสตร์สังคมที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากจิตรกรรมมักจำลองวิถีชีวิตที่ได้พบเห็นในยุคสมัยของตนไว้ในภาพเขียน ทำให้เราสามารถศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของคนสมัยนั้นได้ ไม่ว่าจะเป็นสภาพบ้านเรือน (ทรวดทรงสถาปัตยกรรม วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง ข้าวของเครื่องใช้ และการประดับตกแต่งสถานที่) การแต่งตัว (วิธีนุ่งห่ม รวมถึงลวดลาย และชนิดของผ้า) การดำรงชีวิตประจำวัน (อาบน้ำ ต่ำข้าว ฯลฯ) การประกอบอาชีพ มหรสพและการละเล่น (ทั้งของเด็กและผู้ใหญ่) การเดินทาง (ชนิดต่าง ๆ ของเรือ เกวียน รถ การจัดขบวน และการเดินทางบนหลังม้าและหลังช้าง) หรือ การทำสงคราม (อาวุธและพาหนะที่ใช้) นอกจากนี้เรายังเห็นภาพผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ พืชและสัตว์ชนิดต่างๆ ทั้งที่มีอยู่จริง และในจินตนาการของช่างเขียนไทยในสมัยนั้นด้วย⁴⁶

สรุปได้ว่า งานจิตรกรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนภาพลักษณ์ของสังคมที่เป็นแหล่งกำเนิดของงานจิตรกรรมนั้น ๆ โดยสังคมจะมีบทบาทอย่างมากในการให้แรงบันดาลใจ ภาพลักษณ์ และตัวอย่างที่

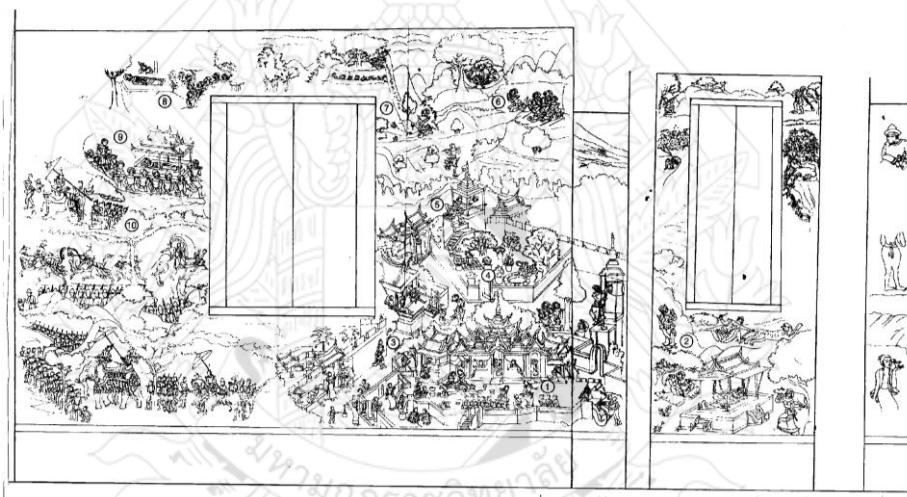
⁴⁶อุ๋ทอง ประศาสน์วินิจฉัย, *ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรม : เต ช สุ เน ม*, (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองรัตนพรินดี, 2545), หน้า 12.

ชัดเจน แก่จิตรกรผู้สร้างสรรค์งานจิตรกรรม และเมื่อสร้างสรรค์เป็นงานจิตรกรรมขึ้นมาแล้ว บุคลากรในสังกัดได้ให้การยอมรับ และยกย่องเป็นสมบัติของตน ของสังคม ก็ย่อมทำให้ทราบได้ว่าภาพวิถีชีวิตในเนื้อหาของจิตรกรรมเป็นอันเดียวกันกับภาพวิถีชีวิตในสังคมนั้น ๆ และยังสามารถสะท้อนไปถึงความคิด ความเชื่อ ของผู้คนในสังคมนั้นอีกด้วย

3.6 เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร

เกี่ยวกับประเด็นเรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ นี้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดตามขอบเขตข้อมูลออกเป็น 4 ห้องภาพ คือ (1) เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 1 (2) เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 2 (3) เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 3 และ (4) เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 4

3.6.1 เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 1

ภาพที่ 3.1 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 1

เรื่องราวเริ่มจากฉากเมืองของนางพันธุรัต ภายหลังจากที่นางพันธุรัต ได้รับเอาพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์มาชุบเลี้ยงไว้ในพระราชนิเวศน์ นางพันธุรัตได้ให้เครื่องประดับอาภรณ์ เหล่านางอภิบาล ข้าราชการ และกล่าวโอวาทคำสอน ด้วยความรักใคร่ราวกับเป็นบุตรอันเกิดในอุทรของตน ทั้งยังกำชับพระสุวรรณสังข์กุมาร อย่าได้เสด็จไปภายนอกปราสาท อย่าขึ้นไปเล่นที่ชั้นบนของปราสาท และสวนในทิศอุดร (หมายเลข 1)

นางพันธุรัต เมื่อให้อิวาทาคำสั่งกับพระสุวรรณสังขุมารเสร็จแล้ว ก็ได้กำชับกับเหล่าสตรีผู้ถวายอภิบาลให้คอยระวัง และดูแลพระสุวรรณสังขุมารให้ดี ในระหว่างที่นางไม่อยู่ แล้วนางพันธุรัตก็ออกจากพระราชนิเวศน์ไปยังป่าเพื่อจับสัตว์กินเป็นอาหาร (หมายเลข 2)

มุมนบนด้านซ้ายมือของกรอบหน้าต่างมีรูปพรานถือปืนยิงเนื้อ ส่วนมุมนบนด้านขวามือของกรอบหน้าต่างจะมีรูปพรานถือปืน

พระสุวรรณสังขุมาร เมื่อนางพันธุรัตผู้เป็นมารดาเลี้ยงไปแล้ว ก็มีความสงสัยในคำสั่งตรัสห้ามไปยังสถานที่ต่าง ๆ ของนางพันธุรัต ครั้นเวลาเย็นก็ไปเดินชมสวนเล่น (หมายเลข 3) จึงได้ล่วงรู้ความจริงว่าตนอยู่ในเมืองยักษ์ และนางพันธุรัต แม่เลี้ยงก็เป็นยักษ์ เพราะได้ไปเห็นกระดูกที่นางยักษ์ฉีกินแล้วกองกลาดเกลื่อนจึงเกิดความสลดสังเวช เสียดจจากสวนบ่อเงิน บ่อทอง ที่เป็นน้ำทิพย์ใสก็ขึ้นไปปราสาทชั้นบน ได้เห็นเกือกทองทั้งคู่พร้อมกับเกราะรูปคนป่า (รูปเงาะ) อันน่าเกลียดน่ากลัว และไม้เท้าด้ามแก้ว จึงลองสวมใส่ ทำท่าเหาะเล่นในปราสาทนั้น เมื่อจะกลับก็เปลื้องเครื่องประดับเหล่านั้นเสีย แล้วเดินกลับมาทางเก่าเอนิ้วก้อยจุ่มลงในบ่อน้ำทอง นิ้วก้อยนั้นก็เป็นสีทอง ขัดสีเท่าใดสีนั้นก็ไมหาย ยิ่งถูก็ยิ่งฟ่องขึ้น จึงเอาผ้าสีขาวพันนิ้วก้อยไว้ ประสงค์จะไม่ให้คนอื่นรู้ แล้วกลับไปยังนิवासถานของตน (หมายเลข 4)

ในกาลต่อมานางพันธุรัต ได้ล้าลาพระสุวรรณสังขุมารอีกครั้ง เพื่อไปแสวงหาเนื้อในป่าเป็นอาหาร คราวนั้นเมื่อนางยักษ์หนีไปแล้ว พระสุวรรณสังขุมารจึงคิดหนีมารดาเลี้ยงไป จึงไปที่สวนทิศอุดร ลงอาบน้ำทิพย์ในบ่อทอง สกกลกายก็ผุดผ่องเป็นทองไปหมด จากนั้นพระสุวรรณสังขุมาร ได้ขึ้นไปปราสาทชั้นบน สวมเกราะรูปเงาะป่าเข้ากับกาย เหน็บไม้เท้า แล้วสอดเท้าเข้าไปในเกือกทองทั้งคู่เหาะหนีไป (หมายเลข 5)

นางพันธุรัตกลับจากป่า ไม่เห็นพระสุวรรณสังขุมาร แม้เรียกหาก็ไม่ขาดตอบ นางหวั่นหวาดประหลาดใจ จึงเที่ยวค้นหาสอบถามเหล่านางอภิบาลที่เลี้ยงก็ทราบความว่า พระสุวรรณสังขุมารได้หนีออกไปจากพระราชฐาน จึงตีกลองร้องป่าวให้บรรดาบริวารรู้พลักษณ์ได้ช่วยกันออกตามหา

พระสุวรรณสังขุมารหลังจากได้ยินเสียงนันทเถรีที่นางพันธุรัตตี ก็คิดว่ายักษ์จะต้องตามมาทันแน่ จึงใช้กำลังสติปัญญาถอดเอารูปเงาะออกซ่อนไว้ แล้วขึ้นนั่งบนต้นไทร ทำที่ท่าเป็นรุกขเทวดา หมู่พลักษณ์ที่ตามหาพอเห็นพระสุวรรณสังขุมารนั่งบนต้นไทรก็คิดว่าเป็นเทวดาจริง จึงเข้าไปถามหาเจ้าเงาะ พระสุวรรณสังขุมารตอบพลางยกมือชี้บอกว่า เจ้าเงาะได้เหาะผ่านไปทางทิศนี้ ยักษ์เหล่านั้นจึงรีบเร่งติดตามไป (หมายเลข 7)

ฝ่ายนางพันธุรัตดี เมื่อบอกให้บริวารออกตามหาพระสุวรรณสังขุมารแล้ว นางก็ออกไปตามหาด้วย จนกระทั่งเห็นพระรูปทองนั่งอยู่ที่ต้นไทรบนเขานั้น ก็รู้ได้ว่าเป็นพระสุวรรณสังขุมาร นางปิติปราโมทย์ใจเป็นล้นพ้น แต่ก็ไม่สามารถขึ้นไปบนเขาได้ ด้วยเดชแห่งสัตยาธิษฐานของพระสุวรรณสังขุมาร นางพันธุรัตจึงเฝ้าอ่อนวอนให้พระสุวรรณสังขุมารกลับคืนสู่เมืองด้วยกัน แต่ไม่เป็น

ผล นางจึงออกอุบายว่า จะสอนมนต์บทหนึ่ง ชื่อ มหาจินตามนต์ให้ โดยมนต์บทนี้สามารถใช้เรียกเต่า ปลา สัตว์สี่เท้า หรือแม้กระทั่งครุฑ ก็สามารถเรียกได้ โดยให้พระสุวรรณสังขุมารลงมาเรียนจากนางที่เชิงเขา ถึงกระนั้นพระสุวรรณสังขุมารก็ได้ลงไปหาตามอุบาย แต่ก็ได้ขอเมตตาจากนางพันธุรัตได้เขียนมหาจินตามนต์ไว้ให้ตรงแผ่นผา ที่เชิงเขา ก่อนที่นางนั้นจะออกแตกตายเป็นในที่สุด (หมายเลข 8)

เมื่อพระสุวรรณสังขุมารได้เห็นนางพันธุรัตสิ้นใจไป ก็ร้องสั่งเหล่าบริวารยักษ์ให้เชิญสรีระของนางขึ้นสู่บนพระแท่น นำกลับคืนไปยังพระนครเพื่อทำการปลงศพของนางต่อไป เหล่าบริวารยักษ์เชิญสรีระนางพันธุรัตขึ้นวอ นำศพกลับไปยังพระนครยักษ์ในทันที (หมายเลข 9)

มุล่งซ้ายของห้องภาพที่ 1 เป็นขบวนของเหล่ากษัตริย์ เจ้าชาย ชนชั้นสูง และกองทหารติดตาม จากร้อยเอ็ดเมืองเดินทางมุ่งหน้าไปยังเมืองสามล (หมายเลข 10)

3.6.2 เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังขชาติก ห้องภาพที่ 2

ภาพที่ 3.2 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังขชาติก ห้องภาพที่ 2

ในห้องภาพที่ 2 เรื่องราวเริ่มจากภาพพระสุวรรณสังขในร่างของเจ้าเงาะเหาะมาถึงที่เมืองสามล ได้หยุดพักลงที่เนินทรายใต้ต้นไม้ปลายทุ่งนาชานเมือง และได้เข้าไปยังไร่นาของชาวบ้าน (หมายเลข 11)

ฝ่ายพวกเด็กลูกหลานนายโคบาลที่อาศัยอยู่ในบ้านนั้น หลังจากที่ได้อ้อนโคออกไปยัง เรือกสวนไร่นาของตนแล้ว ก็ได้พบเจอกับพระสุวรรณสังข์ในร่างของเจ้าเงาะต่างก็สงสัยในรูปลักษณะ บ้างก็ว่าเป็นผีสิง บ้างก็ว่าเป็นแขกกะลาสี บ้างก็ว่าเป็นลิงทโมน บ้างก็เรียกว่าเงาะไม่กลัวคน ไม่ทำ อันตรายแก่ใคร บ้างจึงนำดอกหงอนไก่เสียไม้ล่อ บ้างตบมือล่อให้วิ่งบ้าง (หมายเลข 12)

ครั้นเงาะวิ่งไล่ชิงเอา ก็เล่นปะทะกันไปมา พวกเด็กหยอกเย้าเจ้าเงาะอย่างสนุกสนาน ใช้ เวลาไม่นานก็มีความสนิทชิดเชื่อกันมากยิ่งขึ้น (หมายเลข 13)

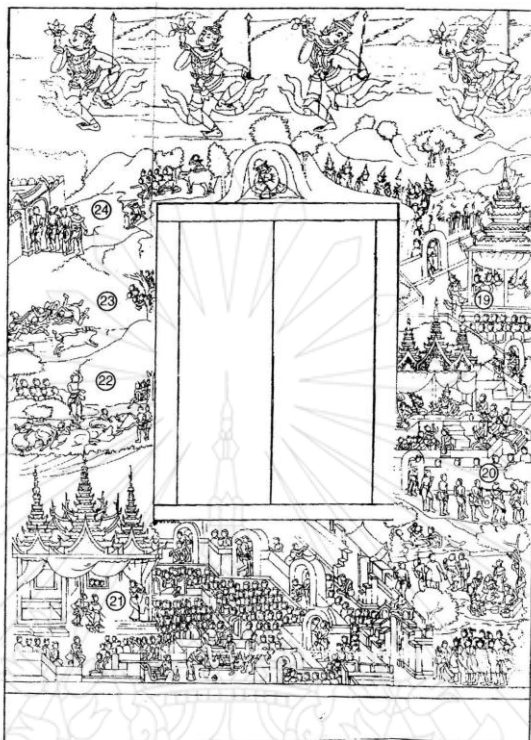
เมื่อเล่นสนุกด้วยกันเสร็จถึงเวลาที่จะต้องนอนโคกลับไปยังบ้านของตน พวกเด็กก็ชวน ให้เจ้าเงาะนอนอยู่ที่กระท่อม ช่วยเฝ้าที่นาไร่กล้าไถ่นก พอวันรุ่งรุ่งนี้ถึงเวลาตื่นโคออกจากคอกก็จะ ได้กลับมาเล่นด้วยกันใหม่อีกครั้ง (หมายเลข 14)

ท้าวสามล ผู้เป็นกษัตริย์เสวยราชสมบัติในนครสามล มเหสีนามว่า นางมณฑาเทวี ได้มีพระ ราชธิดาร่วมกันทั้งหมดเจ็ดนาง โดยน้องคนสุดท้องมีนามว่า นางรจนา ท้าวสามลได้พินิจถึงความไม่ มั่นคงในราชสมบัติทั้งหมดของตนด้วยความที่ลูกเต้าเป็นหญิงทั้งหมด จึงดำริให้มีการหาราชบุตรเขยมา แต่งกับบรรดาลูกสาวของตน หากราชบุตรเขยผู้ใดมีบุญญาธิการก็จะยกพระนคร และราชสมบัติทั้ง ปวงให้ครอบครอง (หมายเลข 15)

ท้าวสามล หลังจากที่ได้ปรึกษากับนางมณฑาเทวี จึงตรัสสั่งเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ ให้ไปทูล เชิญพระโอรสทั้งร้อยเอ็ดเมือง ที่มีอายุชันษาไม่เกินสามสิบกว่ามาประชุมกันที่เมืองสามล เพื่อให้พระ ราชธิดาทั้งเจ็ดได้เลือกคู่ เหล่าเสนาอำมาตย์รับคำสั่งใส่เกล้าแล้วดำเนินการตามพระบัญชาของท้าว สามล ส่งคนไปแจ้งข่าวแก่เมืองต่าง ๆ (หมายเลข 16)

เหล่ากษัตริย์ และพระราชโอรสจากร้อยเอ็ดเมืองเดินทางมายังเมืองสามล บางส่วนก็เข้า ประชุมพร้อมกันในท้องพระโรงใหญ่ พร้อมด้วยบรรดาบริวารข้าไทถวายงานรับใช้ ทุกพระองค์ล้วน แต่งองค์ทรงเครื่องต้นอย่างงดงาม เพื่อเข้าพิธีเลือกคู่ของพระราชธิดาทั้งเจ็ด ท้าวสามลมีใจปิติ ปราโมทย์ยิ่งจึงชวนนางมณฑาเทวีแหม่มเปิดพระแกลออกมาดูเหล่ากษัตริย์ และพระราชโอรสจากร้อยเอ็ด เมืองในท้องพระโรง (หมายเลข 17) (หมายเลข 18)

3.6.3 เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 3

ภาพที่ 3.3 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 3

ในห้องภาพที่ 3 เรื่องราวเริ่มจากภาพบรรดาหกราชบุตรเขยของท้าวสามล พร้อมด้วยบริวารรับใช้ ได้เดินทางเข้าพำนักยังที่ประทับรับรอง ภายหลังจากเสร็จสิ้นพิธีเลือกคู่ของพระราชธิดาทั้งเจ็ด เพื่อรอคอยการเลือกคู่ของนางรจนา แล้วจะได้ทำพิธีวิวาห์ให้กับพระธิดาทั้งเจ็ดโดยพร้อมเพรียงกัน ส่วนผู้ที่ไม่ผ่านการคัดเลือกก็ทยอยเดินทางออกจากเมืองสามล (หมายเลข 19)

แล้วท้าวสามลจึงมีรับสั่งให้เหล่าเสนาอำมาตย์ข้าราชการบริพาร ไปประกาศป่าวร้องให้ชายชาวเมืองทั้งหลาย ได้มาทำพิธีเลือกคู่ในวันถัดไปอีก เหล่าข้าราชการนายโฆสกะก็ไปป่าวประกาศให้ชายชาวเมืองทั้งหลายได้รับทราบ ไม่ว่าจะ เป็นบุตรเศรษฐี นักพนันชั้นต่อ พวกขี้เหล้าเจ้าชู้ สารรูปไม่งามระหงส์ แม้กระทั่งคนเข็ญใจก็ให้มาประชุมหน้าท้องพระโรงใหญ่ในวันรุ่ง เพื่อให้นางรจนาคำพิธีเลือกคู่อีกครั้ง (หมายเลข 20)

นางรจนาคำพิธีเลือกคู่อีกครั้ง เหล่าบรรดาชายชาติตรีในพระนครทั้งมวลเข้ามาประชุมหน้าท้องพระโรงใหญ่ แต่กลับไม่พึงพอใจที่จะสมักรักใคร่กับผู้ใดเลย (หมายเลข 21)

เหล่าเสนาอำมาตย์ทูลแจ้งแก่ท้าวสามลภายหลังจากที่ทรงปริวิตกถึงการเลือกคู่ของนางรจนา ว่า ยังเหลือเงาะป่าที่เล่นกับเด็กตรงปลายนาอีกคน ที่ยังมีได้มา ณ ท้องพระโรง ในวันนั้น ท้าว

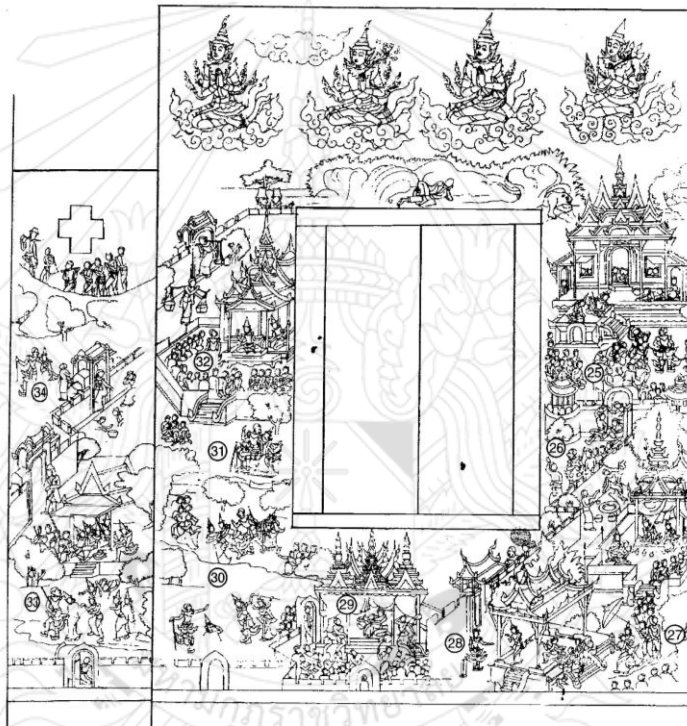

สามลจึงรับสั่งให้เสนาอำมาตย์ไปนำตัวมาให้ นางรจนาดู หมายถึงประชดความข่างเลือกของนางรจนา ว่า เหลือเจ้าเงาะบ้ำไบ้เพียงผู้เดียวในพระนครนี้ นางจะพึงพอใจรักใคร่หรือไม่ เหล่าเสนาอำมาตย์จึงเดินทางไปยังกลางทุ่งที่เจ้าเงาะอยู่ แฉ้งรับสั่งท้าวสามลให้เจ้าเงาะทราบ (หมายเลข 22)

เหล่าเสนาอำมาตย์พยายามนำตัวเจ้าเงาะไปด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ก็ไม่เป็นผล แม้จะดูดกระชากลากดึงไปอย่างไร ก็มีอาจแข็งขึ้นนำตัวเจ้าเงาะไปในพระนครได้ (หมายเลข 23)

เหล่าเด็กเลี้ยงวัวเสนอกลอุบายให้เหล่าเสนาอำมาตย์ใช้ดอกไม้สีแดงมาผูกปลายไม้ กวัดแกว่งหลอกล่อ จนสามารถนำตัวเจ้าเงาะไปยังพระนครได้สำเร็จ (หมายเลข 24)

3.6.4 เรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวณณสังฆชาตก ห้องภาพที่ 4

ภาพที่ 3.4 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวณณสังฆชาตก ห้องภาพที่ 4

ในห้องภาพที่ 4 เรื่องราวเริ่มจากภาพเจ้าเงาะถูกนำตัวมาเข้าเฝ้าท้าวสามล เหล่าเสนาอำมาตย์ ข้าราชการบริวารในพระนครต่างก็พากันเยาะเย้ยเหยียดหยันรูปลักษณ์ของเจ้าเงาะ (หมายเลข 25)

ท้าวสามลจัดแจงให้ข้าราชการบริวารนำตัวเจ้าเงาะเข้าไปในเขตพระราชฐาน และมีพระบัญชาให้นางรจนาออกมาดูตัวเจ้าเงาะ (หมายเลข 26)

นางรจนา พร้อมด้วยข้าราชการเสด็จออกมาจากที่ประทับ เพื่อมาดูตัวเจ้าเงาะ ตามที่ ท้าวสามล พระราชาบิดามีพระบัญชา (หมายเลข 27)

พระสุวรรณสังข์ในรูปเจ้าเงาะ เมื่อเห็นนางรจนาก็เกิดจิตคิดปรารถนา จึงตั้งสัตยาธิษฐาน ว่า หาก मैंบุญญาธิการเคยสมัครสมานร่วมรักกันมา ขอให้นางได้เห็นรูปทองแล้วมีความปรารถนา รักใคร่เช่นเดียวกัน นางรจนาเมื่อพินิจดูเจ้าเงาะ ก็ได้เห็นถึงพระรูปทองที่แฝงเร้นอยู่ในรูปเงาะนั้น นางพลางคิดว่า ชะรอยจะเป็นบุญของเราที่ได้เห็น อาจจะเป็นคู่ครองกัน แล้วก็พลางเสีงมาลัยไป ด้วยคิดว่า หาก मैंเคยร่วมอภิรมย์รักใคร่กัน ขอให้พวงมาลัยไปต้องเจ้ารูปเงาะนี้เถิด พระสุวรรณสังข์ ในรูปเจ้าเงาะจึงได้พวงมาลัยนั้นของนางรจนา (หมายเลข 28)

ท้าวสามลทราบความ นางรจนาได้เลือกเจ้าเงาะนั้นเป็นคู่ จึงเกิดความโทมนัสเสียใจจนลม จับ นางมณฑาทิวเข้าประคองรับไว้ ทำการปฐมพยาบาลจนฟื้นแล้วจึงดีขึ้น (หมายเลข 29)

เมื่อท้าวสามลได้สติ จึงตรัสปรึกษาขานางรจนาด้วยความโกรธเกรี้ยว พนางหยิบฉวยเอาไม้ เรียวหวังจะตีให้นางรจนารู้สำนึก นางมณฑาทิวคอยปรามพระองค์ไว้ (หมายเลข 30)

ท้าวสามลเรียกประชุมเสนาอำมาตย์ ข้าราชการบริพาร โดยมีนางรจนาและเจ้าเงาะรออยู่ ภายนอกห้องพระโรง จากนั้นจึงมีพระบัญชาให้ขับนางรจนาและเจ้าเงาะออกจากพระนครแล้วให้ไป ปลุกกระท่อมอาศัยอยู่ด้วยกันที่ปลายนา (หมายเลข 31) (หมายเลข 32)

พระพี่นางทั้งหก ทราบความก็รีบพากันออกมาด่าทอต่อว่านางรจนาด้วยความเคียดแค้นที่ ทำขายหน้า ก่อนที่นางจะเดินทางออกนอกพระนคร (หมายเลข 33)

พระสุวรรณสังข์ในรูปเจ้าเงาะได้พานางรจนาออกเดินทางเพื่อไปยังกระท่อมปลายนา บ่าว ไพรไปทำการขนสัมภาระนางรจนา เพื่อนำไปใช้ระหว่างถูกเนรเทศไปอยู่กระท่อมปลายนา กับเจ้าเงาะ (หมายเลข 34) (หมายเลข 35)

บทที่ 4

วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์และคุณค่าในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในสุวัณณสังฆชาดก ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่” ในบทนี้วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์และคุณค่าในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ โดยวางขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาไว้ตามการแบ่งห้องภาพของงานจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร ฝั่งทิศเหนือ จำนวน 4 ห้องภาพ ดังนี้ 1) วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์และคุณค่าในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก 2) วิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก ตามเกณฑ์ตัดสินพุทธจริยศาสตร์ในเถรบาท ตามรายละเอียดดังนี้

4.1 วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก

ในประเด็นวิจัยส่วนนี้ ทางผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ตามหลักการของพุทธจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรบาท ที่ปรากฏสอดแทรกอยู่ในภาพจิตรกรรมสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ นี้เป็น 3 ประเด็น ตามระดับของพุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าที่สะท้อนออกมาในแต่ละห้องภาพ ดังนี้

4.1.1 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 1

1. พฤติกรรมสะท้อนพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น

ในห้องภาพที่ 1 ปรากฏภาพของนางยักษ์พันธุรัต ที่ได้รับเอาพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์มาชุบเลี้ยงไว้ในพระราชนิเวศน์ นางพันธุรัตได้ให้เครื่องประดับอาภรณ์ เหล่านางอภิบาลเข้ารับใช้ กล่าวโอวาทคำสอน ด้วยความรักใคร่ราวกับเป็นบุตรอันเกิดในอุทรของตน และภาพของนางพันธุรัตกำชับกับเหล่าสตรีผู้ถวายอภิบาลให้ดูแลพระสุวรรณสังข์กุมาร ในระหว่างที่นางไม่อยู่ แล้วนางพันธุรัตจึงได้ออกจากพระราชนิเวศน์ไปยังป่า จับสัตว์กินเป็นอาหาร ภาพนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงหลักพุทธธรรม คือ เมตตา (ความรักใคร่) ของนางยักษ์พันธุรัตที่มีต่อพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ ที่สะท้อนการมีจิตแห่งความรักใคร่ ความห่วงใย ความสงสาร ความปรารถนาดี ความเป็นมิตร ความอนุเคราะห์โดยไม่มีเงื่อนไข ไม่คาดหวังว่าจะได้อะไรตอบแทนจากพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ และยังสะท้อนให้เห็นหลักพุทธธรรมอีกประการ คือ กรุณา (ความปรารถนาที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) อันเป็นการกระทำหรือการปฏิบัติภายใต้จิตที่เกิดจากความรัก ความสงสารเพื่อให้พระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์มีความสุข และพ้น

จากทุกข์ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ) กล่าวว่า ความเมตตากรุณา คือ การมีจิตปรารถนาให้สรรพสัตว์เป็นสุขให้พ้นจากความทุกข์กันทั่วหน้า ปัญหาเรื่องความโหดร้ายรุนแรง ที่มีการเช่นฆ่าประทุษร้ายกันตลอดถึงการประกอบอาชญากรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกือบทุกหัวระแหง ชาวคราวต่าง ๆ ในหน้าหนังสือพิมพ์เพราะจิตใจของบุคคลขาดฐานใจที่มีความสำคัญคือเมตตาธรรม ได้แก่ ความรู้สึกยอมรับนับถือสิทธิในชีวิต ในทรัพย์สิน ในคุ้มครองของกันและกัน¹

มุมนับด้านซ้ายมือของกรอบหน้าต่างมีรูปพรานถือปืนยิงเนื้อ ส่วนมุมนับด้านขวามือของกรอบหน้าต่างจะมีรูปพรานถือปืน ภาพเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการล่วงละเมิดศีลข้อที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี คือ การตั้งใจดเว้นการทำลายชีวิตสัตว์ ซึ่งเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น อันถือเป็นหนทางแห่งความดีงาม ในเรื่องของทรงดเว้นจากปาณาติปาต ดังในพุทธอุทานคาถา โสณเถรวรรค ปิยตรสูตร ความว่า “บุคคลตั้งใจค้นหาทั่วทุกทิศ ก็ไม่พบใครซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนในที่ไหนๆ เลย สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น”² จึงทำให้เป็นเหตุในการตระหนักถึงจริยธรรมที่ว่าด้วย การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตร่างกายของสัตว์อื่น และความเป็นผู้มีเมตตากรุณา ที่มีอนุภาพทำลายความชั่ว คือ ความพยาบาทและการเบียดเบียน (อหิงสา) ซึ่งบุคคลที่มีจิตเมตตากรุณา ย่อมสร้างบุคลิกภาพให้เป็นผู้ที่ได้รับความนิยม นับถือ รักใคร่ เอ็นดู มีเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้อื่นเข้าใกล้ ให้ผู้เข้าหาเมื่อได้อยู่ร่วมหรือสนทนาปราศรัยมีความรู้สึกอบอุ่น มีความสุขสงบ ทั้งนี้ก็เป็นผลมาจากความที่เป็นผู้มีความเป็นผู้มีเมตตากรุณาต่อบุคคล และสัตว์อื่น

ภาพพระสุวรรณสังข์ระหว่างเดินทางไปยังสวน ได้มีการสนทนาปราศรัยกับบริวารรับใช้ในเมื่อยักษ์ ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยอิงอาศัยเรื่องราวจากบทพระราชนิพนธ์ละครนอก เรื่อง สังข์ทองแล้ว การที่พระสุวรรณสังข์จะผ่านเข้าไปยังสวนทิศอุดรได้แล้วนั้น จะต้องกระทำมุสาวาทกับคนที่พบ และสนทนากับพระสุวรรณสังข์ระหว่างทางเดินนั้น และยังมีภาพของพระสุวรรณสังข์กุมารที่ถอดเอารูปเงาะออกซ่อนไว้ แล้วขึ้นนั่งบนต้นไทร ทำที่ท่าเป็นรุกขเทวดา หมูปลัยักษ์ที่ตามหาพอเห็นพระสุวรรณสังข์กุมารนั่งบนต้นไทรก็คิดว่าเป็นเทวดา เข้าไปถามหาเจ้าเงาะ พระสุวรรณสังข์กุมารโกหก พลาญยกมือชี้บอก เจ้าเงาะได้เหาะผ่านไปทางทิศนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นพฤติกรรมของพระสุวรรณสังข์ที่ประพฤติกล่วงละเมิดศีลข้อที่ 4 มุสาวาทา เวรมณี (การงดเว้นจากการพูดเท็จ)

ภาพของพระสุวรรณสังข์ขณะไปที่สวน ลงอาบน้ำทิพย์ในบ่อทอง จากนั้นได้ขึ้นไปปราสาทสวมเกราะรูปเงาะป่าเข้ากับกาย เหน็บไม้เท้า แล้วสอดเท้าเข้าในเกือกทองหิ้งคู่ เหาะหนีไป แสดงให้

¹พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตภาโณ), *พรหมวิหารธรรม เรือนใจของผู้ไม่สุข*, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2549), หน้า 25.

²ส.ส. 15/119/137.

เห็นพฤติกรรมที่ประพฤติกว้างละเมียดศีลข้อที่ 2 คือ อทินนาทานา เวรมณี คือ (การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ด้วยอาการขโมย)

2. พฤติกรรมสะท้อนพุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง

พุทธจริยศาสตร์ระดับกลางอาศัยหลักการของกุศลกรรมบถ 10 ประการ ในการวินิจฉัยพฤติกรรมในแต่ละด้านของมนุษย์ โดยในภาพจิตรกรรมสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 1 นี้ ได้ปรากฏภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมที่สอดคล้อง และขัดแย้งกับกุศลกรรมบถ 10 ประการ เช่น ภาพของนางยักษ์พันธุรัตที่ให้ความรัก ความเมตตาแก่พระสุวรรณสังข์ ราวกับเป็นบุตรในอุทรของตนเอง ทั้งที่นางพันธุรัตเป็นยักษ์และพระสุวรรณสังข์นั้นเป็นมนุษย์ ตามนัยที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ยักษ์กินสัตว์เป็นอาหาร และมนุษย์สามารถเป็นอาหารของยักษ์ได้ แต่ก็ด้วยอาศัยความเมตตากรุณาของนางพันธุรัตที่มีต่อพระสุวรรณสังข์ก็ได้จับพระสุวรรณสังข์กินเป็นอาหาร จึงเป็นหนึ่งในพฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นการประพฤติกว้างละเมียดศีลข้อที่ 1 ในกุศลกรรมบถ 10 ประการ

พฤติกรรมของพระสุวรรณสังข์กุมารที่แสดงผ่านภาพที่ปรากฏพระสุวรรณสังข์กุมารอยู่ในสวน ลงอาบน้ำทิพย์ในบ่อทอง จากนั้นได้ขึ้นไปปราสาท สวมเกราะรูปเงาะป่าเข้ากับกาย สวมเกือกทอง เหน็บไม้เท้า เหาะหนีไป สะท้อนให้เห็นการประพฤติกว้างละเมียดศีลข้อที่ 2 คือ การงดเว้นจากอทินนาทาน

ภาพของนางพันธุรัตเฝ้าอ่อนวอนให้พระสุวรรณสังข์กุมารกลับคืนสู่เมืองด้วยกัน แต่ไม่เป็นผล และนางพันธุรัตได้เขียนมหาจินตามนต์ไว้ให้ตรงแผ่นผาที่เชิงเขา ก่อนที่นางนั้นจะออกแตกตาย อันแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับกุศลกรรมบถ 10 ประการ ข้อที่ 9 คือ การไม่พยาบาท ซึ่งเมื่อพิจารณาจากรูปการณแล้ว พฤติกรรมของพระสุวรรณสังข์กุมารที่ได้กระทำไปไม่ว่าจะเป็น การฝ่าฝืนคำสั่งห้ามเข้าไปในสวน หรืออาณานิเวศต้องห้ามของเมืองยักษ์ การขโมยรูปเงาะแล้วหนีมาสามารถที่จะสร้างความเจ็บช้ำ โกรธเคือง อันเป็นมูลฐานของความพยาบาทที่จะเกิดขึ้นในจิตใจของนางพันธุรัต แต่นางพันธุรัตก็สามารถระงับความพยาบาทที่จะเกิดขึ้นนั้นได้

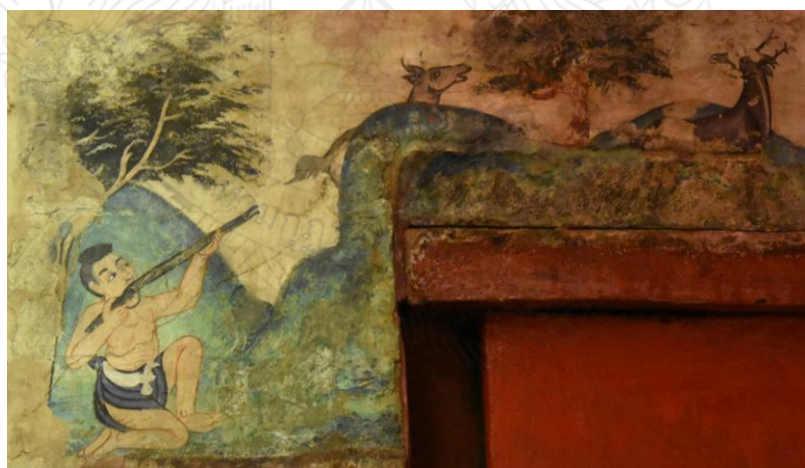
3. พฤติกรรมสะท้อนพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง

ตามหลักการของอริยมรรค 8 ประการ ในการวินิจฉัยพฤติกรรมของมนุษย์ ในภาพจิตรกรรมสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพนี้ มีภาพที่สะท้อนให้เห็นพุทธจริยศาสตร์ระดับสูงที่สอดแทรกอยู่ที่สะท้อนให้เห็นการล่วงละเมิดพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เช่น ภาพการเนรมิตกายเพื่อปกปิดความเป็นยักษ์ การห้ามพระสุวรรณสังข์กุมารเข้าไปยังสถานที่ต่าง ๆ ในเมืองยักษ์ของนางพันธุรัต หรือภาพการหลบหนีจากเมืองยักษ์ของพระสุวรรณสังข์กุมาร ภาพพฤติกรรมเหล่านี้เป็นการไม่ประกอบตนอยู่ในความเห็นชอบ (สมมาทิฏฐิ) โดยอาศัยการพิจารณาจากเนื้อเรื่องประกอบ จะทำให้เห็นถึงกระบวนการ

ทางความคิดที่ไม่ประกอบด้วยองค์ความรู้ในหลักอริยสัจ 4 อันเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหานำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ หรือสภาพของปัญหาอย่างแท้จริง

การไม่ประกอบตนอยู่ในสมมาวาจา คือ การเจรจาชอบ ได้แก่ ภาพของพระสุวรรณสังขกุมารได้กระทำผิดมุสาวาทกับข้ารับใช้ที่พบเจอในระหว่างทาง ก่อนที่จะไปยังสวนทิศอุดร ภาพของพระสุวรรณสังขกุมารได้พูดปกปิดบอกทางแก่บริวารยักษ์ที่มาสอบถามติดตามหาตัวพระสุวรรณสังขกุมาร

การไม่ประกอบตนในการเลี้ยงชีพชอบ (สมมาอาชีวะ) สะท้อนผ่านภาพการดำเนินวิถีชีวิตที่ผิดแผกด้วยการเนรมิตรูปร่างของนางยักษ์พันธุรัต เนรมิตเมืองยักษ์ แปลงกายบริวารยักษ์ให้เป็นราวกับมนุษย์ ล้วนเป็นตัวอย่างของการดำเนินวิถีชีวิตที่ผิดเพี้ยนไปจากวิถีความเป็นอยู่ของตนแต่เดิม เพราะการกระทำเหล่านี้ย่อมก่อให้เกิดอุปสรรคปัญหาในการดำเนินชีวิต ทำให้การดำเนินชีวิตนั้นเป็นไปอย่างยากลำบาก ปกปิด อำพราง ซ่อนเร้นความจริง เมื่อผู้อื่นล่วงรู้ความจริงก็ย่อมทำให้เกิดความรู้สึกในแง่ลบทั้งต่อตัวผู้ปกปิดความจริง และผู้ที่ตนต้องการจะปกปิดความจริงนั้น ทั้งนี้จากที่กล่าวมาก็ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการกระทำที่ขาดการพิจารณาให้ดี (สมมาสงกบป, ความดำริชอบ) ขาดการระลึกชอบ (สมมาสติ) เมื่อกระทำลงไปจึงไม่สามารถจัดเป็นการกระทำถูกต้อง (สมมากมมุต, กระทำชอบ) เมื่อเป็นการกระทำที่ใช้ความเพียรพยายามก็ไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นการใช้ความพยายามที่ถูกต้อง (สมมาวายาม, พยายามชอบ) และเมื่อจิตยังหลงสู่ความไม่ถูกต้อง การตั้งมั่นในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง จึงถือว่าจิตไม่ได้ตั้งมั่นชอบ (สมมาสมาธิ)

ภาพที่ 4.1 ภาพจิตรกรรมพรานยิงเนื้อ

ภาพที่ 4.2 ภาพจิตรกรรมพรานกำลังอัดดินปืนใส่กระบอกปืน

ภาพที่ 4.3 ภาพจิตรกรรมพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์อาศัยอยู่กับนางพันธุรัตในเมืองยักษ

ภาพที่ 4.4 ภาพจิตรกรรมนางพันรุตสังเหล่าบรivarพีเลี้ยงให้ดูแลพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์
ระหว่างที่นางไม่อยู่ในเมืองยักษ

ภาพที่ 4.5 ภาพพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ก่อนจะเข้าไปในสวนต้องห้าม

ภาพที่ 4.6 ภาพจิตรกรรมพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์แอบลงชุบตัวในบ่อเงิน บ่อทอง และขโมยรูปเงาะ

ภาพที่ 4.7 ภาพจิตรกรรมพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ถอดรูปเงาะ แล้วปิดบอกทางบริวารยักษ์ที่ออกตามหา

ภาพที่ 4.8 ภาพจิตรกรรมนางยักษ์พันรุตตอกจับสัตว์เพื่อกินเป็นอาหาร

ภาพที่ 4.9 ภาพจิตรกรรมนางยักษ์พันรุตกำลังจับสัตว์กินเป็นอาหาร

4. คุณค่าภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 1 ด้านประวัติศาสตร์

จิตรกรรมฝาผนังในห้องภาพนี้ มีภาพของบริวารยักษ์อัญเชิญร่างของนางพันรุตที่เสียชีวิตใส่อสูริกากลับเมืองยักษ์ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีวัฒนธรรม และธรรมเนียมการปฏิบัติของเจ้านายในอดีต และภาพขบวนเสด็จของเจ้าชายเมืองต่าง ๆ ที่กำลังเสด็จไปเข้าพิธีเลือกคู่ยังเมืองสามล ก็

สะท้อนให้เห็นภาพขบวนเสด็จของเจ้านายในอดีตได้เช่นกัน รวมไปถึงลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันในล้านนา

ภาพที่ 4.10 ภาพจิตรกรรมขบวนเชิญศพนางยักษ์พันธุรัต

ภาพที่ 4.11 ภาพจิตรกรรมขบวนเสด็จเจ้าชายต่างเมืองที่จะไปทำพิธีเลือกคู่เมืองสามล

ภาพที่ 4.12 ภาพจิตรกรรมขบวนเสด็จเจ้าชายต่างเมืองที่จะไปทำพิธีเลือกคู่เมืองสามล

ด้านสังคมวิทยา

จิตรกรรมฝาผนังในห้องภาพนี้ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในสถาบันครอบครัว โดยเป็นความสัมพันธ์ในสถานะแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง ระหว่างนางพันธุรัตกับพระสุวรรณสังข์ ซึ่งภาพความสัมพันธ์ของทั้งสองนั้นแสดงให้เห็นถึงความรัก ความเอ็นดูที่นางพันธุรัตมีให้กับพระสุวรรณสังข์ ดังจะเห็นได้จากภาพที่นางพันธุรัตอยู่กับพระสุวรรณสังข์ในปราสาท และภาพก่อนที่นางพันธุรัตจะแปลงกายเป็นยักษ์ ได้พูดกำชับให้เหล่าบริวารดูแลพระสุวรรณสังข์ ทำให้เห็นอีกมิติความสัมพันธ์หนึ่งของสถาบันครอบครัวได้เป็นอย่างดี อีกทั้งภาพนางพันธุรัตกับบริวาร หรือภาพเจ้าชายกับบริวารที่ตามเสด็จไปยังเมืองสามล ก็ทำให้เห็นมิติความสัมพันธ์ของเจ้านายกับข้าไทไพร่ราบอันเป็นส่วนหนึ่งของภาพสะท้อนสังคมศักดินาในยุคสมัยนั้น ภาพการตีกลองระดมพลยักษ์ เพื่อตามหาพระสุวรรณสังข์ของนางพันธุรัต ก็สามารถทำให้เห็นถึงวิถีชีวิตในอดีต ซึ่งเมื่อเกิดเหตุเภทภัยอันใดขึ้นก็มักจะส่งสัญญาณให้ชาวเมืองได้รับทราบไม่ว่าจะเป็นการตีกลอง เคาะเกราะ หรือตีฆ้อง เป็นต้น

ภาพที่ 4.13 ภาพจิตรกรรมแสดงวิถีชีวิตนางพันรุต พระสุวรรณสังข์ ในเมืองยักษ์

ภาพที่ 4.14 ภาพจิตรกรรมการตีกลองระตมพลักษ์ เพื่อตามหาพระสุวรรณสังข์

ด้านศิลปกรรม

จิตรกรรมฝาผนังในห้องภาพนี้ ช่วงบนของห้องภาพจิตรกรไม่ได้ทำการวาดภาพเทวดาเหาะ แต่ใช้ฉากทิวทัศน์ภูเขา เป็นพื้นหลังแทน โดยภาพที่เป็นโครงเรื่องหลักจะอยู่บนพื้นที่แนวตั้งของทั้ง 2 ผนัง การลำดับภาพในห้องภาพนี้ไล่เรียงจากล่างขึ้นบน ผนังด้านซ้ายฉากเป็นทิวทัศน์ของป่าเขา มีฉากขบวนเสด็จเป็นแถวในแนวนอนซ้อนทับกันเป็นชั้น ๆ คั่นสลับด้วยแถบเนินดิน ทิวไม้ และโขดหิน อีกทั้งจิตรกรใช้เทคนิคจังหวะของเส้นสาย เน้นทิศทางตามลักษณะของเรื่องเพื่อที่จะให้เกิดความเชื่อมโยงในห้องภาพที่ 2 ซึ่งอยู่ถัดไป

4.1.2 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 2

1. พุทธกรรมสะท้อนพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น

ภาพจิตรกรรมในห้องภาพที่ 2 นี้ ไม่ปรากฏภาพใดที่เข้าข่ายเป็นการกระทำหรือพฤติกรรม การแสดงออกที่สอดคล้อง หรือเป็นการล่วงละเมิดกระทำผิดต่อแนวทางของพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น

2. พุทธกรรมสะท้อนพุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง

ภาพจิตรกรรมในห้องภาพที่ 2 นี้ ไม่ปรากฏภาพใดที่เข้าข่ายเป็นการกระทำหรือพฤติกรรม การแสดงออกที่สอดคล้อง หรือเป็นการล่วงละเมิดกระทำผิดต่อแนวทางของพุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง

3. พุทธกรรมสะท้อนพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง

ในมหาจักรีสารสูตร มีพุทธพจน์ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมากัมมันตะเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสัมมากัมมันตะเป็น 2 อย่าง คือ สัมมากัมมันตะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ ๑ อย่างหนึ่ง สัมมากัมมันตะของพระอรหันต์ที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค ๑ อย่างหนึ่ง ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมากัมมันตะที่ยังเป็นสาสวะเป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธเป็นไฉน คือ เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้นจากอทินนาทาน งดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร นี้ สัมมากัมมันตะที่ยังเป็นสาสวะเป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ ๓³ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากภาพจิตรกรรมในห้องภาพที่ 2 นี้ ไม่ปรากฏภาพใดที่เข้าข่ายเป็นการกระทำหรือพฤติกรรมล่วงละเมิดต่อหลักการ สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) ในมรรคมีองค์ 8 จึงถือได้ว่า จิตรกรรมห้องภาพนี้ เป็นภาพสะท้อน สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) และเมื่อพิจารณาตามหลักการสัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) ภาพของ การทำปศุสัตว์เลี้ยงโค ก็ไม่ปรากฏภาพการทารุณกรรมสัตว์ การฆ่าสัตว์ ก็ถือว่าเป็นการประกอบวิถีชีวิตสอดคล้องตามหลักการสัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)

³ม.อ. 14/117/158.

4. คุณค่าภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัฒน์สังฆชาตค หอภาพที่ 2

ด้านประวัติศาสตร์

จิตรกรรมฝาผนังในหอภาพนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต ในระดับชนชั้นต่าง ๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นวิถีชาวบ้าน หรือวิถีในราชสำนัก โดยวิถีชาวบ้านก็แสดงให้เห็นเริ่มจากภาพพระสุวรรณสังข์ในร่างของเจ้าเงาะเหาะมาถึงที่เมือง และได้เขาไปยังไร่นาของชาวบ้าน จนพบกับเด็กเลี้ยงโคในหมู่บ้าน เด็ก ๆ ให้เจ้าเงาะนอนอยู่ที่กระท่อม ช่วยเฝ้าที่นาไล่กาไล่นก และจะได้กลับมาเล่นด้วยกันใหม่ ส่วนภาพสะท้อนวิถีราชสำนักนั้น ก็ถ่ายทอดจากภาพของราชสำนักของท้าวสามล นอกจากนี้ยังสามารถเห็นได้ถึงลักษณะการแต่งกายของเจ้านาย เชื้อพระวงศ์ ข้าราชการบริวาร และชาวบ้านชาวเมือง อีกทั้งยังช่วยให้เห็นถึงอุปกรณ์เครื่องใช้ในราชสำนัก เช่น พระขรรค์ อัจฉลัม ปาน พระศรี สัปทน เป็นต้น ตลอดจนอุปกรณ์เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของวิถีชาวบ้าน เช่น คานหาบ กระบุง คนโท ร่ม เป็นต้น นอกจากนี้ยังทำให้เห็นภาพบ้านเรือน เรือกสวน ปราสาท พระราชวัง อีกด้วย

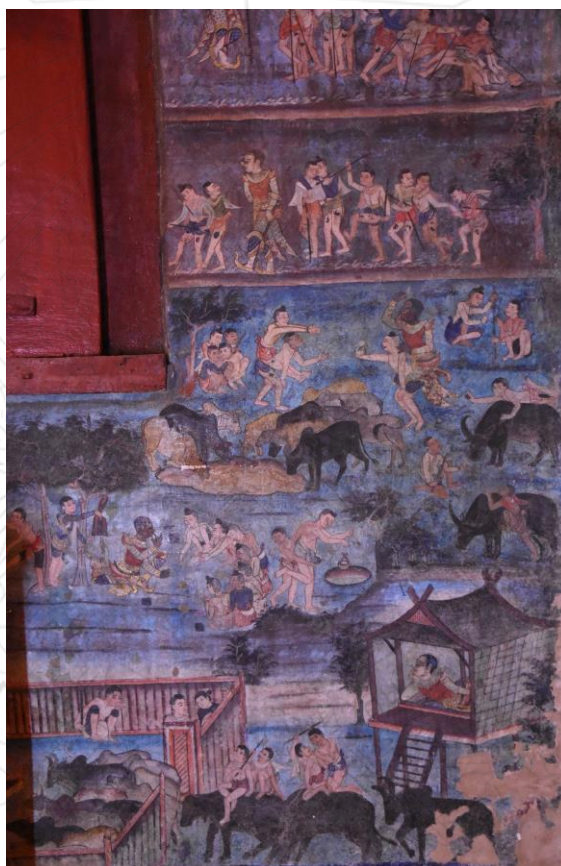
ด้านสังคมวิทยา

จิตรกรรมฝาผนังในหอภาพนี้ แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคม ระบอบชนชั้นการปกครอง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนล้านนาในอดีต ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้เป็นแรงขับเคลื่อนวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม โดยหอภาพจิตรกรรมนี้มีภาพแสดงวิถีชีวิตการทำปศุสัตว์ของชาวบ้านโดยทั่วไปในอดีต คือได้เขียนภาพเรือนยกพื้นสูงแล้วใช้ชั้นล่างของตัวบ้านเป็นคอกสัตว์ แล้วให้ลูกหลานในบ้านทำหน้าที่ต้อนวัวควายออกไปหากินตอนเช้า แล้วต้อนกลับเข้าคอกในเวลาเย็น มีภาพกิจวัตรวิถีชาวบ้าน เช่น เด็กตักน้ำจากบ่อน้ำ เด็กล้อมวงกินข้าว เด็กต้อนวัวควายเข้าคอก ชายนั่งสูบบุหรี่ ชายหญิงพูดคุยสนทนา หญิงสองคนหาบของ ชายนั่งบนแคร่ เป็นต้น มีภาพแสดงการเล่นขี้ม้าส่งเมืองของเด็กๆ ตลอดจนภาพแสดงวิถีชีวิตในราชสำนัก เช่น ภาพท้าวสามลนางมณฑาทะเวทีกกับพระธิดาทั้ง 7 พร้อมบริวาร ภาพการออกว่าราชการของท้าวสามล ภาพการรวมตัวกันในท้องพระโรงของเจ้าชายต่างเมือง ภาพการปฏิสังขรณ์ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ภาพการเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาท เป็นต้น

มาลา คำจันทร์ ได้วิเคราะห์ไว้ในบทความวิถีล้านนา ว่า ภาพจำลองของเรือนเศรษฐี อยู่ที่ผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเรือนหลังคาสองจั่วอยู่ชิดกันเรียกว่าเรือนสองหลังร่วมพื้น การเรียกเรือนแต่ละหลังจะเรียกจากจั่วหรือหลังคา ส่วนเรือนอีกหลังทางซ้ายมือ สร้างต่างหาก ไม่รวมพื้นกับเรือนสองหลัง หลังคาก็ไม่เกี่ยวกัน ตรงนั้นจะเป็นเรือนไฟหรือครัวไฟ เรือนสองหลังร่วมพื้นจะเป็นเรือนนอนหรือที่อยู่ ที่หลับนอนของเจ้าเรือน เรือนไฟเป็นที่ทำอาหาร ระหว่างเรือนไฟกับเรือนนอนจะมีชานเล่นกันไว้ หากเป็นเรือนใหญ่ หรือครอบครัวมีหลายคน ตรงเรือนไฟอาจต่อห้องเพิ่มเพื่อให้พอกับจำนวนคนก็ได้ แต่การต่อเรือนเป็นเรื่องยุ่งยากทางความเชื่อ มีคำกล่าวที่ว่า ต่อชาน รานเรือน ไม่ควรทำ จะซิด ซิด คือ วิปริต อาเพศ อาถรรพณ์ ไม่เป็นสุข ตรงที่

นางคนหนึ่งยื่นเอามือไพล่หลังอยู่บนบันไดก็เป็นขานเรือนเหมือนกัน เรียกว่าขานหน้า แต่ในรูปเขียนไว้คล้ายพาไลหรือระเบียงมากกว่าขาน ด้านหลังไกล ๆ เห็นฮ้านน้ำเป็นส่วนที่เรียกว่าขานหลัง ฮ้านน้ำมักจะอยู่สุดขาน ที่เห็นเป็นแผ่นหรือแผงเอียง ๆ บนหลังคาคลายเพิงหมาแหงน เอาไว้กันฝน กันเศษใบไม้ปลิวลงมา เวลาวาง หม้อ ไห ที่ล้างตากแดดแล้ว เรือนเศรษฐีมักจะสร้างจากไม้จริงทั้งหลัง จะหาไม้บัวมาสอดแซมคองยาก เพราะไม้บัวไม่คงทน สองปีสามปีต้องเปลี่ยน เศรษฐีมีกำลังทรัพย์มากพอที่จะใช้ไม้จริงทั้งหมด ในภาพนี้ไม่เห็นมีกาแลไขว้กันที่สันของจั่ว ไม่รู้เหตุผลของท่านเหมือนกัน นี่คือภาพวาด ไม่ใช่ภาพถ่าย ภาพวาดอาจไม่สะท้อนความจริงทั้งหมด แต่เป็นการเอาความจริงมาจัดแต่งให้ดูงาม⁴

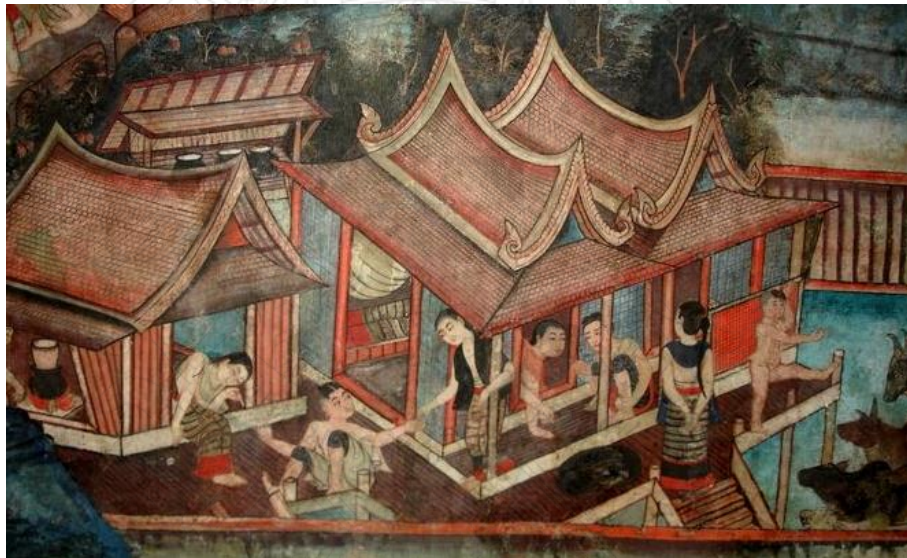
ภาพที่ 4.15 ภาพจิตรกรรมแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของประชาชนชาวเมือง

⁴มาลา คำจันทร์, “วิถีล้านนา”, 26 เมษายน 2561, <<https://web.facebook.com/147664951914603/photo>> (8 March 2020)

ภาพที่ 4.16 ภาพจิตรกรรมแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของเด็กเลี้ยงโค

ภาพที่ 4.17 ภาพจิตรกรรมแสดงให้เห็นบ้านเรือนในอดีต

ภาพที่ 4.18 ภาพจิตรกรรมแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตในราชสำนัก

ด้านศิลปกรรม

ลักษณะโดยทั่วไปของจิตรกรรมห้องภาพนี้ จะมีการแบ่งฉากของภาพโดยกำหนดให้ภาพเมืองอยู่บนผนังด้านซ้าย และภาพชนบทนอกเมืองอยู่บนผนังด้านขวา ทั้ง 2 ผนังที่ จะรองรับเหตุการณ์หรือตัวภาพหลักของเรื่องที่เกิดขึ้นคู่กันมาจากห้องภาพที่ 1 ในห้องภาพนี้ฉากเมืองจะแสดงให้เห็นถึงการดำเนินกิจกรรมของเหล่าเจ้าชาย บริวาร ข้าราชการสำนัก ส่วนภาพชนบทนอกเมืองเป็นการดำเนินกิจกรรมของพระสุวรรณสังข์ในร่างของเจ้าเงาะ ทั้งจิตรกรได้ใช้ภาพกำแพง ประตูเมือง กลุ่มอาคารบ้านเรือนในตอนล่างของผนัง รวมถึงทิศทางของตัวภาพเป็นจุดเชื่อมโยงให้กับฉากพื้นที่ทั้งสองมีความต่อเนื่องเป็นเนื้อเรื่องเดียวกัน ผนังที่ตอนบนของภาพจิตรได้วาดภาพเทวดาเหาะ ขนาดใหญ่ มีแนวขอบฟ้าเป็นตัวจบภาพ การลำดับภาพในห้องภาพนี้ไล่เรียงจากผนังด้านขวา มีทิศทางดำเนินจากบนลงล่าง ในห้องภาพที่ 2 นี้ เป็นฉากที่เด่นชัดและมีความงดงามที่สุด โดยจิตรกรได้วาดภาพอย่างวิจิตรบรรจง มีความประณีตงดงาม เก๋ขรยละเอียดได้เป็นอย่างดี แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจของตัวจิตรกรเอง

4.1.3 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาตก ห้องภาพที่ 3

1. พุทธกรรมสะท้อนพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น

ภาพจิตรกรรมในห้องภาพที่ 3 นี้ ปรากฏภาพของกลุ่มคนที่กำลังเกี่ยวพาราสีกันอยู่ ซึ่งจิตรกรได้แสดงสัญลักษณ์ความหมายถึงกลุ่มคนที่มีอุปนิสัยเจ้าชู้ นักเลงผู้หญิง ซึ่งถือเป็นพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง ผิดศีลข้อ 3 คือ กาเมสุมิจจาจารา เวมณี (การงดเว้นจากการประพฤติดูผิดในกาม) โดยลักษณะท่อนี่มุ่งหมายให้เป็นผู้ไม่มักมากในกาม ไม่สำส่อนเยี่ยงสัตว์เดรัจฉาน และภาพของกลุ่มคนที่กำลังตั้งวงดื่มเหล้า ซึ่งจิตรกรได้แสดงสัญลักษณ์ความหมายถึงกลุ่มคนที่มีอุปนิสัยเป็นนักเลงสุรา ซึ่งถือเป็นพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง ผิดศีลข้อ 5 คือ สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวมณี (การงดเว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ได้แก่ น้ำเมา คือสุรา และเมรัย) ซึ่งลักษณะท่อนี่มุ่งหมายให้มีสติ ไม่ประมาท รักษาสติไม่ให้เผลอเรอพลาดพลั้งในการดำรงชีวิตโดยราบรื่น และภาพของเหล่าเสนาอำมาตย์พยายามนำตัวเจ้าเงาะไปเฝ้าท้าวสามลด้วยวิธีการฉุดกระชากลากดึงต่าง ๆ ซึ่งสามารถสะท้อนภาพของการเบียดเบียน ทำร้ายผู้อื่น

2. พุทธกรรมสะท้อนพุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง

ในห้องที่ 3 มีภาพที่เป็นการกระทำหรือพฤติกรรมการแสดงออกตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง คือ ภาพของกลุ่มคนที่กำลังเกี่ยวพาราสีกัน และภาพเหล่าเสนาอำมาตย์พยายามนำตัวเจ้าเงาะไปเฝ้าท้าวสามลด้วยวิธีการฉุดกระชากต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนการล่วงละเมิดอกุศลกรรมบถ 10 ทางกายกรรม

3. พุทธกรรมสะท้อนพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง

ในห้องภาพที่ 3 นี้ ปรากฏภาพที่เป็นการกระทำหรือพฤติกรรมการแสดงออกตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง คือ ภาพของกลุ่มคนที่กำลังเกี่ยวพาราสีกัน ภาพของกลุ่มคนที่กำลังตั้งวงดื่มเหล้า และภาพเหล่าเสนาอำมาตย์พยายามนำตัวเจ้าเงาะไปเฝ้าท้าวสามลด้วยวิธีการฉุดกระชากลากดึงต่าง ๆ อันเป็นพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องตามหลักการของมรรค 8

ภาพที่ 4.19 ภาพจิตรกรรมแสดงให้เห็นการดำเนินวิถีชีวิตที่ผิดหลักเบญจศีล

ภาพที่ 4.20 ภาพจิตรกรรมการนำตัวเจ้าเงาะไปเข้าเฝ้าท้าวสามล

4. คุณค่าภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัฒน์สังฆชาตก ห้องภาพที่ 3

ด้านสังคมวิทยา

จากภาพจิตรกรรมชายสองคนกอดกันอยู่บริเวณประตูพระราชวังนั้น ซึ่งภาพนี้สะท้อนให้เห็นรูปแบบความสัมพันธ์ของบุรุษเพศในอดีต ซึ่งจากการวิเคราะห์ตามบริบทของภาพแล้ว น่าจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ฉันเพื่อนพ้อง ที่ชาวล้านนานิยม เรียกว่า เสี่ยว ซึ่งในภาษาถิ่นนั้นหมายถึงเพื่อน หรือเกลอ นั่นเอง ในสังคมล้านนาจะหมายถึง ผู้ที่เกิดปีเดียวกัน หรือ คนที่รักใคร่ สนิทสนมกัน จนสัญญากันว่าจะเป็นเสี่ยวกัน อันเป็นการแสดงออกถึงความใกล้ชิดสนิทสนมของเสี่ยว โดยในสังคมล้านนาสมัยก่อนการถึงเนื้อถึงตัวกันระหว่างชายไม่ใช่เรื่องแปลก

ภาพที่ 4.21 ภาพจิตรกรรมสองคนกอดกันที่ประตูเมือง

ด้านศิลปกรรม

ในห้องภาพที่ 3 ลักษณะโดยทั่วไปของจิตรกรรมห้องภาพนี้ จะมีกลุ่มภาพหลักกระจายกันอยู่ในพื้นที่ย่อยทั้ง 4 จุด จิตรกรได้เน้นโครงสีที่สว่าง โดยอาศัยโทนสีครามตลอดทั้งภาพ ทั้งยังมีสีแดงสดแทรกสลับอยู่โดยทั่วไป จึงทำให้ห้องภาพนี้มีสีสันที่สดใสกว่าห้องภาพที่ 1 และ 2 บริเวณด้านบนของกรอบหน้าต่างจิตรกรได้ทำการเขียนรูปตนเองไว้ในซุ้มโค้งที่มีรูปทรงสอดคล้องกับภาพทิวเขาเบื้องหลังอย่างลงตัว

ภาพที่ 4.22 ภาพจิตรกรรมที่สันนิษฐานว่าเป็นภาพของเจ๊กเส็ง จิตรกรผู้สร้างสรรค์งานจิตรกรรม

4.1.4 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาตก ห้องภาพที่ 4

1. พุทธกรรมสะท้อนพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น

ภาพท้าวสามล้งแง้ไม้เพื่อจะตีนางรจนาด้วยความโกรธ ทำให้เห็นภาพการกระทำที่เบียดเบียนปองร้ายผู้อื่น ซึ่งลวงละเมียดศีลข้อ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี (การงดเว้นจากการทำลายชีวิตสัตว์)

ภาพพระพินางทั้งหกกำลังต่อว่านางรจนา ทำให้เห็นภาพการกระทำที่ผิดศีลข้อ 4 มุสาวาทา เวรมณี (การงดเว้นจากการพูดเท็จ)

2. พุทธกรรมสะท้อนพุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง

ภาพท้าวสามล้งแง้ไม้เพื่อจะตีนางรจนาด้วยความโกรธ และภาพพระพินางทั้งหกกำลังต่อว่านางรจนา ทำให้เห็นภาพการกระทำที่ลวงละเมียดกุศลกรรมบถ 10 ที่ว่าด้วยการไม่พยายาท และการงดเว้นจากผรุสวาจา

3. พุทธกรรมสะท้อนพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง

ภาพท้าวสามล้งแง้ไม้เพื่อจะตีนางรจนาด้วยความโกรธ และภาพพระพินางทั้งหกกำลังต่อว่านางรจนาทำให้เห็นภาพการกระทำอันเกิดจากความดำริในการเบียดเบียน พยายาทปองร้ายผู้อื่น ซึ่งผิดหลักการของสัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) การด่าทอต่อว่าก็แสดงว่าไม่ปฏิบัติตามแนวทางของสัมมาวาจา (เจรจาชอบ) เป็นพฤติกรรมไม่ถูกต้องจัดเข้าในพฤติกรรมที่ขัดต่อสัมมาสัมมันตะ

ภาพที่ 4.23 ภาพจิตรกรรมท้าวสามล ถือไม้เพื่อที่จะเขียนตึนางรจนา

ภาพที่ 4.24 ภาพจิตรกรรมนางรจนา ถูกพระพีนางทั้ง 6 รุมต่อว่าด่าทอ

4. คุณค่าภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก ห้องภาพที่ 4 ด้านสังคมวิทยา

จิตรกรรมฝาผนังในห้องภาพนี้ สามารถสะท้อนให้เห็นได้ถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างพ่อแม่พี่น้อง ซึ่งภาพจิตรกรรมไม่ได้เสนอในด้านของพ่อแม่พี่น้องรักใคร่กลมเกลียว แต่กลับนำเสนอในด้านของความชิงชัง เมื่อฝ่ายหนึ่งกระทำในสิ่งที่ไม่เป็นที่พึงพอใจตรงตามความต้องการของอีกฝ่าย ซึ่งย่อมปรากฏมีอยู่ให้เห็นทุกยุคสมัยไม่ว่าจะเป็นอดีต หรือที่เป็นชาวตามสื่อในยุคปัจจุบัน

ด้านศิลปกรรม

ในห้องภาพที่ 4 ลักษณะโดยทั่วไปของจิตรกรรมห้องภาพนี้เมื่อเปรียบเทียบกับจิตรกรรมห้องภาพที่ 1, 2 และ 3 จะมีการลดในด้านขององค์ประกอบภาพ และรายละเอียดที่ปรากฏอยู่ในเนื้อ

งาน โดยห้องภาพนี้มีความซิดใกล้กับตำแหน่งพระประธานบนฐานชุกชี จิตรกรจึงได้เน้นความสำคัญไปที่กลุ่มภาพเทวดาซึ่งอยู่ด้านบน โดยจิตรกรได้นำเสนออิริยาบถอยู่ในท่านั่งประนมมือเหนือหม่อมเมฆ และในห้องภาพนี้จิตรกรได้เขียนภาพตัวเองลงไปอีกครั้งในลักษณะท่านอนเอกเขนก และมีภาพเสื่อโคร่งเดินลอดซอดหินอยู่ด้วย ในขณะที่เดียวกันตัวภาพที่แสดงถึงเนื้อเรื่องหลักกลับมีการจัดตำแหน่งอย่างหลวม ๆ ไม่พิถีพิถัน รูปแบบและสัดส่วนของภาพสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบภาพ ถูกลดทอนลงไม่โดดเด่น ภาพบุคคลต่าง ๆ กระจายตัวกันอยู่ห่าง ๆ ฉากธรรมชาติและทิวทัศน์มีความประณีตงดงามสอดรับกับโครงเรื่องเป็นอย่างดี โครงสีหลักของภาพจิตรกรรมห้องภาพนี้ ได้แก่ สีคราม และสีน้ำตาล ช่วงบนขวาของพื้นที่ห้องภาพจะเป็นส่วนของตัวเรื่องที่ต่อกับห้องภาพที่ 3

ด้านพุทธศาสนา

ภาพจิตรกรรมห้องภาพนี้นอกจากจะถ่ายทอดพุทธจริยศาสตร์แล้ว ยังสามารถสะท้อนหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ความรักนั้นย่อมเกิดขึ้นด้วยเหตุสองประการ คือ ด้วยการอยู่ร่วมกันในกาลก่อน 1 ด้วยความเกื้อกูลต่อกันในปัจจุบัน 1 เหมือนดอกอุบลเมื่อเกิดในน้ำ ย่อมเกิดเพราะอาศัยเหตุสองประการคือน้ำและเปือกตม ฉะนั้น”⁵ ซึ่งสามารถใช้เปรียบเทียบกับความรักของนางรจนา และพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ ที่มีความรักเกิดขึ้นตั้งแต่ครั้งแรกที่ได้พบเห็น แสดงให้เห็นถึงบุพเพสันนิวาส ตามคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 4.25 ภาพจิตรกรรมนางรจนา เสี่ยงทายพวงมาลัยให้กับพระสุวรรณสังข์

⁵ช.ชา. 19/324/91

4.2 วิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก ตามเกณฑ์ ตัดสินพุทธจริยศาสตร์ในเกรวาท

ในประเด็นวิจัยส่วนนี้ ทางผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก ตามเกณฑ์การตัดสินพุทธจริยศาสตร์ในเกรวาท ดังนี้

4.2.1 วิเคราะห์บุพพเจตนา

บุพพเจตนา เป็นเจตนาก่อนที่จะทำกุศล และอกุศลทั้งปวง เช่น คิดที่จะให้ทาน ว่าเราจะให้ทานกับผู้นี้ ก็เป็นเจตนาก่อนให้ หรือเมื่อเราคิดปรารถนาดีกับมิตรสหายก่อนที่เราจะชี้แนะแนวทางว่ากล่าว ตักเตือน เป็นต้น โดยภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก ที่ปรากฏให้เห็นถึงบุพพเจตนาได้อย่างชัดเจนที่สุด เช่น ภาพนางพันธุรัตที่ได้รับเอาพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์มาชุบเลี้ยงไว้ในพระราชนิเวศน์ นางพันธุรัตได้ให้เครื่องประดับอาภรณ์ เหล่านางอภิบาลเข้ารับใช้ และกล่าวโอวาทคำสอนด้วยความรักใคร่ราวกับเป็นบุตรอันเกิดในอุทรของตน ทั้งยังกำชับพระสุวรรณสังข์กุมาร อย่าได้เสด็จไปภายนอกปราสาท อย่าขึ้นไปเล่นที่ชั้นบนของปราสาท และสวนในทิศอุดร และนางพันธุรัตได้กำชับกับเหล่าสตรีผู้ถวายอภิบาลให้คอยระวัง และดูแลพระสุวรรณสังข์กุมารให้ดี ในระหว่างที่นางไม่อยู่ ภาพเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงบุพพเจตนาของนางพันธุรัต ที่ตั้งใจปกปิดความเป็นยักษ์ของตนแก่พระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ เพราะกลัวว่า หากวันใดที่พระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ที่ตนรักเพียงดังบุตรในอุทรนั้น ล่วงรู้ว่าตนเป็นยักษ์ บริวารเข้ารับใช้ก็เป็นยักษ์ และบ้านเมืองที่อาศัยก็เป็นเมืองยักษ์ ย่อมที่จะหนีนางไปอย่างแน่นอน

ภาพของพระสุวรรณสังข์กุมารใช้กำลังสติปัญญาถอดเอารูปเงาะออกซ่อนไว้ แล้วนั่งใต้ต้นไทร ทำท่าทำเป็นรุกขเทวดา หมู่พลยักษ์ที่ตามหาพอเห็นพระสุวรรณสังข์กุมารนั่งบนต้นไทรก็คิดว่าเป็นเทวดาจริง จึงเข้าไปถามหาเจ้าเงาะ พระสุวรรณสังข์กุมารตอบพลางยกมือชี้ ก็สะท้อนให้เห็นบุพพเจตนาของพระสุวรรณสังข์กุมารที่จะใช้กลอุบายล่อหลอกบริวารยักษ์ เพราะเกรงว่าตนจะไม่สามารถหนีออกจากเมืองยักษ์ได้ทัน สะท้อนให้เห็นถึงบุพพเจตนาที่จะกระทำมุสาวาทของพระสุวรรณสังข์กุมาร

ภาพของนางรจนาที่เห็นรูปพระสุวรรณสังข์กุมารภายในร่างเงาะ เกิดจิตปฏิพัทธ์ปรารถนาแล้วตั้งสัตยาธิษฐานเสียงพวงมาลัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ถึงบุพพเจตนาของนางรจนาที่สนองความปรารถนาต้องการของตนเอง

ภาพของท้าวสามลโกรธเกรี้ยวนางรจนาที่เลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ จึงฉวยเอาไม้เพื่อตีนางรจนาให้รู้สำนึกถึงความเหมาะสมตามเจตคติของท้าวสามล ก็สะท้อนให้เห็นได้ถึงบุพพเจตนาของท้าวสามลที่แสดงพฤติกรรมเพื่อตอบสนองต่อบุพพเจตนาที่หวังจะให้นางรจนาได้เนื้อคู่ที่มีความเหมาะสมต่อวงศ์ตระกูล สถานะธิดาภคินีของนาง

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า การกระทำ หรือพฤติกรรมที่ตัวละครภายในเนื้อเรื่องของภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาดก เมื่อพิจารณาอย่างมสสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิด ความตั้งใจ ความปรารถนา สิ่งมุ่งหวัง เป้าประสงค์ ก่อนแสดงออกเป็นการกระทำ หรือพฤติกรรมของแต่ละตัวละครที่ประกอบขึ้นเสมอ กล่าวคือ เมื่อตัวละครประกอบกรรมใดขึ้น ย่อมมีภาพการกระทำก่อนหน้าให้เป็นเหตุสะท้อนถึงบุพพเจตนาของตัวละครนั้นๆ นั่นเอง

4.2.2 วิเคราะห์กุศกรรม และอกุศกรรม

ในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาดก มีภาพที่แสดงให้เห็นถึงการกระทำ หรือพฤติกรรมที่เป็นกุศกรรม และอกุศกรรม ของตัวละครหลายภาพด้วยกัน

โดยภาพที่แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่เป็นกุศกรรม เช่น ภาพนางพันธุรัตดูแล ให้โอวาท พระสุวรรณสังฆกุมารตั้งบุตรในอุทร และภาพนางพันธุรัต เขียนมหาจินดามนต์ให้ที่แผ่นผาเชิงเขา และภาพเหล่าบริวารยักษ์เชิญสุรีระนางพันธุรัตที่เสียชีวิตขึ้นวอกกลับไปยังนครยักษ์ ในห้องภาพที่ 1

ภาพเด็กกำลังหยอกล้อเล่นกับเจ้าเงาะ ภาพเจ้าเงาะในกระท่อมช่วยเฝ้าที่นาไล่กาไล่นก ภาพของเจ้าชายจากเมืองต่างๆ เจริญปราศรัยในท้องพระโรงเมืองสามล ล้วนเป็นภาพที่แสดงถึงไมตรีจิตระหว่างบุคคลที่พึงมีต่อกัน ในห้องภาพที่ 2

ภาพนางมณฑาเทวีดูแลท้าวสามลระหว่างที่ลมจับ ภาพนางรจนาและเจ้าเงาะออกไปอยู่กระท่อมปลายนาตามรับสั่งของท้าวสามล ในห้องภาพที่ 4

ส่วนภาพที่แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่เป็นอกุศกรรม เช่น ภาพพรานถือปืนยิงเนื้อ ภาพของนางยักษ์พันธุรัตที่กำลังจับสัตว์ป่ากินเป็นอาหาร ภาพของพระสุวรรณสังฆกุมารขณะพูดคุยอยู่กับบริวารรับใช้ระหว่างทางก่อนที่จะไปถึงสวนทศอุดร อันเป็นสถานที่ที่นางพันธุรัตได้กำชับห้ามพระสุวรรณสังฆกุมารเข้าไป ภาพของพระสุวรรณสังฆกุมารที่ได้ไปแอบลงชุบตัวในบ่อเงิน บ่อทอง ขโมยรูปเงาะ ไม้เท้า เกือกแก้ว ที่ขึ้นบนปราสาทของนางพันธุรัต แล้วเหาะหนีออกจากเมืองยักษ์ไป ในห้องภาพที่ 1

ภาพเหล่าเสนาอำมาตย์พยายามบังคับขึ้นใจ นุคกระชากทำร้ายเจ้าเงาะ ก่อนนำไปเข้าเฝ้าท้าวสามล ภาพของชาวคานนิคมที่กำลังหยอกล้อเกี่ยวพาราสีกันอยู่ ซึ่งตามเนื้อเรื่องนั้นเป็นการสื่อถึงพวกที่มีนิสัยเจ้าชู้ปรารถนาจะเข้าร่วมพิธีเลือกคู่ของนางรจนา ภาพของชาวคานนิคมกำลังดื่มเหล้าสุรา ชนแก้วกันอยู่ในห้องภาพที่ 3

ภาพของข้าราชการบริวารในเมืองสามลพากันเยาะเย้ยเหยียดหยันรูปลักษณะของเจ้าเงาะ ภาพท้าวสามลถือไม้ เพื่อหวังจะเขียนตีนางรจนา ภาพท้าวสามลประชุมข้าราชการบริวารเพื่อจะขับไล่นางรจนา และภาพพระพิณางทั้ง 6 ต่ำทอต่อว่านางรจนาก่อนถูกขับจากเมือง ในห้องภาพที่ 4

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า การกระทำหรือพฤติกรรมที่ตัวละครภายในเนื้อเรื่องของภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวณสังฆชาดก เมื่อพิจารณาอย่างมสสะท้อนให้เห็นถึงการกระทำ หรือพฤติกรรมที่

เป็นกุศลกรรม และอกุศลกรรม ของตัวละครที่แสดงออกอย่างชัดเจน ทั้งยังแสดงให้เห็นว่า เมื่อมนุษย์ได้กระทำพฤติกรรมนั้น ๆ ผลที่เกิดจากการกระทำจะเป็นเช่นไร ตามแนวทางพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวคือ เมื่อมนุษย์ประกอบกุศลกรรม ผลที่เกิดจากการกระทำคือความสุข ความสงบ ความเจริญในวิถีชีวิต หากประกอบอกุศลกรรม ก็จะได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อน วุ่นวาย ไม่สงบสุข ไม่ก่อความเจริญให้เกิดขึ้นในวิถีชีวิต

4.2.3 วิเคราะห์เสรีภาพ และสิทธิส่วนบุคคล

ภาพที่แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมอันเกี่ยวข้องกับการใช้เสรีภาพ และสิทธิส่วนบุคคลในจิตรกรรมฝาผนังสุวรรณสังฆชาดกนี้ คือ ภาพการเลือกคู่ธิดาทั้ง 7 คนของท้าวสามล โดยสะท้อนให้เห็นถึงสิทธิและเสรีภาพในการเลือกคู่ครองของตน ซึ่งธิดาแต่ละคนนั้นก็ใช้อำนาจในการตัดสินใจเลือกคู่ครองตามความพึงพอใจของตนเอง ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดก็คือ การเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครองของนางรจนา ธิดาคนที่ 7 ที่แม้บุคคลอื่นรอบข้างจะชี้ชัดว่าเจ้าเงาะเป็นผู้ที่ไม่มีความเหมาะสมกับนางรจนา ด้วยประการต่าง ๆ และ ไม่ให้การยอมรับ ปฏิเสธต่อตัวของเจ้าเงาะและนางรจนา แต่ตัวนางรจนาก็ยืนยันที่จะเลือกเอาเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง ด้วยเพราะนางรจนาได้ตัดสินใจด้วยตัวเองไปแล้ว ซึ่งในทางพุทธศาสนาเถรวาทมีหลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้อง ซึ่งนอกเหนือจาก ความเชื่อ เกี่ยวกับการเลือกคู่ครองโดยอาศัยเรื่องบุพเพสันนิวาสแล้ว ยังมีหลักธรรมที่สามารถนำมาประกอบกับการเลือกคู่ครองตามเสรีภาพ และสิทธิส่วนบุคคล อาทิเช่น สมชิวีธรรม 4 ประการ, การอยู่ร่วมกันระหว่างสามีภรรยา มี 4 แบบ, ภรรยา 7 ประเภท, การปฏิบัติต่อสามีหรือภรรยา ตามหลักทศ 6 เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีภาพของการล้อเลียน เหยียดหยาม ใช้กำลังบังคับพระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ที่อยู่ในร่างของเจ้าเงาะ ภาพของท้าวสามลโกรธเกรี้ยวนางรจนาที่เลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ จึงฉวยเอาไม้เพื่อตีนางรจนา และภาพของธิดาผู้พี่ทั้ง 6 คนของนางรจนาได้มารุมต่าทอนางรจนาก่อนถูกเนรเทศออกจากเมือง สะท้อนให้เห็นการละเมิดสิทธิในการยอมรับนับถือของบุคคล โดยที่บุคคลในสังคมพึงปฏิบัติต่อกันด้วยการยอมรับซึ่งกันและกัน ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีและคุณค่าของชีวิตด้วยความเท่าเทียมกัน

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวรรณสังฆชาดก วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ได้เขียนภาพต่างๆ ที่สะท้อนให้เห็นการล่วงละเมิดเสรีภาพ และสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่น รวมถึงการใช้เสรีภาพ และสิทธิส่วนบุคคล อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในความเป็นมนุษย์ ซึ่งในปัจจุบันนี้มนุษยชาติได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเสรีภาพ และสิทธิส่วนบุคคลเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อให้มนุษย์ทุกคนได้รับความเสมอภาคกัน สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสันติสุข มีศักดิ์ศรี มีเสรีภาพ มีไมตรีจิต และมีความเมตตาต่อกัน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ ภาษา เพศ สีผิว อายุ สุขภาพ ศาสนา และสถานภาพทางกาย

4.2.4 วิเคราะห์พฤติกรรมตัวบุคคล

ในประเด็นวิจัยส่วนนี้ ทางผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ตัวละครตามหลักการพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นรายบุคคล ทั้งนี้เพื่อที่จะได้เห็นถึงการกระทำ หรือพฤติกรรมที่มีความสอดคล้อง และขัดแย้งต่อหลักการพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาทของแต่ละตัวละครที่ปรากฏอยู่ในภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆาตค วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

พระสุวรรณสังฆกุมาร หรือพระสังข์

เมื่อเราพิจารณาตามเนื้อเรื่องในปัญญาสชาตค หรือพระราชนิพนธ์ บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง จะเห็นได้ว่า จิตวางสถานะของพระสุวรรณสังฆกุมาร หรือพระสังข์ ในฐานะพระโพธิสัตว์ จึงทำให้ผู้อ่านติดภาพจำของ พระโพธิสัตว์ ว่าจะต้องเป็นบุคคลผู้ฉลาด มีคุณธรรม มีสติปัญญา เห็นทุกข์ภัยแห่งความเกิด ความแก่ความเจ็บ และความตาย ในวิถุภะสงสารว่าเป็นภัยที่น่ากลัว จึงคิดหาหนทางให้พ้นจากภัยนั้น แล้วมุ่งบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ และช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากการเวียนว่าย ตายเกิดในวิถุภะสงสาร เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณาการกระทำ หรือพฤติกรรมตามหลักการพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท ตามที่ศึกษามาแล้วจะพบว่า ตัวของพระสุวรรณสังฆกุมาร หรือพระสังข์นั้น ได้มีพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของบัณฑิต เช่น ภาพของพระสุวรรณสังฆกุมารหนีออกจากเมืองยักษ ไขกัณฐ์สติปัญญาของตน ถอดเอารูปเงาะออกซ่อน แล้วขึ้นนั่งที่ต้นไทร ทำที่ท่าเป็นรุกขเทวดา หมูปลัยักษ์ที่ตามหาพอเห็นพระสุวรรณสังฆกุมารนั่งบนต้นไทรก็คิดว่า เป็นรุกขเทวดาจริง จึงเข้าไปถามหาเจ้าเงาะ พระสุวรรณสังฆกุมารตอบกลางยกมือชี้บอกกว่า เจ้าได้เหาะผ่านไปทางทิศนี้ ยักษ์เหล่านั้นจึงรีบเร่งติดตามไป จากภาพนี้แสดงให้เห็นถึงการรู้จักสถานะสภาวะที่ปรากฏของตนเอง คือ อุตตัญญูตา รู้ถึงอันตรายของการอยู่เมืองยักษ คือ ปริศัญญูตา และรู้ถึงอภัยของยักษ คือ ปุคคัลญูตา เป็นต้น

แต่กระนั้น ตัวของพระสุวรรณสังฆกุมาร หรือพระสังข์นั้น ก็ได้มีพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการกระทำชั่ว หรือเป็นคนชั่วไว้ เช่น ภาพของพระสุวรรณสังฆกุมารที่ได้ไปแอบลงซบตัวในบ่อเงินบ่อทอง ขโมยรูปเงาะ ไม้เท้า เกือกแก้ว ที่ขึ้นบนปราสาทของนางพันธุรัต โดยไม่มีผู้ใดล่วงรู้และให้การอนุญาต แล้วเหาะหนีออกจากเมืองยักษไป ภาพของนางพันธุรัตจึงเฝ้าอ่อนวอนให้พระสุวรรณสังฆกุมารกลับคืนสู่เมืองด้วยกัน แต่ไม่เป็นผล จนนางพันธุรัตถึงแก่ชีวิต เป็นต้น

จากพฤติกรรมที่เห็นได้จากภาพจิตรกรรมตามที่กล่าวไปข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่า ตัวของพระสุวรรณสังฆกุมาร ไม่ได้แสดงความเป็นพระโพธิสัตว์ ที่เป็นผู้มีคุณธรรมเปี่ยมล้น ช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ลำบาก ยึดมั่นในคุณงามความดี แต่ยังมีความเป็นมนุษย์ที่กระทำพฤติกรรมบางอย่างเพื่อสนองตอบต่อความกลัวที่เกิดขึ้นในจิตใจของตน แม้จะเป็นการทรยศหักหลังผู้มีพระคุณกับตนเองก็ตาม

นางรจนา

ภาพของนางรจนาเมื่อนางได้เลือกเจ้าเงาะนั้นเป็นคู่ เกิดปัญหาขึ้นมาภายหลัง แม้ท้าวสามลจะเอาไม้เขี่ยนตี ตรัสบริภาษนางด้วยความโกรธเกรี้ยว รวมไปถึงพระพี่นางทั้งหก ที่ทราบความก็พากันออกมาตำหนิต่อว่านางรจนาด้วยความเคียดแค้นที่ทำขายหน้า และภาพของท้าวสามลเรียกประชุมเสนาอำมาตย์ ข้าราชการบริพาร โดยมีนางรจนาและเจ้าเงาะรออยู่ภายนอกห้องพระโรง จากนั้นจึงมีพระบัญชาให้ขับนางรจนาและเจ้าเงาะออกจากพระนครแล้วให้ไปปลุกกระท่อมอาศัยอยู่ด้วยกันที่ปลายนา นางก็ไม่ทัดทานโต้แย้ง แต่ประการใด เมื่อพิจารณาภาพของนางรจนา ผ่านเบื้องานจิตรกรรม ทำให้เห็นว่า ภาพเหล่านี้ล้วนแสดงภาพลักษณะของนางรจนา ให้เป็นภาพลักษณะของบุคคลผู้จักตนเอง (อัตตัญญา) กล่าวคือ รู้ฐานะ รู้สภาวะของตน รู้คุณธรรมที่ลูกพึงประพฤติต่อบิดามารดา รู้จริยธรรมที่น้องพึงประพฤติต่อผู้เป็นพี่ รู้หน้าที่ที่ราชนารีพึงประพฤติต่อราชตระกูล (ปริสัญญา) รวมไปถึงรู้กาลอันควรประพฤติ (กาลัญญา)

นางพันธุรัต

ภาพของนางพันธุรัต สะท้อนให้เห็นถึงความทุกข์ที่เกิดจากการไม่รู้ในสถานะ สภาวะของตน กล่าวคือ นางพันธุรัตเป็นยักษ์ แต่ก็พยายามปกปิดสถานะ สภาวะของตน จำแลงกายเป็นมนุษย์ เนมิตเมืองยักษ์ให้ที่บ้านเมืองมนุษย์ จนกระทั่งความจริงได้ปรากฏแก่พระสุวรรณสังขุมารจนต้องหนีออกจากเมืองยักษ์ไป ทำให้นางพันธุรัตได้รับความทุกข์ ความลำบากจากสภาวะการณที่เกิดขึ้น และภาพของนางพันธุรัตที่เอาใจใส่ ดูแล พระสังข์ด้วยความรักเพียงดังบุตรอันเกิดในอุทรของตน แสดงให้เห็นถึงจริยธรรม บทบาทความเป็นแม่เลี้ยงที่ดี อันจะพึงกระทำต่อลูกบุญธรรม

ท้าวสามล นางมณฑาเทวี และธิดาทั้ง 6 คน พระพี่นางของนางรจนา

โดยตามหลักการปฏิบัติหน้าที่ของทศ 6 ได้กล่าวถึงบิดามารดาอย่างละเอียดและสงเคราะห์บุตรธิดาด้วยสถาน 5 คือ (1) ห้ามปรามมิให้ทำชั่ว (2) อบรมให้ตั้งอยู่ในความดี (3) ให้การศึกษาเล่าเรียน (4) หาคู่ครองที่เหมาะสมให้ (5) มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาสอันควร และบุตรธิดาก็สมควรปฏิบัติต่อบิดามารดาด้วยสถาน 5 คือ (1) ท่านเลี้ยงดูเราแล้ว เราต้องเลี้ยงดูท่านตอบ (2) ช่วยทำธุระของท่าน (3) ดำรงวงศ์สกุล (4) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท (5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน โดยเมื่อพิจารณาก็จะเห็นว่าท้าวสามล นางมณฑาเทวี ในฐานะบิดามารดาได้ยึดถือการปฏิบัติหน้าที่ของบิดามารดาตามหลักทศ 6 นี้เช่นกัน

นอกจากนี้ภาพของท้าวสามล นางมณฑาเทวี และธิดาทั้ง 6 คนพระพี่นางของนางรจนา สะท้อนให้เห็นถึง การไม่รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอหยาตัย ความสามารถ และคุณธรรม ทั้งนี้เพื่อที่จะปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเหมาะสม เช่นว่า ควรจะคบหรือไม่ จะเกี่ยวข้อง จะใช้จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี เป็นต้น ดังนั้นภาพที่แสดงออกมาผ่านจิตรกรรม

ทำให้เห็นถึงสภาวะความขัดแย้งของคนในครอบครัว นำมาซึ่งปัญหา และความตึงเครียดสู่ครอบครัวได้

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า เมื่อวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครในภาพจิตรกรรมฝาผนัง สุวรรณสังฆาตกนี้แล้ว ทำให้เห็นได้ว่า ตัวละครที่ปรากฏในเรื่องแต่ละตัวละครย่อมแสดงพฤติกรรมที่แตกต่าง ตามบทบาท สถานะ หน้าที่ของตน ซึ่งพฤติกรรมบางอย่างที่แสดงออกมาก็ประกอบด้วยจริยธรรม มีคุณธรรมตามแนวทางของพุทธศาสนา สามารถที่จะนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี แต่บางพฤติกรรมก็ไม่สามารถที่จะนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ ด้วยพฤติกรรมเหล่านั้นได้ผิดหลักการทางจริยธรรมตามแนวทางของพุทธศาสนา ผิดจริยธรรมของมนุษยชาติ เป็นได้แต่เพียงภาพสะท้อนให้ทราบว่า เป็นพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ไม่ควรประพฤติปฏิบัติตาม และมีความขัดแย้งกับหลักธรรมในทางพุทธศาสนาอย่างไร

อย่างไรก็ตามภาพจิตรกรรมฝาผนังสุวรรณสังฆาตก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร นี้ อาจจะไม่สามารถใช้เป็นบรรทัดฐานในการวิเคราะห์พฤติกรรม หรือเป็นภาพสะท้อนพฤติกรรมของประชากรในสังคมได้อย่างชัดเจน แน่นนอน หรือเทียบเท่า ด้วยอาศัยปัจจัยอื่นๆ ที่แตกต่าง ทั้งสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่แปรปรวนอยู่เสมอ องค์ความรู้ในแขนงวิชาการทางโลก องค์ความรู้ในหลักพุทธธรรม ของปัจเจกบุคคล ย่อมส่งผลให้การตีความ วิเคราะห์ สังเคราะห์ วินิจฉัย การกระทำหรือพฤติกรรมตามแนวทางของพุทธจริยศาสตร์เกิดความแตกต่างได้

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาประวัติและภูมิหลังของจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

ผู้วิจัยได้ทำการแยกแยะข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่และทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนาด้วยวิธีการบรรยายและอภิปราย นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับแนวความคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 บทสรุป

หลักการของจริยศาสตร์ เชิงพุทธนั้น ได้อาศัยหลักธรรมในทางพุทธศาสนาเป็นทฤษฎีหลักเกณฑ์ แนวทางการประพฤติปฏิบัติ ที่มนุษย์ในสังคมนั้นจะศึกษาเรียนรู้ ยึดถือ นำไปประพฤติปฏิบัติตามฐานะหน้าที่ภายในสังคมอย่างเหมาะสม ตลอดจนสามารถที่จะอยู่ร่วมสังคมเดียวกันอย่างสงบสุขได้ โดยจริยศาสตร์ เชิงพุทธนั้น นอกจากจะเป็นทฤษฎี หลักเกณฑ์ของการดำเนินชีวิตแล้ว ยังเป็นวิธีการแก้ปัญหาด้วยอันถูกปมเพาะขึ้นมาในสังคมได้อีกด้วย

5.1.1 พุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธจริยศาสตร์ คือ หลักความประพฤติของมนุษย์ ตามแนวทางคำสอน และหลักการในทางพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ เพียบพร้อมด้วยสติ และพุทธิปัญญา สามารถที่จะดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติ เท่าที่มนุษย์จะพึงประพฤติและดำเนินไปถึงได้ สามารถรังสรรค์ความสุขอันสมบูรณ์ที่สุดตลอดการดำเนินวิถีชีวิตเป็นมนุษย์ได้

พุทธจริยศาสตร์ ถือเป็นการปฏิบัติตนด้วยความดีงาม ตามแนวทางของพุทธศาสนา ในงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท 6 ประเด็น คือ

1) หลักการ วิธีคิด และวิธีการปฏิบัติ เพื่อพัฒนามนุษย์สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบตามอุดมคติทางพุทธศาสนาเถรวาท

2) วิธีการปฏิบัติที่เป็นไปตามหลักศีล 5 นำไปสู่การบรรลุถึงจริยศาสตร์ระดับต้น วิธีการปฏิบัติที่เป็นไปตามหลักกุศลกรรมบถ 10 นำไปสู่การบรรลุถึงจริยศาสตร์ระดับกลาง และหลักมรรค 8

หรือ มัชฌิมาปฏิปทา ที่จะนำไปสู่การบรรลุถึงจริยศาสตร์ระดับสูง ตามที่อ้างอิงได้จากหลักพุทธธรรม ในพุทธปรัชญาเถรวาท

3) พุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท มีเกณฑ์หลักในการตัดสินพฤติกรรมดี-ชั่ว หรือ คนดี-คนชั่ว โดยอาศัยหลักพุทธธรรม ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คือ บุพพเจตนา กุศลกรรม-อกุศลกรรม อธิปไตย 3 กาลามสูตร บุคคล และอบายมุข 6 เป็นต้น

4) นอกจากอาศัยหลักพุทธธรรม ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังไม่สามารถตัดสิน วินิจฉัย ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดได้ ต้องมีเกณฑ์ร่วมในการตัดสิน ไม่ว่าจะเป็นจารีต ประเพณี มโนสำนึก หน้าที่ และประโยชน์ต่อส่วนรวม ในการพิจารณาด้วย

5) พุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาทก่อให้เกิดความพฤติกรรมที่ดีงาม ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข สมานฉันท์ รังสรรค์ประโยชน์เพื่อส่วนรวม

6) จุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธจริยศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการปฏิบัติเพื่อไปสู่ ความหลุดพ้นหรือนิพพาน

5.1.2 ประวัติและภูมิหลังของจิตรกรรมฝาผนังสุวัณณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร สร้างมาตั้งแต่รัชสมัยพญาผายู กษัตริย์ราชวงศ์มังราย พระองค์ที่ 5 ภายในวัดมีศาสนวัตถุ ศาสนสถานที่สำคัญมากมาย โดยเฉพาะพระวิหารลายคำ วิหารขนาดเล็ก กว้าง 8 เมตร ยาว 30 เมตรตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระเจดีย์องค์ประธานของวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีอาคารทรงปราสาทเชื่อมต่อกับท้ายวิหาร ตามเอกสารหลักฐานเรียกว่า “กุ้ล่าย” ตัวอาคารทั้งหมดสันนิษฐานว่ามีอายุอยู่ในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 อันเป็นลักษณะศิลปะของสถาปัตยกรรมล้านนาตอนปลายหรือยุคหลัง ปัจจุบันเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ (พระสิงห์)

ภายในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ มีภาพจิตรกรรมแบบเล่าเรื่อง เรื่องสุวัณณสังฆชาดกบนผนังด้านทิศเหนือ ที่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นโดยจิตรกรนามว่า เจ๊กเส็ง ซึ่งเป็นช่างฝีมือวาดรูปชาวจีน ใช้เทคนิคการลงสีฝุ่น ภาพจิตรกรรมชิ้นนี้ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปกรรมจากตะวันตก นำมาประยุกต์เข้ากับรูปแบบของงานจิตรกรรมไทย และล้านนา โดยจิตรกรได้เลือกเอาวรรณกรรมพื้นบ้านที่เป็นที่นิยมของคนในสังคมยุคนั้น คือ สุวัณณสังฆชาดก ตามเนื้อหาของพระราชนิพนธ์ บทละครนอก เรื่องสังข์ทอง ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อันสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลทางการเมืองของยุคสมัยนั้นที่มีส่วนรังสรรค์เนื่องงานจิตรกรรม การเปิดรับวัฒนธรรมจากต่างถิ่น และความเลือนไหลของวัฒนธรรมจากท้องถิ่นหนึ่ง ไปสู่อีกท้องถิ่นหนึ่ง

ในส่วนเนื้อหาของสุវณสังฆชาดก หรือสังข์ทองนั้น ก็สอดแทรกไปด้วยคุณธรรม และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นเรื่องราว และหลักพุทธธรรมชัดเจนขึ้น ผ่านภาพของตัวละครต่าง ๆ ในเนื้อเรื่อง และงานจิตรกรรม ทั้งยังสอดแทรกวิถีชีวิต วิถีวัฒนธรรมประเพณีในสังคม สนับสนุนส่งเสริมความศรัทธาให้เกิดขึ้น ดึงดูดผู้คนให้ได้มีความสนใจในธรรมะควบคู่ไปกับงานศิลปะ อันสะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตามโลกีย์วิสัยที่จะต้องควบคู่ไปกับหลักธรรมคำสอนโลกุตระวิสัย ตามแนวทางการสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

5.1.3 วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังสุវณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

จากการวิจัยพบว่า จิตรกรรมฝาผนังสุវณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ได้สอดแทรกพุทธจริยศาสตร์ไว้ในงานจิตรกรรมฝาผนัง สะท้อนแง่คิดพุทธจริยศาสตร์ผ่านเรื่อง สุវณสังฆชาดก โดยอาศัยการตีความภาพจิตรกรรมในแต่ละห้องภาพ ได้จำแนกเป็น 6 ประเด็น คือ

- 1) พุทธจริยศาสตร์ในเนื้องานจิตรกรรมก่อให้เกิดสุนทรียภาพ
- 2) วิถีอัตลักษณ์ล้านนาในงานจิตรกรรม สามารถบอกเล่าเรื่องราว สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวล้านนาในอดีตได้
- 3) ความน่าสนใจ และความรู้สึกร่วมทางมโนธรรมสำนึก เกิดได้จากการชื่นชมงานจิตรกรรมที่ถ่ายทอดเป็นวิถีชีวิตของชาวล้านนา
- 4) ระดับของพุทธจริยศาสตร์ ทั้งระดับต้น คือ ศีล 5 ระดับกลาง คือ กุศลกรรมบถ 10 และระดับสูง คือ มรรค 8 หรือมัชฌิมาปฏิปทา สอดแทรกอยู่ในเนื้อเรื่อง และงานจิตรกรรม
- 5) เนื้อเรื่อง และงานจิตรกรรม ทำให้เห็นถึงแนวทางการปฏิบัติตามพุทธจริยศาสตร์ คุณค่าของการปฏิบัติตามพุทธจริยศาสตร์ และโทษของการละเมิดพุทธจริยศาสตร์ ได้สร้างสำนึกทางจริยธรรม เร่งเร้าให้มีการพัฒนาชีวิตตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์ และก่อให้เกิดผลเชิงจริยธรรม

ในส่วนคุณค่าของภาพจิตรกรรมฝาผนังสุវณสังฆชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ได้จำแนกคุณค่าออกเป็น 4 ด้าน คือ

- คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ : งานจิตรกรรมฝาผนังสุវณสังฆชาดก เป็นงานรูปแบบใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในล้านนายุคหลัง โดยอยู่ในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 และจนถึงปัจจุบันก็ยังพบอยู่เพียงแห่งเดียวเท่านั้น จากรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น ผสานกับอิทธิพลทางศิลปะที่ได้รับมาจากยุครัตนโกสินทร์ ช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 มีการผสมผสาน และประดิษฐ์รูปแบบงานศิลปะท้องถิ่น ทำให้เกิดชิ้นงานที่มีลักษณะแปลกใหม่ มีเอกลักษณ์เฉพาะ งานจิตรกรรมท้องถิ่นมีความโดดเด่นน่าสนใจขึ้น จึงได้ถูกกำหนดให้เป็นงานจิตรกรรมฝาผนังแบบเชียงใหม่ ที่ได้รับสรรคขึ้นผ่านเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถี

ชีวิต และสังคม สะท้อนภาพความเป็นจริงของเมืองเชียงใหม่ในอดีต และสังคมล้านนาในทัศนะต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

- คุณค่าทางพระพุทธศาสนา : ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวรรณสังฆชาตก ด้วยโครงเรื่องของชาตกมีความซับซ้อนในแง่ของเนื้อหา และความหลากหลายของตัวละคร ทั้งยังได้รับความนิยมมาตั้งแต่อดีต ตัวเนื้อหามุ่งเน้นให้ทราบถึงความเป็นปัญญาธิโกโพธิสัตว์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สร้างความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้น แฝงด้วยวิถีแห่งพุทธจริยศาสตร์ผ่านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของตัวละครในภาพจิตรกรรม สามารถใช้เป็นสื่อกลางทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักพุทธธรรมให้ผู้คนในสังคมสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ตลอดจนจนถึงพัฒนาศักราชภาพทางปัญญาของตนจากโลกียวิสัยสู่โลกุตระวิสัยตามที่ปรากฏในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้

- คุณค่าทางสังคมวิทยา : ตัวภาพของงานจิตรกรรมมีบทบาทอย่างยิ่งต่อบุคคลในสังคมทุกเพศทุกวัย เป็นสื่อกลางของการนำหลักพุทธธรรมเผยแพร่สู่ตัวของแต่ละบุคคลให้ได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตแล้ว ยังได้สะท้อนถึงบทบาทในการรับใช้สถาบันหลักของชาติ คือ สถาบันศาสนา รวมถึงสถาบันกษัตริย์และรัฐ โดยการเป็นสื่อกลางสร้างความเชื่อมั่น ความศรัทธาให้เกิดขึ้นกับสถาบันนั้น ๆ บทบาทเหล่านี้ได้ถูกกำหนดขึ้นจากสถานะทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี จารีต ขนบธรรมเนียมในสังคมนั้น ๆ ผลักดันจินตนาการ ความคิด ให้แก่ตัวจิตรกรผู้สรรค์สร้างผลงานจิตรกรรมได้ถ่ายทอดออกมา ส่งผ่านเรื่องราวจิตรกรรม มายังผู้รับชมผลงานจิตรกรรม

- คุณค่าทางศิลปกรรม : เป็นผลงานจิตรกรรมที่ใช้เทคนิคในการเขียนภาพจิตรกรรมไทยอย่างหลากหลาย ทั้งรูปแบบอุดมคติ รูปแบบอุดมคติผสมกับความจริง และรูปแบบเสมือนจริง มีการจำแนกลักษณะภาพบุคคลในรูปแบบอุดมคติอย่างชัดเจน ทั้งตัวจิตรกรได้ให้ความสำคัญ และตั้งใจที่จะถ่ายทอดข้อเท็จจริงและความเป็นธรรมชาติของวิถีชีวิตของชาวล้านนาออกมาให้เป็นรูปธรรมและมีความชัดเจนที่สุด ผ่านภาพของชาวบ้านสามัญชนได้อย่างมีชีวิตชีวา ตามอากัปภิกิริยาในชีวิตประจำวัน จึงทำให้เห็นได้ว่า จิตรกรได้ให้ความสำคัญกับแนวทางการสร้างสรรค์ แสดงออกผ่านกระบวนการและรูปแบบของงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณี ที่ผสมผสานกับจินตนาการ ผสมผสานกับแนวทางการทำงานเฉพาะตนเพื่อสะท้อนถึงคติความเชื่อในแบบโบราณสู่การตีความ และแสดงออกผ่านกระบวนการทางศิลปะในแนวทางร่วมสมัย

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลของภาพจิตรกรรมฝาผนัง ทั้งส่วนที่เป็นเอกสาร ภาพถ่าย และป้ายจัดแสดง เพื่อสื่อความหมายให้กับผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมจะได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง และสะดวกต่อการศึกษาเรียนรู้

2) ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร ควรมีการศึกษางานวรรณกรรม เรื่อง สุวรรณสังฆชาดก หรือสังข์ทอง เพิ่มเติม เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษา และชื่นชมงานจิตรกรรมชิ้นนี้ อีกทั้งไม่ควรมุ่งเน้นเฉพาะความสวยงามในเชิงวิจิตรศิลป์เพียงอย่างเดียว แต่ควรพิจารณาหลักพุทธธรรม สาระ สิ่งที่จิตรกรสอดแทรกในเนื้อหาของจิตรกรรมที่ต้องการสื่อให้เห็นด้วย

3) วัดในภาคเหนือควรมีการอนุรักษ์ หรือจัดสร้างภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยใช้ศิลปะล้านนา เพื่อปลูกฝังและเผยแพร่อัตลักษณ์วิถีชีวิตของชาวล้านนา ควบคู่ไปกับเรื่องราวในพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ชุมชน และวิถีปฏิบัติเชิงพุทธจริยศาสตร์

5.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัย

1) ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์สังเคราะห์แนวคิดพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง สุวรรณสังฆชาดก ที่อยู่ผนังฝั่งทิศใต้ของพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยศาสตร์ที่ปรากฏในงานจิตรกรรมชิ้นนี้

2) ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์สังเคราะห์แนวคิดพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในงานวรรณกรรม เรื่อง สุวรรณสังฆชาดก ไม่ว่าจะเป็น ฉบับปัญญาสาชดก หรือฉบับบทละครนอก ที่ถูกแต่งขึ้นมาเพิ่มเติมภายหลัง โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยศาสตร์ของแต่ละตัวละครที่ปรากฏในงานวรรณกรรมชิ้นนี้

3) ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาองค์ความรู้ของวัดที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังศิลปะล้านนา พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียงในภาคเหนือ เพื่อสร้างองค์ความรู้ภาพจิตรกรรมฝาผนังศิลปะล้านนา ทั้งส่วนของกระบวนการจัดสร้าง กระบวนการดูแลรักษา ไปจนถึงกระบวนการการตีความสื่อความหมาย

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

คณะกรรมการดำเนินงาน. *90 ปีพระธรรมสิทธิศาสตร์ (หนู ถาวโรมหาเถร)*. เชียงใหม่ : ดาวคอมพิวกราฟิค, 2545.

คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระฯ. *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี*. เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2538.

จี. วิลเลียม สกินเนอร์. *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529.

ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์ และภาณุพงษ์ เลหาสม. *วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ : สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนัง*. เชียงใหม่ : สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, 2543.

เดือน คำดี. *พุทธปรัชญา*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2535.

ดวงเด่น นุเรมรัมย์. *พุทธจริยศาสตร์กับแนวคิดเรื่องสงครามที่เป็นธรรม : กรณีศึกษาพรรคคณะของนักวิชาการ ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร : ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย, 2545.

เนื่ออ่อน ขวัญทองเขียว. *เปิดแผนยึดล้านนา*. กรุงเทพฯ : มติชน, 2560.

บุญมี แทนแก้ว. *ปรัชญา (Philosophy)* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2536.

พระทักษิณคณาธิกร. *ปรัชญา*. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2544.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ). *พรหมวิหารธรรม เรือนใจของผู้ใฝ่สุข*. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2549.

พระเทวินทร์ เทวินโท. *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาบรรณาการ, 2544.

พระยาประชาภิจักรจักร์. *พงศาวดารโยนก*. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2515.

พระราชวรมุณี (ประยูร ธมมจิตโต). *ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : สยาม, 2542.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. *อรรถกถาอัฐสาสนี*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2461.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.

วศิน อินทสระ. พุทธจริยศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ธรรมดา, 2559.

ศักดิ์ รัตนชัย. พงศาวดารสุวรรณหอคำนครลำปาง (ตำนานเจ้าเจ็ดพระองค์กับหอคำมงคล ฉบับสอบทานกับเอกสารสืบค้น สรสว). ลำปาง : ลำปางการพิมพ์, 2530.

สร้อยดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2552.

สันติ เล็กสุขุม. งานช่าง คำช่างโบราณ. กรุงเทพฯ : มติชน, 2557.

อลงกรณ์ เทียมจันทร์. อนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง พระที่นั่งพุทธไสสวรรคย์. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี, 2562.

อุ๋ทอง ประศาสน์วินิจฉัย. ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรม : เต ช สุ เน ม. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองรัตน์พรินต์ติ้ง, 2545.

2) หนังสือแปล

พระครูญาณลังกา. “จดหมายเหตุเมืองเชียงใหม่” ประชุมตำนานลานนาไทย. (สงวน โชติสุขรัตน์ แปล). พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2515.

รัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. (ศ. ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร, แปล) (พิมพ์เป็นอนุสรณ์แต่ นายกี นิมมานเหมินท์). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2510.

3) บทความในหนังสือ

ดร. บุญสนอง บุญโยทยาน. สังคมวิทยา. เอกสารสัมมนาทางวิชาการเรื่อง สังคมศึกษา: สังคมศึกษา. อุดรธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2545.

สน สีมাত্রัง. วิเคราะห์แนวความคิดในการออกแบบงานจิตรกรรมฝาผนังล้านนา. เอกสารสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ล้านนาคดีศึกษา : ศิลปกรรม. เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2529.

4) คุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์และ/หรือสารนิพนธ์

กรเพชร เพชรรุ่ง. การวิเคราะห์พระโพธิสัตว์ ในปัญญาสชาดก, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา มหาบัณฑิต, สาขาการบริหารและการจัดการการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534.

- กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์. *ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดทองธรรมชาตวรวิหาร, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.*
- จิรเดช เกตุประยูร และคนอื่นๆ. *ศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมตามแนวทาง พุทธปรัชญา เถรวาทกับปรัชญาจรรยา. รายงานการวิจัย, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์, 2561.*
- จุลลา งอนรณ, ม.ล.. *กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการเมืองและการจัดการปกครอง, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2413.*
- เนตรนภา แก้วแสงธรรม. *การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวจังหวัดอุบลราชธานี ศึกษาเฉพาะกรณีวัดทุ่งศรีเมือง วัดบ้านนาควายและวัดหนองมะนาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.*
- พระอุดมศักดิ์ ปยวณโณ (จันทบุตร). *การดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขตามแนวพุทธจริยศาสตร์ : ศึกษากรณีทศ 6. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548.*
- ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และคนอื่นๆ. *วิหารลายคำ : ลักษณะ ประวัติความเป็นมาและแนวทางการอนุรักษ์. รายงานวิจัย, เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552.*
- ศิริณี แพทอง. *คุณธรรมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2558.*
- สุธิดา มาอ่อน. *รูปแบบการตีความเนื้อหาและกระบวนการสร้างสรรค์ในงานทัศนศิลป์ร่วมสมัยไทย. รายงานการวิจัย, ภาควิชาศิลปะและการออกแบบ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2561.*
- เสนาะ เทียรทอง. *ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์: ศึกษาเฉพาะกรณีของ พระครูอุภัยภาดาพร (หลวงพ่อหอม) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.*
- โสภณ ศรีกฤษดาพร. *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความคิดเรื่องกายและจิตในพุทธปรัชญา. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.*

สมหมาย พันธุ์บ้านแหลม. *กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังล้านนาวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่*. รายงานการวิจัย, เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพ, 2555.

5) บทความในวารสาร

ธวิท วงษ์พलय. การเมืองในจิตรกรรม : แนวคิดและกระบวนการสร้างสรรค์. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 15(2), 35, 2557.

ปทุมรัตน์ คำสัตย์ และสนม ครุฑเมือง. นิทานชาดกพระเจ้าห้าร้อยชาติ ฉบับของขุนศักดิ์ ศักดา นุวัฒน์ และจอม บุญตาเทศ ป.: การวิเคราะห์คุณธรรม. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 5(3), 35, 2551.

พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ และคนอื่นๆ. พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาการศึกษาเรื่องความจริง ความรู้ ความดี. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.*, 5(1), 334-335, 2560.

สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์. ฝาผนังเล่าเรื่อง : มิติหนึ่งของภูมิปัญญาไทย. *วารสารศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 9(4), 43-51, 2544.

6) สัมภาษณ์

ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช. อาจารย์ประจำคณะพุทธศิลปกรรมมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์, (2563, 31 สิงหาคม).

7) เอกสารสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

จักรกริช ฉิมนอก. *คนหรือมนุษย์เป็นอะไรที่ยากจะเข้าใจศิลปะ*. สืบค้นเมื่อ 3 เมษายน 2563, จาก http://chakkritfineartarticles.blogspot.com/2011/06/blog-post_7076.html, 2554.

มาลา คำจันทร์. *วิถีล้านนา*. สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2563, จาก <https://www.facebook.com/147664951914603/photo.html>, 2561.

กองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์. *วิหารลายคำ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำที่สุุดความงาม ศิลปกรรมของภาคเหนือ*. สืบค้นเมื่อ 2 สิงหาคม 2563, จาก <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/691212/.html>, 2561.

สมใจ ภัตติสิริ. *จิตรกรรม (Painting) คุณค่าต่อผู้สร้างสรรค์งานจิตรกรรม*. สืบค้นเมื่อ 3 เมษายน 2563, จาก http://www.trangis.com/somjaiart/e4_31.php, 2555.

อุราณี ทับทอง. *พุทธศิลป์สอนธรรม จิตรกรรมแห่งศรัทธาจากอดีตกาล*. สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2563, จาก <https://goodlifeupdate.com/inspiration/72983.html>, 2560.

2. ภาษาอังกฤษ

1) BOOK

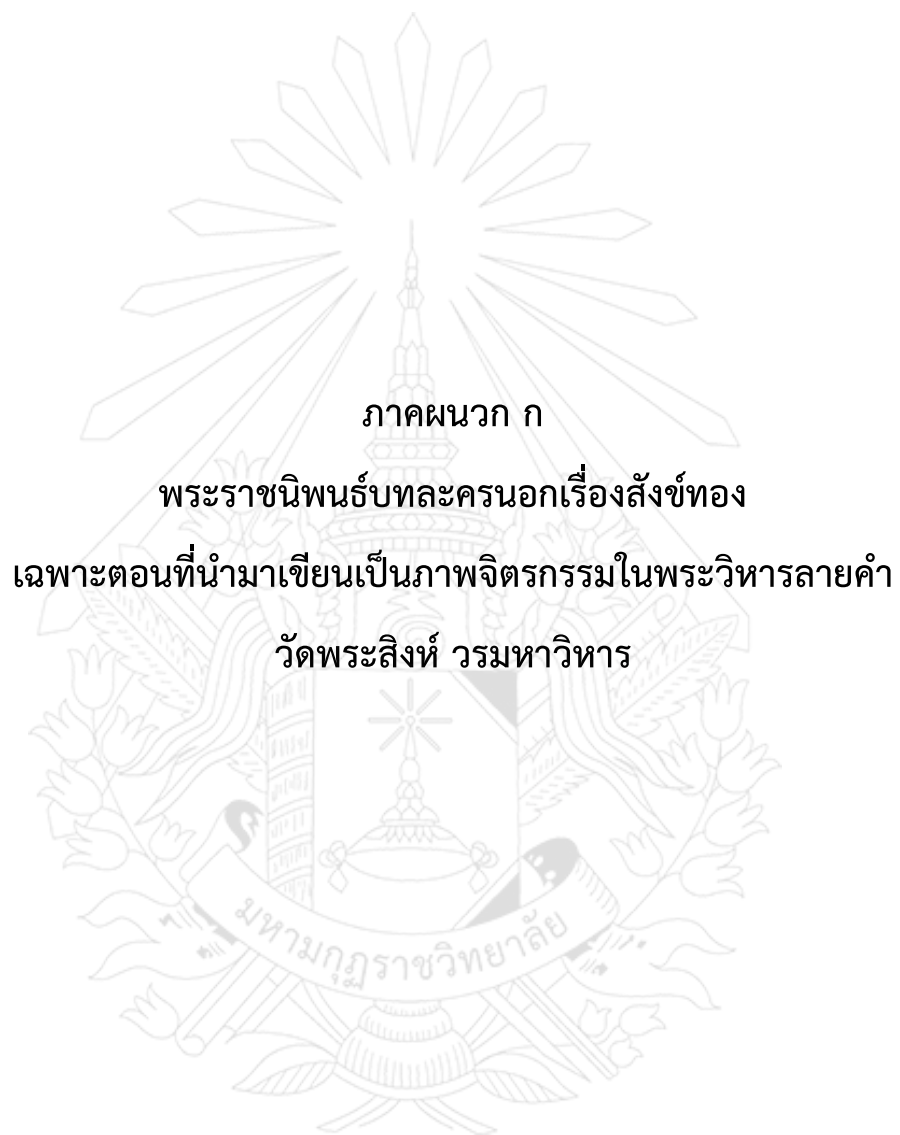
John S. Mackenzie. *A Manual of Ethics*. Calcutta : Oxford University Press, 1981.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง

เฉพาะตอนที่นำมาเขียนเป็นภาพจิตรกรรมในพระวิหารลายคำ

วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร

ตอนที่ 3 นางพันธุรัตเลียงพระสังข์

๑ เมื่อนั้น ท่านท้าวภูษงค์องค์สหาย
 กับตักกระตักโหรคนทาย ล้ำเลิศเพริศพรายในบาดาล
 ปรากฏพระยศศักดิ์ศรี บรรดานาคีไม่ต่อต้าน
 ศาลารักษาศีลทาน อยู่ใต้บาดาลพิมานชัย
 เทพเจ้าเข้าในใจดล ท่านท้าวกำพลหม่นไหม้
 ด้วยพระสังข์ทองของโย ลำบากยากใจในคงคา
 จะใคร่ไปตามวิสัยนาค ออกจากเปลวปล่องช่องผา
 ระวังตัวด้วยกลัวครุฑา ทอดตาเหลือวดูมาแต่ไกล

๗ 8 คำ ๗ กลม

๑ เทียวเล่นมาเห็นกุมาร นอนจมดินดานธารไหล
 เห็นศิลาผูกมาก็แจ้งใจ ลูกใครทิ้งถ่วงลงคงคา
 โฉมศรีบริสุทธีมนุษย์น้อย กะจ้อยร่อนนารักหนักหนา
 ภูษงค์สงสารกุมารา เข้าต้องดูรู้ว่าไม่บรรลัย
 จับกรซ่อนองค์เห็นกงจักร น้อยหรือบุญหนักศักดิ์ใหญ่
 จะเกิดเหตุเภทพาลประการใด ใครช่างทำได้ไม่ปราณี
 จะเอาเจ้าไปไว้เป็นลูกยา เห็นว่าบุญหนักศักดิ์ศรี
 แล้วแก้ศิลาปล้นทันที นาคีอุ้มพาไปบาดาล

๗ 8 คำ ๗ เขต

๑ ครั้นถึงจึงวางบนแท่นแก้ว ผ่องแผ้วปรีดีเปรมเกษมศานต์
 บอกรักพลันมีทันนาน บริวารแวดล้อมอยู่พร้อมเพรียง
 พี่ไปได้มาแต่वारี จมในชลธิไม่มีเสียง
 ช่วยแก้ไขให้คืนจะได้เลี้ยง กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงไว้เอาบุญ
 ว่าพลาที่ตั้งสัตย์อธิษฐาน ถ้าบุญเรากับกุมารเคยอดหนุน
 แต่ชาติหลังทั้งสองเคยค้าจูน เตชะบุญกุมารไม่วอดวาย

เสียงพลางพลางเอาสุคนธ์ทิพย์
 ค่อยพินคั้นสมประดีคาลัย

ลูบหลังดงหยิบใบให้เหือดหาย
 โฉมฉายเป่ามนตร์ด้วยฤทธิ

๗ 8 คำ ๗ ตระ

๑ เมื่อนั้น

พี่น้องคหรงว้ายวารี
 รูปร่างโสภาคเป็นมนุษย์
 ผินผันอันอันฉงนใจ
 ข้าเจ้าเขาเอามาถ่วงน้ำ
 ผู้ใดไปเอาข้าเจ้ามา

พระสุวรรณสังข์เรื่องศรี
 แลเห็นนาคก็ดีใจ
 ทรงภูษบังคมประนมไหว้
 กล่าวความถามไปกับนาคา
 บาปกรรมทำไว้เป็นหนักหนา
 โปรดช่วยชีวาให้คืนคง

๗ 6 คำ ๗

๑ เมื่อนั้น

ตรัสถามเนื้อความไปโดยจง
 ใครเล่าถ่วงเจ้าลงวารี
 เราช่วยจึงไม่ม้วยบรรลัย

ท้าวนาศิมิจิตพิศวง
 เจ้าเชื้อแถวแนววงศ์พระองค์ใด
 โฉมศรีโทษทัณฑ์นั้นไฉน
 จึงพามาไว้ในบ้านเมือง

๗ 4 คำ ๗

๑ เมื่อนั้น

บิดาข้าไซร้ได้ผ่านเมือง
 เมียน้อยมันชื่อนางจันทา
 เขาขับไล่ให้ไปอยู่ไพรร้าง
 อยู่หลังข้าออกมานอกหอย
 ทูบตีฆ่าฟันไม่บรรลัย
 บอกพลางทางทรงไศกี
 พระองค์ช่วยส่งให้มารดร

พระสังข์เล่าความตามเรื่อง
 ราวเรื่องแม่มาให้ข้าฟัง
 มารดาคลอดข้าเป็นหอยสังข์
 มันชิงชิงทุลาว่าข้าจัญไร
 เขาคอยจับข้าหาข้าไม่
 จึงให้ถ่วงข้าลงสาคร
 คิดถึงชนนี้สะอื้นอ้อน
 วิงวอนรำไห้อยู่ไปมา

๗ 8 คำ ๗ โอด

๑ เมื่อนั้น	ท้าวฤชงค์สงสารเป็นนักหนา
ได้ฟังทั้งนางนาคา	เสนาหาพิกพุ่มอุ้มองค์
บุญญาธิการก็มากมี	จึงเช่นฆ่าร้ายตีไม่ผุยผง
แกล้งเดียดฉันทันกันเป็นมันคง	ยุยงชิงชังว่าจิงไร
อยู่ด้วยแม่เกิดจะเลี้ยงเจ้า	ร่วมวันขวัญข้าวอย่าโหยให้
ชนนีเจ้านั้นมิบรรลัษ	นนานไปจะพบประสบกัน
จึงให้ชำระสระล้าง	ล้อมข้างตั้งนางในสวรรค
เอมโอชโกชนาสารพัน	นึกสิ่งไรนั้นก็มิมา

๑ 8 คำ ๑

๑ ฝ่ายท้าวฤชงค์ทรงศักดิ์	คิดถึงแม่รักยักษา
อย่าเลยจะให้กุมารา	ไปเป็นบุตรรายาใจ
ผัวตายเป็นหม้ายมาช้านาน	ลูกหลานยักษีหาไม่มี
จึงบอกพระสังข์ทองยงโย	พ่อไซรมีไซ้เป็นมนุษย์
ถึงรักเจ้าเอาไว้ไม่ได้ด้วย	จะชูงช่วยบำรุงให้สูงสุด
ไปกว่าบิดาจะม้วยมุด	สิ้นสุดทุกขภัยที่ได้มา
เจ้าคิดถึงบิดาจะมาถึง	ครู่หนึ่งบัดใจจะไปหา
ว่าพลางทางสังนาคา	ตกแต่งกายให้อ่าองค์
ทองกรอ่อนห้อยสร้อยสะอึ่ง	เพริศพริ้งเฟื่องฟูดูระหง
นาคาเข้าพร้อมล้อมวง	อุ้มองค์พามาจากบาดาล

๑ 10 คำ ๑ เชิด

๑ ขึ้นจากฟากฝั่งพระสมุทร	พันแดนมนุษย์สุดสถาน
ริมสะดือทะเลคะเนการ	หมายมุ่งกรุงมารไม่ใกล้ไกล
จึงนฤมิตด้วยฤทธา	เป็นมหาสำเภาทองผ่องใส
โกชนาสารพันทันใด	พร้อมไปในลำสำเภาทอง

๑ 4 คำ ๑ ตรี

๑ จิ้งจุ่มลูกน้อยกลอยสวาท   นาคราชทูนเกล้าเศร้ามอง
 วางไว้ในลำสำเภาทอง   ทั้งสองโศกาด้วยปรานี
 แล้วเอาแผ่นสุวรรณบันทึก   จารึกเป็นราชสารศรี
 สั่งลูกชายพลันทันที   จงส่งให้ยักษ์ที่ลงมา
 แล้วเธอตั่งสัตย์อธิษฐาน   ขุนมารอันคิดริษยา
 จะจับลูกอย่าให้ถูกลำเกตรา   ให้ตรงซึ่งพาราอย่าซัดไป
 เสียงพลางทางเสือกสำเภาทอง   ลอยล่องในท้องทะเลใหญ่
 สงสารลูกแก้วแววไว   แล้วกลับหลังวังในสุไพชน

ฯ 8 คำ ฯ เชิด

๑ เมื่อนั้น   พระสุวรรณสังข์ระหะเรน
 คว้างคว้างมาในกลางทะเลวน   ทุกข์ทนแลเหลือวเปลี่ยวใจ
 มีอยู่แต่น้ำกับฟ้า   จะแลเห็นฝั่งฝาก็หาไม่
 ดูเป็นหมอกมัวออกทั่วไป   หวันไหวไม่เคยไปมา
 เห็นฉนากฉลามตามกัน   ดาษคินหมื่นพันล้วนมัจฉา
 เจือกงูราหูเหรา   ทั้งกระโห้โลมาปลาพาห
 มังกรลอยล่องท้องน้ำ   คลื่นซัดซัดน้ำมาฉ่าฉาน
 คิดถึงพระแม่อยู่แต่ตาล   เหมือนม้วยวายปราณไปจากกัน
 ลูกรักพลัดไปแห่งใด   แม่อยู่ไหนไหนไม่ผายผัน
 มิตายใหญ่กล้าจะมาพลัน   เสาะหาแม่นั้นให้พบพาน
 ไร่ไรอยู่ในเกตรา   เทวาพิศวงนำสงสาร
 ช่วยส่งให้ตรงเมืองมาร   เข้ายังสถานด่านแดน

ฯ 12 คำ ฯ เชิด

๑ บัดนั้น   กุมภภัณฑ์ยักษ์อายุกว่าแสน
 ลาดตระเวนเกณฑ์กันป็นแดน   แว่นแคว้นนางมารชาอุษัย
 ยืนเยียมหอคอยลอยลิ่ว   เห็นกระโดงธงทิวปลิวไสว

แลลิลิบพิริบตามาไวไว
 คิดว่าข้าศึกมาอีกฮัก
 ออกรับจะจับเอาสำเภา
 เข้าใกล้แลเห็นเป็นสำเภา
 ขุนยักษ์วุ่นวายทั้งนายบ่าว
 เร่งปาวร้องเสรีจะเห็จมา

ฯ 6 คำ ฯ กราว

๑ ตรูกันลงหาดทรายชายฝั่ง
 เห็นสำเภายังไม่กังขา
 ทองคำทั้งลำท่ามา
 คนในเกตราก็ไม่มี
 เห็นอยู่แต่กุมารน้อย
 แซ่มช้อยจรัศมี
 แจ้งใจมิใช่ไพร่
 ยกซีตรูกันมาทันใด
 แผ่นโผนโจนฉวยด้วยความอยาก
 อ้าปากแลบลิ้นน้ำลายไหล
 เร่งรีบฉวยพลันทันใด
 ประหลาดใจไม่ถูกเกตรา
 ทะลึ่งโลดโดดคว้าววาเปล่า
 เหมือนหนึ่งจับดาวในเวหา
 ลอยเด่นเห็นอยู่แก่ตา
 ยักซากริ้วโกรธพิโรธใจ
 ตีด้วยกระบองก้องเวหา
 จะถูกลำเกตราก็ไม่
 ล้อมรุมกลุ่มกันเข้าทันใด
 เปล่าไปไม่ปะปะทะกัน

ฯ 10 คำ ฯ เชิด

๑ เมื่อนั้น
 สุวรรณสังข์รังสรรค์
 เห็นหม่อสุรกุมภภัณฑ์
 คร้ามครั้นพรั่นอกตใจ
 แต่ละตัวหัวพริกหยิกหยอง
 ดำกาตาพองท้องใหญ่
 เขี้ยวขาวยารวีไม่มีใจ
 คิดได้ถึงทำนาคี
 แล้วจึงตั้งสัตย์อธิษฐาน
 อย่าให้ขุนมารยักซี
 มาทำอันตรายราวี
 แก่ตัวข้านี้เลยนา
 คิดแล้วเท่านั้นมิทันนาน
 จึงโยนแผ่นทองสารให้ยักซา
 แผ่นทองลอยละลิวปลิวมา
 คอยทำยักซีตั้งมีใจ

ฯ 8 คำ ฯ เชิดฉิ่ง

๑ ยักขาโลตโผนโจนจับ   กลอกกลับรับราชสารได้
 คืบเข้าฝั่งพลันทันใด   หอบรวนหายใจอยู่ไปมา
 จิงรัฐาราที่จารึก   มิใช่เข้าศึกจึงปรึกษา
 สารทองของท้าวเจ้านาคา   เกตราเขียนรายระบายทอง
 จำเพาะให้โถมยงลงมารับ   เราจึงจู้จับมิได้ต้อง
 ปรึกษาแล้วนำเอาแผ่นทอง   นายรองระเห็จเตร็ดมา
 ๖ คำ ๖ เขต

๑ ครั้นถึงซึ่งราชธานี   จึงนำสารศรีเข้าไปหา
 บอกแจ้งแถลงกิจจา   แก่ท่านมหาเสนาใน
 ๒ คำ ๒

๑ เสนารับสารใส่พานแก้ว   คลาดแคล้วพามาหาข้าไม่
 เข้าใฝ่นางมารชาอุษัย   ที่ในพระโรงอันรูจี
 ๒ คำ ๒ เสมอ

๑ มาถึงจึงคลานเข้าไปใฝ่   ก้มเกล้าบังคมเหนือเกศี
 แล้วทูลไปพลันทันที   ท้าวนาศิมิราชสารมา
 ให้ราชทูตมนุษย์น้อย   ล่องลอยสำเภาไม่เข้าหา
 ทองคำทั้งลำท่ามา   คนในเกตราก็ไม่มี
 จับต้องจะถูกก็หาไม่   โยนให้แต่ราชสารศรี
 ผิดอย่างปางก่อนบอห์อนมี   เหว็จทราบพระบาท
 ๖ คำ ๖ เจรจา

๑ เมื่อนั้น   นางพันธุรัตย์กษา
 เร่งคิดถวิลจินตนา   ทูตถือสาราประหลาดใจ
 จิงสั่งสาวศรีที่หมอบเฝ้า   รับเอาสาราเข้ามาให้

แล้วอ่านดูพลันทันใด

ที่ในพระราชสาธา

ฯ 4 คำ ฯ เอกบาท

๑ สารท้าวภุชงค์ทรงศักดิ์

คิดถึงแม่รักยักขา

แต่สหายวายปราณนานมา

ชั่วข้ามมิได้มาเยี่ยมเยือน

องค์ท้าวภุชงค์ที่บรรลัย

ความสมัครรักใคร่ใครจะเหมือน

เจ้าน้อยใจที่ไม่เยี่ยมเยือน

รักเจ้าเท่าเทียมเหมือนกัน

เป็นหญิงครองเมืองมณฑล

เสนีร์พลจะเด็ดฉันท

เราไซ้ไรได้บุตรบุญธรรม

มนุษย์จ้อยน้อยนั้นถือสารไป

เจ้าจงเลี้ยงไว้เป็นลูกรัก

เราเห็นบุญหนักศักดิ์ใหญ่

จะได้ครอบครองพระเวียงชัย

เลี้ยงไว้ค้าชูแทนหุดา

ฯ 8 คำ ฯ

๑ อ่านจบแจ้งในสารศรี

คิดถวิลยินดีเป็นหนักหนา

เอาสารทวนเกล้าไว้มิได้ช้า

ขอบใจหนักหนาท้าวนาคิ

องค์ท้าวภุชงค์ที่บรรลัย

ยังคิดรักใคร่ไม่หน่ายหนี

ชื่อตรงต่อองค์พระสามี

คุณของนาคิตั้งบิดา

แล้วตรัสแก่มหาเสนาใน

ใครเห็นอย่างไรให้ปรึกษา

มนุษย์น้อยจ้อยในภคตรา

นาคาให้มาให้รับรอง

ให้เลี้ยงต่างลูกดวงใจ

บุญหนักศักดิ์ใหญ่ไม่มีสอง

เรานี้มีจิตคิดปอง

จะใคร่รับรองกุมารา

ฯ 8 คำ ฯ

๑ บัดนั้น

ภุชงค์โหรใหญ่ฝ่ายขวา

พินิจคิดคุณแล้วทูลมา

โหราขอโทษได้โปรดปราน

อย่าเพื่อชื่นชมภิรมย์ใจ

มิได้สงสัยที่ในสาร

ตำราทายว่าพระกุมาร

มิใช่ลูกหลานท้าวนาคา

มนุษย์กับยักษ์จะรักกัน	ห้ามปรามกวาดขันเป็นหนักหนา
เหมือนหนึ่งดูเหว่าเหล่ากา	เลี้ยงรักษาได้เมื่อไรมี
ทำนองเมรีกับพระรถ	ลักหยูกยาหมดแล้วลอบหนี
โถมยงเหมือนองค์เมรี	รับมาน่าที่จะวายปราม

ฯ 8 คำ ฯ เจริจา

๑ ได้เอ๋ยได้ฟัง	มีดคลุ้มคลุ้มคลังตั้งเพลิงผลาญ
เหม่ออ้ายโหรใหญ่ใจपाल	ช่างเปรียบเทียบตัดทานด้วยมารยา
มิ่งนี้ผู้กจิตคิดคด	จะขบถจริงจังกระมังหนา
กูไซร์จะได้ลูกยา	กิดหน้าขวางตาหรือว่าไร
กูไซร์ใช้นางเมรี	หลงด้วยโลกีย์หาดีไม่
อันท้าวภูษงค์ทรงชัย	ชั่วแล้วที่ไหนจะให้มา
ว่าพลางทางสังสาวสวรรค์	จงช่วยกันขับไล่ไสเสกศา
แต่นี้สืบไปอย่าให้มา	มันว่ากูเล่นให้เป็นกลาง

ฯ 8 คำ ฯ เจริจา

๑ แล้วสั่งกุมภภัณฑ์ให้จัดแจง	ตกแต่งเร่งรัดอย่าขัดขวาง
อีกทั้งข้าเฝ้าท้าวนาง	ต่างต่างแผลงฤทธิ์นิมิตกาย
ให้เป็นมนุษย์สุดสิ้น	ตรัสพลางเทพินผันผาย
เข้าที่นฤมิตบิดเบียนกาย	เฉิดฉายโสภาอ่าองค์
ออกจากวังแก้วแพรวพรรณ	กำนัลพรั่งพुरुระหง
แห่แหนแน่นอัดจตุรงค์	เสนาพาลงไปคงคา

ฯ 6 คำ ฯ กลองโยน เชิด

๑ มาถึงหาดทรายชายทะเล	เห็นเกตราลอยคอยท่า
ลตองค์ลงริมชลธา	หัตถาจบน้ำได้สามที
แล้วนางตั้งจิตพิษฐาน	กุมารบุญหนักศักดิ์ศรี

จะมาเป็นลูกข้าในครานี้	เทวัญจันทรจึงเส็งแล
ขอให้ลอยเข้ามาถึงฝั่ง	เหมือนหนึ่งยังข้าเห็นให้เป็นแน่
เสียงพลางแล้วนางผันแปร	ลุกยืนชะงัดแลไป
สำเภาลอยเลื่อนเคลื่อนคลา	ไม่ทันพริบตาเข้ามาใกล้
เกยยังฝั่งพลันทันใด	บัดใจเห็นทั่วทุกตัวมาร

๖ 8 คำ ๖ สาธุกการ

๑ แล้วยางลงในเกตรา	มิช้าเห็นองค์น่าสงสาร
พินิจพิศดูพระกุมาร	งามปานรูปทรงดั่งองค์อินทร์
ฝ่ายว่าพระสังข์ก็บังคม	ชื่นชมในจิตคิดถวิล
แม่นยำเหมือนคำทำวนาคิน	เสร็จสิ้นทุกสิ่งไม่กริ่งใจ
นางมารฟักพุ่มอุ้มองค์	โคมยงยินดีจะมีไหน
ลงจากเกตราคลาไคล	สำเภาหายไปมิได้นาน
สาวศรีรับรองประคองเคียง	พร้อมเพรียงพิศวงสงสาร
เบียดเสียดกันดูพระกุมาร	คืบเข้ายังสถานสำราญใจ

๖ 8 คำ ๖ เขต

๑ มาถึงวังพลันทันที	วางยังแท่นมณีศรีไส
จึงดำรัสตรัสถามความใน	พ่อเป็นลูกหลานใครไฉนนา
จึงพระยาภูซงค์ทรงศักดิ์	ส่งองค์ลูกรักให้แก่ข้า
เหตุผลต้นปลายอย่างไรมา	ลูกยาทรงนามกรใด

๖ 4 คำ ๖ เจรจา

๑ เมื่อนั้น	พระสังข์ทูลแจ้งแกล้งไซ
คิดถึงมารดาอย่าอาลัย	รำไรทูลความแต่หลังมา
อันพระบิดุรงค์ทรงภพ	ประเสริฐเลิศลบบจบพิทา
เมียน้อยนั้นชื่อจันทา	เขาอุยงบิดาให้ฆ่าตี

จับลูกถ่วงห้องขาล้าย

ตัวแม่ขับไล่อยู่ไพรสี่

บุญช่วยจึงไม่ม้วยชีวิ

ทำนาศึจึงใส่สำเภามา

ฯ 6 คำ ฯ เจรจา

๑ ฟังเอยฟังการ

นางมารสงสารเป็นหนักหนา

รับขวัญไม่กลั่นน้ำตา

ลูบล้างลูบหน้าให้ปราณี

แม่จะถนอมกลม่อมเกลี้ยง

จะเลี้ยงเจ้าเป็นบุตรนะโฉมศรี

พ้ออย่าได้กั๊งขาราคี

พระบุรีจะให้แก่ลูกยา

จูบพลงนางอุ้มขึ้นใส่ตัก

ความรักแสนสุดเสนาหา

ตั้งดวงฤทัยนัยนา

แล้วสั่งมหาเสนาใน

ท่านจงเร่งรัดจัดแจง

ตกแต่งพาราอย่าช้าได้

จะสมโภชลูกแก้วแววไว

บาดหมายกันไปอย่าได้นาน

ฯ 8 คำ ฯ เจรจา

๑ บัดนั้น

เสนารับราชบรรหาร

แล้วถวายบังคมก้มกราบ

มาสั่งการตามมีพระบัญชา

ฯ 2 คำ ฯ เสมอ

๑ ให้แต่งโรงราชพิธี

เทียนชัยบายศรีตั้งซ้ายขวา

หุ่นละครโขนหนึ่งช่องระทา

เครื่องเล่นนานาบรรดามี

ทั้งระเบงระบำปล้ำมวย

พร้อมด้วยสังคีตดีดสี

จิ้งจ้าวเสภาชาติรี

มโหรีครึ่งท่อนมอญรำ

ฯ 4 คำ ฯ เจรจา

๑ แล้วกลับมาทูลความตามเรื่อง

บ้านเมืองแต่งอร่ามงามข้า

ราชวัติฉัตรธงโรงรำ

พร้อมสำเร็จแล้วพระเทวี

ฯ 2 คำ ฯ ชำร่าย

๖ คำ ๖ เจรจา

๑ นางมารสมโภชพระลูกแล้ว ผ่องแผ้วยินดีจะมีไหน
 จิ่งชวนลูกยาคลาไคล เข้าในวังพลันทันที

๖ 2 คำ ๖ เซ็ด

๑ ครั้นถึงจิ่งขึ้นบนแท่นแก้ว ผ่องแผ้วปรีดีเปรมเกษมศรี
 แล้วจัดแจงนักเทศน์ทันที นางนมทั้งสี่พี่เลี้ยง
 กำนัลนางมโหรีขับไม้ สำหรับให้ขับกล่อมพระเนื้อเกลี้ยง
 แม่มอบให้พระสังข์ทั้งวังเวียง ไครทุ่มเถียงจงเขียนฆ่าตี
 นางถนอมกล่อมเกลี้ยงรักษา มิให้พระลูกยาเจ้าหมองศรี
 จนพระชันชาสิบห้าปี ยังทวีความรักอยู่ทุกวัน
 นางค่อยเคลื่อนคลายสบายใจ จะใคร่ไปเที่ยวป่าพนาสัตย์
 เผอิญใจทีกทิกนิกผูกพัน คิดพรั่นกลัวลูกจะหนีไป
 อย่าเลยจะแสรังแกลั้งล่อลวง อย่าให้ลวงหมายคำสำคัญได้
 ว่าไปช้าแล้วกลับมาเร็วไว ถึงจะหนีไปไม่พ้นกร
 แม่จะไปป่าเจ็ดราตรี พันปีจงฟังแม่สั่งสอน
 บ่อน้ำช่วยขวาเจ้าอย่าจร หอช้างห้วนอนเจ้าอย่าไป
 สั้งลูกแล้วพลันมีทันช้า พรั่งพร้อมทหารหน้าน้อยใหญ่
 ออกจากพาราคลาไคล แปลงไปเป็นยักษ์ฉับพลัน

๖ 14 คำ ๖ กราว

๑ ครั้นมาถึงป่าพนาลัย จับได้ช้างเสือเนื้อสมัน
 พาดพิดล้มตายวายชีวัน ได้ห้าหกตัวนั้นไม่พอพุง
 ครั้นเหลือบเห็นช้างฝูงใหญ่ ดีใจพาดด้วยกระบองผลุง
 หักคอตายกลาดพาดตั้งปุง ทหารหอบพะรุงพะรังมา

๖ 4 คำ ๖ เซ็ด

๑ วางกองไว้หน้าศาลาลัย   แล้วนางไปสรองน้ำที่เพิงผา
แล้วขึ้นนั่งบนบัลลังก์ศิลา   เสวยสัตว์นานาทันที
ฯ 2 คำ ฯ เสมอ

๑ มาจะกล่าวบทไป   ถึงองค์พระสังข์เรื่องศรี
อยู่ในโพชนอสรี   มีจิตคิดถึงมารดา
เหตุไฉนไปไพรกรุ่นกรุ่น   พระคุณไปโยที่โนป่า
ว่าไปวันเดียวจะกลับมา   ไม่เหมือนวาทาที่ว่าไว้
เหตุใดถ้อยคำพันเพื่อน   คลาดเคลื่อนคืนวันหามันไม่
ตรัสว่าจะไปคืนเดียวไซ้ไร   เจ็ดวันจึงได้กลับมา
ครั้งว่าจะไปเจ็ดวัน   กลับพลันวันเดียวไม่เหมือนว่า
ผิดแล้วถ้อยคำพระมารดา   ดิร้ายจะมาต่อเจ็ดวัน
ห้ามไว้มิให้ไปที่ครัวไฟ   อะไรจะมีอยู่ที่นั่น
ลับตาสาวใช้ลอบไปปล้น   ได้เห็นสำคัญในทันที
ฯ 10 คำ ฯ เพลง

๑ เห็นโครงเสื่อข้างกวางทราย   ทั้งกายมนุษย์กับซากผี
ตกใจไม่เป็นสมประดี   ผิดแล้วชนนี้เห็นสำคัญ
พระมารดาว่าบ่อที่ปิดไว้   จะมีอะไรเป็นแมนมัน
ลอบหนีพี่เลี้ยงลงไปปล้น   เปิดบ่อซายนั้นขึ้นทันใด
ค่อยเอานิ้วพระหัตถ์ชี้   จุ่มจี้บ่อเงินที่ฟ่องใส
เปิดบ่อขวาปล้นทันใด   แจ่มใสสว่างอยู่เรื่องรอง
เอานิ้วชี้ที่เป็นเงินนั้น   จิ้มลงดูปล้นเป็นทองฟ่อง
คิดตกใจเจ้าเฝ้ามอง   เช็ดทองด้วยกล้วยพระมารดา
จะเช็ดสีเท่าใดก็ไม่ออก   พระแม่มาจะบอกกรรมงนา
รับมาคิดได้ด้วยมารยา   ฉีกผ้าพันนิ้วพระหัตถ์ไว้

แล้วพระจึงซ่อนฝูงนาง
 แลเห็นรูปเงาเหมาะสมดูใจ
 สอดใส่เกือกแก้วทั้งซ้ายขวา
 จับไม้เท้าทองลงอุทธรณ์ดู

มาดู่ที่ปรารงค์ปราสาทใหญ่
 พระจึงสวมใส่เข้าลองดู
 ประดับเพชรพรายตาทั้งคู่
 เหาะวูตามช่องบัญญัติชัย

ฯ 14 คำ ฯ เชิด

๑ เหาะลองดูเล่นพอเห็นดี
 ถอดออกแล้ววางตั้งเก่าไว้

กลัวพระชนนีไม่เข้าใจ
 ดีใจสอดมองดูมารดา

ฯ 2 คำ ฯ เชิด

๑ ทีเอยทีนี้
 จะเหาะไปหาพระมารดา

ชอบที่จะหนีแม่ยักษ์กา
 ถึงไร่ยายตาที่เลี้ยงเรา

ฯ 2 คำ ฯ โอ้ร้าย

๑ โอ้อนิจจาพระชนนี
 จะซ่อนทรวงสลบชบเซา
 ตัวกุมมาอยู่ในเมืองนี้
 ไว้ใจยากนักถ้าฉวยซ้ำ
 เห็นจะวายชีวิตเสียเปล่าเปล่า
 จะแทนคุณชนนีมีอยู่เลย

ปานฉะนี้จระรำโศกเศร้า
 พระเกิดเกล้าลูกเอ๋ยจะไศกา
 พระชนนีเลี้ยงเป็นยักษ์กา
 ไหนจะหนีมารดาไปได้เลย
 โอ้พระเกิดเกล้าของลูกเอ๋ย
 เงยเห็นพี่เลี้ยงซ่อนทันที

ฯ 6 คำ ฯ

๑ บัดนั้น
 ตกใจไม่เห็นอยู่ในที่
 เมื่อกี้วิ่งเล่นก็เห็นตัว
 มองมาพบพระองค์ก็ดีใจ

พี่เลี้ยงวิ่งหาพระโฉมศรี
 วิ่งตอกหาประหม่าใจ
 ทูนหัวเอ๋ยซ่อนอยู่แห่งไหน
 พี่เลี้ยงสาวใช้ก็เปรมปรีดี

ฯ 4 คำ ฯ เจรจา

๑ เมื่อนั้น	นางพันธุรัตย์กษี
เสียดลอดสอดทามฤคิ	ได้เจ็ตราตรีอยู่ไพรววัน
สายัณห์ตะวันรอนรอน	ใกล้จะลับสิงขรพนาสัณท์
รำลึกถึงลูกใจผูกพัน	เร่งรีบเร็วพลันระเห็จมา

๖ 4 คำ ๖ เขต

๑ ถึงรับขวัญอุ้มพระลูกรัก	จูบพัคตร์เศียรเกล้าเกศา
กอดชมดั่งดวงนัยนา	นางแสนเสน่หาดั่งดวงใจ
แลเห็นนิ้วหัตถาผ้าพัน	เอื้อมวันของแม่เป็นไฉน
ผ้าผูกนิ้วลูกอะไร	เป็นไรหรือพ่อจงบอกมา

๖ 4 คำ ๖ เจรจา

๑ เมื่อนั้น	พระสังข์ได้ฟังคำว่า
ครั้นแม่จับนิ้วทำมารยา	กลัวพระมารดาจะเคืองใจ
ทำผิดลูกกลัวพระแม่ตี	ลูกนี้ไม่มีอชฌาสัย
จับมิดเข้ามาผ่าไม้	บาดเลือดซบไหลฝนไหลทา

๖ 4 คำ ๖

๑ ได้เอยได้ฟัง	ชะนางพี่เลี้ยงช่างให้ไม้ผ่า
จับมือพิศดูพันผ้า	ทูนเหนือเกศาราคาญใจ
จะมากหรือน้อยแม่ขอดู	นิงอยู่หาทำให้เจ็บไม่
กำมิดปิดซ่อนแม่ทำไม	บาดแผลน้อยใหญ่ไฉนนา

๖ 4 คำ ๖

สังข์เอยสังข์ทอง ทำร้องกุมนิ้วพันผ้า อูยอุยพระแม่อย่าแก่นา เจ็บปวดหนักหนา
เป็นพันไป โลहितติดกรังผ้าอยู่ เจ็บปวดพันรู้ไม่แก้ได้ ลูกกลานกลามเล่นจึงเป็นไป พระแม่จงได้ปราณี

๖ 4 คำ ๖

๑ ได้เอ๋ยได้ฟัง	นางมารโอรสพี่เลี้ยงสาวศรี
น้ำตาคลอตาด้วยปรานี	ให้มัดตีพี่เลี้ยงนางใน
นางนมพี่เลี้ยงเรียงหน้า	มึงไม่นำพาเอาใจใส่
ให้เล่นมิดเล่นพริ้วผ้าไม้	ตีให้บรรลัยประเดี๋ยวนี้

ฯ 4 คำ ฯ เจรจา

๑ ได้เอ๋ยได้ฟัง	พระสังข์บังคมขอโทษพี่
อ้อนวอนกราบไหว้ทั้งไต่ถัก	มิให้ต้องตีชิงไม้ไว้
ลูกแข็งเขาห้ามแล้วไม่ฟัง	เขารักข้าหาซึ่งลูกน้อยไม่
ถ้าเขาต้องโทษโทษภัย	ไหนเขาจะรักลูกน้อยนี้

ฯ 4 คำ ฯ เจรจา กล่อม

ตอนที่ 4 พระสังข์หนีนางพันธุรัต

ซ้ำ

๑ มาจะกล่าวบทไป	ถึงนางพันธุรัตยักษ์
แต่ว่างเว้นเป็นหม้ายมาหลายปี	สามีมอดม้วยด้วยไข้พิษ
ได้ลูกน้อยหยอสังข์มาเลี้ยงไว้	รักใคร่เป็นบุตรสุจริต
ฟักพุ่มอุ้มชูชมชิต	ลืมนึกถึงผิวของตัวตาย
เมื่อเวรามาติดตามทัน	นางนั้นจะสิ้นบุญสุทยาย
ให้ร้อนเนื้อเดือดใจไม่สบาย	ผันผายไปปาพนาวัน

ฯ 6 คำ ฯ

ร้าย

๑ จึงอ้อมองค์พระสังข์นั่งตัก	โลมลูบจูบพัศตร์แล้วรับขวัญ
วันนี้แม่จะลาไปอารัญ	สายัณห์เสียวลับจะกลับมา
แล้วกำชับสาวศรีพี่เลี้ยง	จงถนอมกล่อมเกลี้ยงโอรสา
ตามใจอย่าให้โกรธา	เคื่องขัดอ้ออย่าสิ่งใด
สั่งพลางอย่างเยื้องยุรยาตร	จากปราสาทเรื่องรองผ่องใส

มาลัยตาลูกน้อยกลอยใจ

อรไทเปลี่ยนแปลงกายา

ฯ 6 คำ ฯ ตรี

๑ บัดใจรูปร่างเป็นนางยักษ

ล่าสันคึกคักหนักหนา

ถือตระบองป้องพักรทำศักดา

ดั้นตรงตรงมาพนาลี

ฯ 2 คำ ฯ กราวใน เขต

๑ ครั้นถึงหิมวาป่าสูง

เห็นฝูงเนื้อเบื้อเสื่อสีห์

นางยักษย่อยากินก็ยินดี

เข้าไลตีเลี้ยงลัดสัดสแกง

ฯ 2 คำ ฯ เขต

๑ พิฆาตฆ่าโคกระทิงมหิงสา

ด้วยกำลังฤทธากล้าแข็ง

โจนจับฉับเฉียวเร็วแรง

หักแข็งขาไว้ในดงดาน

ตัวไหนพวงพิมัน

เลือกสรรกินเล่นเป็นอาหาร

กระดุกกระเดี้ยวเคี้ยวปนไม่ทนทาน

คชสารควายวัวตัวละคำ

ฯ 4 คำ ฯ

๑ นางกินเหลื่อล้นจนเรือ

ท้องไส้เอื้อร้ออิมหน้า

ลงล้างปากล้างคอในบ่อน้ำ

พอพลบค่ำย่าแสงสนธยา

จึงไปยังที่หยุดพัก

เคยสำนักแรมทางกลางป่า

ปัดผงลงนอนในศาลา

นิทรากลิ่งกลับจนหลับไป

ฯ 4 คำ ฯ ตรี

ซ้ำ

๑ เมื่อนั้น

องค์พระสังข์ทองผ่องใส

ราตรีเข้าที่บรรทมใน

ถอนฤทัยรำลึกตริกตรา

คิดถึงชนนีที่เกิดเกล้า

จะโศกเศร้าทุกข์ทนบ่นหา

แต่มาอยู่เมืองมารก็นานช้า
 ซึ่งภูจะหลงอยู่ในเมืองยักษ
 ที่ไหนจะได้เห็นชนนี้
 จำจะคิดติดตามสืบหา
 วันนี้แม่พันธุรัตไปแรมไพร

ไม่รู้ว่าจะเป็นตายร้ายดี
 แม้นมีลักรูปเงาะเหาะหนี
 นับปีเดือนแล้วจะแคล้วไป
 ให้พบพานมารดาจงได้
 ได้ช่องคล่องใจจะโคลคลา

ฯ 8 คำ ฯ

ร้าย

๑ ครั้นกลางคืนตื่นตีกเดือนเที่ยง เห็นพี่เลี้ยงหลับสนิทถ้วนหน้า
 ค่อยย่องลงจากเตียงเมียงออกมา จากห้องไสยาทันที

ฯ 2 คำ ฯ เชิดฉิ่ง

๑ ลอบลงซุบองค์ในบ่อทอง ผิวเนื่อนวลละอองฟ่องศรี
 เป็นทองคำธรรมชาติชาติตรี สมถวิลยินดีตั้งใจคิด
 แล้วขึ้นไปบนปราสาทชัช ที่ไว้รูปเงาะศักดิ์สิทธิ์
 หยิบขึ้นแลเงิ่งเพ่งพิศ ชุกคิดขึ้นมากก็อาลัย

ฯ 4 คำ ฯ

โธ

๑ โธอินิจามารดาเลี้ยง เคยถนอมกลมเกลี้ยงรักใคร่
 แสนสนิทพิศวาสตั้งดวงใจ มิให้ลูกยาอนาทร
 พระคุณล้ำลบบจบดินแดน ยังมีได้ทดแทนพระคุณก่อน
 วันนี้พลัดพรากจากจร มารดรค่อยอยู่จงดี
 แม้นลูกไปไม่ม้วยมรณา จะกลับมากราบบาทบพศรี
 ร่ำพลางทางทรงโคกี อยู่ที่ปราสาทเพียงขาดใจ

ฯ 6 คำ ฯ โธ

ร้าย

๑ ครั้นคลายทุกข์ขุกคิดขึ้นมา จะอยู่ชั่วฉะนี้ก็มีได้
 เกลือกว่ามารตามาแต่ไพร่ หนีไปไม่ทันจะเสียการ
 เอรูปเงาะสวมองค์ทรงเข้าแล้ว ใส่เกือกแก้วถือไม้เท้าห้าวหาญ
 เหาะขึ้นเวหาเห็นทะยาน ออกจากเมืองมารรีบมา

๑ 4 คำ ๑ กลม เชิด

๑ เหาะระเห็จเจ็ดคืนถึงเขาหลวง สูงกว่าเขาทั้งปวงที่ในป่า
 พอสิ้นกำลังวังชา เหน็ดเหนื่อยเลื่อยลำเต็มที
 จำจะหยุดพักสักหน่อยก่อน ทินกรร้อนแรงแสงสี
 จึงเลื่อนลงยังยอดคีรี จรลีเข้าได้ร่มไพร่

๑ 4 คำ ๑ เสมอ

๑ บัดนั้น พวกพี่เลี้ยงนางนมน้อยใหญ่
 ครั้นรุ่งแจ้งแสงสุริโยทัย นางในต่างพื้นดินตา
 ม้วนที่นอนหมอนข้างเก็บงำ ฉวยขันตักน้ำมาล้างหน้า
 แล้วเข้าไปในที่ไสยา แลหาไม่เห็นพระสังข์ทอง
 ตกประหม่าตาขาวคิดฉงน ผู่งนางต่างตนเร่งหม่นหมอง
 ขวนกันลดเลี้ยวเที่ยวมอง ทุกแห่งห้องตำหนักนอกใน

๑ 6 คำ ๑ เพลงฉิ่ง

๑ คั้นคว่ำหาทั่วที่เคยเล่น จะประสบพบเห็นก็หาไม่
 ต่างตีกอกหกหัวร่ำไร ครั้งนี้ที่ไหนจะรอดตาย
 แม้นแม่พันธุร์ตมาแต่ป่า จะตีดาจุดีอดไม่เหือดหาย
 จะปลิ้นปลอกออกตัวยกย้าย ด้วยแยบคายแก้ไขเห็นไม่ฟัง
 ปรับทุกข์กันทุกคนบ้างบนผี เอ็นดูช่วยสักทีพอรอดหลัง
 บ้างว่าเลี้ยงลูกเจ้าฝ้าคัล้ง มักมีภัยสมดังว่ามา

จึงขึ้นหอคอยสูงลอยฟ้า

ตึกลองสัญญาณเข้าเจ็ดที

ฯ 10 คำ ฯ รัว

๑ บัดนั้น

พวกพลกุ่มภัณฑ์ภูตผี

ทั้งหมู่สุรศักดิ์ยักษ์ฉนิ

ได้ยินเสียงเกริสัญญาณ

ไม่แจ้งเหตุเภทผลกลไค

ต่างตระหนกตกใจเป็นนักหนา

สำแดงแผลงอิทธิฤทธิ์ธา

ชวนกันเหาะมายังเมืองमार

ฯ 4 คำ ฯ เชิด

๑ ครั้นเอยครั้นถึง

จึงคลานเข้ามายังหน้าฉาน

ไหว้พลงทางถามมีทันนาน

เหตุการณ์อะไรมีจึงตึกลอง

ฯ 2 คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น

พันธูร์ตร้อนเร่าเศรำหมอง

จึงแกลงเล่าความตามทำนอง

เจ้าสังข์ทองลูกรักของเรา

ลอบลักรูปเงาะและเกือกแก้ว

สวมใส่เข้าแล้วก็เหาะหนี

เร่งไปตามหาอย่าช้าที

วันนี้ให้ได้ตัวมา

ฯ 4 คำ ฯ เจรจา

๑ บัดนั้น

จึงหมู่สุรศักดิ์ยักษ์

ค่านับรับคำแล้วอำลา

นฤมิตกายากำยำ

เหาะเหินเที่ยวหาในป่ากว้าง

ทุกทิศทุกทางเถื่อนถ้ำ

แยกไปบกบังไปข้างน้ำ

ต่างสำแดงเดชเกรียงไกร

ฯ 4 คำ ฯ กราว เชิด

๑ เมื่อนั้น

พระสังข์นั่งอยู่บนเขาใหญ่

เห็นมีมิตปิดแสงอโณทัย

เสียงสนั่นหวั่นไหวเนิ่น

จึงคิดว่าดีร้ายอยุธยา	ติดตามเรามาเป็นแม่นมั่น
จวนตัวเต็มทีหนีไม่ทัน	จำจะผ่อนผันด้วยปัญญา
พระจึงถอดรูปเงาออกซ่อนไว้	ขึ้นนั่งบนต้นไทรสาขา
ทำเป็นเช่นรุกขเทวา	พลางนึกภาวนาอยู่ในใจ

๖ คำ ๖ รว้ เขต (ยักษ์ออก)

๑ บัดนั้น	หม่อมมารทหารน้อยใหญ่
เห็นพระสังข์นั่งอยู่บนต้นไทร	มิได้รู้จักแต่สักตน
เพ่งพิศดูพลางไม่วางตา	คิดว่าเทวาในไพรสนธ์
ผิวพรรณผุดผาดประหลาดคน	ให้วงงงฉงนสนเท่ห์ใจ
จึงถามว่าดูก่อนเทวา	เห็นเจ้าเงาะเหาะมาบังหรือไม่
อย่าแกล้งกล่าวคำอำไว้	จงบอกไปตามจริงบัดนี้

๖ คำ ๖ เจรจา

๑ เมื่อนั้น	พระสังข์ฟังคำยักษ์
บอกพลางทางยกมือชี้	เห็นเหาะไปทิศนั้นะขุนมาร

๒ คำ ๒

๑ บัดนั้น	ยักษ์ได้ฟังว่าขาน
ดีใจเสือกสนทนลาน	เหาะทะยานติดตามไปพลัน

๒ คำ ๒ เขต

๑ เมื่อนั้น	พระสังข์ตริตริกนิกพรั้น
แต่กุเหาะระเห็จมาเจ็ดวัน	มันยังตามทันด้วยฤทธิไกร
จะอยู่ก็ไฉนไม่ชอบกล	หนีไปจะพ้นมันที่ไหน
ให้คิดขัดสนจนใจ	จะแก้ตัวต่อไปอย่างไรดี
พลางตั้งจิตพิชฐานด้วยสัจจา	คุณพระมารดาปกเกศี

จงค้าชูช่วยข้าครานี้
ถึงแม่พันธุรัตจะพบข้า
ให้ลูกแก้วตัวรอดปลอดภัย

อย่าให้มีอันตรายสิ่งใด
ขออย่าให้ขึ้นมาบนเขาได้
พลางยกมือไหว้ภาวนา

ฯ 8 คำ ฯ ตระ

๑ เมื่อนั้น
เรียกเหล่าบ่าวไพร่มิได้ช้า

นางพันธุรัตยักขา
ออกจากพาราธิบดีตามไป

ฯ 2 คำ ฯ เชิด

๑ มาเอยมาถึง
แลไปเห็นคนบนต้นไทร
ยืนพิณจพิศเพ่งอยู่เป็นครู่
ตบมือหัวเราะทั้งน้ำตา

ซึ่งเนินบรรพตภูเขาใหญ่
งามวิไลผิวผ่องดังทองคำ
ลูกรักของกูแล้วสีหน้า
ร้องเรียกลูกยาด้วยยินดี

ฯ 4 คำ ฯ เจรจา

๑ นั่งอยู่ไยนั้นพอขวัญข้าว
มาเถิดทูนหัวอย่ากลัวดี
นางร้องให้รำแล้วข้าเรียก
ด้วยเดชะอำนาจสัตยา
พลัดตกหกล้มนอนตะแคง
โคกที่ตอกเพียงจะพัง
ลูกน้อยกลอยสวาทของมารดา
มิให้ระคายเคืองสิ่งใด
แม่อุตสาหมาตามด้วยความรัก
อกแม่จะแตกตายวายชีวิต

ขัดเคืองอะไรเล่าเจ้าจึงหนี
ดูเอาเถิดชียังมีมา
ปิ่นตะกายตะเกียบขึ้นไปหา
เผชิญให้เลื่อยลำสั้นกำลัง
ขาแข้งสี่ข้างขัดขึ้นดัดหลัง
ทรุดนั่งกระแทกกันจนใจ
แม่บำรุงเลี้ยงมาจนใหญ่
เจ้าหนีแม่มาได้ช่างไม่คิด
เจ้าไม่พูดไม่ทักแต่สักหนิด
สุดคิดอยู่แล้วนะลูกยา

ฯ 10 คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
ให้คิดสงสารมารดา

๑ 2 คำ ๑

พระสังข์ฟังคำที่ร่ำว่า
นับนี้วันทาแล้วตอบไป

๑ แม่เอยมแม่เจ้า
พระคุณล้ำลภพไตร
ใช้ลูกจะเคืองแค้นแสนเชียว
เหตุด้วยมารดาของข้านี้
จะยากเย็นเป็นตายก็ไม่แจ้ง
ครั้งจะบอกออกอรรถตามสัจจา
ลูกจึงลักรูปเงาะเหาะหนี
อย่าพิโรธโกรธซึ่งขัดใจ

๑ 8 คำ ๑

เลี้ยงเข้ามาแต่เยาว์จนใหญ่
จะเปรียบด้วยสิ่งใดนั้นไม่มี
ด้วยความจำเป็นดอกจึงหนี
ทุกซักรื้อไรที่พึ่งพา
จะไปสืบเสาะแสวงทุกแห่งหา
ก็คิดกลัวกลัวกว่ามิให้ไป
โทษผิดทั้งนี้เป็นข้อใหญ่
ถึงไปไม่ช้าจะมาพลัน

โอ้

๑ เมื่อนั้น
พุ่มพายน้าตาจาบัลย์
คิดอ่านอุบายจะหนายหนี
ถึงไปก็ไม่ขัดอธยา
พอแม่ได้ชมโฉมเจ้า
แต่ร่ำร้องไห้หาเลือดต้าย้อย
อย่านึกแค้นแกล้งเลยว่าเป็นยักษ์
ถึงจะอยู่จะไปก็ให้งาม
อันรูปเงาะไม้เท้าเกือกแก้ว
ยังมนตรีบทหนึ่งของมารดา
ถึงจะเรียกเต่าปลาหมัจฉาชาติ
ครุฑาเทวัญชั้นบน

พันธุรัตพึ่งว่าเพียงอาสย
เจ้าไปแล้วไหนนั้นจะกลับมา
เอาเหตุชนนินั้นมาว่า
เชิญลงมาหาแม่แต่สักน้อย
ให้สบายบรรเทาที่เศร้าสร้อย
อุตส่าห์สู้ติดต่อยห้อยตาม
มาเถิดลูกรักอย่าเกรงขาม
เจ้าผู้ทรมารกร่วมชีวา
แม่ประสิทธิให้แล้วดังปรารถนา
ชื่อวามหาจินตามนตร์
ฝูงสัตว์จับตูปาทในไพรสมณฑ
อ่านมนตร์ขึ้นแล้วก็มาพลัน

เจ้าเรียนไว้สำหรับเมื่ออับน
แม่ก็คงจะตายวายชีวัน
จะได้แก้กันตอนที่คับขัน
จงลงมาให้ทันท่วงที

ฯ 14 คำ ฯ โอด

ร่าย

๑ เมื่อนั้น

ยิ่งพะวงสงสารแสนทวิ
จะลงไปก็ให้เกรงกริ่ง
คิดพลางทางกล่าวมธุรส
ลูกนี้เหน้อยยากลำบากกาย
ตะวันเที่ยงอยู่ยังกำลังร้อน
ซึ่งมนตรีของชนนี้ว่าดีนัก
เมตตาลูกแล้วจงเขียนไว้

พระสังข์ฟังคำยักษ์
แต่รีรอท้อฤทัยรันท
เกลือกจะไม่จริงจะแกล้งปด
อย่ากำสรดโศกาอาวรณ์
จะนั่งเล่นให้สบายบนนี้ก่อน
พอให้แดดอ่อนอ่อนจะลงไป
ลูกรักก็อยากจะใคร่ได้
ที่ในแผ่นดินพสุธา

ฯ 8 คำ ฯ

โอ้

๑ เมื่อนั้น

แหงนดูลูกพลางทางโศกา
โอ้ลูกน้อยหอยสังข์ของแม่เอ๋ย
จะรำร้องเรียกเจ้าสักเท่าไร
สิ้นวาสนาแม่นี้แม่แล้ว
จะขอลาอาสัญเสียวันนี้
อันพระเวทพิเศษของแม่ไซ้
จงเรียนรำจำไว้เถิดขวัญตา
เขียนพลางทางเรียกลูกน้อย
แต่พอให้ได้ชมเสียสักครั้ง
แม่อ่อนวอนว่านักหนาแล้ว

พันธุรัตชัตสนเป็นนักหนา
ตั้งหนึ่งว่าชีวันจะบรรลย์
กรรมสิ่งใดเลยมาชดให้
ก็ช่างเฉยเสียได้ไม่ดูดี
เผอิญให้ลูกแก้วเอาตัวหนี
เจ้าช่วยเผาผีมารดา
ก็จะเขียนลงให้ที่แผ่นผา
รู้แล้วอย่าว่าให้ใครฟัง
มาหาแม่สักหน่อยพ่อหอยสังข์
ขอส่งสักคำจะอำลา
น้อยหรือลูกแก้วไม่มาหา

ห่มทอดตัวลงทรงไศกา
 ทั้งรักทั้งแค้นแน่นจิต
 กลิ้งกลับสับสายเพื่อพก

สองตาแดงเดือดตั้งเลือดนกก
 ยิ่งคิดเคืองขุ่นมุ่นหมก
 นางร่ำร้องจนอกแตกตาย

๗ 14 คำ ๗ โอด

ร้าย

๑ บัดนั้น

เห็นนางมารม้วยมอดวอดวาย

พวักษาข้าไททั้งหลาย

ต่างร่ำรักนายไม่สมประดี

๗ 2 คำ ๗ โอด

๑ เมื่อนั้น

เห็นมารดาลัยดินสิ้นชีวี

เข้าไปนั่งใกล้ตั้งใจจง

ชลเนตรคลอคลองนัยนา

พระสังข์ทรงสวัสดิ์ศรีศรี

ตกใจแล่นตะลึงตะลานมา

กราบลงแทบเท้าทั้งซ้ายขวา

ไศการ่ำรักชนนี้

๗ 4 คำ ๗ โอด

โง่

๑ โอ้วามารดาของลูกเอ๋ย

รักลูกผูกพันแสนทวิ

จะหาไหนได้เหมือนพระแม่เจ้า

สู้ติดตามมาด้วยอาลัย

โทษลูกนี้ผิดเป็นนักรหา

ทั้งนี้เพราะกรรมมาตามทัน

พระคุณล้ำลอบจบดินแดน

ร่ำพลางไศกีพิริพีไร

พระคุณเคยปกเกล้าเกษี

เลี้ยงมาไม่มีให้เคืองใจ

ดังมารดาเกิดเกล้าก็ว่าได้

จนจำตายอยู่ในพนาวัน

ดังแกลังผลาญมารดาให้อาลัย

จึงสุดสิ้นชีวันบรลลัย

ยังไม่ทันทดแทนสนองได้

ชบพัคตร์สะอื้นให้ไปมา

๗ 8 คำ ๗ โอด

ร้าย

๑ ครั้นคลายวายโศกเศร้าหมอง พระจึงร้องสั่งเหล่ายักษ์
 ท่านจงเชิญศพพระมารดา ค็นไปพาราของเรา
 แล้วตระเตรียมการไว้ให้เสร็จสรรพ คอยทำข้ากลับมาจึงเผา
 การพระเมรุใหญ่อยู่อย่าดูเบา ท่านจงเอาใจใส่ไตรตรา

ฯ 4 คำ ฯ เจริจา

๑ บัดนั้น เสนิตัวนายชายชวา
 จึ่งเชิญศพใส่วอช่อฟ้า กลับไปพาราทันที

ฯ 2 คำ ฯ เชิด

สมิงทอง

๑ เมื่อนั้น พระโคมยงทรงสวัสดิ์ศรีศรี
 ครั้นพวกพลยักษ์ไปธานี จึ่งเรียนเอามนตร์ที่เขียนไว้
 เวียนเฝ้าสารายอยู่หลายตลบ แต่ต้นจนจบก็จำได้
 ครั้นเสร็จเสด็จขึ้นไป บนยอดเขาใหญ่มิได้ช้า
 เอารูปเงาะสวมองค์ทรงเกือกแก้ว ถือไม้เท้าแล้วก็ป้องหน้า
 เหาะระเห็จเตร็ดทะยานด้วยฤทธา เลื่อนล่องลอยฟ้ามาไวไว

ฯ 6 คำ ฯ เชิด

ร้าย

๑ ถึงแดนพาราสามนต์ อาณาเขตมณฑลกว้างใหญ่
 ให้คิดฉงนสนเท่ห์ใจ เมืองนี้ชื่อไรจะใครรู้
 เห็นภูมิฐานบ้านช่องเยียดยัด ผู้คนแออัดอึ้งอยู่
 หรือจะเป็นพาราบิดากู จะยับยั้งฟังดูกิจจา
 คิดพลางทางค่อยคลาเคลื่อน ลอยเลื่อนลงจากเวหา
 หยุดอยู่เนินทรายปลายทุ่งนา อาศัยร่มพฤกษาสำราญ

๖ คำ ๖ ตระ

๑ บัดนั้น ฝ่ายพวกเด็กเด็กชาวบ้าน
 ล้วนแต่ลูกหลานชายนายโคบาล อยู่ปลายแดนด่านกรุงสามนต์
 ครั้นกินข้าวเช้าแล้วลงจากเรือน เที้ยวร้องเรียกพวกเพื่อนสับสน
 เปิดคอกไล่โคของตน ถือปฏิทินต่างคนต้อนมา

๖ 4 คำ ๖ เจรจา เซ็ด

๑ ครั้นออกมาถึงที่ทำอะไร จึงปล่อยโคไว้ให้กินหญ้า
 เห็นเงาะยืนอยู่บนคันทนา อ้ายนี้บ้าหรือมิใช่ไยอย่างนี้
 รูปร่างหัวหูกี่ดูแปลก ลางคนว่าแขกกะลาสี
 อย่าไว้ใจมันมักควักเอาดี นึกกลัวเต็มทีวังหนีพลง
 บ้างว่าอ้ายนี้สิงทโมนใหญ่ บ้างเถียงว่าทำไมไม่มีหาง
 หน้าตามันชั้นยิ่งพันพาง หรือจะเป็นผีสามที่กลางนา
 คนหนึ่งไม่กลัวยืนหัวเราะ นี่เขาเรียกว่าเงาะแล้วสิหนา
 มันไม่ทำอะไรใครดอกวา ชวนกันเมียงเข้ามาเอาดินทิ้ง
 บ้างได้ดอกหงอนไก่เสียปไม้ล่อ ตบมือผัดพ้อล่อให้วัง
 ครั้นเงาะเล่นไล่ไล่ตระโศดซิง บ้างล้มกลิ้งวิ่งปะทะกันไปมา

๖ 10 คำ ๖ เซ็ด

๑ พวกเด็กเด็กหยอกเย้าเข้าชุด อุตลุดล้อมหลังล้อมหน้า
 แล้วชวนเล่นจ้องเตเฮฮา โห่ร้องฉาวฉานี่นั่น

๖ 2 คำ ๖ เจรจา

๑ ครั้นถึงเวลากินผอก แก่ห่อข้าวออกขมิขมัน
 เกลอปะเอ๋ยมากินด้วยกัน เห็นเงาะนั้นเข้ากินก็ยินดี

๖ 2 คำ ๖ เจรจา

๑ ครั้นว่าเวลาบ่ายควาย   เด็กเด็กทั้งหลายเข้าล้อมมี
 ไปบ้านด้วยกันหรือวันนี้   เเงะเดินเขื่อนหนีเสียมิไป
 ถ้ากระนั้นก็นอนอยู่ใฝ่เนา   ช่วยขับนกขับกาอย่าไปไหน
 พรุ่งนี้จึงจะมาอย่าร้อนใจ   แล้วไล่โคคั้นมาทันที

ฯ 4 คำ ฯ เชิด

ตอนที่ ๕ ท้าวสามนต์ให้นางทั้งเจ็ดเลือกคู่

ช้า

๑ มาจะกล่าวบทไป   ถึงท้าวสามนต์เรื่องศรี
 เสวยราชสมบัติสวัสดิ   ในบุรีสามนต์พระนคร
 อันองค์เอกอัครชายา   ชื่อมณฑาทิวศรีสมร
 มีธิดานารีร่วมอุทร   ทั้งเจ็ดนามกรต่างกัน
 นื่องนุขสุดท้องชื่อรจนา   โสภาเพียงนางในสวรรค์
 พรั่งพร้อมพระสนมกำนัล   เป็นสุขทุกนิรันดรวันคืน
 ทำความคิดรำพึงถึงเวียงชัย   นานไปจะเป็นของเขานื่น
 เห็นจะไม่จริงยังยืน   ด้วยลูกแต่่าแต่พื้นเป็นธิดา
 จำจะคิดปลุกฝังเสียยังแล้ว   ให้ลูกแก้วมีคู่เสนาหา
 ถ้าเขยคนใดดีมีบุญญา   จะยกพารามอบให้ครอบครอง

ฯ 10 คำ ฯ

ร้าย

๑ คิดพลางทางเรียกมเหสี   มาพาที่ปรึกษาสองต่อสอง
 เจ้าจงดำริตริตรอง   แต่เราครองราชฐานมานานช้า
 ทุกวันนี้ดูที่กับตัวเจ้า   ไม่เที่ยงแท้แก่เฒ่าลงนักษา
 เจ็บปวดครุ่นไปใช้ชรา   ถอยกำลังวังชาลงทุกปี
 ยิ่งคิดคิดไปให้ใจสิ้น   จะตายวันตายพรุ่งมิรู้ที่
 พี่ปรารมภ์สมบัติของเรา   ถ้าแมนหาบุญพี่ไม่จริง
 จงช่วยกันดำริตริตรองดู   จะหาคู่ให้ลูกปลุกฝัง

จะแบ่งปันข้าวของในท้องคลัง ให้ครอบครองเวียงวังเห็นทันตา
 จะจัดแจงแต่งตามอารมณ์เรา เหมือนข่มเขาโคขื่นให้กินหญ้า
 กลัวเกลือกทั้งเจ็ดธิดา มันจะไม่เสนาหาก็มารู้
 ลางเนื้อชอบลางยาไม่ว่าได้ ปลุกเรื่อนตามใจผู้อยู่
 คำบุราณท่านว่าไว้เป็นครู พิเคราะห์ดูให้ต้องทำนองใน
 พี่คิดดูจะประชุมให้พร้อมพร้อม กษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดหัวเมืองใหญ่
 ให้บุตรเราเลือกตามชอบใจ เจ้าจะเห็นกะไรจงว่ามา

ฯ 14 คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น นวลนางมณฑาเสนาหา
 จึงทูลสนองพระบัญชา ซึ่งตรัสมานี้ต้องประเพณี
 จะให้เป็นแก่นสารแก่บ้านเมือง ได้ฎีกาไปทั่วทุกกรุงศรี
 ตามแต่ภูษาโนยจะเห็นดี อันน่องนี้ไม่ขัดทาดทาน

ฯ 4 คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น ท้าวสามนต์ปรีดีเปรมเกษมศานต์
 เสด็จจากแท่นที่มีพันนาน ออกพระโรงชัชวาลทันใด

ฯ 2 คำ ฯ เสมอ

สามไม้

๑ ลตดองค้ลนั้งเหนือเกล้า ตรีสสังเสนผู้ใหญ่
 แต่บรรดาเมืองขึ้นของเราไซ้ ทั้งร้อยเอ็ดเวียงชัยเคยไปมา
 ผู้ใดมีโอรสรูปงาม แต่ในสามสิบเศษชั้นษา
 ที่ยังไม่มีการยา ให้จัดแจงแต่งมาทุกธานี
 เราจะให้ธิดาทั้งเจ็ดองค์ เลือกดูรูปทรงส่งศรี
 ถ้าลูกเราชอบใจจะได้ดี จะเชกกับบุตรให้ครองกัน
 จงแต่งตราว่าตามความใน ให้คนเร็วรีบไปทุกเขตชั้นน

กำหนดไว้โดยข้าสิบห้าวัน

ให้มาถึงพร้อมกันยังธานี

ฯ 8 คำ ฯ เจรจา

ร้าย

๑ บัดนั้น

อำมาตย์รับสั่งใส่เกศี

ถวายบังคมคัลอัญชลี

มาแต่งตราตามมีพระบัญชา

แล้วจัดเสนากว่าร้อย

เคยใช้สอยคล่องแคล่วแกลั่วเกล้า

สั่งความตามมีในท้องตรา

จงรีบไปรับมาอย่าอนใจ

ฯ 4 คำ ฯ

๑ บัดนั้น

ขุนหมื่นพันทนายน้อยใหญ่

ต่างรีบผายผันแยกกันไป

เวียงชัยทั้งร้อยเอ็ดพลัน

ฯ 2 คำ ฯ เจรจา เชิด

๑ ครั้นถึงจึงเข้าไปวันทา

กราบทูลทุกษัตราทุกเขตชั้นชัณฑ์

แจ้งตามบัญชาสารพัน

ถวายหนังสือขึ้นทันที

ฯ 2 คำ ฯ

ซ้ำ

๑ เมื่อนั้น

ฝ่ายพระยาร้อยเอ็ดบุรีศรี

คลี่สาส์นอ่านดูรู้คดี

เปรมปรีดิ์เป็นพันคณนา

ต่างเรียกโอรสมาบอกเล่า

เป็นลาภเราแล้วลูกเสนาหา

จงตรวจตราบ่าวไพร่เร่งไคลคลา

ไปพาราสามนต์ให้ทันการ

บ้างคิดมุขลูกให้หย่าเมีย

จำจะทิ้งเปรี้ยวเสียไปกินหวาน

ที่บุตรหาไม่ใจทะยาน

คิดจัดแจงแต่งหลานเปลี่ยนไป

แล้วเลือกของอย่างยี่ทุกสิ่งสรรพ

สำหรับบรรณาการประทานให้

ต่างองค์อำนวยอวยชัย

เจ้าไปให้ได้ครองพระธิดา

๑ 8 คำ ๑

ร้าย

๑ เมื่อนั้น
 นบนิ้วประนมบังคมลา
 บ้างขึ้นทรงรถคชสาร
 ต่างยกโยธานองเนือง

หน่อกษัตริย์สรวลสันต์หรรษา
 แล้วมาแต่งองค์อร่ามเรือง
 ซี่ม้าผ่านชาวเขียวกะเลียวเหลือือง
 ออกจากเมืองรีบริ้อนสัญจรไพร

๑ 4 คำ ๑ เชิด

๑ ครั้นถึงพาราสามนต์
 ขวนกันลีลาคลาไคล

จึงพักพลไวนอกกรุงใหญ่
 เข้าหาเสนาในทันที

๑ 2 คำ ๑ เสมอ

๑ บัดนั้น
 พุดจาปราศรัยโดยไมตรี

อำมาตย์ผู้ใหญ่ในกรุงศรี
 เอาบาญชีท้าวพระยาที่มานั้น

๑ 2 คำ ๑ เจรจา

๑ ครั้นได้นามทุกหน่อกษัตรา
 เข้าไปในท้องพระโรงคัล

เสนาสี่นายก็ผายผัน
 อภิวันท์ทูลแถลงให้แจ้งใจ

บัดนี้หน่อกษัตริย์ทุกพารา
 ทั้งร้อยเอ็ดนั้นมาถึงกรุงใหญ่

แล้วอ่านรายชื่อเสียงเรียงลงไป
 ตามในทางว่าท้าวพระยา

๑ 4 คำ ๑

๑ เมื่อนั้น
 จึงสั่งทั้งสี่เสนา

พระผู้ผ่านเขตชั้นต์หรรษา
 เร่งแต่งที่ข้างหน้าให้พร้อมไว้

จงนำกษัตราทุกธานี
 มาประชุมในที่พระโรงใหญ่

เราจะให้ทั้งเจ็ดอรรถัย
 มาเลือกตามชอบใจในพรั่งนี้

เร่งจัดวังให้เสร็จทั้งเจ็ดแห่ง
สั่งเสร็จพระเสด็จจรลี

จะได้แต่งตั้งการภิเษกศรี
ขึ้นสู่ที่ข้างในมิได้ช้า

ฯ 6 คำ ฯ เสมอ

๑ บัดนั้น

เร่งจัดแจงแต่งที่ดั่งบัญชา

จึงเจ้าพนักงานถ้วนหน้า

บ้างไปบอกกษัตราให้เตรียมกาย

ฯ 2 คำ ฯ เสร็จ

๑ เมื่อนั้น

ต่างองค์กระห่มพริ้มพราย

บ้างหยิบฝ้ายกทองนุ่งลองดู

พรั่งนี้มีคนหนึ่งก็คนไร

บ้างนั่งนึกตรึกหาอุปเท่ห์

เห็นจะรุ่มรักเราทั้งเจ็ดองค์

लगองค์ถ้อมันโดยปัญญา

สุดแท้แต่กุศลสร้างไว้

บ้างเรียกหาหมอดูมาจับยาม

จะสมคะเนหรือไม่ในพรั่งนี้

พวกเหล่าท้าวพระยาทั้งหลาย

ให้กระสันมั่นหมายุ่นวายใจ

ใครใครเห็นไม่สู้รู้ปฎิบัติ

จะจงจิตพิสมัยเป็นมั่นคง

จะทำด้วยเสน่ห์ให้ลุ่มหลง

คิดทะนงเปรมปรีมกระห่มใจ

วาสนาหลังส่งแล้วคงได้

จะเดือดเนื้อร้อนใจไปไม่มี

ให้ทายตามชะตาราตี

แต่เข้าซี้ซั๊กใช้ไม่นิทรา

ฯ 10 คำ ฯ เสร็จ

โทน

๑ ครั้นรุ่งแสงสุริยไส้ไตรตรัส

สอดเครื่องประดับระยับตา

บ้างถือน้อบุหงาทัดยาม

ต่างองค์กรายกรจรจรัล

ทั้งร้อยเอ็ดกษัตริย์ทรงภษา

แต่งกายาโอ่หวดประกวัดกัน

ผ้าห่มซุบน้ำกุหลาบกลิ่น

พากันเข้าไปในวัง

ฯ 4 คำ ฯ เพลง

ร่าย

๑ ครั้นถึงห้องพระโรงข้างหน้า อำมาตย์มาจัดแจงให้ลูกนั่ง
ต่างชิงขึ้นหน้าว่าไม่ฟัง บ้างถั่งเถียงเสียงดังอิงไป

๑ 2 คำ ๑ เจรจา

ซ้ำ

๑ เมื่อนั้น ท้าวสามนต์ยิ้มแยมแจ่มใส
จึงชวนเมียรักร่วมใจ ออกไปแยมแกลแลดู
เห็นหน่อกษัตราที่มานั้น หน้าตาคมสันขยันอยู่
คนข้างหลังลาดเลาเป็นเจ้าของ ตาหูชอบกลเจ้ามณฑา

๑ 4 คำ ๑

ร่าย

๑ คนโน้นรูปร่างกระจอยร่อย หนูน้อยน่ารักหนักหนา
คนนี่ที่ถัดกันลงมา หน้าตาเป็นประมาณพานพоди
โน่นแน่คนนั้นอยู่ชั้นล่าง รูปร่างจ้ำมำดำมิดหมี
เห็นหรือไม่คนนั้นชั้นสิ้นที่ หน้างอกออกผีประปราย
ดูพลางทางสั่งเมียรัก อย่าช้านักเลยเจ้าจะจวนสาย
จงเร่งรัดจัดแจงแต่งกาย บุตรีโฉมฉายขึ้นมา

๑ 6 คำ ๑

๑ เมื่อนั้น

จึงพาทั้งเจ็ดธิดา นวลนางมณฑาเสนาหา
ไปสรรสงครามควารี่

๑ 2 คำ ๑ เสมอ

ชมตลาด

๑ แต่งตัวตั้งใจจะให้งาม ขมิ้นใส่ส้มมะขามขัดสี
แล้วอาบน้ำชำระอินทรีย์ ทาแป้งสารภีรินรอย

กระจกตั้งคันฉ่องส่องเงา	ผิวพรรณผมแผ้วงามฉลวย
ใส่น้ำมันกันกวอดระหมวดมวย	ผัดหน้าด้วยแป้งฉนวนเป็นนวลแดง
นุ่งผ้ายกอย่างต่างกัน	ช่อชั้นเชิงชายลายก้านแย่ง
สไบหน้าเจียรระบาทตาดทองแดง	เข็มขัดสายลายแทงประจำยาม
สร้อยนวมสวมสอดสังวาลวรรณ	ตราบุกต้นเรื่องรองทองอร่าม
กำไลสวมเก้าคู่ดูงาม	ใส่แหวนเพชรแวววามครามสอดซับ
ทรงกรอบพัคตร์พรรณรายพรายแพรว	กรรเจียกแก้วมณีสีสลับ
ใส่ตุ้มหูห้อยพลอยระยับ	ครั้นเสร์จสรรพขึ้นเฝ้าท้าวไท

๖ 10 คำ ๖ เพลงซ้ำ

มูล่ง

๑ เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์เยี่ยมย่องผ่องใส
จึงตรัสแกธิดายาใจ	พื่อให้ประชุมกษัตรา
นางเยาว์เจ้าจงไปเลือกดู	ที่สมควรเป็นคู่เสนาหา
ถ้าแม่นประกอบชอบวิญญาน์	จงทิ้งมาลัยไปให้สวมมือ
พื่อจะแต่งตั้งการสมุขมพร	ให้บังอรออกหน้าค่าชื้อ
แต่เฝ้าปლობสองรื้อสามรื้อ	ดูดูตื้อหนักหนาน่าขัดใจ

๖ 6 คำ ๖

ร้าย

๑ เมื่อนั้น	ทั้งเจ็ดบุตรศรีใส
ผูกคิ้วหน้าไม่คลาไคล	ก้มแกะเสื้อลันไต่ไปมา
ให้นึกอภัยศอดอาย	จะไปเลือกผู้ชายน่าชายหน้า
ยิ่งคิดยั้งเงินเมินพัคตรา	ก็ลยามิได้จรัล

๖ 4 คำ ๖

๑ เมื่อนั้น

องค์พระบิดุเรศเรื่องศรี

กล่าวเกลี้ยเกลียงปลอบให้ชอบที   วันดีแล้วแม่อ่าแซเขื่อน
 อุตส่าห์แข็งวิญญูณณ์คลาไคล   พ่อจะให้พี่เลี้ยงไปเป็นเพื่อน
 อะไรเฝ้าม้วนมิตบิตเปือน   ไม่เขยื้อนจากที่หน้าตึรัน
 นवलนางมณฑาช่วยว่ากล่าว   ลูบหลังลูกสาวแล้วรับขวัญ
 ไปเกิดแม่ไปอย่าใจรั้น   ส่งมาลัยให้พลันทั้งเจ็ดองค์

๑ 6 คำ ๑

๑ เมื่อนั้น   พระบุตรเฒ่าน้อยนวลหง
 กลัวจะเคืองจิตบิตุรงค์   โฉมองค์ขยับกายแล้วอายใจ
 แต่ทำม่อม้วนกระบวนกระบิต   แก่แก้อสะกิดพี่ผู้ใหญ่
 ต่อบิตเรื้อนซ้ำจึงจำไป   กำนัลในพี่เลี้ยงเคียงมา

๑ 4 คำ ๑ เพลงกสินรรา

๑ ถึงห้องพระโรงธารม่านกัน   เจ็ดนางนิกพรันเป็นหนักหนา
 ให้ออดสูผู้ชายอายุวิญญูณณ์   หน่วงหนักชักช้าไม่คลาไคล
 พี่เลี้ยงทูลเตือนให้จรัล   นางหยิกตีค้อนควักผลักไส
 เข้าแอบแฝงม่านกันชั้นใน   ช่วยเขินสะเทินใจไปมา

๑ 4 คำ ๑

๑ เมื่อนั้น   หน่อกษัตริย์นั่งคอยอยู่ข้างหน้า
 บ้างสะกิดเพื่อนกันจ่านรรจา   เมื่อไรจะออกมารำคาญใจ
 ต่างคนกระหึ่มยืมย่อง   ชะเง้อคอยมองหาเมินไม้
 แลตามตีนม่านเห็นไวไว   เอ๊ะแล้วมิใช่ดอกกระมัง
 ลางคนคะนองทำร้องบอก   หลอนหลอกหลวงเพื่อนอยู่ข้างหลัง
 ไม่เคยเห็นรูปร่างนางชาววัง   นิ่งนั่งตั้งสติอย่าเมินไป

๑ 6 คำ ๑ เจรจา

๑ บัดนั้น   พี่เลี้ยงกัลยาอำชฌาสัย

จึงปลอบพระธิดายาใจ
พระบิดาสั่งให้ไปเลือกคู่
เราเป็นใจไปเองเมื่อไรมี
แม้พระบิดุเรศรู้เหตุผล
ว่าพลงผลักไสให้โคลคลา

ฯ 6 คำ ฯ

เอออะไรมาเป็นเช่นนี้
จะอดสูใครเล่าณะเจ้าพี่
ไม่พอที่จะขึ้นชดบัญชา
เห็นพี่จะไม่พันโทษา
รบเร้าเฝ้าว่าวิงวอน

๑ เมื่อนั้น

จำเป็นจำใจบทร
ทำลัปลัลล่อล่อร้อง
ผันแปรแลหลบตาชาย

ฯ 4 คำ ฯ เพลงฉิ่ง

ทั้งเจ็ดพระธิดาดวงสมร
บังอรอดสูคูร้าย
เบียดบังพี่เลี้ยงเมียงมาย
ทั้งอายทั้งสะเทินเดินเลือกไป

๑ เมื่อนั้น

เห็นเจ็ดพระธิดายาใจ
ตั้งใจดูนางไม่วางตา
งามโฉมชะอ่อนอ่อนเอวองค์
บ้างพูดกับเพื่อนสนิทไม่คิดอาย
เดี๋ยวนี้และมาลัยจะลอยมา
บ้างนั่งหยัดดัดทรงดูนงลักษณ์
ครั้งนางสะเทินเมินหน้าไป
บ้างพาลโกรธซึ่งหึงเพื่อนกัน
ต่างทะเลาะเกาะแคะกันวุ่นวาย

ฯ 10 คำ ฯ

หน่อกษัตริย์นักร้อยน้อยใหญ่
ให้คิดพิสมัยในรูปทรง
เสนหารูมริ่งตะลึงหลง
งามขนงวงพักตร์ไสภา
อันน้องนุชสุดท่ายคงตายช้า
เจ้าคนนั้นกั้นหน้าข้าไว้เอย
เหลือบมาสบพักตร์ยักคิ้วให้
แกล้งทำกระแอมไอเป็นแยะคาย
นางคนนั้นของข้าใครอย่าหมาย
ถั่งเถียงทำทนายมากมายไป

๑ เมื่อนั้น

ทั้งเจ็ดบุตรีศรีใส

แต่เก้อเก้ออายอายวุ่นวายใจ   เลือกกษัตริย์น้อยใหญ่ทุกหน้ามา
 อันทั้งหกเทวีพี่น้อง   เลือกได้รูปร่างงามหนักหนา
 เมียงม้ายหมายทิ้งพวงมาลา   สวมหัตถ์กษัตริราชทั้งหกองค์
 ฯ 4 คำ ฯ เชิดฉิ่ง

๑ ฝ่ายโฉมรจนาทรามวิย   นางไม่ต้องจิตคิดประสงค์
 กลับมาเฝ้าบาทพิตรรงค์   โฉมยงบังคมกัมพัคตรา
 จึงทูลว่ากษัตริย์ทั้งนั้นไซ้ไร   ลุกมิได้มุ่งมาดปรารณา
 จะขออยู่สนองรองบาทา   ไปกว่าชีวันจะบรรลัย
 ฯ 4 คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น   ท้าวสามนต์บ่นออกทอดใจใหญ่
 ลุกเอ๋ยพ่อนี้หวังตั้งใจ   จะจัดแจงแต่งให้เห็นทันตา
 จึงประชุมพร้อมพรังครั้งนี้   แต่ล้วนลูกผู้ดีมียศลา
 ทั้งรูปทรงสงศรีโสภา   ยังไม่เสนาหาอาลัย
 แม่มณฑาจะคิดกะไรเล่า   ยังคนเดียวดอกเจ้าทำกรรมให้
 มันไม่สิ้นห่วงบ่วงใย   ฉวยเข้าไปก็รำคาญชี้คร้านตี
 พี่คิดว่าสุดแท้แต่เราเถิด   ไม่พักประดักประเดิดจู้จี้
 แต่งพร้อมกับพี่สาวเสียดรวนี้   หรือไม่เห็นด้วยพี่จงท้วงติง
 ฯ 8 คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น   นางมณฑาหวนจิตคิดกริ่ง
 จึงแกลงแจ้งในใจจริง   อันเป็นหญิงพงศ์เผ่าเหล่ากอ
 ถ้าใจไม่สมครรักผิว   มักทำชั่วให้อายชายหน้าพ่อ
 พระองค์จงได้รู้ร้อ   น้องจะขอให้ปาวชาวพารา
 ครั้งนี้อ่าเลือกกว่าแก่หนุ่ม   หามาประชุมจงพร้อมหน้า
 ให้เลือกตามใจรักอีกสักครา   สุดแต่ว่าสนาธิดาเรา

๖ คำ ๖

๑ เมื่อนั้น
 ที่ความวิตกนั้นค้อยบรรเทา
 ว่าพลางทางมีบัญชา
 จงเข้ามาข้างในให้ใกล้ชิด
 อันหน่อกษัตริย์ทั้งหกองค์
 ให้อยู่วังยังทำรจนา
 แต่พวกเมืองออกนอกนั้นไซ้
 เร่งร้องป่าวชาวเมืองทั้งปวงนั้น
 ให้มันแต่งตัวตามทำนอง
 จะให้ลู่กรักรวมฤทัย

ท้าวสามนต์ตอบชอบแล้วเจ้า
 น้อยหรือนั่นขวัญข้าวเจ้าช่างคิด
 ตรัสเรียกเสนาคนสนิท
 ประกาศิตสั่งไปมิได้ช้า
 ซึ่งลู่กรักรเราจงเสนาหา
 จะแต่งการวิวาห์ให้พร้อมกัน
 ให้กลับไปนิเวศน์เขตซัดนธ์
 จนชั้นทรพลคนเชื้อใจ
 มาประชุมหน้าท้องพระโรงใหญ่
 เลือกคู่คูใหม่ในพ่ຸงนี้

๖ 10 คำ ๖

๑ เมื่อนั้น
 มาบอกกษัตราทุกธานี

เสนารับสั่งใส่เกศี
 ตามมีพระราชบัญชา

๖ 2 คำ ๖ เจรจา

๑ เมื่อนั้น
 นั่งสบายอารมณ์คมมาลา
 บ้างพูดจาเปรียบเปรยเย้ยเพื่อนกัน
 วาสนาหาไม่แล้วชาวเรา
 หกองค์กระหิมียิ้มย่อง
 ต่างต่างแย่งเยื้องจรลี
 พวกที่ไม่สมปรารถนา
 น้อยใจด้วยผู้หญิงชิงชัง
 ต่างแก่งทำขึ้นฝืนอารมณ์

หน่อกษัตริย์ทั้งหกเร่งหรรษา
 หัวเราะรำชาแข่งกระดิกเพลลา
 อย่างไรนั้นลงนั่งกอดเข้า
 แต่ได้เข้ามาเห็นก็เป็นดี
 ผุดผ่องพักตราราศี
 เสนินาหน้าพาไปวัง
 ดังจะเสียวิญญาณ์เป็นบ้าหลัง
 วาสนาหนหลังช่างอาภัพ
 บ้างเดินหกล้มบ้างลมจับ

เหวี่ยงไหลอาบหน้าเอาผ้าซับ

ขึ้นมาข้างต่างกลับไปเวียงชัย

ฯ 10 คำ ฯ เชิด

๑ บัดนั้น

เสนานายอำเภอน้อยใหญ่

ทั้งรู้แหวงตีฆ้องร้องปาวไป

ทั่วในจังหวัดนครา

พรุ่งนี้แต่มีตมุกขมัว

จงจัดแจงแต่งตัวให้โอ้อ่า

เข้าไปหน้าพระลานชานชาลา

พระธิดาจะเลือกเป็นคู่ครอง

ฯ 4 คำ ฯ เสรจ

๑ บัดนั้น

ประชาชายรู้ทั่วทุกบ้านช่อง

บ้างเดินบ้างรำทำคะนอง

กระหิมียิ้มย่องอยู่ทุกคน

พวกนักเลงเล่นเบี้ยเสียถั่ว

ครอบครัวอัคคัตตสัน

ไม่มีผ้าเสื่อแสงจะแต่งตน

เที่ยวชุกชนยิ้มหิบบเพื่อนกัน

เหล่าพวกอุตุรริร่าง

ตัดผมยกอย่างให้ส้อยสั้น

หวีกระจายรายเส้นเป็นแปรงชั้น

เช็ดน้ำมันกันหน้าด้วยมีดน้อย

บ้างติดตำรับใหญ่เอาไฟอัง

กระจกตั้งนั่งหยงก่งคอซอย

แค้นใจไม่มีใครจะเรียบบร้อย

เฝ้าตะบอยหวีหัวมัวเมา

พวกเหล่าเจ้าชู้หัวอกกรม

เฝ้ามตกแสกทำหน้าที่เศร้า

เชิงจะพูดจะจาควิดาเพราะ

นั่งไหนกอดเข้าเฝ้าทำทุกข์

พวกขุนนางต่างแต่งตัวลอง

นุ่งยกทองเกี้ยวสำนสีหมากสุก

บ้างนุ่งลายพื้นตองลองนั่งลูก

ดูกะปุกกะปุยกรุยกราย

ที่ป่วยไข้ได้ข่าวเขาปาวร้อง

ลุกขึ้นเดินได้คล่องเหมือนหนึ่งหาย

พาลโกรธรรยาค่าแม่ยาย

เคื่องขุนวุ่นวายเพราะรายนิก

ฯ 14 คำ ฯ เสรจ

๑ ครั้นไก่อันแซ่เสียงเที่ยงคืน

ต่างคนต่างตื่นขึ้นแต่ดึก

ตกแต่งกายาโอหารีก	อ้ออิงอีกทีกไปทุกคน
บ้างหาแบ่งแต่งตัวดูฉาย	นุ่งลายนอกอย่างหางปิดสั้น
บ้างนุ่งห่มสมตัวตามจน	สับสนอลห่ม่านไม่หลับนอน
พอห้องฟ้าขาวเข้าตู่	ที่ใครอยู่บ้านใกล้ก็ไปก่อน
เนื่องแน่นถนนในนคร	ค่อยผ่อนเข้าไปในวัง
กลางคนแก่เฒ่าเกือบเข้าโลง	ก็เดินหอบหิ้วโครงมาข้างหลัง
ถือไม้เท้าโซเซแก้ง	เข้ามาด้วยเขามั่งไม่เจียมตน
ที่เป็นง่อยเปลี้ยเสียแข้งขา	ก็นั่งถดถุดมาตามถนน
เจ็บปวดไม่ว่าอุตสาห์หน	เสือกสลดกล่นเกลื่อนกันมา

๑ 10 คำ ๑ เขต

๑ คับคั่งหึ่งห้องพระโรงชัย	ผู้ตีปนเข็ญใจก็ไม่ว่า
อยากจะใครได้องค์พระธิดา	ต่างคิดสมบัติบ้ำอยู่ทุกคน
บ้างชิงที่ตีต่อยปะตะปะตะ	อะอะอิงคะนึ่งสับสน
ตำรวจวังถือหวายวิ้งวน	ไล่ขูผู้คนอยู่เป็นควัน

๑ 4 คำ ๑ เจรจา

๑ เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ปรีดีเปรมเกษมสันต์
จิงตรัสแกธิดาดวงจันทร์	จอมขวัญของพ่อผู้ยอดรัก
บัดนี้ชาวเมืองมาพร้อมหน้า	จงไปทัศนาศนาให้ประจักษ์
เลือกคู่ดูให้งามพักตร์	ตามแต่ใจรักเกิดลูกอา

๑ 4 คำ ๑

๑ เมื่อนั้น	นวลนางรจนาเสนาหา
ก้มเกล้าดูชฎีแล้วลีลา	สองพี่เลี้ยงกัลยาที่ตามไป

๑ 2 คำ ๑ เพลง

๑ เดินดูเสนาข้าเฝ้า	ทั้งเหล่าเศรษฐีผู้ตีไพร่
---------------------	--------------------------

ให้เคื่องคายนัยเนตรนางทรมว้ย	มิได้ประกอบชอบวิญญูณณ์
นางจึงเสด็จกลับมาฉับพลัน	อภิวันท์พิตุเรศนาถา
ทูลว่าชาวเมืองที่ป่าวมา	ลูกไม่เสนหาอาลัย
ขออยู่ด้วยชนกชนนี	ที่จะมีภัสดานั้นหาไม่
เบื่องหน้าถ้าตัวลูกชัวไป	จงฆ่าเสียอย่าไว้ชีวิต

ฯ 6 คำ ฯ

ตอนที่ 6 พระสังข์ได้นางรจนา

ซ้ำ

๑ เมื่อนั้น	ท่านท้าวสามนต์จันจิต
กอดเขาเข้าตะลิ่งรำพึงคิด	อกกุตุผิตประหลาดใจ
บุรุษในแผ่นดินก็สิ้นแล้ว	ควรหรือลูกแก้วไม่เลือกได้
คิดพลางทางเสด็จคลาไคล	ออกบัญชรชัยมิได้ช้า

ฯ 4 คำ ฯ เสมอ

เพลงฝรั่ง

๑ จึงตรัสแก่เสนาข้าเฝ้า	คนในเมืองเราถึงแสนกว่า
ที่อยู่บ้านนอกชอกกนา	ขับมาหมดสิ้นแล้วหรือยัง

ฯ 2 คำ ฯ เจริญ

ร้าย

๑ บัดนั้น	เสนาทูลไปตั้งใจหวัง
ไพร่ฟ้ามาประชุมอยู่ในวัง	ทั่วทั้งแผ่นดินสิ้นชาย
เหลือแต่เงาะป่าทรพล	หน้าตาผิดคนทั้งหลาย
หัวพริกหยวกย่งหยาบคาย	ตัวลายคล้ายกันกับเสือปลา
ใครจะบอกจะเล่าไม่เข้าใจ	พุดจาไม่ได้เหมือนใบบ้า
เล่นอยู่กับเด็กที่กลางนา	จงทราบบาทาภูวไนย

๑ 4 คำ ๑ เชิด

๑ เชือกขาดลืมหว่าคะมาไป ลูกขึ้นดัดหลังไหล่กระดูกกลัน
 นี้วน้าสั้นหัวกล้วแรงมัน ต่างปรึกษากันเป็นจนวนใจ

๑ 2 คำ ๑ เจรจา

๑ บัดนั้น ผู่เด็กเลี้ยงโค่น้อยใหญ่
 เห็นคนกลุ่มมุดเงาะไพร ชัดใจวังพลาทางร้อง
 จะเอาเงาะเขาไปข้างไหนนั้น ช่มเหงกันไม่บอกเราเจ้าของ
 มิฎกอริฐหัวฝ่าก็อย่าลอง ไว้โยไลถองให้แหบตาย

๑ 4 คำ ๑

๑ บัดนั้น เสนาฮักฮักชักหวาย
 เหม่เจ้าเหล่านั้หลังจะลาย ออย่าวุ่นวายอ้ายหัวเหาเต่าเส้น
 รับสั่งให้เอาตัวอ้ายเงาะป่า จะทอดพระเนตรหน้าตาไม่เคยเห็น
 มันเป็นใบ้บ่าว่ายากเย็น เอ็งรู้ใจได้เล่นกับมันมา
 เคยอย่างไรจงบอกอย่าหลอกกัน ให้ได้มันเข้าไปถวายหน้า
 กูจะให้ขนมแข่งของทยา กินอร่อยหนักหนาประสาจน

๑ 6 คำ ๑ เจรจา

๑ บัดนั้น ผู่เด็กดีใจเสลือกสลน
 ต่างชิงกันบอกออกกลน แต่เป็นคนแล้วอย่าดูดีให้เหน้อยแรง
 ถ้าขึ้นหยักเหย้าเข้าชี้ มันชัดใจจะหนีไปแอบแฝง
 จงให้ไปเก็บดอกไม้แดง มาผูกปลายไม้แกว่งแต่ไกลไกล
 ค่อยวังรอรอล้อเล่น เงาะเห็นก็จะผลุนหมุนไล่
 จะพาไปถึงวังได้ตั้งใจ เอาขนมมาให้ข้าเถิดรา

๑ 6 คำ ๑ เจรจา

๑ บัดนั้น
ต่างวังชิงเก็บดอกชบา
อำมาตย์ตบมือหัวเราะร่า
ผูกปลายไม้มาล่อเงาะ
๑ 2 คำ ๑

๑ พวกหลังไสส่งให้ตรงไป
ลางคนบ้างกลัวบ้างหัวเราะ
ถือดอกไม้หน้าพาวังเหยา
ล่อเงาะเข้ามาถึงวังใน
๑ 2 คำ ๑ เชิด

๑ บัดนั้น
แอบดูอยู่ที่บัญชาชัช
บ้างว่าน่าชิงเป็นหนักหนา
รูปร่างอัปรีดิ์ขี้ทิ้ง
ลางคนปนว่าถ้าเช่นนี้
น่ากลัวตัวดำเหมือนคุลา
ฝูงสมมก้านน้อยใหญ่
แลไปเห็นเงาะหัวเราะอิ่ง
แลดูหูดตันทะเล้ง
เหมือนหนึ่งภูผีที่กลางนา
ฟ้าผีเกิดไม่นึกปรารถนา
ต่างติเงาะป่าว่าขุนไป
๑ 6 คำ ๑

๑ บัดนั้น
ข้าออกไปเอาตัวอายเงาะไพร
เสนามาทูลแถลงไข
บัดนี้ได้มาแล้วพระราช
๑ 2 คำ ๑ เจรจา

๑ เมื่อนั้น
เนื้อตัวเป็นลายคล้ายเสือปลา
ผมหยิกยุ่งเหยิงเหมือนเชิงฝึก
พระเมินเสียมิได้คุ้มกัน
จงออกไปเลือกคู่ดูอายเงาะ
หรือจะชอบอารมณ์สมหน้าตา
ท้าวสามนต์เห็นเงาะชังน้ำหน้า
ไม่กลัวใครใจกล้าดุตัน
หน้าตาตละยั๊กษ์มักกะสัน
แล้วมีบัญชาประชดรจนา
มันงามเหมาะเหลือใจเป็นใบ้บ้า
หน่อกษัตริย์จัดมาไม่พอใจ
๑ 6 คำ ๑

๑ เมื่อนั้น
 เทวดาเดินหนดลฤทัย
 จิงตรัสแก่พี่เลี้ยงกัลยา
 เขาว่าหน้ามันปั้นยากเย็น
 ซึ่งบิดาเคืองชดตรัสประชด
 จิงเสด็จลีลาคลาไคล

รจนานารีศรีใส
 อยากจะใคร่ดูเงาะจำเพาะเป็น
 เงาะป่าอย่างไรไม่เคยเห็น
 เราออกไปดูเล่นก็เป็นไร
 เผอิญลืมนำหมัดไม่สงสัย
 มายังพระโรงชัยฉับพลัน

๖ คำ ๖ เพลง

ลีลากระท่อม

๑ เมื่อนั้น
 พิศโฉมพระธิดาวิลาวัณย์
 งามละม่อมพร้อมสิ้นทั้งอินทรี
 แสร้งทำแลเสียงเปียงเปือน
 พระจิงตั้งสัตย์อธิษฐาน
 ขอให้พรามสงวนนวลน้อย

เจ้าเงาะแสนกลคนขยัน
 ผุดผาดผิวพรรณดั่งดวงเดือน
 นางในธรณีไม่มีเหมือน
 ให้พินเพื่อนเตือนจิตคิดปอง
 แม้นบุญญาธิการเคยสมสอง
 เห็นรูปพี่เป็นทองต้องใจรัก

๖ คำ ๖

ร้าย

๑ เมื่อนั้น
 เทพไทอุปลัมภำชก
 นางเห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน
 ใครใครไม่เห็นรูปทรง
 ชะรอยบุญเราไซ้จึงได้เห็น
 คิดพลางนางเสียงมาลา
 ขอให้พวงมาลัยนี้ไปต้อง
 เสียงแล้วโฉมยงนงลักษณ์

รจนานารีมีศักดิ์
 นงลักษณ์ดูเงาะเงาะจง
 รูปเงาะสวมไว้ให้คนหลง
 พระเป็นทองทั้งองค์อร่ามตา
 ต่อจะเป็นคู่ครองกระมังหนา
 แม้นว่าเคยสมภิรมย์รัก
 เจ้าเงาะรูปทองจงประจักษ์
 ผินพัศตร์ทั้งพวงมาลัยไป

๖ 8 คำ ๖ เขตฉิ่ง

๑ บัดนั้น
 ออกเอ๋ยนี้เห็นเป็นอย่างไร
 ทำให้อายชายพัทตร์เผ่าพงศ์
 ไม่ปรึกษาหารือแต่สักคำ

๖ 4 คำ ๖ เจรจา

พระพี่เลี้ยงหลากจิตคิดสงสัย
 มารักใครไ้อ้เงาะมีเคราะห์กรรม
 ไม่รักองค์เลยสักนิดผิดสำ
 จะมาทำให้พี่นี้พลอยยับ

๑ เมื่อนั้น
 นางมณฑาเข้าประคองรองรับ
 ลูกขึ้นกระที่บาททวาดอึง
 ทรลักษณอัปรียไม่มีอาย
 มารักเงาะทรพลคนอุบาทว์
 แค้นนักจักใครให้แลเนื้อ
 ว่าพลางฉวยได้ไม่เรียว
 อีลูกช้วน่าซังจ้งไร

๖ 8 คำ ๖ เขต

ท้าวสามนต์เสียใจจนลมจับ
 ขยำขยับไปสักหน่อยก็ค่อยคลาย
 อีรจนาคูดูมึงช่างมั่งง่าย
 หน่อกษัตริย์ทั้งหลายไม่เอื้อเพื่อ
 ทุดช่างชั่วชาติประหลาดเหลือ
 แล้วเอาเกลือทาซ้ำให้หน้าใจ
 โกรธเกรี้ยวตัวสั่นหมั่นไส้
 เอาไวยตีเสียให้แทบตาย

๑ เมื่อนั้น
 เห็นสามมีเคื่องขุ่นนุ่นวาย
 จึงออกมาว่ากับลูกสาว
 เสียยศเสียศักดิ์ไม่รักตัว
 เขาจะเยาะเย้ยเล่นเป็นตำรา
 จะเขตชื่อลือลั่นสนั่นไป
 ควรหรือมาเป็นได้เช่นนี้
 ร่ำพลางนางทรงโศกา

๖ 8 คำ ๖ โอด

นางมณฑาอกสั่นขวัญหาย
 จะพิณฑุสเบี่ยงบายก็เกรงกลัว
 ช่างทำความงามฉาวอีกคนชั่ว
 เลือกผิดได้เงาะเห็นเหมาะใจ
 พ่อแม่จะเอาหน้าไปไว้ไหน
 ถึงบรรลัยก็ไม่สิ้นเขานินทา
 เสียทีแม่รักเจ้าหนักหนา
 ก็ลยาเพียงจะสิ้นสมประดี

๑ เมื่อนั้น

นวลนางรจนามารศรี

กล่าวแกล้งแสร้งทูลชนนี
แต่น้ำใสใจจริงของข้า
ซึ่งหมายมั่นครั้นลูกจะว่าไป
อันชั่วตมิใช่จะไม่รู้
ถึงชนกชนนีจะชังชิ่ง
ทั้งนี้สุดแท้แต่वासนา
ยากเย็นอย่างไรไม่ทุกข์ร้อน

ทั้งนี้เพราะกรรมได้ทำไว้
จะรักใคร่เงาะปานนั้นหาไม่
ที่ไหนใครเลยจะเห็นจริง
เหมือนน้ำท่วมปากอยู่จึงสู้นิ่ง
ลูกจะวิงวอนง้อขอโทษกรรม
จะก้มหน้าใช้กรรมให้สิ้นก่อน
มารดรอย่าทรงโศกาลัย

๖ 8 คำ ๖

๑ เมื่อนั้น

เฝ้าปอบถามลูกรักเฝ้าซึกไซ้
กูซึ่งน้ำหน้าลูกกว่ายาก
มึงเห็นอ้ายเงาะว่าเหมาะสม
ว่าพลางนางกลับเข้ามาเฝ้า
เข้าไปถามอีลูกแสนร้าย
หลากนักรักอ้ายเงาะป่า
แต่พระได้ออกโอษฐ์โปรดไว้
ครั้นจะลงโทษทัณฑ์มันเล่า
โปรดเพียงขับไล่เสียให้พ้น

นางมณฑาทหวันจิตคิดสงสัย
จนอ่อนใจไม่บอกออกความ
เหน้อยปากรำคาญซื้อคร้านถาม
จะแร่ตามมันไปช่างไม่อาย
กระซิบทูลแบ่งเบาเบี่ยงบาย
มันพูดเป็นแยะคายไม่เข้าใจ
ชอบลงอาญาอย่าปราศรัย
ให้เลือกตามชอบใจทั้งเจ็ดคน
จะนินทาว่าเราทุกแห่งหน
มันอดอยากยากจนอย่านำพา

๖ 10 คำ ๖

๑ เมื่อนั้น

ทั้งรักทั้งแค้นแน่นอุรา
จำจะต้องเงือดงดอดกลั่น
คิดพลางทางสั่งเสนาใน
จะใคร่ฆ่าเสียให้ตายก็อ้ายเขา
จะขับไล่ไปเสียด้วยกัน

ท้าวสามนต์ฟังซึ่งน้ำหน้า
นึ่งนีกตริกตราอยู่ในใจ
คอยหยิบผัดมันให้จงได้
อิรจนากูไม่ขอเห็นมัน
จะว่าเรากลับคำทำหุนหัน
ปลุกกระท่อมให้มันอยู่ปลายนา

แต่แรกกูตั้งจิตคิดหวัง
จะแต่งทั้งเจ็ดคนให้หน้าหนา
อีเจ้ากรรมทำให้ขายหน้าตา
จะแต่งการวิวาท์ก็ซื้อคร้าน
ให้อยู่เสียด้วยกันเถิดตามที
ในข้างขึ้นเดือนสี่ปีขาล
ตรัสพลางทางคิดเดือดดาล
ปิดบานพระแสงไม่แลไป

ฯ 10 คำ ฯ

๑ บัดนั้น
เสนีมีฉาวเรียกบ่าวไพร่
ต่างถือนีดพร้าแล้วคลาไคล
ตรงไปปลายนานอกธานี

ฯ 2 คำ ฯ เชิด เจรจา

๑ ครั้นถึงจึงเกี่ยวข้องแฝก
ตัดไม้ไผ่แบกมาอ้อมมี
บ้างกลม่อมเสากেলাฟากมากมี
ปลุกกระท่อมลงที่ท้องนา
แล้วปัดปูเสื่อฟูกมุ้งมาน
หม้อข้าวเชิงกรานตุ่มน้ำท่า
ทั้งปลุกผักฟักแพงแตงกวา
จอบเสียมมีดพร้าหาพร้อมไว้

ฯ 4 คำ ฯ เจรจา

๑ เมื่อนั้น
ทั้งหกบุตรีศรีใส
รู้วารจนาทรมวย
ได้ไถ่เงาะป่าเป็นสามมี
ต่างคนแค้นขัดอธยา
มันทำให้เขาว่าขายหน้าพี่
เราจะไปพ้อตัดให้เต็มที
ว่าแล้วจรลีออกมา

ฯ 4 คำ ฯ เพลงเร็ว

๑ ครั้นถึงจึงหยุดยืนอยู่
แลดูน้องสาวกับเงาะป่า
เคื่องค้อนงอนจรตกริยา
เปรียบประชดชี้หน้าแล้วว่าไป

ฯ 2 คำ ฯ

เย้ย

๑ ชะนางคนดีไม่มีชั่ว
 รูปร่างนำหัวร่อเหมือนดอกไม้
 มั่นนำเขย่นาชมสมประกอบ
 หูตาบั้งแหวเหมือนแมวคราว
 นอกริตนอกรอยน้อยหรือนั้น
 ให้พี่สาวชาวเส้าพลอยวุ่นวาย
 ถึงมีดีมีชั่วเช่นผิวกุ
 อันอายเงาะเหมาะเหมือนเสื่อปลา
 หรือชะรอยถูกเสน่ห์เล่ห์กล
 ไม่คิดถึงพงศ์เผ่าเหล่ากอ
 ยังจะทำแสงอนค้อนข้าหรือ
 กูจะกรวดน้ำกว่าคะน

ช่างเลือกผัวงามนักรักใคร่
 เออะอะไรพุงโรสันหลังยาว
 พอชอบทำนองหม่อมน้องสาว
 เขาเล่าภ้ออฉาวช่างไม่อาย
 แร่รันไปรักอ้อมักง่าย
 อภัยศอดอายุชายหน้าตา
 จะร่วมเรียงเคียงคู่พอสมควร
 ทุดช่างเสนาหาได้ลงคอ
 เวทมนตร์ดลใจโฉนหนอ
 น้ำใจในคอมึงผิตคน
 คั้นมือจะใครต่อยสักร้อยหน
 ถึงยากจนขาดจากพี่น้องกัน

๗ 12 คำ ๗ เจรจา

ร้าย

๑ เมื่อนั้น
 อูแม่เอ๋ยอ้ออิงขึ้นมึงมัน
 ทำกรรมสมทบจะตบต้อย
 ถึงได้เงาะเป็นผิวชั่วช้า
 อันผิวพีตีเหลือเป็นเนื้อหนอ
 รูปร่างน้อยจ้อยอร่อยใจ
 ถึงพี่จะรุ่งเรืองไปเบื้องหน้า
 ดีแต่จะมาพานรานทาง
 สำคัญว่าพี่น้องต้องเดียวกัน
 เป็นผู้ใหญ่ไม่เหมาะมาเยาะเย้ย

รจนาทอไปขมมีขมัน
 เสกสร้างสรรค์พันโพนทะนา
 มีใช้ลูกเมียน้อยร้อยภาษา
 ก็สุดแต่วาสนาได้สร้างไว้
 เห็นต่อจะบุญหนักศักดิ์ใหญ่
 จงกอดไว้เถิดคะอย่าละวาง
 ก็ไม่ฟังวาสนาอย่าอวดอ้าง
 ไม่อดสูฝีสางบ้างเลย
 มิรู้มันเหลือแหล่อูแม่เอ๋ย
 ข้ากินเลยไปมั่งขอมมา

๗ 10 คำ ๗

๑ เมื่อนั้น

ทกนางเคืองค้อนแล้วข้อนว่า

ร้าย

๑ เมื่อนั้น

คิดพะวงสงสารพระบุตรี

ลูกรักเฝ้าชะอ้อนวอนวิง

ทั้งรักทั้งแค้นแน่นอุรา

นวลนางมณฑาทมหสี

เทวีอัถอันกลิ่นโศกา

นางนั่งนิ่งเฉยอยู่ไม่ดูหน้า

ชลนาคลอเนตรสังเวทใจ

๖ 4 คำ ๖

๑ เมื่อนั้น

เห็นเจ้าเงาะพุกหน้าเป็นนัย

นางสะทกสะเทินเงินขวัญ

ครั้นจะหน่วงหนักชักช้า

จึงกราบกรานมารดาด้วยอาดูร

ลูกจะขออำลาฝ่าธุลี

ว่าพลางนางถวายเป็นขมาลา

แล้วดำเนินเดินตามเจ้าเงาะไป

รจนาทูษณ์ทนมั่นไหม้

ซึ้งมือบอกไปไปปลายนา

จะไปด้วยง่ายง่ายก็อายหน้า

ก็กลัวเกรงบิดาจะฆ่าตี

นางทรมวยไพโรหุลถ้วนถึ

ครั้งนี้มีกรรมจะจำไกล

ชลนาคแลถ้งหลังไหล

เสนาในนำหน้าจรัส

๖ 8 คำ ๖ ทวย

ร้องทวย

๑ ครั้นออกมานอกทวารวัง

เคยอยู่สุขเกษมเปรมปรีดิ์

แสนวิตกกอกเอ๋ยไม่เคยยาก

ยิ่งคิดยิ่งทุกข์ฉุกใจ

นางสะอื้นยืนเซ็ดชลนา

แล้วคิดรักหักใจจรัส

เหลียวหลังมาดูปราสาทศรี

อนิจจาครานี้จะจำไกล

จะลำบากเคืองเข็ญเป็นไฉน

จะตามไปไม่รู้ว้าวยตี

ครั้นเจ้าเงาะเหลียวมากก็เปื้อนหนี

ตรงไปยังที่ปลายนา

๖ 6 คำ ๖ เพลงเร็ว

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวรรณลักษชาดก วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-ฉายา-นามสกุล ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะพุทธศิลปกรรมมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

วุฒิการศึกษา M.A.(Arch), พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

วัน/เดือน/ปีที่ให้สัมภาษณ์ 31 สิงหาคม 2563

สถานที่สัมภาษณ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 2 ภูมิหลังพระวิหารลายคำ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ประวัติศาสตร์ผ่านงานจิตรกรรม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 ภูมิหลังด้านศิลปกรรม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอนุโมนทนาอย่างยิ่งที่กรุณาให้สัมภาษณ์
พระนันทธนะรัชต์ กิตติโสภโณ (อินตาพรหม)
นักศึกษปริญญาโท
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

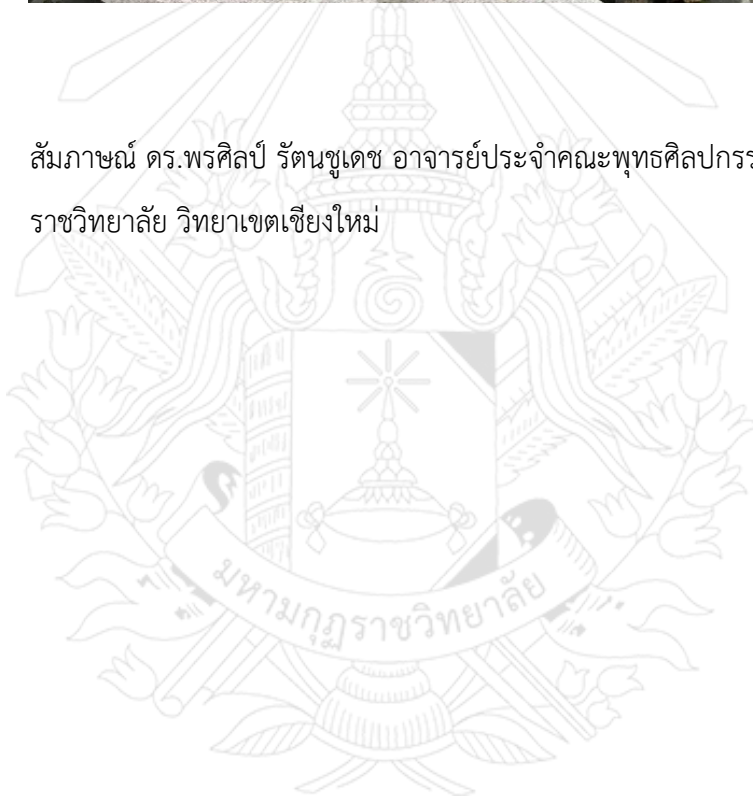
ชื่อผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช
วันที่ 31 สิงหาคม 2563

ภาคผนวก ค
ภาพ

ภาพที่ ค_1 สัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช อาจารย์ประจำคณะพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จังหวัดปทุมธานี

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ - สกุล : พระนันท์ธวัช ฤกษ์ กิตติโสภโณ (อินตาพรหม)
- วัน เดือน ปีเกิด : 15 พฤศจิกายน 2536
- ชาติภูมิ : 4 หมู่ที่ 2 ตำบลร่องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
- การศึกษา : ศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
- หน้าที่การงานปัจจุบัน : -
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร เลขที่ 2 ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

